

T Ü R M O B

**TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ**
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

EKONOMİK RAPOR
2007

TÜRMOB YAYINLARI - 347
ANKARA - 2008

EKONOMİK RAPOR

2 0 0 7

TÜRMOB YAYINLARI- 347
ANKARA - 2008

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın Yayın Servisi

Baskı
Fersa Matbaacılık
(0.312) 278 43 56

SUNUŞ

Ağustos ayından başlayarak küresel piyasaları etkisi altına almaya başlayan ve başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere tüm dünyada ekonomik durgunluğa ve büyüme hızı düşüşlerine neden olan finansal krizin sermaye piyasası ve fon girişi üzerinde yarattığı olumsuz etkilere rağmen Türkiye ekonomisi, 2007 yılında ve 2008 yılı ilk yarısında da, 2002 yılı ilk çeyreğiyle başlayan büyüme sürecini idame ettirebilmiştir. Seçim yılı olmasına rağmen, ekonomik istikrar ortamının ve hızlı büyüme sürecinin devam ettirilebilmesine; daha önceki yıllarda hayata geçirilmiş olan önemli yapısal düzenlemelerin, izlenmekte olan görece disiplinli maliye politikasının, güven ortamındaki iyileşmenin ve geleceğe yönelik beklentilerdeki düzelmelerin önemli katkıları olmuştur. Diğer taraftan hızla yükselen petrol ve temel emtia fiyatlarının desteklediği küresel likidite bolluğunun ve risk alma iştahının dış borçlanmayı kolaylaştırıp, maliyetini düşük düzeyde tutması da, ekonomik büyümenin finansmanında önemli bir rol oynayarak büyümeye katkı sağlamıştır.

Kesintisiz bir ekonomik büyüme sürecinin idame ettirilmesinin yanı sıra, 2002-2007 dönemi aynı zamanda Türkiye ekonomisinin temel makroekonomik sorunlarından birini oluşturan yüksek enflasyon haddinin düşürülüp, tek haneli rakamlara getirilmesine de tanıklık etmiştir.

Yine sözkonusu dönemde yatırımlar hızlanmış, ihracat hacmi dikkat çekici bir genişleme göstermiş, Türkiye gerçekleştirdiği dış ticaret hacmiyle gerçekten dışa açık bir ekonomi niteliği kazanmıştır..

Ancak dikkat çekici bir ekonomik performansın gerçekleştirildiği 2002 – 2007 dönemine daha yakından bakıldığında, ekonomide sağlanan gelişmelerin, çıplak gözle bakıldığında gözüktüğü kadar gözalcı olmadığı; ekonomik büyümenin ihmal edilemeyecek ölçüde başkalarının tasarruflarına dayalı tüketim ve yatırım artışı ile birlikte yüksek maliyetli yoğun borçlanmayla ve varlık satışıyla, enflasyondaki düşüşün büyük ölçüde, özellikle düşük tutulan döviz kuru çapasıyla, ihracat büyümesinin ise daha hızlı büyüyen ham ve aramada ithalatıyla gerçekleştirilebildiği bir genel görünüm ile karşılaşılmaktadır.

2007 yılında ve bu yılın ilk yarısında Türkiye ekonomisinde tanık olunan gelişmelere göz atıldığında başlıcaları aşağıda sıralanan gelişmeler dikkat çekmektedir.

- 1998 yılı bazlı seriye göre GSYH 2007 yılında yüzde 4.6 oranında büyümüştür. Bu oran 2002 yılından buyana gerçekleştirilen en düşük orandır. 2006 yılı genelinde yüzde 6.9 oranında gerçekleşen GSYH büyüme hızı, 2007 yılı ilk çeyreğinde yüzde 8.1 oranında gerçekleştikten sonra, yılın geri kalan çeyreklerinde yüzde 4.1, yüzde 3.3 ve yüzde 3.6'ya gerilemiştir. 2008 yılı birinci çeyreğinde hızlı tüketim talebi artışıyla yüzde 6.7'ye yükselen GSYH büyüme hızı, ikinci üç aylık dönemde çarpıcı bir gerilemeyle yüzde 1.9'a düşmüş ve ilk yarı yıla ilişkin büyüme hızı yüzde 4.2 olmuştur.
- Enflasyon haddi 2007 yılı Aralık ayı itibariyle yüzde 8.39 oranında gerçekleşerek enflasyon hedefi belirsizlik aralığının üstünde kalmıştır. Ağustos 2008 ayı sonu itibariyle TÜFE artışı oranı önceki yılın Ağustos ayına göre yüzde 11.77, Aralık ayına göre yüzde 6.35 oranında gerçekleşerek yine belirsizlik aralığının üzerinde kalmıştır.
- Ekonomik alanda en somut iyileşmeler kamu maliyesi alanında gerçekleştirilmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı, 2001 yılındaki yüzde 16,4 oranından, 2005 yılında yüzde (-) 0,4'e, 2006 yılında (-) 2.6'ya düşürülmüş, 2007 yılında ise bu oran 0.0 olarak gerçekleştirilmiştir. Kamu net borç stokunun GSYH'ya olan oranı 2004 yılındaki yüzde 49.1 oranından 2007 yılında yüzde 29.1'e düşürülürken, faiz ödemelerinin GSYH'ya oranı ise, 2001 yılındaki yüzde 17.1 oranından 2007 yılında yüzde 5.7'ye gerilemiştir.
- Kamu iç borçlanma ihaleleri ortalama nominal bileşik faiz oranı 2001 yılındaki yüzde 99,1 oranından, 2005 yılı ortalaması olarak yüzde 16,9'a gerilemiş, Haziran 2006'da faiz hadlerinin yükselmesini takiben yıl sonunda yüzde 22.5'e yükselmiş, 2007 yılı sonu itibariyle yüzde 16.6 ve 2008 yılı Temmuz ayı itibariyle yüzde 20.4 düzeyinde gerçekleşmiştir. İç borç stokunun yıllık bileşik reel faizi 2002 yılı genelindeki yüzde 26.3 düzeyinden 2003 yılında yüzde 22.5'e, 2004 yılında yüzde 15.0'e, 2005 yılında yüzde 8.5'e gerilemiştir. Ancak TCMB'nin 2006 Mayıs-Haziran aylarındaki finansal dalgalanmadan sonra uygulamaya koyduğu sıkılaştırıcı para politikası neticesinde iç borç stoku-

nun reel faiz haddi 2006 yılı sonu itibariyle yüzde 14.4'e çıktıktan sonra, 2007 yılı sonu itibariyle yüzde 9.8 ve enflasyon haddindeki tırmanışın da etkisiyle Temmuz 2008 ayı itibariyle yüzde 10.8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

- 2001 yılında 31.3 milyar Dolar olan toplam ihracat tutarı, aşırı değerlenmiş YTL.'na rağmen 3.4 katı bir artışla 2007 yılında 107.3 milyar Dolar düzeyine çıkarken, toplam ithalat hacmi 4.1 katı artışla 2007 yılında 170.1 milyar dolara tırmanmış, söz konusu dönemde ticaret açığı, 10.1 milyar Dolardan, 62.8 milyar Dolara yükselmiştir.
- Cari işlemler hesabı 2001 yılında 3.8 milyar Dolar fazla vermişken, 2007 yılı genelinde 37.7 milyar Dolar açıkla sonuçlanmıştır. Temmuz 2008 ayı itibariyle son oniki aylık dönemde cari işlemler hesabı açığı 47.1 milyar Dolara tırmanmıştır.
- 2001 – 2007 döneminde Türkiye'nin net dış yatırım pozisyonu (-) 84.5 milyar düzeyinde iken 2007 yılı Haziran ayı sonu itibariyle (-) 261.8 milyar Dolar düzeyine yükselmiş, ülkenin net dış yatırım pozisyonu yükümlülükleri 177.3 milyar Dolar ağırlaşmıştır.
- 2001-2008 haziran döneminde aralarında Telekom ve limanlar gibi stratejik tesislerin de bulunduğu 28.5 Dolar tutarındaki kamu varlığı özelleştirme kapsamında elden çıkarılmıştır.

Yukarıda kısaca göz atılan makroekonomik veriler, yakın geçmiş dönemde oldukça istikrarlı bir büyüme sürecinin gerçekleştirildiğini ortaya koyarken, bu büyümenin kaynaklarına inildiğinde, güdülen ekonomi politikasında bazı önemli eksiklikler ve yanlış değerlendirmeler bulunduğu kanaati güç kazanmaktadır. Öncelikle dikkati çeken nokta büyümenin, iç tasarruf artışına, ihracata ve yatırım hacmi genişlemesine bağlı olmaktan ziyade, başkalarının tasarrufuna ve borçlanmaya dayalı tüketim genişlemesinden kaynaklandığı sonucuna varılmaktadır. Türkiye'nin dış borç stokunun, yabancılara satılan veya işletme hakkı verilen liman, tesis ve bankalara rağmen, 2002 yılındaki 129.7 milyar Dolar düzeyinden, 2008 yılı birinci çeyrek sonunda 262.9 milyar Dolara yükselmesi, son oniki aya ilişkin 47.1 milyar Dolar tutarındaki cari açık ve net dış yükümlülüklerde meydana ge-

len 177.3 milyar Dolar tutarındaki ağırlaşma sözü edilen kanaati güçlendirmektedir.

Esasen son dört-beş yıllık dönemde sağlanılan ancak yeniden yükselme eğilimi gösteren oldukça düşük enflasyon düzeyinin, giderek yavaşlamaya yüz tutan hızlı büyümenin, artan yatırımların altında yatan iki temel olgudan birincisi “yüksek faiz, düşük kur” politikası, diğeri ise, uluslar arası finans piyasasında 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında, 2007 yılı Ağustos ayı ertesinde kısa süreli daralma göstermiş olan likidite bolluğudur. Yüksek faiz kısa vadeli yabancı sermayeyi çekip, döviz arzını arttırarak kurun düşük kalmasına neden olmakta ve bu şekilde enflasyonun baskı altında tutulmasına olanak sağlamaktadır. Yabancı sermaye ülkemize gelmekle, hem yüksek faiz geliri elde etmekte hem giderek daha da değer kazanan YTL. ile, dövizli pahalıya bozdurup, ucuza yerine koymakla, ayrıca getirisini katlamaktadır. Türk Lirası, 1995 baz yılına göre veya 2001 krizi ertesinde değerinin tabana vurduğu o yılın yaz aylarına göre, yaklaşık yüzde 90 oranında daha değerli konuma gelmiş bulunmaktadır.

Yabancı sermaye yöneticileri bu güne kadar hiç “borç ödeme aczi” –default- ilanında bulunmamış ve her döviz krizi döneminde kendilerine dövizlerini ucuz fiyatla tekrar yerine koyma olanağını sağlamış olan ve tatlı getiriler elde etmeye alışmış oldukları böyle bir ülkede kriz çıkmasını şüphesiz istemeyeceklerdir. Finansal piyasalarda yakın geçmiş dönemde cereyan eden dalgalanmalarda yabancıların Türkiye’deki yatırımları ile ilgili olarak soğukkanlı davranmış olmalarına bu açıdan da yaklaşılabilir. Merkez Bankası günümüzde de, bir atak karşısında yabancılara, tekrar ellerindeki yüksek değerli YTL.’ni dövize çevirebilmelerini sağlamak üzere rezervlerini güçlü konumda tutmaya özen göstermektedir.

Görüldüğü gibi, ekonomi politikasında bu tabloyu oluşturan ve giderek bu politikayı, köklü ve cesaret gerektirici bir değişiklik yapılmaması halinde, zorunlu kılan politika uygulaması, YTL.’nin değerinin, dış fon teminini kolaylaştırıcı ve enflasyon baskısını azaltıcı bir yöntem, çapa olarak düşük tutulması olmuştur. Bu politika tekstil, örme giyim gibi bazı temel sanayi kollarının ihracattaki rekabet gücünü eritmiş, bu sanayilerin yaşama şansını tehlikeye atmıştır. Türkiye bu politikayla yatırım ve istihdam olanaklarının yurtdışına yönlendirildiği bir konuma düş-

müştür. Her ne kadar petrol ve emtia fiyatlarındaki artışlar da etkili olmuş ise de büyüme oranının düşmesi ve enflasyon haddinin tekrar tırmanışa geçmesi mevcut politikanın sorgulanmasına öncelik kazandırmaktadır.

Bu alanda vurgulanması gereken bir önemli husus, yakın geçmiş dönemde içerdiği mali ve parasal politika önlemleriyle ve uygulamaya konulan kapsamlı yapısal düzenlemelerle IMF gözetiminde yürütülen ekonomik programın, çok yoğun eleştiriler almış olsa dahi, ülkemizin ekonomik açıdan daha güçlü ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesinde büyük bir katkı sağlamış olmasıdır.

Gelinen noktada ulusal ekonomi, yüksek cari açık verme ve bunun doğrudan yabancı sermaye yatırımı veya kamu ve özel kesim borçlanması yoluyla finanse edilmesi şeklindeki sürece bağımlı hale getirilmiştir. Çözüm, orta vadeli bir program çerçevesinde dış talebi ve ulusal tasarrufları arttırıp, kamu ve özel kesim tasarruflarından oluşan cari açığın yumuşak bir şekilde düşürülmesidir. Ancak hedeflenen enflasyon oranlarıyla, öngörülen gelir ve büyüme politikalarıyla cari denge- nin sürdürülebilir hale getirilmesini, diğer bir ifade ile YTL.'nin yeniden fiyatlandırılmasını sağlamak büyük güçlük arz etmektedir.

TÜRMOB, kuruluşundan bugüne kadar, muhasebe ve denetim elemanları camiası olarak, Türk Vergi Sisteminin daha iyi ve etkin hale getirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması yönünde, gerek kurumsal yapının düzeltilmesi alanında gerek uygulamadaki eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesi alanında, her türlü katkının sağlanması alanında azami çaba göstermiştir. Herkesten gücüne göre vergi alınan ve kamu kesimini borçlanmaya muhtaç bırakmayan, ancak alınan vergilerin israf edilmeden etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde kullanıldığı bir Türkiye; tüm vatandaşları için, başta iş, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, adalet ve altyapı alanlarında olmak üzere en iyi olanakları sağlayabilecek bir ülke olma niteliğini hızla kazanabilecektir. Bu çerçevede TÜRMOB, yabancı sabit sermaye yatırımlarının ülkemize yönlendirilmesi açısından da büyük önem taşıyan ve başta Avrupa Birliği üyesi ülkeler olmak üzere çok sayıda ülke tarafından gerçekleştirildiği gibi, Türkiye'de Kurumlar ve Gelir Vergisi oranlarının indirilmiş olmasını bu alanda atılmış önemli olumlu bir adım olarak değerlendirmektedir. Ancak fiş ve fatura düzenlenmesini özendirerek, kayıtdışı ekonomi-

nin boyutlarının küçültülmesine önemli katkı sağlayan ‘‘Vergi İadesi’’ sisteminin kaldırılmış olması vergi gelirleri üzerinde, 2007 yılı ve 2008 yılı Ocak-Haziran dönemi vergi tahsilatı uygulamasıyla ortaya çıktığı gibi, olumsuz etkide bulunmuştur ve bu nedenle bu konudaki yaklaşımın yeniden gözden geçirilmesinde fayda görülmektedir.

TÜRMOB yasama faaliyetlerini de yakından izlemekte olup, bazı yönleri ile bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanır hale gelmiş olan Türk Ticaret Kanunu’nun olanaklar ölçüsünde eksiksiz, karşıt çıkarlar arasında denge sağlayıcı, hukuki ihtilafları asgari düzeye indirici, iş hayatında hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak şekilde karar alma mekanizmasını hızlandırıcı niteliklere sahip olacak şekilde yasalaşması için her türlü çabayı harcamış olup, bu alanda katkıda bulunmaya devam edecektir. TÜRMOB hazırlanmış olan Yasa taslağının öncelikli olarak TBMM’nin gündemine alınmasını temenni etmektedir.

Ekonomi alanında yakın geçmiş dönemde tanık olunan olayların akışının geniş bir perspektifle ortaya konulması, halen içinde bulunulan durumun daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu görüş açısıyla Ekonomik Raporda 2007 yılı ile bu yılın ilk yarısındaki gelişmeler yansıtılırken, geride kalan ve iki derin kriz ile ardından altı yılı aşkın kesintisiz büyüme dönemini barındırmış olan yakın geçmiş dönemdeki gelişmelere de ana çizgileri ile yer verilmiştir.

Ekonomik raporun hazırlanmasındaki çalışmalarından dolayı Dr. Ahmet Fettahoğlu’na teşekkür ederim

2007 yılı Ekonomik Raporunun Odalarımıza, üyelerimize ve ilgilene herkese faydalı olmasını umuyorum.

Mehmet TİMUR
TÜRMOB Genel Başkanı

İÇİNDEKİLER

I. DÜNYA EKONOMİSİ	3
I.1. Genel	3
I.2. 2007 Yılında Dünya Ekonomisi	5
I.2.1. Kuzey Amerika	15
I.2.2. Batı Avrupa Ülkeleri	18
I.2.3. Avrupa'nın Yeni Yükselen Piyasa Ekonomileri	25
I.2.4. Japonya	27
I.2.5. Yeni Yükselen Asya Ekonomileri ve Pasifik Ülkeleri	29
I.2.6. Latin Amerika Ülkeleri	31
I.2.7. Bağımsız Devletler Topluluğu	33
I.2.8. Afrika Ülkeleri	35
I.2.9. Orta-Doğu Ülkeleri	37
I.2.10. 2008 Yılı İlk Yarısında Küresel Ekonominin Görünümü	39
I.3. Küresel Ekonomide Son Gelişmeler	42
I.4. Dünya Ticareti	43
I.5. Mal (Emtia) Piyasaları	50
I.6. Avrupa Birliği	57
I.6.1. Dünya Ticaret Örgütü	64
I.7. Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri	70
II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM	81
II.1. Genel Ekonomik Durum	81
II.1.1. Orta Vadeli Program	96
II.1.2. Orta Vadeli Mali Çerçeve	100

II.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	101
II.2.1. Nüfus	101
II.2.2. İstihdam	105
II.2.3. Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik	111
II.2.4. Gelir Dağılımı	121
II.3. Yurtiçi Hasıla ve Ekonomik Büyüme	134
II.3.1. Yakın Geçmiş Dönemde Yurtiçi Hasıla Gelişmeleri ve Ekonomik Büyüme	134
II.3.2. 2007 Yılı Ulusal Hasıla Büyümesi	142
II.3.3. 2008 Yılı I. ve II. Üç Aylık Döneminde GSYH Büyümesi	156
II.4. Sektörel Gelişmeler	162
II.4.1. Tarım	162
II.4.2. Sanayi	164
II.4.2.1. Sanayi Sektöründe 2008 Yılı Gelişmeleri	171
II.4.2.2. Madencilik	174
II.4.2.3. İmalat Sanayii	175
II.4.2.4. Enerji	181
II.4.3. Hizmetler	184
II.4.3.1. Ticaret	184
II.4.3.2. Turizm	187
II.4.3.3. Ulaştırma	190
II.5. Kamu Maliyesi	192
II.5.1. Yakın Geçmiş Dönemde Kamu Kesimi Finansmanı	192
II.5.2. Yakın Geçmiş Dönemde Maliye Politikası	197
II.5.3. Merkezi Yönetim Bütçesi 2007 Yılı Gerçekleşmesi	206
II.5.4. 2008 Yılı Bütçesi	217
II.5.5. Kamu Maliyesi Alanında 2008 Yılı Gelişmeleri	219

II.5.6. Kamu Borçlanması	.224
II.5.6.1. İç Borçlanma	.224
II.5.6.2. Dış Borçlanma	.240
II.6. Özelleştirme	.249
II.6.1. Hukuki Alt Yapı	.249
II.6.2. Özelleştirme Faaliyetleri	.250
II.7. Yatırımlar	.255
II.8. Dış Ticaret	.268
II.8.1. 2007 Yılı İhracatı	.275
II.8.2. 2007 Yılı İthalatı	.281
II.8.3. Dış Ticaret Alanında 2008 Yılı Gelişmeleri	.292
II.9. Ödemeler Dengesi	.296
II.9.1. Ödemeler Dengesi Alanında 2008 Yılı Gelişmeleri	.319
II.9.1.1. Cari İşlemler Hesabı	.319
III. PARA VE SERMAYE PİYASALARI	.331
III.1. Para Politikası	.331
III.2. Kur Politikası ve Döviz Piyasasındaki Gelişmeler	.345
III.3. Para Piyasasındaki Gelişmeler	.356
III.3.1. Para Arzı	.356
III.4. Bankacılık Sektörü Gelişmeleri	.358
III.4.1. Mevduatlar	.358
III.4.2. Mevduat ve Yatırım Bankaları Kredileri	.361
III.5. Uluslararası Rezervler	.364
III.6. Sermaye Piyasası	.367
III.7. Fiyat Hareketleri	.372

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİ

I.1. GENEL

Yüzyılın başında kısa süren bir yavaşlama döneminin ardından küresel ekonomi küreselleşmenin önemli katkısıyla ve başta sermaye olmak üzere üretim faktörlerinin görece olarak serbestçe dolaşabildiği bir ortamda gerçekten hızlı ve beklentilerin üzerinde bir büyüme sergilemiş ve bu hızlı büyüme 2007 yılı ortalarına kadar devam etmiştir.

Canlı bir küresel büyümenin gerçekleştiği bu uzun sayılabilecek süre zarfında başta Çin ve Hindistan olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomileri çarpıcı bir ekonomik büyüme sergilemişlerdir. Mal ve hizmet ticareti ile sermaye akımları üzerindeki kısıtlamaların ve engellerin giderek azaltılmasıyla küresel düzeyde rekabet yoğunlaşmış, bu durum şirketleri 'outsourcing'e ve işgücünün ucuz olduğu bölgelere sermaye ihracına yönlendirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız işgücü sınıfı, fakir ve nüfus yoğunluğu yüksek ülkelerdeki ucuz işgücünün devreye girmesiyle pazarlık güçlerini yitirmişler, küresel düzeyde gelir adaletsizliği azalırken, Çin ve Hindistan dahil gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde şirket karlarının ve yöneticiler ile vasıflı işgücünün gelirlerinin yükselmesi sonucu ülke içi gelir adaletsizliği büyümüştür.

Hızlı ekonomik büyüme ve küresel düzeyde artan gelir düzeyine bağlı olarak yükselen talep petrol ve temel mallar ile metal fiyatlarında çarpıcı yükselmelere yol açmış, ancak girdi fiyatlarında karşılaşılan bu sıçramalar küresel büyüme üzerinde birçoklarının beklediği gibi fazlaca hissedilir olumsuz bir etki yaratmamıştır. Ancak temel mal fiyatlarındaki bu dikkat çekici yükselme dünyada temel mal ithalatçısı ülkelerden temel mal ihracatçısı ülkelere yönelik yoğun bir gelir ve servet transferine yol açmıştır. Diğer taraftan bu kesintisiz ve hızlı küresel ekonomik büyüme süreci ile ilgili olarak not edilmesi gereken bir önemli husus küresel büyümede A.B.D.'nin, küresel faaliyet hacminin genişlemesinde efektif talebi ile, oynamış olduğu etkin roldür. Gerçekten A.B.D. GSYH'nın yüzde 6'sı dolayında oluşan cari işlemler açığıyla bir taraftan küresel (özellikle Çin ve Uzak-Doğu'nun yeni sanayileşen ülkeleri) üretim faaliyetine destek verirken, öte yanda cari fazla veren ülkelerde devasa boyutta rezerv birikimine meydan vermiş ve küresel likiditenin artmasında birinci derecede rol oynamıştır. Yakın geçmiş dönemde küresel düzeyde yaşanan hızlı ekonomik büyümede A.B.D.'nin oynadığı bu etkin rol, Ağustos 2007 ayından itibaren Amerikan subprime mortgage piyasasında patlak veren krizin dünya ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz yansımaların şiddetiyle daha da kesinlik kazanmıştır.

Küresel ekonomi 2007 yılının ilk yarısında da birkaç ay önceleri tahmin edilen hızın üzerinde, canlı bir büyüme sergilemiş ve yüksek büyüme hızına rağmen enflasyon haddi sözü edilen dönem boyunca genelde kontrol altında tutulabilmiştir. Gerçekleşen hızlı ekonomik büyüme geleceğe ilişkin beklentiler üzerinde de olumlu etkiye bulunmuştur. Nitekim IMF Araştırma Bölümü Başkan Vekili Charles Collyns 5 Haziran 2007 tarihinde yapmış olduğu açıklamada, IMF'nin küresel ekonomik büyüme ile ilgili önceden yapmış olduğu tahminleri yukarı yönde revize ettiğini belirterek, küresel büyüme tahminini 2007 ve 2008 yılları için 0.3 puan arttırmak suretiyle yüzde 5.2 olarak revize ettiğini ifade etmiştir. Büyüme tahmininde yukarı yönlü en önemli revizyonlar, başta Çin, Hindistan ve Rusya olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak yapılmıştır.

Küresel büyümeye ilişkin olarak IMF tarafından yapılan sözkonusu risk değerlendirmesinde büyümeyi aşağıya çekebilecek risklerin biraz daha önem kazandığı belirtilmiş, petrol fiyatına ilişkin aşağı yönlü riskin bir önemli kaygı kaynağı oluşturduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan IMF değerlendirmesinde, güçlü büyümenin sürmesinin petrol ve temel mallar üzerindeki talep baskısını arttıracığı, bu nedenle enflasyon riskini daha yükselteceği ve netice olarak Merkez bankalarını, para politikalarını sıkılaştırma durumunda bırakabileceği hususuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca bazı sektörlerde kredi kalitesinin düşüş göstermiş olması ve piyasalardaki oynaklığın (volatility) artmış olması sonucu finansal piyasa riskinin de daha artmış olduğu vurgulanmıştır.

Küresel ekonomi başta petrol ve metaller olmak üzere temel malların fiyatlarında meydana gelen hızlı yükselmelere karşı güçlü konumunu sürdürebilmiş ise de, küresel ekonomiye karşı en büyük tehdit yukarıda işaret edilen düşük kredi kalitesi riskinden gelmiştir.

Ağustos 2007 ayında A.B.D. mortgage subprime (ödeme gücü düşük konut alıcılara verilen konut kredisi) piyasasında patlak veren kriz ve bunun, önce konut piyasasına kredi sağlayan kuruluşları, ardından seküritizasyon (gelecekteki gelirlerin teminat gösterilmesi üzerine dayalı kredi temini – bono ihracı) yoluyla bu kuruluşlara kredi veren bankaları vurması, A.B.D.'nden başlayarak hemen tüm dünyada ekonomik görüntünün temelden değişmesine neden olmuştur.

Bu şekilde uzunca bir dönem devam eden küresel hızlı ekonomik genişleme, ortaya çıkan bu derin finansal kriz sonucu yavaşlamaya yüz tutmuştur. Ekonomik yavaşlama özellikle konut piyasasında baş gösteren düzeltme hareketinin finansal piyasalardaki sarsıntıyı daha da arttırdığı A.B.D. olmak üzere gelişmiş ülkelerde etkili olmuştur. Yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkeler finansal

piyasalarda baş gösteren sarsıntıdan bu güne kadar görel olarak daha az olumsuz yönde etkilenmişlerdir ve başta Çin ve Hindistan olmak üzere bu grup ülkeler, biraz yavaşlamış olmakla beraber, hızlı büyümelerini sürdürmektedirler.

Son 7-8 aylık dönemde küresel ekonomi aksi yönde etkide bulunan iki güçlü oluşum tarafından şekillendirilmiştir; bunlardan birincisi gelişmiş ülkeleri derinden sarsan finansal kriz diğeri ise küreselleşme sürecine hızlı bir geçiş yapan yeni yükselen piyasa ekonomilerinin yaratmış olduğu yeni cereyan dalgasıdır.

2004 yılında yüzde 5.3 oranında büyüyen dünya gayrisafi hasılası 2005 yılında yüzde 4.9, 2006 yılında ise yüzde 5.0 oranında büyüme kaydetmiştir. Dünya ekonomisinde 2007 yılında yaşanan gelişmeler aşağıdaki bölümlerde ana çizgileriyle ortaya konulmaktadır.

I.2. 2007 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

Satınalma gücü paritesi esas alındığında genel olarak küresel gayrisafi hasılanın 2007 yılında yüzde 4.9 oranında büyüme gösterdiği tahmin edilmektedir ki, bu oran uzun dönemli ortalama büyüme hızının iyice üstündedir.

Yılın üçüncü çeyreğinde beklentilerin üzerinde bir hızla büyüme sergiledikten sonra gelişmiş ekonomilerde yılın sonlarına doğru ekonomik faaliyet hacminde oldukça keskin bir daralma ile karşılaşmıştır. Subprime mortgage piyasasındaki çöküntünün finansal piyasalar ve kurumların geniş bir kesiminde yaratmış olduğu derin olumsuz etkilerin bir yansıması olarak ekonomik yavaşlama özellikle A.B.D.'nde şiddetle hissedilmiştir.

Buna karşılık yılın sonuna doğru biraz yavaşlamasına rağmen yeni yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ekonomiler güçlü bir biçimde büyümeye devam etmişlerdir. Sırasıyla yüzde 11.4 ve yüzde 9.2 oranında büyüme gerçekleştiren Çin ve Hindistan 2007 yılında da bu sürece öncülük etmişler ancak, bu grupta yer alan tüm ülkeler güçlü bir büyüme sergilemişlerdir. Bu ülkelerdeki ekonomik büyüme süreci başlıca iki dışsal ve bir dahili etkenden olumlu biçimde etkilenecek güç kazanmıştır. Bunlardan birincisi bu ülkeler giderek daha sıkı biçimde küresel ekonomi ile bütünleştikçe ekonomik faktörlerin verimlilik düzeylerinde önemli artışlar meydana gelmiş olması, ikincisi, petrol ve diğer temel mal üreticisi ülkelerin ticaret hadlerinde dikkat çekici iyileşmeler olması, ve üçüncüsü ise bu ülkelerde uygulanmakta olan makroekonomik politikaların daha etkin duruma getirilmiş olmasıdır.

Hemen tüm dünyada hızla artan gıda ve enerji fiyatları nedeniyle enflasyon haddi yükselmiştir. Hemen tümüyle yeni yükselen piyasa ekonomilerindeki talep artışın-

dan kaynaklanan temel mallara olan talepteki hızlı tırmanma ve buna karşılık arz artışının yetersiz kalışı buna ek olarak yüzyüze kalınan bazı finansal sorunlar temel mal fiyatlarındaki yükselmenin ardında yatan başlıca unsurlar olmuştur. Gelişmiş ülkelerde enflasyon ekonomik büyümenin yavaşlamış olmasına rağmen tırmanışa geçmiştir. Yeni yükselen piyasa ekonomilerinde hem hızlı talep büyümesini hem hanhalklarının tüketim sepetinde enerji ve gıda maddelerinin daha ağırlıklı olmasını yansıtabilecek biçimde enflasyon haddi daha belirgin bir yükselme göstermiştir.

Finansal Piyasalarda Yaşanan Sarsıntı

Ağustos 2007 ayında finansal piyasalarda baş gösteren sarsıntı giderek finansal sistemin temelini oluşturan piyasalarda ve kurumlar üzerinde ağır tahribat yapacak boyutta ve Büyük Buhrandan buyana karşı karşıya kalınan en derin finansal krize dönüşmüştür. Sarsıntı Amerikan konut piyasasında gelişen bir düzeltme (uzun bir dönem boyunca sürekli artış gösteren ve köpük oluşturan konut fiyatlarında başlayan durgunluk ve düşme eğilimi) hareketine dayalı şekilde subprime mortgage piyasasında baş gösteren iflas (ödeme güçlüğü) olaylarının patlak vermesiyle başlamış ve bunu takiben yüksek kredi derecesi elde etme amacıyla yapılandırılmış borç yükümlülüklerini içerecek şekilde mortgage borç geri ödemelerine dayalı seküritizasyonlar üzerindeki faiz farklarına sirayet etmiştir. Kriz, borçlanma oranı yüksek (leveraged) finansal sistem üzerinden sermaye yeterliliğini azaltacak şekilde, interbank piyasasında likidite darlığına yol açmış ve başta gelen finansal aracı kurumların süratle çözümlerini zorunlu kılmış, yapılandırılmış kredi piyasalarını sekteye uğratmış ve finansal araçların önemli bir kısmında yeniden fiyatlandırma mecburiyeti doğurmuştur.

Bu krizin en zararlı yansımalarından birisi, üç ay vadeli interbank faiz hadlerinin günlük politika faiz hadlerinin üzerine çıkacak ölçüde, likiditede beklenilmedik ölçüde bir daralma meydana getirmiş olmasıdır. Bu durum bankaların artık fon temin edemedikleri bilanço dışı araçlardan yatırdıkları varlıkları çekme baskısı hissetmeleri ve subprime mortgage bazlı seküritizasyonlardan kaynaklanan zararların bankalar arası dağılımındaki belirsizlik nedeniyle sahip oldukları nakti muhafaza etme kaygı ve çabasından kaynaklanmıştır. İhtiyatlı bankaların kredilerini kısımları sonucu likidite krizi daha da yoğunlaşmıştır.

Dünyanın önde gelen merkez bankaları büyük çaplı kısa vadeli fonlamalarla likidite krizini gidermeye çalışmışlardır. Bu girişim başlangıçta başarılı sonuç vermiştir. Likidite temini prim maliyeti yüksekliğini koruduğu için Aralık 2007 ayında Avrupa Merkez Bankası girişimlerini arttırmış, Amerikan Merkez Bankası (FED) ve İngiltere Merkez Bankası hem Hazine bonusu karşılığında kabul ettikleri seküritizas-

yon araçlarının kapsamını hem de bu şekilde ellerindeki riski yükselmiş menkul varlıkları Hazine bonusu ile değiştirmek için Merkez Bankası fonlarına başvuruda bulunan borçluların kapsamını genişletmiştir. Bu çerçevede başlıca Merkez Bankaları ortak ve koordineli bir hareket planı açıklamışlar ve ayrıca FED Dolar likiditesini arttırmak için Avrupa Merkez Bankalarına swap (takas) olanağı sağlamıştır. Mart ayında FED önde gelen finans aracı kurumları için etkin bir iskonto penceresi açmıştır. Birçok Merkez Bankası ekonomik büyüme hızının yavaşlaması riskinin artması karşısında para politikalarını gevşetici önlemlere başvurmuşlardır. Bu önlemler arasında en önemlisi, Kanada ve İngiltere Merkez Bankaları faizleri düşürürken ve Avrupa Merkez Bankası ile Japon Merkez Bankası faiz artırımlarını ertelerken, FED'in faiz hadlerini Ağustos ayını takip eden dönemde 300 baz puan düşürmesi olmuştur. İngiltere'de mortgage kredisi sağlayan bir bankanın iflas etmesinin ardından Hükümet mevduat sahiplerinin güven duygusunu pekiştirmek amacıyla, mevduatlar için tam garanti uygulaması getirmiştir.

Likidite problemlerinin devam etmesinin başlıca nedeni kredi riskleri konusundaki kaygıların artmış olmasıdır. Yapılandırılmış menkul kıymetlerin ve yatırım araçlarının güvenilirliği konusundaki kaygılar ve genel görüntüdeki bozulma nedeniyle geçen aylar zarfında kredi faiz farkları (spread) daha da yükselmiştir. Özellikle subprime piyasası kesiminde Amerikan konut piyasası koşullarının daha da kötüleşmesiyle mortgage bağıntılı menkul kıymetlerin fiyatları daha da gerilemiştir. Diğer taraftan artan iflas olayları, aşırı borçlanma hadleri (leverage) ve güvenilirliği tartışılır nitelikli seküritizasyon teknikleri nedeniyle, kredi kartları, otomobil kredileri, öğrenci borçlanmaları ve ticari mortgage'lerle ilgili olanlar dahil birçok kesimlerde kredi spreadleri (faiz farkları) keskin bir yükselme göstermişlerdir. Giderek büyüyen zararlar karşısında sermaye yeterliliklerini zorlukla sürdürebilen bankalar için, ortak çalışılan bankalarla ilgili kaygılar (counterparty risk) yoğunlaşmıştır. Bir Amerikan yatırım bankası (Bear Stearns) FED'in sağladığı destekle acil bir şekilde satılma durumunda kalmıştır. Bankaların faiz hadlerini yükseltmesi neticesinde birçok hedge fonu ve diğer borçluluk oranı yüksek kurumlar ellerindeki varlıkları satmak mecburiyetinde kalacak şekilde zor duruma düşmüşlerdir.

Ekonomik durgunluk belirtilerinin ortaya çıkması üzerine özellikle 2008 yılının başlarında menkul kıymet fiyatları gerilemiş, finans sektörü hisse senetlerindeki gerileme daha şiddetli olmuştur. Menkul kıymet ve para piyasalarında oynaklık (volatilité) yükselmiştir. Buna karşılık hükümet bonoları üzerindeki hadler keskin biçimde gerilemiş, yatırımcıların alternatif yatırım alanları arayışları nedeniyle mal piyasalarına yapılan yatırımlar hareketlilik kazanmıştır.

Finansal piyasalarda yaşanan bu derin sarsıntının genel ekonomik sonuçları nasıl biçimlenecektir? Bankacılık kesimi krizleri kredi elverişliliği üzerinde daraltıcı bir etki doğurmaktadır, ancak bu durumda dahi kredi arzındaki daralmanın sonuçlarını, ekonomik yavaşlama veya durgunluğa eşlik eden kredi talebi daralmasının sonuçlarından ayırt etmek genellikle zorluk arz etmektedir. Bugünkü koşullar altında özellikle önem taşıyan bir husus küresel ekonominin, hem bankacılık kesiminin hem menkul kıymet piyasalarının kredi hacmini genişletme, yaratma mekanizmalarının tahribata uğramış olması nedeniyle, geniş kapsamlı bir borçlanma haddi azaltımı (leverage düşürme) süreci ile karşı karşıya bulunmasıdır. Daha açık bir deyişle finansal sistemin her iki motoru da aynı anda teklemektedir.¹

Sıkılaştan finansal koşulların makroekonomi üzerinde yarattığı bir diğer önemli unsur da hanehalklarının ve şirket borçlularının finansal durumları ile ilgili bulunmaktadır. A.B.D.'nde yakın geçmiş dönemde kişisel tüketim harcamalarında gözlemlenen yavaşlama, muhtemelen hanehalklarının düşen konut fiyatları sonucu azalan servet düzeylerini, artan faiz hadleri ve daha sıkılaştan kredi temin koşulları nedeniyle bu kesimin borçlanma yeteneğindeki düşüşü yansıtmaktadır.

1 IMF World Economic Outlook,Nisan 2008, S. 8

TABLO I.2.1.
REEL GAYRİSAFİ HASILA (GSYİH) BÜYÜMESİ, TÜKETİCİ FİYATLARI
VE İŞSİZLİK DÜZEYİ

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (% Değişim)			Tüketici Fiyatları (% Değişim)			İşsizlik Oranı (% Olarak)		
	2006	2007	2008*	2006	2007	2008*	2006	2007	2008*
Dünya Toplam Hasılası		5.0	4.9	3.7					
Gelişmiş Ekonomiler	30.	2.7	1.3	2.4	2.2	2.6	5.7	5.4	5.6
A.B.D.	2.9	2.2	0.5	3.2	2.9	3.0	4.6	4.6	5.4
Euro Bölgesi	2.8	2.6	1.4	2.2	2.1	2.8	8.2	7.4	7.3
Almanya	2.9	2.5	1.4	1.8	2.3	2.5	9.8	8.4	7.9
Fransa	2.0	1.9	1.4	1.9	1.6	2.5	9.2	8.3	7.8
İtalya	1.8	1.5	0.3	2.2	2.0	2.5	6.8	6.0	5.9
İspanya	3.9	3.8	1.8	3.6	2.8	4.0	8.5	8.3	0.5
Hollanda	3.0	3.5	2.1	1.7	1.6	2.4	3.9	3.2	2.8
Belçika	2.9	2.7	1.4	2.3	1.8	3.1	8.2	7.5	7.6
Avusturya	3.3	3.4	1.9	1.7	2.2	2.8	4.8	4.4	3.4
Finlandiya	4.9	4.4	2.4	1.3	1.6	2.8	7.7	6.8	6.7
Yunanistan	4.2	4.0	3.5	3.3	3.0	3.5	8.9	8.3	7.5
Portekiz	1.3	1.9	1.3	3.0	2.4	2.4	7.7	7.7	7.6
İrlanda	5.7	5.3	1.8	2.7	3.0	3.2	4.4	4.6	5.3
Lüksemburg	6.1	5.4	3.1	2.7	2.3	2.9	4.5	4.4	4.8
Japonya	2.4	2.1	1.4	0.3	-	0.6	4.1	3.9	3.9
İngiltere	2.9	3.1	1.6	2.3	2.3	2.5	5.4	5.4	5.5
Kanada	2.0	2.7	1.3	2.0	2.1	1.6	6.3	6.0	6.1
Kore	5.1	5.0	4.2	2.2	2.5	2.4	3.5	3.3	3.1
Avustralya	2.8	3.9	3.2	3.5	2.3	3.5	4.8	4.4	4.3
İsveç	4.1	2.6	2.0	1.5	1.7	2.8	7.0	6.1	6.6

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (% Değişim)			Tüketici Fiyatları (% Değişim)			İşsizlik Oranı (% Olarak)		
	2006	2007	2008*	2006	2007	2008*	2006	2007	2008*
Norveç	2.5	3.5	3.1	2.3	0.8	3.1	3.4	2.5	2.6
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler	2.7	2.2	0.9	2.4	2.2	2.4	5.8	5.5	5.7
Avrupa Birliği			3.3	3.1	1.8				
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	5.6	5.6	4.0	1.6	2.2	3.0	3.7	3.4	3.3
Piyasa Döviz Kurlarına Dayalı									
Dünya Hasılası			3.9	3.7	2.6				

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2008, S. 2, S. 66

Son bir yıllık dönemde yaşanan finansal sarsıntı döviz piyasalarını da etkilemektedir. Likit varlıklar ve bunların getiri durumuna olan güven duygusunun azalması, A.B.D. büyüme hızının yavaşlaması ve faiz hadlerindeki gerileme sonucu Amerikan menkul kıymetlerine olan talebin düşmesi nedeniyle 2007 yılı ortalarından itibaren Doların reel efektif kurunda düşme gözlemlenmiştir.

Amerikan bankalarıyla geniş kapsamlı ilişkileri olan Avrupa bankalarının maruz kaldıkları zararlar ile interbank ve menkul kıymet piyasalarında yaşanan sarsıntının yansımaları dolayısıyla Batı Avrupa ülkeleri de yaşanan finansal krizden olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Ekonomik faaliyet hacminin bankaların sıkılaştıran kredi temini koşullarından ve yüksek risk taşıyan kredi talep sahipleri için yükselen faiz hadlerinden olumsuz yönde etkilenmesi beklenmektedir. Buna mukabil Japon finans kurumları finansal sarsıntıdan çok daha az biçimde doğrudan etkilenmişlerdir. Japon ekonomisi daha ziyade küresel ekonomide beklenen yavaşlama ve durgunluk yoluyla finansal krizin etkisini duyacaktır.

Yeni Yükselen Piyasa Ekonomileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Fazlaca Etkilenmeden Krizi Geçistirebilecekler mi?

Küresel finansal piyasalarda daha evvelce meydana gelmiş olan sarsıntıların aksine bu son krizin yeni yükselen piyasa ekonomileri ve diğer gelişmekte olan ülkeler

üzerindeki olumsuz yansımaları oldukça sınırlı kalmıştır. Genelde döviz girişleri idame ettirilebilmiş ve bu ülkelerdeki döviz rezervleri yükselmesini sürdürmüştür. her ne kadar piyasaların tedirgin olduğu dönemlerde yoğun portföy çıkışları yaşanmışsa da, genelde yabancı doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları gücünü korumuştur. Yeni yükselen piyasa ekonomilerinde hükümet ve şirket borçlanmalarında faiz hadleri yükselmişse de, geçen yazdan buyana bu piyasa ekonomilerinin çoğunda ekonomi gelişmiş ülkelerden daha iyi bir gelişme sergilemiştir. Bu güne kadar bu ülkelerin hiçbiri daha evvelki krizlerde yeni yükselen piyasa ekonomilerinin karşılaştığı nitelikte bir dışsal krizle yüz yüze gelmemişlerdir.

Benzer şekilde ticari faaliyetler alanında da gelişmiş ülkelerde yavaşlayan ekonomik faaliyet hacminin sözkonusu ülkelere olan olumsuz etkileri sınırlı kalmıştır. Yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ticaret ortaklarının iç talebindeki hızlı büyümenin desteğiyle ticari faaliyet güçlü bir biçimde idame ettirilebilmiştir.

Bu genel çerçevede içersinde her ne kadar bazı yeni yükselen piyasa ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerde 2007 yılının son dönemlerinde büyüme hızında bir yavaşlama gözlemlenmiş ise de, yılının tamamı itibarıyla ekonomik büyüme güçlü seyretmiş ve 2007 yılında bu ülkeler genelinde yüzde 7.9 oranında büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu gruptaki ülkelerin çoğu güçlü iç talep büyümesinin, hızlı kredi hacmi genişlemesinin ve hızla tırmanan gıda maddeleri ve enerji fiyatlarının etkisiyle artan enflasyon oranı sorunuyla karşı karşıya olma durumlarını sürdürmektedirler. Bu nedenle merkez bankaları son aylar zarfında para politikalarını sıkılaştırıcı önlemler almışlardır.

Yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin geçen Ağustos ayından buyana gelişmiş ülkeleri sarsan finansal sarsıntı ve neticesindeki ekonomik yavaşlamadan daha az etkilenmeleri ve güçlü kalabilmeleri nasıl açıklanabilir ? Bu ekonomilere güçlü destek veren iki önemli kaynak devreye girmiştir: küresel ekonomi ile bütünleşme sürecinin getirdiği verimlilik artışlarıyla sağlanan güçlü ekonomik büyüme ve izlenmeye başlanan güçlü makroekonomik politikaların olanaklı kıldığı ekonomik istikrar.

Dolayısıyla küresel ekonominin büyüme sürecinde iki temel yapısal değişim meydana gelmiştir. Birincisi son beş yıllık dönemde küresel büyümenin şekillenmesinde hakim unsur yeni yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler olmuştur. İkinci unsur ise küresel ticarete yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin giderek büyüyen önemi olmuştur.

Bu ülkelerin güçlü iç büyüme dinamiklerinin, küresel ekonomi ve ticaret hacmi içerisinde büyüyen paylarının ve daha tutarlı makroekonomik politikalarının bir araya gelmesi, yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomilerde yaşanan finansal kesim ve reel ekonomi dalgalanmalarına karşı daha güçlü olabilmelerini sağlamıştır.

Bu güne kadar küresel ekonomik büyümenin itici gücü görevini üstlenmiş olan A.B.D.'ne daha az bağımlı ve ekonomik açıdan çok kutuplu bir küresel ekonomiye dönüşüm sürecinde üç eğilim özellikle önem taşımaktadır.²

- 1 IMF World Economic Outlook,Nisan 2008, S. 8 Yeni yükselen piyasa ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerde devreye giren güçlü iç talebin dinamizmi ticari alanda meydana gelebilecek şoklara karşı bir emniyet supabı görevi üstlenmiştir.
- Yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin bir grup olarak net tasarruf sağlayıcı ülkeler haline dönüşmeleri, küresel düzeyde tasarruf (sermaye) elverişliliğini artırmış ve reel faiz hadleri üzerinde aşağı doğru baskı oluşturmuştur.
- Dış koşullara uyum sağlama ve ekonomik politika koordinasyonu daha çok yönlü ve karmaşık bir nitelik kazanmıştır. Küresel ekonomik faaliyet hacminde giderek derinlik kazanan bir yavaşlama ve daralmaya karşı gösterilecek bir etkin cevap, hem küresel toplam talep içindeki paylarının hem disiplinli politika uygulamaları yoluyla kazandıkları politika alanının farkında olacak şekilde, gelişmiş ülkeleri olduğu kadar, önemli yeni yükselen piyasa ekonomilerini de ilgilendirmektedir. Benzer şekilde 1980'li yıllardan farklı olarak küresel düzeyde cari hesap dengesizlikleri artık sadece büyük gelişmiş ülkeleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmıştır.

Bugünkü Görünüm ve Küresel Ekonominin Karşı Karşıya Bulunduğu Riskler

Finansal piyasalarda halen önü alınamamış ve giderek yayılmakta olan kriz küresel ekonominin genel görüntüsünü daha da karartmaktadır. 2008 ve 2009 yılları zarfında karşı karşıya kalılabilecek riskler, Ağustos 2007 öncesi istisnai şekilde düşük düzeyde seyretmiş olan düzeylerinden önemli şekilde yüksek olma durumlarını sürdürecekler ve bankaların kredi koşulları daha da sıkılaşacaktır. Temel mal fiyatları 2007 yılı sonundaki yüksek düzeylerini devam ettireceklerdir.

2 IMF World Economic Outlook,Nisan 2008, S. 8

Bu genel koşullar çerçevesine FED tarafından gerçekleştirilen önemli faiz indirim kararlarına ve uygulamaya konulan parasal ve mali özendirme uygulamalarına rağmen A.B.D.'nde 2008 yılında hafif bir resesyon yaşanması ve küresel ekonomideki büyüme hızının 2007 yılında gerçekleşmiş olan 5.9 oranından 2008 yılında yüzde 3.7'ye ve 2009 yılında da 3.9'e gerilemesi beklenmektedir. Yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkelerde ise önümüzdeki dönemde ekonomik büyüme hızının biraz gevşemekle beraber yine de güçlü bir biçimde sürmesi beklenmektedir. Küresel çerçevede enflasyon haddinin 2008 yılının ilk yarısında yüksek seyretmesi, ancak daha sonra emtia fiyatlarında geçmiş yakın dönemde tanık olunan hızlı tırmanmanın etkisinin giderek hafiflemesi ve genel talep düzeyinde meydana gelmesi olası durgunluk sonucu gerilemesi beklenmektedir.

Küresel ekonominin geleceği konusunda günümüzde en önemli belirsizlik kaynağını henüz sona ermemiş ve durulmamış olan finansal piyasalardaki sarsıntı oluşturmaktadır. Özellikle Amerikan mortgage subprime piyasasında ve yapılandırılmış finans araçlarında yazılan zararların finansal sermaye yeterliliğine zarar vermesi ve mevcut kredi sıkışıklığının bir kredi sistemi çöküşüne yol açması olasılığı küresel ekonomi açısından başta gelen tehdidi oluşturmaktadır.

Olumsuz finansal şoklarla, özellikle konut piyasasındaki daralma vasıtasıyla iç talep düzeyi arasında varolan bağıntı başta Amerika olmak üzere Batı Avrupa ekonomileri ile diğer gelişmiş ekonomiler için bir kaygı kaynağı olmaya devam etmektedir.

2007 yılı Ağustos ayında patlak veren ve dalga dalga genişleyen finansal kriz şu anda küresel ekonomik büyüme hızını aşağıya çekecek en önemli risk durumundadır. A.B.D. mortgage piyasasında maruz kalınan zarar tutarı, yapılan her hesaplama ile daha da büyümekte olup, konut piyasasında yaşanan krizin büyümesi ile bu rakam daha da tırmanacak ve yavaşlayan ekonomi ve tüketim harcamaları ile genel ekonomi üzerindeki maliyeti giderek büyüyecektir. Bu duruma ek olarak diğer yapılandırılmış kredilerden kaynaklanan finansal zararlar da giderek tırmanmakta olup, diğer piyasa kesimlerin de mortgage benzeri zararlarla karşılaşması durumunda daha yükselebilecektir. Batı Avrupa ülkeleri ile Avrupa'nın yeni yükselen piyasa ekonomilerinde de konut piyasaları ile ilişkili sektörlerde dikkate alınması gereken boyutta zararlarla karşılaşılması olasılığı da bulunmaktadır.

Batı Avrupa ekonomileri A.B.D. ile olan ticaretlerinde meydana gelecek daralmanın etkilerini hissedecek ve bankalarının –özellikle İngiliz, Fransız, Alman ve İsviçre-A.B.D. kaynaklı yapılandırılmış finansal ürünlerdeki değer kayıplarına olan aşırı duyarlılıkları sonucu finansal sektörde yaşanabilecek olumsuz gelişmelerle karşı karşıya kalabileceklerdir. Japonya için, daralan dış talep, daha sıkı hale gelen finansal

piyasa koşulları ve zayıflayan tüketici güven duygusu gibi dışsal ve iç kökenli risklerle karşı karşıya olma durumu devam etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümede yaşanacak yavaşlama yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkeleri de olumsuz yönde etkileyecektir. Bu ülkelerin ticaret ortaklarının büyüme hızında meydana gelebilecek önemli bir düşme bu ülkelerin ihracat hacimlerini daraltacak, bazılarının ihrac etmekte oldukları emtiaların fiyatlarını aşağıya çekecek ve bu şekilde iç tüketim ile yatırım harcamaları tutarlarını daraltıcı bir etki doğurabilecektir.

Küresel ekonomideki yavaşlamaya rağmen enflasyonist eğilimden ve petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan riskler büyümüştür. Bu alanda duyulan kaygı gelişmiş ülkelerde gözlemlenen enflasyon baskısının yavaşlayan ekonomik faaliyet hacmi nedeniyle alınabilecek önlemler için hareket sahasını daraltmasından ve hızlı bir büyüme sergilemekte olan yeni yükselen piyasa ekonomilerinde süren ısrarlı enflasyonun bu ülkeleri, mali ve parasal politikaları daha sıkılaştırma mecburiyetinde bırakmasından kaynaklanmaktadır. Hızla yükselen emtia ve enerji fiyatları hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde enflasyon baskısını artırmıştır. Bununla beraber gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümede gözlemlenen yavaşlama, emtia ve enerji talebi üzerine büyümenin ve gelir artışının getirdiği baskıyı biraz yumuşatmıştır.

Son olarak halen önemini korumakta olan büyük çaplı küresel denge eksiklikleri kaygı uyandırmaktadır. Bu alanda pozitif bir gelişme A.B.D.'nin net dış varlıklarının izlediği seyirdeki değişimdir. Doların değer kaybetmiş olmasının ve küresel talep büyümesinin daha dengeli hale gelmesinin etkisiyle A.B.D.'nin cari işlemler açığının GSYH'ya olan oranı $5 \frac{1}{2}$ 'ye gerilemiştir. Ancak A.B.D.'nin net dış yükümlülüklerinin küresel GSYH'ya olan oranının 2007 yılındaki yüzde 5.0 oranından 2012 yılında yüzde $7 \frac{1}{2}$ 'ye yükselmesi beklenmektedir.

Buna karşılık geçen yazdan buyana döviz kurlarında meydana gelmiş olan oransız değişim biçimi bazı yeni yükselen piyasa ekonomilerinin ulusal paralarının aşırı değerli durumda olmaları durumunun devam etmekte olduğunu ve yeni uyumsuzlukların çıkabileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan finansal piyasalarda yaşanan sarsıntının A.B.D. varlıklarının ve finansal kuruluşlarının likidite ve risk yönetimi özelliklerini zayıflattığı düşünülmektedir. A.B.D. piyasalarında geçerli getiri oranlarının diğer piyasalara göre bir süredir düşük seyretmesi yatırımcıları ve fon yöneticilerini (uluslar arası rezervler ve egemen servet fonları dahil) giderek daha artan bir istekle portföylerini çeşitlendirme ve alternatif yatırım alanları arama çabası içine itebilir. Bu durum ise A.B.D.'nin cari işlemler açığının kapatılması için gerekli fon teminini daha zorlaştırabilir ve düzensiz bir denge temini sürecini tetikleyebilir.

Ayrıca özellikle işgücü piyasalarında gözlemlenmekte olan kötüleşme nedeniyle bazı gelişmiş ülkelerde güç kazanmakta olan korumacılık eğilimleri de ayrı bir risk unsuru olma niteliği kazanmaktadır.

Aşağıdaki bölümlerde dünyanın başlıca ekonomik bölgeleri itibarıyla 2007 yılı ile 2008 yılının ilk çeyreğinde ekonomi alanında meydana gelmiş olan gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir

1.2.1. KUZEY AMERİKA

2006 yılında yüzde 3.0 oranında büyüme sergileyen A.B.D. ekonomisi 2007 yılında belirgin bir yavaşlama göstererek yüzde 2.2 oranında büyümüştür. Ekonomik büyüme yılın dördüncü çeyreğinde keskin bir düşme göstermiş ve yıllık bazda sadece yüzde 0.6 olmuştur. Ağustos ayında patlak veren mortgage krizinin ardından hızla daralan konut sektörü yatırımları yıllık ekonomik büyüme oranınının 1.0 puan düşmesine yol açmıştır. Güven duygusunun zayıflaması ve kredi koşullarının ağırlaşması sonucu yılın sonlarına doğru tüketim ve yatırım harcamalarında da gevşeme gözlemlenmiştir.

Hızla tırmanan petrol fiyatları tüketim harcamalarının kısılmasında rol oynarken enflasyon haddinin yükselmesinde de etkili olmuştur. Kişisel tüketim harcamaları deflatörü yükselme hızı Şubat 2008 ayında yıllık bazda yüzde 3.4 olurken kök (core) enflasyon FED'in öngördüğü rakamın üzerine çıkarak yüzde 2.0 olmuştur. Ekonomik alanda olumlu bir gelişme Doların değer kaybetmesinin etkisiyle net ihracatta kaydedilmiştir. Bu gelişmede ekonomik büyümenin ticaret ortaklarının büyüme hızının altında kalmış olması da bir diğer önemli etken olmuş ve yılın son çeyreğinde cari işlemler hesabı açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya (GSYH) olan oranı yüzde 5.0'e gerilemiştir.

2008 yılı başlarında da ekonomik büyüme yavaşlamasını sürdürmekte olup, konut fiyatlarındaki gerileme ve daha sıkı kredi temin koşulları tüketim harcamalarını daraltırken, konut inşaatlarındaki gerileme yatırım harcamalarını doğal olarak aşağıya çekmiştir.

TABLO 1.2.2.
A.B.D TALEP, HASILA ENFLASYON VE İŞSİZLİK

	Milyar \$	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*
Özel Tüketim	8 195.9	3.2	3.1	2.9	1.3	0.4
Kamu Tüketimi	1 844.1	0.8	1.4	1.9	2.3	1.5
Gayrisafi Sabit Yatırım	2 202.8	5.8	2.6	-2.0	-5.2	-1.7
Nihai Yurtiçi Talep	12 242.7	3.3	2.7	1.8	0.3	0.2
Stok Yenileme	56.6	-0.2	0.1	-0.3	-0.1	0.0
Toplam Yurtiçi Talep	12 301.3	3.1	2.8	1.5	0.1	0.2
Mal ve Hizmet İhracatı	1 182.4	6.9	8.4	8.1	7.4	7.1
Mal ve Hizmet İthalatı	1 797.8	5.9	5.9	1.9	-0.9	0.4
Net İhracat	-615.4	-0.2	-0.1	0.6	1.0	0.9
GSYİH (Piyasa Fiyatları ile)	11 685.9	3.1	2.9	2.2	1.2	1.1
Tüketici Enflasyonu		3.4	3.2	2.9	3.9	2.2
İşsizlik Haddi		5.1	4.6	4.6	5.4	6.1

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No: 83, Haziran 2008, S. 103

FED'in yatırım bankalarının istifadesi için iskonto penceresi olanaklarını genişletmiş olmasına rağmen faiz hadleri yükselmiştir. Mart ayı başlarında A.B.D.'nin beşinci büyük yatırım bankasının iflas eşğine gelmesi ortak iş yapılan kurumlardan kaynaklanan riskler (counterparty risk) konusundaki kaygıları alevlendirmiş, banka borç verme standartlarının ağırlaştırılmış olduğu bir ortamda bankacılık kesimi sermaye yapısı üzerine ilave yük getirmiştir. Diğer taraftan konut yatırımlarındaki daralmanın tüketim harcamalarını ve istihdam haddini olumsuz biçimde etkilemeye başladığına ilişkin belirgin işaretler alınmaya başlamıştır.

Ekonominin şu anda içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kurtulup tekrar toparlanma süreci içersine girme yeteneği büyük ölçüde konut sektörünün yeniden canlanması ile finansal kesimdeki sarsıntının giderilmesine bağlı bulunmaktadır.

Birkaç yıl boyunca hızlı bir büyüme gerçekleştiren Kanada ekonomisi 2007 yılının sonlarına doğru yavaşlamaya yüz tutmuştur. Bu olumsuz gelişmede dış talepteki düşmenin yanı sıra kredi koşullarında meydana gelen sıkılaşma da etkili olmuştur. Kanada ekonomisinin tekrar toparlanmaya başlaması beklenen 2009 yılından önce 2008 yılında yüzde 1.3 oranında büyümesi beklenmektedir. Kanada Merkez Bankası yerinde bir kararla para politikasını sıkılaştırıcı bir süreçten gevşetici bir sürece geçmiş ve faiz hadlerini 2007 yılı sonları ile 2008 yılı başlarında düşürmüştür. Diğer taraftan zamanında uygulamaya konulmuş olan vergi indirim paketinin 2008 yılı büyüme hızına ? puan katkı sağlaması beklenmektedir.

Kanada ekonomisi ticaret hadlerinde yakın geçmiş dönemde meydana gelen değişimlere karşı esnek bir tutum sergilemiş, emtia ve enerji sektörünün artan ağırlığı neticesinde Kanada Doları değer kazanmıştır.

TABLO 1.2.3.
KANADA TALEP, HASILA ,ENFLASYON, İŞSİZLİK

	Milyar \$	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
Özel Tüketim	720.4	3.8	4.2	4.7	4.3	3.0
Kamu Tüketimi	248.9	2.2	3.3	3.6	3.4	2.3
Gayrisafi Sabit Yatırım	281.5	6.5	7.2	4.1	2.8	1.8
Nihai Yurtiçi Talep	1 230.8	4.6	4.7	4.3	3.8	2.6
Stok Yenileme	5.4	0.4	-0.2	0.0	-0.2	0.0
Toplam Yurtiçi talep	1 236.2	4.9	4.4	4.3	3.6	3.6
Mal ve Hizmet İhracatı	495.3	3.3	0.7	0.9	-2.6	1.9
Mal ve Hizmet İthalatı	440.7	7.5	6.8	6.7	4.4	3.6
Net İhracat	64.6	-1.7	-1.4	-1.6	-2.3	-0.6
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	1 290.8	3.1	2.8	2.7	1.2	2.0
Tüketici Enflasyonu		2.2	2.0	2.1	1.3	1.3
İşsizlik Haddi		6.8	6.3	6.0	6.1	6.3

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No. 83, Haziran 2008, S. 140.

I.2.2. BATI AVRUPA ÜLKELERİ

2007 yılının önemli bir bölümünde Batı Avrupa ülkeleri genelde güçlü bir biçimde büyümelerini sürdürdüler. Euro bölgesi ülkeleri, 2006 yılı büyüme oranına yakın bir düzeyde ve potansiyel büyüme hızının üzerinde yüzde 3.6 oranında büyüme gerçekleştirdiler. Benzer şekilde İngiltere’de de bankacılık kesiminde yaşanan bazı olumsuz gelişmelere rağmen ekonomik büyüme yüksek bir düzeyde, yüzde 3.1 oranında gerçekleşti. Muntazam bir biçimde yükselen istihdam düzeyi ile şirketlerin sağlıklı bilançolarının ve canlı dış talebin özendirildiği yatırım harcamalarından daha da güç kazanan canlı iç talep, bu hızlı büyümenin temelinde yatan başlıca unsur oldu.

Yılın sonlarına doğru Batı Avrupa’da bazı sıkıntıların baş göstermeye başlamasıyla yıllık bazda büyüme hızı dördüncü çeyrekte yüzde 1.5’e ve İngiltere’de de yüzde 2.5’e geriledi. Artan petrol fiyatlarının reel harcanabilir gelir üzerindeki olumsuz etkisi ve bankacılık sektöründe yaşanan sıkıntılar sonucu yılın sonlarına doğru hanehalklarının ve iş aleminin güven duygusunda zayıflama gözlemlendi. Bunun yanı sıra Euronun değer kazanması ve ihrac piyasalarındaki zayıflama büyüme beklentileri üzerinde olumsuz etki yarattı. Ancak bu gelişmeler bölgede yer alan her ülkeyi aynı ölçüde etkilemedi. Avusturya, Hollanda, İsveç ve İsviçre gibi bölgenin görece olarak daha küçük ülkeleri potansiyel büyüme hızının üzerindeki hızlı büyümelerini yılın ikinci yarısında da sürdürdüler. Gözlemlenen belirtiler, yüksek petrol fiyatları ve artan risk algılamalarının yatırım ve tüketim harcamalarını olumsuz şekilde etkilemeye başlaması sonucu 2008 yılının başlarında bölge genelinde büyüme hızında devam edegelmekte olan bir yavaşlamaya işaret etmektedir.

Batı Avrupa’nın A.B.D. ekonomisindeki yavaşlamadan ne ölçüde etkileneceği hususu bölgenin yakın gelecekte göstereceği ekonomik performansta birinci derecede belirleyici olacaktır. her ne kadar Batı Avrupa ile A.B.D. arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler önemini koruyorsa da Asya ve Avrupa’nın yen, yükselen ekonomileri ile olan ticari ilişkilerin devreye girmesiyle, A.B.D. pazarının önemi biraz azalmıştır. Bugünkü ortamda Batı Avrupa ile A.B.D. arasında mevcut finansal ilişkilerin, A.B.D. ekonomisindeki yavaşlamanın etkilerini Batı Avrupa’ya yansıtacak en önemli mecra olması olasıdır.

TABLO.I.2.4.
EURO BÖLGESİ TALEP BİLEŞENLERİ, HASILA

	Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
Özel Tüketim	4 452.0	1.7	1.6	.19	1.3	1.6
Kamu Tüketimi	1 586.1	1.5	2.0	2.3	1.7	1.7
Gayrisafi Sabit Yatırım	1 572.5	3.3	5.5	4.3	2.0	0.8
Nihai Bölgeçi Talep	7 610.7	2.0	2.7	2.3	1.5	1.4
Stok Yenileme	7.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Toplam Bölgeçi Talep	7 617.7	2.0	2.7	2.3	1.5	1.4
Net İhracat	148.4	-0.2	0.2	0.4	0.2	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	7 766.1	1.7	2.9	2.6	1.7	1.4

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No. 83, Haziran 2008, S. 115

Ekonomik büyümenin yavaşlamasına rağmen bölgede enflasyon en önemli kaygı kaynaklarından birisi olma durumunu sürdürmektedir. 2008 yılı Mart ayı itibariyle Euro Bölgesinde yıllık bazda enflasyon oranı yüzde 3.5'e tırmanmıştır ve bu oran Avrupa Merkez Bankasının (AMB) yüzde 2.0 olan enflasyon hedefinin oldukça üstündedir. En yüksek fiyat artışları, fiyatları 2007 yılı ortalarından itibaren hızlı bir tırmanma sergileyen enerji ve gıda maddelerinde yaşanmıştır. Kök (core) enflasyon ise ılımlı ücret artışlarının ve Euronun değer kazanmasının etkisiyle düşük seyretmiş ve 2007 yılı genelinde yüzde 2.0 olmuştur. AMB bir süre para politikasını sıkılaştırıcı bir tutum sergiledikten sonra Haziran 2007 ayında buyana faiz hadlerini değiştirmemiştir.

Euro Bölgesi – Mali Göstergeler

	2005	2006	2007	2008*	2009*
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	9.8	9.4	9.3	9.3	9.2
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-2.6	-1.3	-0.6	-1.1	-1.2
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	0.4	0.2	0.2	0.1	0.0
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	2.2	3.1	4.3	4.5	4.7
Uzun Vadeli Faiz Haddi ⁽⁴⁾	3.4	3.8	4.3	4.3	4.4

* Beklenen

- (1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak
- (2) GSYİH'nın yüzdesi olarak
- (3) 3 aylık interbank faizi
- (4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

Ekonomideki olumlu gidişin katkısıyla 2007 yılında Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda hükümetler bütçe açığını düşürme olanağı bulmuşlardır. Bölge genelinde genel hükümet bütçe açığı yüzde 1.0 oranında bir düşüşle gayrisafi hasılanın yüzde 0.6'sına gerilemiştir. Bu gelişmede, Almanya ve İtalya'da yıl içerisinde gerçekleştirilen ve GSYH'nın yüzde 1.0'inden büyük yapısal mali düzenlemeler önemli rol oynamıştır.

Uluslar arası finansal piyasalarda yaşanan sarsıntı ve bu gelişme ile birlikte riskin yeniden fiyatlandırılmasıyla Euro Bölgesinde finansal koşullar sıkılaşmıştır. Bankaların borç verme standartları sıkılaşmış, finansal piyasalara olan güven sarsılmış ve para piyasasındaki faiz farkları yükselmiştir.

İstihdam piyasasında ise yeni iş olanakları yaratılmasında ve işsizliğin düşürülmesinde yakın geçmiş dönemde sağlanan başarılı hız oranlarında düşme eğilimi belirtileri gözlemlenmektedir.

TABLO I.2.5.
EURO BÖLGESİ
TALEP BİLEŞENLERİ, HASILA

	Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2002	2004	2005	2006	2007*
Özel Tüketim	4 308.7	1.5	1.6	1.9	2.0	2.3
Kamu Tüketimi	1 530.4	1.3	1.3	2.1	1.8	1.6
Gayrisafi Sabit Yatırım	1 507.4	1.8	2.7	5.1	4.3	3.0
Nihai Bölgeiçi Talep	7 346.5	1.5	1.8	2.6	2.5	2.3
Stok Yenileme	3.7	0.2	0.1	0.0	0.1	0.0
Toplam Bölgeiçi Talep	7 350.2	1.7	1.8	2.6	2.5	2.3
Net İhracat	152.7	0.1	-0.3	0.3	0.3	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	7 502.9	1.8	1.5	2.8	2.7	2.3

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No. 83, Mayıs 2007, S. 87

TABLO I.2.6.
AVRUPA ÜLKELERİ: TEMEL EKONOMİK VERİLER

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
Almanya						
GSYİH	2 203.5	1.0	3.1	2.6	1.0	1.1
İşsizlik Haddi		10.5	9.7	8.3	7.4	7.4
Tüketici Fiyat Endeksi		1.5	1.4	1.7	2.2	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	843.5	7.4	12.9	8.0	6.3	5.1
Mal ve Hizmet İthalatı	733.5	6.9	11.5	5.0	6.5	6.6

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
Fransa						
GSYİH	1 657.7	1.9	2.4	2.1	1.8	1.5
İşsizlik Haddi		8.9	8.8	7.9	7.5	7.6
Tüketici Fiyat Endeksi		1.8	2.2	2.0	3.0	2.2
Mal ve Hizmet İhracatı	424.6	3.6	5.6	3.2	4.5	3.0
Mal ve Hizmet İthalatı	424.1	6.0	6.5	5.4	3.4	2.7
İtalya						
GSYİH	1 388.9	0.7	1.9	1.4	0.8	0.9
İşsizlik Haddi		7.8	6.8	6.1	6.2	6.5
Tüketici Fiyat Endeksi		2.2	2.7	2.2	3.5	2.0
Mal ve Hizmet İhracatı	351.7	1.8	6.5	4.5	1.8	3.1
Mal ve Hizmet İthalatı	341.4	2.7	6.1	4.0	2.0	3.5
Hollanda						
GSYİH	491.2	1.5	3.0	3.5	2.3	1.8
İşsizlik Haddi		4.9	4.1	3.3	3.6	2.7
Tüketici Fiyat Endeksi		2.1	2.3	1.7	2.8	2.8
Mal ve Hizmet İhracatı	326.1	5.9	7.0	6.4	4.2	3.0
Mal ve Hizmet İthalatı	289.9	5.5	8.1	5.5	5.3	2.7
İspanya						
GSYİH	841.0	3.6	3.9	3.8	1.6	1.1
İşsizlik Haddi		9.2	8.5	8.3	9.7	10.5
Tüketici Fiyat Endeksi		3.4	3.4	2.6	4.6	3.0

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
Mal ve Hizmet İhracatı	218.2	2.6	5.1	5.3	4.3	4.6
Mal ve Hizmet İthalatı	251.8	7.7	8.3	6.6	3.6	2.9
Yunanistan						
GSYİH	185.2	3.8	4.2	4.0	3.5	3.4
İşsizlik Haddi		9.5	8.6	8.0	7.7	7.7
Tüketici Fiyat Endeksi		3.3	3.5	3.1	4.3	3.1
Mal ve Hizmet İhracatı	40.3	2.7	5.1	5.9	5.5	6.0
Mal ve Hizmet İthalatı	63.3	0.4	8.7	7.0	3.5	5.1
Avusturya						
GSYİH	235.7	2.3	3.3	3.3	2.3	1.7
İşsizlik Haddi		5.7	5.4	5.9	4.8	4.8
Tüketici Fiyat Endeksi		1.6	1.9	2.1	3.1	2.3
Mal ve Hizmet İhracatı	120.3	6.7	7.7	8.6	6.5	6.2
Mal ve Hizmet İthalatı	110.5	6.1	4.7	6.2	4.8	7.1
Euro Dışı Bölge						
İngiltere (Milyar Pound)						
GSYİH	1 184.3	1.8	2.9	3.0	1.8	1.4
İşsizlik Haddi		4.8	5.5	5.4	5.5	5.8
Tüketici Fiyat Endeksi		2.5	2.4	2.6	3.2	2.9
Mal ve Hizmet İhracatı	298.7	8.2	10.7	-5.3	1.8	4.6
Mal ve Hizmet İthalatı	333.7	7.1	9.8	-2.9	0.7	2.8

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2004	2005	2006	2007	2008*
İsveç (Milyar Kron)						
GSYİH	2 625.0	3.3	4.5	2.8	2.1	2.1
İşsizlik Haddi		5.8	5.3	4.6	4.3	4.4
Tüketici Fiyat Endeksi		1.2	0.9	1.3	2.5	2.4
Mal ve Hizmet İhracatı	1 215.8	7.0	8.6	6.9	5.4	5.3
Mal ve Hizmet İthalatı	1 001.8	6.1	8.2	9.6	5.9	5.5
Norveç (Milyar Kron)						
GSYİH	1 743.0	2.7	2.5	3.5	2.6	1.8
İşsizlik Haddi		4.6	3.4	2.5	2.5	2.8
Tüketici Fiyat Endeksi		1.1	2.1	0.7	3.2	2.5
Mal ve Hizmet İhracatı	732.7	1.1	0.4	3.2	1.9	2.6
Mal ve Hizmet İthalatı	496.8	-2.0	-3.1	-0.9	-1.1	0.1

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No: 83, Haziran 2008.

I.2.3. AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ

Avrupa’nın yeni yükselen piyasa ekonomilerinde 2007 yılında büyüme hızı bir önceki yıla göre 1 puanlık düşüşle yüzde 5.8 olarak gerçekleşti. Büyüme hızındaki yavaşlama en çok Macaristan, Türkiye, Estonya ve Litvanya’da dikkat çekici oldu. Türkiye’de büyüme hızının yavaşlamasına neden olan başlıca faktörler olarak ulusal paranın aşırı değerli konumda oluşu, 2006 yılı ortalarında para politikasında yapılan sıkılaştırmanın gecikmeli etkileri ve tarım sektöründe yaşanan kuraklığa bağlı üretim düşüşü sayılabilir. Macaristan’da alınan mali istikrar önlemlerinin kamu maliyesini daha sürdürülebilir bir duruma getirmesi ile tüketim ve yatırım harcamalarının daralması, Estonya ve Letonya’da ise yıllar boyu süren olağanüstü hızdaki bir büyümenin ardından mali koşullardaki bir sıkılaştırmanın, bir devrevi yavaşlamayı derinleştirmesi etkili olmuştur. Mamafih 2007 yılı yeni yükselen Avrupa ülkelerinin Batı Avrupa ülkelerinden önemli ölçüde hızlı büyüme gerçekleştirdikleri kesintisiz, birbirini izleyen altıncı yıl olmuş, bu şekilde bu iki grup ülke arasındaki zenginlik ve verimlilik düzeyi farkının biraz daha kapanmasına katkıda bulunmuştur.

Bu ülkelerin bir çoğunda 2007 yılında da canlı tüketim, üretim hacminin çok üstünde bir gelişme göstermiştir. Bunun neticesinde bölge genelinde cari işlemler açığının GSYH’ya olan oranı yüzde 6.6’ya tırmanmıştır. Cari işlemler açığının GSYH’ya olan oranı Baltık ülkeleri ile Bulgaristan ve Romanya’da iki haneli rakamlara çıkmıştır. İç Talep, sermaye girişleri sonucu genişleyen kredi olanakları ile bir çok bölge ülkesinde işgücü piyasasının sıkışması sonucu ücret düzeylerinde meydana gelen önemli artışlarla desteklenmiştir.

Hem yükselen gıda maddeleri ve enerji fiyatlarını hem yükselen işgücü maliyetlerini yansıtacak biçimde özellikle 2007 yılının sonlarına doğru enflasyon baskısı artmıştır. Baltık ülkelerinde yükselen enflasyon oranı, bu ülkelerin Euroyu kabul etme olanağını uzunca bir süre için ortadan kaldırmıştır.. Baltıklarda ve Güney Doğu Avrupa’da özellikle kamu kesimindeki ücret ve emekli maaşı yükseltmeleri ile güçlenen genişletici maliye politikaları talep baskısının artmasında ayrı bir etken olmuştur.

Bölgenin hızlı büyüme göstermesinde büyük destek sağlayan yabancı sermaye akımlarının ileride daralması olasılığı, ekonomik büyüme üzerinde önemli bir tehdit oluşturabilir.

TABLO I.2.7.
AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH’nın %’si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Yeni Yükselen Avrupa Eko.	6.7	6.8	4.4	4.3	6.4	6.7	-6.3	-6.6
Türkiye	6.9	5.0	4.0	4.3	9.6	8.8	-6.1	-5.7
Türkiye hariç	6.6	6.2	4.7	4.3	3.3	4.1	-7.1	-7.5
Baltık Ülkeleri	9.8	8.9	4.8	3.5	4.8	7.3	15.5	-17.0
Estonya	11.2	7.1	3.0	3.7	4.4	6.6	-15.5	-16.0
Letonya	11.9	10.2	3.6	0.5	6.5	10.1	-22.3	-23.3
Litvanya	7.7	8.8	6.5	5.5	3.8	5.8	-10.8	-13.0
Merkezi Avrupa	6.1	6.0	4.4	4.3	2.1	3.5	-4.1	-3.9
Çek Cumhuriyeti	6.4	6.5	4.2	4.6	2.5	2.8	-3.1	-2.5
Macaristan	3.9	1.3	1.8	2.5	3.9	7.9	-6.5	-5.6
Polonya	6.2	6.5	4.9	4.5	1.0	2.5	-3.2	-3.7
Slovak Cumhuriyeti	8.5	10.4	6.6	5.6	4.3	1.9	-3.2	-3.7
Güney ve Güney-Doğu Avrupa	7.0	6.0	5.2	4.8	6.2	5.1	-10.7	-14.0
Bulgaristan	6.3	6.3	5.5	4.8	7.4	7.6	-15.6	-21.4
Hırvatistan	4.8	5.8	4.3	4.0	3.2	2.9	-7.9	-8.5
Romanya	7.9	6.0	5.4	3.7	6.6	4.8	-10.4	-13.9

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 8669

I.2.4. JAPONYA

Japon ekonomisi 2007 yılının sonuna kadar olan dönemde küresel ekonomik yavaşlama karşısında güçlü konumunu sürdürdü ve GSYİH yüzde 3.5 oranında büyüdü. Net ihracat talebindeki artış ve yatırım harcamaları ekonomik büyümeyi destekleyen başlıca sektörler oldular. İhracattaki artış Asya ve Avrupa'dan kaynaklanan güçlü talep ile desteklendi ve yatırım harcamaları yılın ilk yarısındaki daralmadan sonra ikinci yarıda güçlü bir canlanma sergiledi. Konut yatırımları ile hanehalklarının tüketim harcamaları zayıf konumunu 2007 yılında da sürdürdü.

Mamafih 2008 yılına girilmesiyle iş aleminin ve tüketicilerin bozulma gösteren güven duyguları paralelinde ekonomik büyümenin yavaşlama gösterdiği yönünde belirtiler gözlemlenmekte ve ihracattaki büyümede ise zayıflama belirtileri gözüküyor.

Küresel yavaşlama Japonya üzerinde olumsuz yansımalarını en çok yakın geçmiş dönemde üretim faaliyetinin genişlemesinde temel bir rol oynamış olan ihracatın yavaşlaması yoluyla gösterecektir. Bu alanda yeni yükselen Asya ülkelerinin süregelen güçlü iç tüketim ve yatırım talepleri Japonya için en büyük desteği oluşturacaktır. Buna ek olarak yeni yükselen Asya ekonomilerinin toplam Japon ihracatı içindeki payı yüzde 50'ye yükselmiş, buna karşılık A.B.D. ve Avrupa ülkelerinin payı yüzde 30'a gerilemiştir. Bu durum A.B.D. ve Avrupa'da yaşanacak bir ekonomik yavaşlamanın Japonya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlı kalmasını sağlayacaktır.

Japonya – Mali Göstergeler

	2005	2006	2007	2008	2009
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	3.9	3.3	4.1	2.6	2.6
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-6.7	-1.4	-2.4	-1.4	-2.2
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	3.7	3.9	4.8	4.4	4.4
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	0.0	0.2	0.5	0.8	0.7
Uzun Vadeli faiz Haddi ⁽⁴⁾	1.4	1.7	1.7	1.7	2.1

(1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak

(2) GSYİH'nin yüzdesi olarak

(3) 3 aylık interbank faizi

(4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

Yenin ticaret ağırlıklı olarak 2007 yılı ortalarından buyana yüzde 9 oranında değer kazanması yılın son çeyreğinde, 2002 yılından bu yana ilk kez şirket karlarının düşmesinde etkili olmuştur. Şirketler yükselen maliyetlerini müşterilerine yansıtmakta zorlukla karşılaştıkları için artan petrol ve ham madde fiyatlarının yükselmiş olması da karlılık düzeyini düşürmüştür.

Yükselen gıda maddeleri ve enerji fiyatları Japonya'da 2007 yılının son çeyreğinde enflasyon haddinin yükselerek pozitif hale gelmesinde başlıca etken olmuştur. Bununla beraber gıda maddeleri ve enerji harcamalarından arıtılmış tüketici enflasyonu hafif şekilde negatif sonuçlanmıştır.

TABLO.I.2.8.
JAPONYA TALEP BİLEŞENLERİ, HASILA

	Cari Fiyat Trilyon Yen	Bir Önceki Yıla Göre % Değişme				
		2003	2005	2006	2007	2008*
Özel Tüketim	284.4	1.3	2.0	1.5	1.6	1.2
Kamu Tüketimi	89.5	1.6	-0.4	0.8	0.3	1.1
Gayrisafi Sabit Yatırım	113.2	3.1	1.4	-0.9	-1.2	1.3
Nihai İç Talep	487.1	1.8	1.4	0.9	0.7	1.2
Stok Yenileme	1.6	-0.1	0.2	01	0.0	0.0
Toplam İç Talep	488.7	1.7	1.6	1.0	0.7	1.2
Mal ve Hizmet İhracatı	66.3	7.0	9.7	8.6	10.3	5.3
Mal ve Hizmet İthalatı	56.7	5.8	4.2	1.8	4.7	4.3
Net İhracat	9.6	0.3	0.8	1.1	1.1	0.2
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	498.3	1.9	2.4	2.1	1.7	1.5

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No: 83, Mayıs 2008, S.109.

2008 yılı ilk yarısında yatırım harcamalarında gözlemlenen zayıflık, 2007 yılının ikinci yarısında yüzde 27 oranında düşen konut yatırımlarının canlı bir biçimde toparlanmasıyla ortadan kalkmıştır. 2008 yılının ilk çeyreğinde işçi ücretlerinde görülen yükselme, bir taraftan tam zamanlı işçiler için daha yüksek ücretler ödenmekte olduğunu, öte yanda işçi ücretleri üzerinde baskı oluşturan kısmi zamanlı istihdam hacminin azalmakta olduğunu yansıtmaktadır.

1.2.5. YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ VE PASİFİK ÜLKELERİ

Asya'nın yeni yükselen piyasa ekonomileri, biraz gevşeme belirtileri gözlemlenmişse de 2007 yılının ikinci yarısında da güçlü bir biçimde büyümeyi sürdürdüler. Her ne kadar büyüme hızı yılın sonlarına doğru biraz yavaşlamışsa da, bu bölgede hızlı ekonomik büyümeyi, canlı yatırım harcamaları ve net ihracat hacminin katkısıyla yılın ikinci yarısında yıllık bazda yüzde 11.4 oranında büyüme gerçekleştirmiş olan Çin sürükledi. Hindistan da ise yatırım harcamalarının güçlü bir biçimde sürmesine rağmen sıkılaştırılan para politikası sonucu biraz hız kaybeden tüketim harcamaları nedeniyle 2007 yılının ikinci yarısında büyüme hızı biraz gerileyerek yıllık bazda yüzde 8 1/2 olarak gerçekleşti.

İhracattaki büyüme hızı biraz yavaşlama belirtisi göstermekle beraber tüketim harcamalarının desteklediği güçlü iç talep Endonezya, Malezya, Hong Kong, Filipinler ve Singapur'da ekonomik faaliyet hacmini güçlendirdi. Kore ve Tayland'da ihracat faaliyeti güçlü konumunu korurken, yüksek enerji maliyetleri ve siyasi belirsizlik Tayland'da iç tüketim talebi üzerinde olumsuz etkide bulundu. Kore'de inşaat ve yatırım faaliyetleri iç tüketim harcamalarını destekledi.

TABLO I.2.9.
YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ
(Yıllık % değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2008*	2006	2007	2006	2007
Yeni Yükselen Asya Ekonomileri	8.9	9.1	7.5	7.8	3.7	4.8	5.7	6.5
Çin	11.1	11.4	9.3	9.5	1.5	4.8	9.4	11.1
Güney Asya(2)	9.1	8.6	7.5	7.7	6.5	6.9	-1.4	-2.1
Hindistan	9.7	9.2	7.0	8.0	6.2	6.4	-1.1	-1.8
Pakistan	6.9	6.4	6.0	6.7	7.9	7.8	-3.9	-4.9
Bengaldeş	6.4	5.6	5.5	6.5	6.5	8.4	1.2	0.5
ASEAN-4	5.7	6.3	5.8	6.0	8.1	4.5	4.8	4.8
Endonezya	5.5	6.3	6.1	6.3	13.1	6.4	3.0	2.5
Tayland	5.1	4.8	5.3	5.6	4.6	2.2	1.1	6.1
Filipinler	5.4	7.3	5.8	5.8	6.2	2.8	4.5	4.4
Malezya	6.9	6.3	5.0	5.2	3.6	2.1	16.2	14.0
Vietnam	7.2	6.5	7.3	7.3	7.5	8.3	-0.4	-0.6
Yeni Sanayileşen Asya Ekonomileri	5.6	5.6	4.0	4.4	1.6	2.2	5.2	6.0
Kore	5.1	5.0	4.2	4.4	2.2	2.5	0.6	0.6
Tayvan	4.9	5.7	3.4	4.1	0.6	1.8	6.7	8.3
Hong Kong	77.0	6.3	4.3	4.8	2.0	2.0	12.1	12.3
Singapur	8.2	7.7	4.0	4.5	1.0	2.1	21.8	24.3

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Asya'nın gelişmekte olan ekonomileri ile yeni yükselen piyasa ekonomilerini ve Moğolistan'ı içermektedir.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 62.

Bölgede iç talebin güçlü olması gıda maddeleri ve enerji fiyatlarındaki yükselmeye birlikte enflasyon baskılarının artmasına yol açtı. Çin'e, Hindistan'a ve Hong Kong'a yönelik portföy yatırımlarında gözlemlenen keskin yükselişin ve devam eden güçlü doğrudan yatırımların bölgeye sürüklediği net özel sermaye akımları 2007 yılında rekor düzeyde gerçekleşti. Her ne kadar 2008 yılı başlarında bölgedeki menkul kıymet piyasalarında varlık kıymetleri 2007 yılında kazandıklarının yüzde 40'ını geri vermiş iseler de, küresel finansal piyasalarda yaşanan sarsıntının bölgeye olan etkileri bu güne kadar oldukça sınırlı kalmıştır. Küresel finansal piyasalardaki likidite sıkıntısı sonucu 2008 yılında bölgeye olan sermaye akımlarının biraz yavaşlaması beklenmektedir.

1.2.6. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ

Latin Amerika ve Karayipler'de 2007 yılında ekonomik büyüme 2006 yılına göre biraz daha güçlenerek yüzde 5.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu büyüme hızı bölgede 70'li yıllardan buyana ilk kez gerçekleştirilmiş olan dört yıl süreli en iyi ekonomik gelişmenin sağlanmasına olanak vermiştir. A.B.D.'ndeki yavaşlama olumsuz etkisini Meksika üzerinde hissettirirken, Karayipler'de inşaat sektöründe geçirilen canlı dönemin sona ermesiyle ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Buna karşılık Merkezi Amerika'da ve Arjantin, Kolombiya, Peru ve Venezüella gibi Güney Amerika'nın temel emtia ihracatçısı ülkelerinde 2007 yılında büyüme yüksek hızını korumuştur. Buna ek olarak Brezilya'da ekonomik büyüme güçlenen istihdam durumu ve reel faizlerde süregelen düşüşle birlikte belirgin biçimde hızlanmıştır. İç talep bölgede ekonomik büyümenin başta gelen sürükleyicisi olmuştur. Bölge ülkelerinde genelde cari işlemler hesabı açıkları azalmaya yüz tutmuş ve bazı ülkelerde yüksek kapasite kullanım oranları diğer bazılarında ise yükselen gıda maddeleri ve enerji maliyetleri nedeniyle enflasyon haddi yükselmiştir. Bu gelişme Şili, Kolombiya, Peru ve bir ölçüde de Meksika'da para politikasının sıkılaştırılmasına neden olurken, Brezilya'da gevşek para politikası sona erdirilmiştir.

TABLO I.2.10.
MERKEZİ VE GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİ VE KARAYİPLER
(Yıllık % Değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Batı Yarımküresi	5.5	5.6	4.4	3.8	5.3	5.4	1.5	0.5
Gün. Amerika ve Meksika⁽²⁾	5.3	5.6	4.3	3.6	5.2	5.3	1.8	0.8
Arjantin	8.5	8.7	7.0	4.5	10.9	8.8	2.5	1.1
Brezilya	3.8	5.4	4.8	3.7	4.2	3.6	1.3	0.3
Şili	4.0	5.0	4.5	4.5	3.4	4.4	3.6	3.7
Kolombiya	6.8	7.0	4.6	4.5	4.3	5.5	-2.1	-3.8
Ekvator	3.9	1.9	2.9	4.1	3.3	2.2	3.6	3.3
Meksika	4.8	3.3	2.0	2.3	3.6	4.0	-0.3	-0.8
Peru	7.6	9.0	7.0	6.0	2.0	1.8	2.8	1.6
Uruguay	7.0	7.0	6.0	4.0	6.4	8.1	-2.4	-0.8
Venezüella	10.3	8.4	5.8	3.5	13.7	18.7	14.7	9.8
Merkezi Amerika	6.3	6.5	4.7	4.6	6.5	6.7	-4.9	-6.8
Karayıpler	7.8	5.7	4.4	3.8	7.8	6.7	-0.8	-2.5

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Bolivya ve Paraguay'ı içermektedir.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 63.

Bölgede menkul kıymet fiyatlarının biraz gerilemesine ve bono faiz hadleri içindeki risk 'spread'lerinin yükselmese rağmen yabancı sermaye girişleri idame ettirilebilmiştir. Bu durum döviz kurlarının düşük tutulabilmesine olanak verirken bölgenin uluslar arası döviz rezervlerindeki birikim sürecinin devam ettirilebilmesine katkıda bulunmuştur.

Bölge genelinde büyüme hızının 2008 yılında biraz yavaşlayarak yüzde 4.4'e ve 2009 yılında da yüzde 3.8'e düşmesi tahmin edilmektedir. Büyüme hızının bazı ülkelerde kapasite sınırlamalarından ötürü, diğer bazılarında ise para piyasasındaki sıkışıklıktan ve dış finansman koşullarının daha elverişsiz hale gelecek olmasından dolayı yavaşlaması beklenmektedir. Ancak temel emtia fiyatlarının yüksek düzeyini koruması, bu malları ihraç etmekte olan bölge ülkelerinde iç talebi canlı tutacaktır.

1.2.7. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Yüksek emtia fiyatları genişletici makroekonomik politikalar, yılın büyük bir bölümünde devam eden sermaye girişleri, kredi hacminde yaratılan hızlı genişleme ve çok hızlı bir iç talep genişlemesine yol açacak şekilde yükselen varlık fiyatları Bağımsız Devletler Topluluğu'nda 2007 yılında ekonomik büyümenin genelde yüzde 6.5 oranında sürdürülebilmesinde rol oynayan başlıca faktörler oldular. İthalatın hızlı bir biçimde büyümesi dış alem ilişkilerinin büyümeye olan katkısının negatif olmasına yol açarken, cari işlemler hesabı zayıflama gösterdi. Enerji maddeleri ihraççısı ülkeler küçük düzeyde cari işlem fazlası verirken enerji ithalatçısı ülkeler büyük tutarlı açık verdiler. Topluluk üyesi ülkelerin çoğunda yakın geçmiş yıllarda gerçekleşen hızlı büyüme mevcut atıl kapasiteyi ortadan kaldırırken, yükselen gıda maddeleri fiyatları ile birlikte ücret düzeylerinde kayda değer artışlar meydana geldi. Ücret artışları özellikle Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Tacikistan'da etkili oldu ve geçtiğimiz aylarda bölgede enflasyon oranında keskin bir yükseliş gözlemlendi.

TABLO I.2.11.
BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Bağımsız Devletler Toplu.	8.2	8.5	7.0	6.5	9.5	9.7	7.5	4.5
Rusya	7.4	8.1	6.8	6.3	9.7	9.0	9.5	5.9
Ukrayna	7.1	7.3	5.6	4.2	9.0	12.8	-1.5	-4.2
Kazakistan	10.7	8.5	5.0	7.0	8.6	10.8	-2.2	-6.6
Belarus	10.0	8.2	7.1	6.8	7.0	8.4	-4.1	-6.6
Türkmenistan	11.1	11.6	9.5	10.0	8.2	6.4	15.3	16.8
BDT Düşük Gelir Grubu	14.7	14.5	11.9	10.8	10.1	12.7	8.0	12.9
Ermenistan	13.3	13.8	10.0	8.0	2.9	4.4	-1.8	-6.5
Azerbaycan	30.5	23.4	18.6	15.6	8.4	16.6	17.7	28.8
Gürcistan	99.4	12.4	9.0	9.0	9.2	9.2	-15.9	-19.7
Kırgız Cumhuriyeti	3.1	8.2	7.0	6.5	5.6	10.2	-6.6	-6.5
Moldova	4.0	5.0	7.0	8.0	12.7	12.6	-12.0	-9.7
Tacikistan	7.0	7.8	4.1	7.0	10.0	13.2	-3.0	-9.5
Özbekistan	7.3	9.5	8.0	7.6	14.2	12.3	18.8	23.8
Net Enerji İhracatçıları⁽²⁾	8.2	8.6	7.1	6.8	9.7	9.4	9.1	6.0
Net Enerji İthalatçıları⁽³⁾	7.9	7.9	6.2	5.3	8.4	11.4	-3.1	-5.8

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Azerbaycan, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan ve Özbekistan'ı içermektedir.

(3) Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Tacikistan, ve Ukrayna'yı kapsamaktadır.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 93.

Rusya’da enflasyon, Merkez Bankasının hedeflediği yüzde 6.5-8.0 aralığının önemli ölçüde üzerine çıkarak Aralık 2007 ‘de yüzde 12.0’ye yükseldi ve Şubat ayı itibariyle yüzde 13.0 düzeyinde seyrediyor. Enflasyon haddi Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti , Türkistan ve Ukrayna’da yıllık bazda yüzde 20.0 oranında seyretmektedir.

Özellikle banka ve portföy girişlerinin yakın geçmiş dönemde en önemli dış finansman kaynağı niteliği kazanmış olması nedeniyle finansal piyasalardaki sarsıntı bölgedeki bir çok ülkeyi etkilemeye başlamıştır. Rusya ve Ukrayna’da bankalar hızla genişleyen iç kredi hacmini finanse etmek için yabancı bankalardan yoğun biçimde borçlanmaya gitmiş oldukları için dış borçlar üzerindeki faiz farkları (spread) yükselmiştir.

Yüksek petrol ve emtia fiyatları gelecek dönemde de ekonomik büyümeyi destekleyecektir, ancak küresel ekonomideki yavaşlama ve kredi hacmi genişleme hızındaki düşüş bölgede ekonomik büyüme hızının gerilemesine yol açacaktır. Rusya’da biraz durulmakla beraber halen reel gelirlerde devam etmekte olan kazanımlar nedeniyle tüketim talebi, en önemli talep kaynağı olma durumunu sürdürecektir. İnşaat faaliyetleri ve yoğun kamu sermaye yatırımları nedeniyle yatırım harcamalarının da gücünü koruması beklenmektedir. Ücret artışlarının yavaşlaması, dış talebin hız kesmesi ve ticaret hadlerindeki iyileşmenin ortadan kalkması sonucu Ukrayna’da da büyümenin yavaşlaması beklenmektedir.

I.2.8. AFRİKA ÜLKELERİ

Petrol ihraç eden ülkelerdeki çok hızlı büyümenin sürüklemesiyle ve bölgenin diğer ekonomilerindeki güçlü ekonomik genişlemenin desteğiyle, Sahra güneyi Afrika’sında 2007 yılında bağımsızlık kazanımından sonraki en istikrarlı büyüme gerçekleştirildi ve bölge genelinde yüzde 6.8 oranında büyüme sağlandı. Bölgede en hızlı büyüme elmas ve petrol üretiminin hızlı bir artış gösterdiği Angola’da gerçekleştirildi. Nijerya’da ise petrol dışı sektörlerdeki güçlü büyüme petrol üretimindeki aksamaların olumsuz etkisini giderdi.

Güney Afrika’da artan gıda maddeleri ve petrol fiyatlarının baskısı altındaki enflasyonu kontrol altında tutmak amacıyla uygulanan sıkı para politikasının tüketim harcamalarını daraltıcı etkisi dolayısıyla, ekonomik faaliyet hacmi büyümesinde biraz yavaşlama meydana geldi.

Elverişli ortam Sahra Güneyindeki bazı ekonomileri özel dış sermaye akımları için çekici bir duruma getirdi ve 2007 yılında bölgeye doğrudan yatırımlar dahil rekor

düzye sermaye girişı gerçekleşti. Bununla birlikte doğrudan yabancı sermaye girişlerinin önemli bir bölümü birkaç ülke üzerinde yoğunlaştı ve bu kapsamdaki yatırımlar özellikle petrol olmak üzere istihraç sektörüne yöneldi.

Afrika'dakiler dahil emtia ihracatçıları açısından içinde bulunulan süreç bir çok özelliğiyle farklılık arz ediyor. her ne kadar ihraç tutarları GSYH'nın bir oranı olarak belirgin biçimde yükselmişse de ihracat miktarlarındaki artışlar çok daha sınırlı bir düzeyde kalmış bulunuyor. Diğer taraftan ıslah edilmiş politikalarından ve güçlendirilmiş kurumsal yapıdan istifade etmiş olan yatırım harcamaları, bazı ülkelerde imalat sanayinin gelişimi için bir temel oluşturmaya başlıyor ve imalat sanayi maddeleri ihracatının bölgesel GSYH içindeki payı ve ihracat piyasalarının genişliği artıyor.

TABLO I.2.12.
AFRİKA ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Afrika	5.9	6.2	6.3	6.4	6.4	6.3	3.1	0.1
Magrib Ülkeleri	4.4	4.2	5.5	5.3	3.1	3.1	14.3	12.4
Cezayir	2.0	4.6	4.9	4.9	2.5	2.7	25.2	23.2
Fas	8.0	2.2	6.5	5.7	3.3	2.0	2.8	-0.1
Tunus	45.5	6.3	5.5	5.9	4.5	3.1	-2.0	-2.5
Sahra Güneyi Ülkeleri	6.4	6.8	6.6	6.7	7.3	7.2	-0.1	-3.3
Afrika Boynuzu Ülkeleri	11.3	10.8	7.9	10.5	9.1	11.4	-13.3	-9.8
Göller Bölgesi Ülkeleri	6.0	6.8	5.7	6.4	10.4	9.2	-4.4	4.8
Kenya	5.6	6.3	8.8	11.6	13.2	16.7	-2.4	-3.0
Güney Afrika Ülkeleri	710.8	12.8	11.1	9.4	11.2	10.1	15.2	6.7

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Batı ve Merkezi Afrika Ülk.	4.6	5.1	7.0	6.9	7.0	4.6	4.2	-1.6
Nijerya	6.2	6.4	9.1	8.4	8.3	5.5	9.5	0.7
CFA Frank Bölgesi	2.2	3.6	4.8	5.2	3.6	1.6	-0.3	-2.3
Güney Afrika	5.4	5.1	3.8	3.9	4.7	7.1	-6.5	-7.3
Petrol İthal Edenler	5.7	5.2	5.1	5.2	6.3	6.7	-3.5	-4.8
Petrol İhraç Edenler	6.3	8.0	8.4	8.3	6.4	5.6	13.1	7.4

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 86.

Bölgede ekonomik büyümeyi yakın gelecekte de, özellikle yeni üretim tesislerinin devreye alınacak olması durumu da dikkate alındığında, yine petrol ihracatçısı ülkelerin sürükleyecekleri hususu açıktır. Petrol dışı emtia fiyatlarının yüksekliği ve yeni yatırımlar, petrol üreticisi olmayan ülkelerin bugünkü gelişme hızlarını devam ettirmelerine olanak sağlayacaktır.

I.2.9. ORTA – DOĞU ÜLKELERİ

Doların içinde bulunduğu değer kaybetme süreci bazı ülkelerde ekonomik politikaların oluşturulmasında sıkıntı yaratıyor ise de, küresel finansal piyasalardaki sarsıntı Orta-Doğu Ülkeleri üzerinde çok az bir doğrudan etkide bulundu. Bölgesel büyüme hızı 2007 yılında genelde gerçekleştirilen yüzde 5.8 ile gücünü koruyor. Petrol ihracatçısı bölge ülkelerinde petrol üretim miktarındaki artış sınırlı olsa da, hükümetlerin altyapı ve sosyal projeler dahil belirli alanlarda daha fazla harcama gerçekleştirebilmelerine olanak sağlıyor ve özel kesime açılan kredi hacmi süratli bir biçimde genişliyor. Yüksek iç harcamalara ve ithalat düzeyine rağmen bu ülkelerdeki cari işlemler hesabı fazlaları sadece çok sınırlı bir daralma (GSYH'nın yüzde 22 ^{3/4}üne) göstermiş bulunuyor.

TABLO I.2.13.
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2006	2007	2008*	2009*	2006	2007	2006	2007
Orta-Doğu Ülkeleri	5.8	5.8	6.1	6.1	7.0	10.4	20.9	19.8
Petrol İhracatçıları	5.8	5.6	6.0	6.9	7.6	10.5	24.0	22.8
İran	5.8	5.8	5.8	4.7	11.9	17.5	9.3	10.4
Suudi Arabistan	4.3	4.1	4.8	5.6	2.3	4.1	27.4	26.8
Kuveyt	6.3	4.6	6.0	6.2	3.1	5.0	51.7	41.4
Maşrek Ülkeleri	5.9	6.3	6.2	6.5	5.4	9.5	-2.4	-2.8
Mısır	6.8	7.1	7.0	7.1	4.2	11.0	0.8	1.5
Suriye	4.4	3.9	4.0	4.8	10.6	7.0	-6.1	-5.8
Ürdün	6.3	5.7	5.5	5.8	6.3	5.4	-11.3	-17.3
Lübnan	-	4.0	3.0	4.5	5.6	4.1	-6.0	-10.7
Bilgi notu								
İsrail	5.2	5.3	3.0	3.4	2.1	0.5	6.0	3.1

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Mayıs 2008, S. 98

Bölgenin diğer ülkelerinde de gerçekleştirilen reformlar kadar, genişleyen ticaret hacimlerinin ve petrol ihracatçısı ülkelere kaynaklanan finansal yansımaların katkısıyla ekonomik büyüme 2007 yılında daha da güçlü seyretti. Yüzde 7.0'nin üstünde bir hızla büyümekte olan Mısır bu alanda başı çeken ülke oldu.

Canlı iç talep, artan gıda maddeleri fiyatları ve Körfez İşbirliği Ülkeleri'nde büyük sayıda göçmen işçi akımının olması ve yerli ahalinin artan refah düzeyi nedeniyle konut sıkıntısının yaşanması sonucu kira düzeylerinin yükselmesine bağlı olarak ya-

kın geçmiş dönemde enflasyon haddinde dikkate alınacak ölçüde yükselme gözlemlendi. Enflasyon oranının geleneksel olarak yüzde 1 – 2 seviyelerinde seyrettiği Suudi Arabistan’da bile 2007 yılında enflasyon haddi yüzde 6.5 düzeyinde gerçekleşti.

I.3. 2008 YILI İLK YARISINDA KÜRESEL EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

2007 yılı Ağustos ayında patlak veren Mortgage Subprime piyasası krizi aradan bir yıl geçmiş olmasına rağmen daha da derinlik kazanma belirtileri sergilerken, krizin başta A.B.D. olmak üzere gelişmiş ülkeler ekonomileri üzerindeki olumsuz etkisi giderek belirginlik kazanmaktadır. Küresel ekonomi keskin bir daralma gösteren efektif talep ile yükselen enflasyon arasında sıkışmış durumda bulunmaktadır. Küresel büyüme hızının 2009 yılında tekrar hafifçe toparlanmazdan önce, 2008 yılının ikinci yarısında önemli biçimde zayıflaması beklenmektedir.

Küresel büyüme hızı ekonomik faaliyet hacmi hem gelişmiş hem yeni yükselen piyasa ekonomilerinde yavaşlayacak şekilde 2007 yılı son çeyreğindeki yüzde 5.9 oranından, 2008 yılı ilk çeyreğinde, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4 1/2 oranına düşmüştür. Elde edilen son göstergeler ikinci çeyrekte yavaşlamanın daha da derinlik kazanacağına işaret etmektedir. Gelişmiş ekonomilerde iş aleminin ve tüketicilerin beklentilerinde bozulma olurken, sınai üretim daha da zayıflamıştır. Yeni yükselen piyasa ekonomilerinde de faaliyet hacminin zayıfladığına ilişkin belirtiler gözlemlenmektedir.

Bu genel ekonomik çerçeve içersinde küresel büyüme hızının 2007 yılındaki yüzde 5.0 düzeyinden 2008 yılında yüzde 4.1’e ve 2009 yılında da yüzde 3.9’a gerilemesi beklenmektedir.¹ Küresel ekonomide beklenen yavaşlama süreci yılın dördüncü çeyrekleri itibariyle daha belirgin olarak görülmektedir. Küresel büyüme hızının, önceki yılların aynı dönemlerine göre, 2007 yılının son çeyreğindeki yıllık yüzde 4.8 düzeyinden, 2008 yılının son çeyreğinde yüzde 3.0’e düşmesi tahmin edilmektedir.

Yıllık ortalama olarak 2008 yılında büyüme hızının A.B.D.’nde yüzde 1.3’e düşmesi beklenmektedir. Artan petrol ve gıda maddeleri, sıkı kredi koşulları nedeniyle daralan tüketim harcamaları bu ülkede yılın ikinci yarısında ekonominin hafif bir biçimde daralmasına yol açacaktır. Euro bölgesi ile Japonya’da da ekonomik büyüme alanında yapılan tahminler yılın ikinci yarısında ekonomik faaliyet hacminde bir daralma yaşanacağına işaret etmektedir.

(1) IMF, World Economic Outlook Update, Temmuz 2008.

Yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkelerde de 2008 yılında ekonomik genişleme hızının biraz güç kaybedeceği tahmin edilmektedir.

Finansal piyasalarda gözlemlenmekte olan riskler ciddiyetini korumaktadır. Küresel ekonomik yavaşlama nedeniyle artacak şirket zararlarının sermaye üzerindeki baskıyı arttırması ve varolan kredi sıkışıklığını daha da ağırlaştırması olasılığı yüksektir. Son olarak A.B.D.'nde hükümet destekli iki dev Mortgage kuruluşu Fannie Mae ile Freddie Mac'ın likidite sıkıntısı içersine girerek iflas durumu ile karşılaşmaları ve FED'in Temmuz ayı ortasında bu kuruluşları kurtarmak için iskonto penceresinden borçlanma imkanını sağlaması finansal piyasalardaki krizin daha da derinlik kazanabileceği yolundaki kaygıları arttırmıştır.

Küresel makroekonomik dengesizlikler halen ciddi bir kaygı kaynağı olma durumunu sürdürmektedir. A.B.D. Dolarının değerindeki düşme ve bu ülkenin büyüme hızının ticaret ortaklarına göre daha düşük olması A.B.D.'nin ciddi boyuttaki cari işlemler hesabı açığının daha sürdürülebilir bir düzeye düşmesinde katkı sağlamıştır. Ancak bu güne kadar döviz kurlarında meydana gelen ayarlamalar, ülkelerin cari işlemler hesabı durumlarının gerekli kıldığı düzeltmelerle fazla uyumlu olmamıştır. Doların değerindeki ayarlamaların yükünü bu güne kadar Euro ve bazı esnek kur rejimine tabi ulusal paralar çekerken, büyük boyutta cari işlemler fazlası veren bazı yeni yükselen piyasa ekonomilerinin paralarında çok cüzi bir hareket gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan küresel yavaşlamaya rağmen hem gelişmiş hem yeni yükselen piyasa ekonomilerinde enflasyon daha hızlı bir tırmanma süreci içine girmiştir. Bir çok ülkede enflasyonun ivme kazanmasının ardında yatan temel faktör petrol ile gıda maddeleri fiyatlarındaki hızlı yükselmedir.

Güncellenmiş Dünya Ekonomik Görünüm Projeksiyonları
(Yıllık % Değişim)

	Yıllık				IV: Çeyrek / IV. Çeyrek		
	2006	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Dünya Hasılası	5.1	5.0	4.1	3.0	4.8	3.0	4.3
Gelişmiş Ülkeler	3.0	2.7	1.7	1.4	2.6	1.0	2.3
A.B.D.	2.9	2.7	1.3	0.8	2.5	0.3	1.9
Euro Bölgesi	2.8	2.6	1.7	1.2	2.1	1.3	1.7
Almanya	2.9	2.5	2.0	1.0	1.8	1.2	1.9
Fransa	2.2	2.2	1.6	1.4	2.2	1.2	1.8
İtalya	1.8	1.5	0.5	0.5	0.1	0.8	0.8
İspanya	3.9	3.8	1.8	1.2	3.5	1.0	1.6
Japonya	2.4	2.1	1.5	1.5	1.4	1.2	2.1
İngiltere	2.9	3.1	1.8	1.7	2.8	1.3	2.2
Kanada	3.1	2.7	1.0	1.9	2.8	0.7	2.6
Yeni Yük. Piy.Ekon.ve Gel. Olan Ekonomiler	7.9	8.0	6.9	6.7	8.5	6.3	7.5
Afrika	5.9	6.5	6.4	6.4			
Merkezi ve Doğu Avrupa	6.6	5.6	4.6	4.5			
Bağımsız Devletler Top.	8.2	8.6	7.8	7.2			
Rusya	7.4	8.1	7.7	7.3	9.5	7.1	7.2
Gelişmekte Olan Asya	9.9	10.0	8.4	8.4			
Çin	11.6	11.9	9.7	9.8	11.3	8.8	11.1
Hindistan	9.8	9.3	8.8	8.8	8.9	7.6	7.7
Batı Yarımküresi	5.5	5.6	4.5	3.6			
Brezilya	3.8	5.4	4.9	4.0	6.2	3.4	4.5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Update, Temmuz 2008.

I.3. KÜRESEL EKONOMİDE SON GELİŞMELER

Dünyada belli başlı ekonomik bölgelere ilişkin son gelişmeler aşağıda özet halinde verilmektedir.

Küresel ekonomi zayıflıyor, raporlar dört büyük ekonomik bölgenin – A.B.D., Euro Bölgesi, İngiltere, Japonya - resesyon tehdidi altında olduğu şeklinde, bu durum yeni yükselen ekonomileri azalan ihracat düzeyleri vasıtasıyla tehdit ediyor. (Wall Street Journal_- WSJ, 15-17 Ağustos)

Euro bölgesinde Mayıs 2008'de sanayi üretimi hacmi yüzde 1.9 oranında düştü. Bu daralma son 16 yıllık dönemdeki en büyük aylık küçülmeyi oluşturuyor. (Financial Times - FT, Temmuz,18) Bölgede enflasyon ise Temmuz 2008'de biten son bir yıllık dönemde yüzde 4.1 olarak gerçekleşti. Bu rakam Euro Bölgesinde Eurostat tarafından bu istatistiklerin derlenmeye başlandığı 1997 yılından buyana karşı karşıya kalınan en yüksek düzeyi oluşturuyor. (WSJ, 1 Ağustos) Euro Bölgesinde iş aleminin ve tüketicilerin güven duyguları sert bir düşüş gösterdi. (FT 1 Ağustos) Alman ekonomisi beklenmedik şekilde ikinci üç aylık dönemde yüzde 1.0 oranında daraldı. (FT; 6 Ağustos) IMF İngiltere için bu yılki büyüme tahminini yüzde 1.4'e düşürdü. (WSJ, 7 Ağustos)

Avrupa merkez bankası ile İngiltere Merkez Bankası faiz hadlerini değiştirmeyerek sırasıyla Yüzde 4.25 ve yüzde 5.0 düzeyinde sabit tuttular. (FT, 8 Ağustos) Avrupa ekonomisindeki belirsizlik, Doların son 8 yıllık dönemde Euroya karşı günlük en yüksek değer kazanımına neden oldu. (FT, 10 Ağustos) İngiltere'de enflasyon düzeyi son on yıldaki en yüksek düzeye çıktı. (WSJ, 13 ağustos) Euro Bölgesi resesyona girmek üzere, Haziran'da biten son üç aylık dönemde Euro Bölgesinde gayrisafi hasıla yüzde 0.2 oranında küçüldü, bu Euronun tedavüle girmesinden sonraki ilk ekonomik daralma. (FT, 15 Ağustos)

A.B.D.'nde Doların değer kaybetmesi ile İhracat hacminde gerçekleşen genişleme sonucu, daralan iç talebe rağmen 2008 yılı ilk yarısında GSYH yüzde 1.0 oranında büyüme gösterdi. Resesyon beklentilerine rağmen A.B:D. Ekonomisinin yılın ikinci çeyreğinde de çok yavaş ta olsa büyümeye devam ettiği tahmin ediliyor. (WSJ 28 Temmuz) Bu gelişmede önceki resesyonlarda işçi verimliliğinin yıllık yüzde 0.8 oranında artış göstermiş olmasına rağmen, bu yılın ilk yarısında yüzde 2.5 oranında yükselmiş olmasının etkili olduğu tahmin ediliyor. Başkan Bush konut alıcılarının, konut kredisi veren kurumların, yatırım bankalarının içinde buldukları zor durumdan kurtarılmasını amaçlayan ve bunlara Federal Bütçeden 300 Milyar Dolara kadar destek verilmesini öngören yasayı onayladı. (WSJ 31 Temmuz) FED faiz hadlerini

yüzde 2.0'de tuttu. (WSJ, 6 Ağustos) A.B.D.'nde Haziran ayında ihracatın, ithalat hacmi artışının iki katı hızlı yükselmesi sonucu, ticaret açığı yüzde 4.1 düşerek 56.8 milyar Dolara geriledi.(FT, 13 Ağustos)

Japonya ekonomisi Nisan- Haziran aylarını kapsayan çeyrekte son bir yıllık dönemde ilk kez, yüzde 0.6 oranında daralma sergiledi.(WSJ, 14 Ağustos)

Ekonomik yavaşlama tedirginliği nedeniyle petrol fiyatları son üç aylık dönemde ilk kez 120 Doların altına geriledi. (FT, 5 Ağustos) Düşen emtia ve petrol fiyatları küresel ekonomi üzerinde duyulan kaygıları hafifletirken, enflasyondaki turmanışın sonlarına gelindiği şeklinde beklentileri güçlendiriyor. (WSJ, 18 Ağustos) Petrol fiyatı 113 Doların altına geriledi (WSJ, 19 Ağustos).

I.4. DÜNYA TİCARETİ

Dünya ticareti küresel ekonomide meydana gelen gelişmelere bağlı olarak dalgalanmalar göstermiş olsa da, küreselleşme süreci ile birlikte ve Dünya Ticaret Örgütü'nün 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanan anlaşma ile hayata geçirilmiş olmasının da katkısıyla son yirmi yıllık dönemde hızlı bir büyüme göstermiş ve küresel ekonomik gelişmenin temel taşlarından birini oluşturmuştur.

1987-96 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5, 1997 yılında da yüzde 10.4 oranında yüksek düzeylerde büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi, 1997 yılı ikinci yarısında Uzak-Doğu Asya'da başlayarak, süratle bölgeyi etkisi altına alan ve daha sonra 1998 yılı Ağustos ayında Rusya ve 1999 yılı başında Brezilya'da başgösteren ekonomik bunalımlara yol açan krizden önemli biçimde olumsuz yönde etkilenmiştir. 1997 yılında olumsuz etkileri yılın sonuna doğru hissedilmeye başlayan krize rağmen yüzde 10.5 oranında büyüme gösteren dünya mal ve hizmetler ticaret hacminde 1998 yılında genişleme oranı, keskin bir düşüşle yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiş, küresel krizin dünya ticareti üzerindeki etkileri 1999 yılında da belirgin bir şekilde hissedilmiştir. 1998 yılında yüzde 4.6 ve 1999 yılında da 5.8 oranında büyüme gösteren dünya emtia ve hizmetler ticareti hacmi, 2000 yılında dünya genelinde yaşanan olağanüstü ekonomik büyümenin etkisiyle çok hızlı bir genişleme ortaya koymuş ve yüzde 12.4 gibi rekor bir düzeyde büyümüştür.

2000 yılında yaşanan canlı bir ekonomik faaliyet hacminin ardından küresel ekonomi 2001 yılında bir yavaşlama süreci içine girmiş ve yılın tamamı itibariyle dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 12.1 oranındaki büyümenin ardından keskin şekilde yavaşlamış ve anılan yılda sadece 0.3 oranında büyümüştür.

Salt emtia ticareti ele alındığında, 10 yıllık ortalamalar itibariyle 1988-97 döneminde yıllık ortalama yüzde 7.2 ve 1998-2007 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5 oranında (beklenen) bir büyüme göstermiş olan dünya mal ticareti hacmi, uzun bir dönemin ardından 2001 yılında ilk kez reel bir daralma (Yüzde -0.3) göstermiştir.

2001 yılında dünya ticaretinde gözlemlenen daralmanın ardından küresel ekonomik toparlanmaya paralel bir şekilde Dünya mal ve hizmet ticaret hacmi tekrar büyüme süreci içersine girmişse de, bu büyüme geçmiş dönemlerle kıyaslandığında çok sınırlı kalmıştır. OECD ve IMF tarafından yapılan çalışmalara göre dünya mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılında yüzde 3.3 oranında bir büyüme göstermiştir.

Dünyada mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılındaki yüzde 3.3 düzeyinden 2003 yılında yüzde 4.9'a yükselmiştir. Ticaret hacmindeki bu genişlemede, özellikle Asya'da olanlar olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş halindeki ekonomilerin artan ithalat talepleri etkili olmuştur.

2004 yılında küresel ekonomide son on yılı aşkın süredeki en hızlı büyümeye tanık olunmuş ve buna paralel olarak da, dünya mal ve hizmetler ticareti yüzde 10.8 ve mal ticareti ise yüzde 10.7 oranları ile 2000 yılından sonraki en hızlı büyümeyi göstermişlerdir. Ekonomik büyümenin yanısıra fiyat, döviz kuru ve talep unsurlarındaki gelişmelerde 2004 yılında ticaret hacminin dikkat çekici şekilde büyüme göstermiş olmasında etkili olmuştur.

Dünya emtia ve hizmet ticareti hacmi yüzde 10.8 oranında büyümenin gerçekleştiği 2004 yılına göre 2005 yılında biraz yavaşlamış olmakla beraber yine yüksek bir oranda, yüzde 6.5 oranında genişleme göstermiştir. Yavaşlama yılın ilk yarısında ve daha ziyade yüksek gelir grubu içinde yer alan ülkeler arasındaki ticarete meydana gelmiştir. 2005 yılının geneli itibariyle bu grupta yer alan ülkelerin ihracat hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 10.2 oranından, yüzde 6.0'ya gerilemiştir. Ancak yılın sonlarına doğru ve 2006 yılında Avrupa ülkelerinin Orta Doğu ülkelerine olan ihracatlarındaki tırmanma sonucu ticaret hacmi yeniden yükselmeye başlamıştır.

Buna karşılık Çin'in ihracat hacmi 2005 yılında yaklaşık bir önceki yıl ile aynı hızda, yüzde 25.0 oranında genişlemiştir. Çin'in ihracat hacmindeki büyüme hızı yılın sonlarına doğru biraz yavaşlamaya yüz tutmuşsa da, tekrar ivme kazanmış ve bu ülkenin ihracat hacmi 2006 yılının ilk iki aylık döneminde bir önceki yıla göre yüzde 25 oranında büyümüştür. Diğer gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacimleri de 2005 yılı içersinde hızlı büyümesini sürdürmüş ve bu ülkelerin toplam dünya ticareti açısından piyasa payları yükselmiştir.

2006 yılında küresel ekonominin sergilediği güçlü konum uluslar arası ticaretin gelişmesi açısından çok elverişli bir ortam sağlamıştır. Bir önceki yıl yüzde 6.5 oranında genişleme göstermiş olan dünya mal ticareti 2006 yılında reel anlamda (sabit fiyatlar üzerinden) yüzde 8.5 oranında büyüme göstermiştir. Ticaret hacmindeki bu hızlı genişlemede ekonomik büyümenin hız kazandığı Avrupa'da ihracat ve ithalat hacimlerinde meydana gelen genişleme etkili olmuştur. Petrol ve metal fiyatlarında meydana gelen artışlar uluslar arası düzeyde ticarete konu olan madencilik ürünlerinin miktarında bir duraksamaya neden olmuşsa da, bu malları ihraç eden ülkelerin yükselen ihraç gelirleri ithalatlarının dünya ortalamasının üzerinde büyümesi sonucunu doğurmuştur. Yüksek enerji fiyatları ayrıca enerji verimliliği yüksek madencilik makine ekipmanları ile yatırım teçhizatına olan talebi yükseltmiştir.

2007 Yılında Dünya Ticareti

Emtia Ticareti

Gelişmiş ülkelerde özellikle yılın ikinci yarısından itibaren ekonomik faaliyet hacminde yaşanan yavaşlama 2007 yılında küresel emtia ticareti büyümesinin oldukça yavaş gelişmesinde başlıca etken oldu. 2007 yılında dünya emtia ticaret hacminin yüzde 5.5 oranında büyümüş olduğu tahmin ediliyor ki, 2006 yılında gerçekleşen emtia ihracat hacmi büyüme oranını 3.0 puan altında olan bu gelişme hızı son on yıllık dönemde gerçekleşen ortalama emtia ihracatı büyüme hızına oldukça yakın bulunuyor. 2007 yılında reel ticaret hacmi genişleme hızı küresel üretim hacmi büyümesinin yaklaşık 2.0 puan üzerinde gerçekleşti.

2007 yılında dünyada bölgeler arasında reel ticaret büyüme hızı farklılıkları, ekonomik faaliyet hacmi farklılıklarını ve görelî fiyat değişimlerini yansıtacak şekilde yine büyük oldu. İhraç hacimleri içinde petrol ve minerallerin ağırlık taşıdığı ülkeler lehine 2007 yılında önemli ticaret haddi iyileşmeleri meydana geldi. Yakın geçmiş dönemde aynı gelişme net gıda maddesi ihracatçısı olan ülkeler için de söz konusu oldu. Gelir düzeylerindeki hızlı artışın ve uluslar arası ticaretteki artan paylarının sayesinde yakıt ve mineral ihraç eden ülkeler ihracat hacmi genişlemeleri küresel ortalamasının altında kalırken, ithalat hacimlerinde iki rakamlı büyüme oranları gerçekleştirdiler. Güney ve Merkezi Amerika ülkeleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin reel emtia ithalat hacimlerinde 2007 yılında, küresel ortalamasının üç katı düzeyinde, yüzde 20 oranında genişleme gerçekleştirdiler. Buna karşılık Güney ve Merkezi Amerika ülkelerinin ihracat hacmi yüzde 5.0, Bağımsız Devletler Topluluğunun ihracat hacmi ise yüzde 6.0 oranında büyüme gösterdi.

Petrol ve mineral ürünleri Orta-Doğu ve Afrika ülkelerinin toplam ihracat tutarları içinde yarımından fazla bir paya sahip olduğu cihetle bu ülkeler son üç yıllık dönemdeki görece fiyat değişimlerinden büyük faydalar sağladılar.

1007 yılında Asya ülkelerinden yapılan ihracat hacmi yüzde 11.5 oranında büyürken, yüzde 8.5 oranındaki ithalat hacmi büyümesinin önemli biçimde üstünde gerçekleşti.

BÖLGESEL EMTİA TİCARETİ (Yıllık % Değişim)

	Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	İhracat			İthalat		
		2007	2005	2006	2007	2005	2006
Dünya	13 570	6.5	8.5	5.4	6.5	8.0	5.5
Kuzey Amerika	1 854	6.0	8.5	5.5	6.5	6.0	2.5
A.B.D.	1 163	7.0	10.5	7.0	5.5	5.5	1.0
Güney ve Merkezi Amerika	496	8.0	4.0	5.0	14.0	15.0	20.0
Avrupa	5 769	4.0	7.5	3.5	4.5	7.5	3.5
Avrupa Birliği (27)	5 165	4.5	7.5	3.0	4.0	7.0	3.0
Bağımsız Devletler Topluluğu	508	3.5	6.0	6.0	18.0	21.5	18.0
Afrika ve Orta-Doğu	1 143	4.5	1.5	0.5	14.5	6.5	12.5
Asya	3 798	11.0	13.0	11.5	8.0	8.5	8.5
Çin	1 218	25.0	22.0	19.5	11.5	16.5	13.5
Japonya	713	5.0	10.0	9.0	2.5	2.5	1.0
Hindistan	145	21.5	11.0	10.5	28.5	9.5	13.0
Yeni Sanayileşen Ülk.	936	8.0	12.5	8.5	5.0	8.5	7.0

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) World Trade Report, 2008, Temmuz 2008, 4.

Kuzey Amerika'nın reel ihracat hacmi 2007 yılında küresel ticaret hacminden daha yavaş büyüme gösterirken, İthalat hacmi büyümesinin iki katı hızla büyüdü. Şüphesiz bu gelişme A.B.D.'nde 2007 yılında ithalat hacminin sadece yüzde 1.0 oranında büyümesine karşılık ihalat hacminin yüzde 7.0 oranında büyüme göstermiş olmasından kaynaklandı.

Avrupa'da ise genelde büyüme hızı yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, özellikle Birlik üyesi ülkelerin kendi aralarındaki ticarete olma üzere ihracat ve ithalat hacimleri büyüme oranları bir önceki yıla göre yarı yarıya düştü. Avrupa'da ticaret hacmi genişlemesi ülkeden ülkeye büyük farklılıklar sergiledi. Bu farklılıklar üç grup halinde toplanacak olursa; Birliğe yeni üye olan ülkelerle Türkiye'nin ihracat ve ithalat hacimleri yüzde 10.0'un üzerinde büyürken,

Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya ve İsviçre'nin dış ticaret hacimleri yüzde 5.0 civarında büyüme gösterdi, buna karşılık diğer ülkelerin ihracat ve ithalat hacimleri yaklaşık bir önceki yıl düzeylerini korudular.

2007 yılında dünya ihracat tutarının yapısı, yıl içersinde emtia fiyatlarında ve Doların değerinde meydana gelen değişimlerden derin biçimde etkilendi. 2007 Yılında döviz kurlarında meydana gelen gelişmeler uluslar arası piyasada ticaret konu olan malların Dolar değerleri üzerinde büyük etki yarattı. 2006 yılındaki gelişmelerin aksi yönünde olacak şekilde yıllık ortalamalar itibariyle 2007 yılında A.B.D. Doları başlıca Avrupa ülkeleri paralarına ve Kanada, Avustralya ve Rusya gibi önemli mineral ihracatçısı ülkelerin ulusal paralarına göre önemli ölçüde değer yitirdi.

Dünya genelinde ihracat hacmi 2007 yılında 13.6 trilyon A.B.D. Doları düzeyine yükselirken meydana gelen artışın yaklaşık 2/3'ü fiyat artışlarından (enflasyon) kaynaklandı. Ticari hizmet ihracat tutarı ise yüzde 18.0 oranında bir artışla 3.3 trilyon Dolara yükseldi. Ticari hizmet ihracat hacmi büyüme hızı 2007 yılında bir önceki yıldan belirgin şekilde yüksek gerçekleşti önceki yıla göre yavaşlama gösteren emtia ihracatı büyüme hızından hafif şekilde hızlı büyüme gösterdi.

Değişik bölgeler itibariyle dolar cinsinden emtia ihracatı talep, görelî fiyatlar, döviz kurları ve sermaye akımları gibi faktörlerdeki gelişmelere göre biçimlendi. İhracat ve ithalat hacmi açısından 2007 yılında en hızlı genişlemeyi gerçekleştiren bölge, güçlü iç talepten, son üç yıllık dönemde görelî fiyat yapısında meydana gelen elverişli değişimlerden ve canlı doğrudan yabancı sermaye girişlerinden istifade etmiş olan Bağımsız Devletler Topluluğu oldu. Bu gelişme sonucunda bu bölgenin dünya toplam ihracat ve ithalat tutarı içindeki payı 1990 yılından sonraki en yüksek düzeyine tırmandı. Başta petrol ve metaller olmak üzere temel emtiaların yüksek fiyatla-

rı Güney ve Merkezi Amerika'nın hızla büyüyen uluslar arası emtia ticareti tutarının altında yatan başlıca neden oldu.

Avrupa ise 2007 yılında Dolar cinsinden ihracat tutarını bir önceki yıla göre güçlü biçimde arttıran bölge oldu(sırasıyla yüzde 16.0 ve yüzde 13.0).

Dünya Emtia ve Ticari Hizmetler İhracatı (Milyar Dolar ve % Değişim)

	Değer		Yıllık % Değişim		
	2007	2000-2007	2005	2006	2007
Emtia	12 570	12	14	16	15
Ticari Hizmetler	3 260	12	12	12	18

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) World Trade Report, 2008, Temmuz 2008, 7.

A.B.D. ithalat hacminde 2007 yılında meydana gelen belirgin yavaşlamanın bir sonucu olarak sadece yüzde 6.0 oranında genişlemeyle, Kuzey Amerika ithalat hacmi en yavaş yükselen bölge oldu. Yine 2007 yılında Çin Kanada'nın yerini alarak A.B.D.'nin en büyük tedarikçisi niteliğini kazandı.

Asya'nın toplam ihracat tutarı, dünya ihracat tutarında meydana gelen yükselmeden ve bölgenin kendi ithalatındaki genişlemeden hafifçe daha hızlı bir büyüme gösterdi.

2007 yılında dünya ticaretinde meydana gelmiş olan gelişmelere bölgeler açısından bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin iyi bir çizgi yakaladıkları, performans gösterdikleri görülmektedir. Bu gruptaki ülkelerin toplu halde emtia ticaret hacimleri 2007 yılında yüzde 16.0 oranında bir genişlemeyle 5.0 trilyon Dolara ulaştı ve ithalat hacimleri de, toplam 450 milyar Dolar tutarında bir ticaret fazlası verecek şekilde, yüzde 18.0 oranında büyüme gösterdi. Gelişmekte olan ülkelerin toplu halde dünya emtia ticareti içindeki payı rekor kırarak bu güne kadar ki en yüksek düzeye, yüzde 34.0'e yükseldi.

En az gelişmiş ülkelerin toplam emtia ihracat hacmi ise emtia fiyatlarındaki yükselme sayesinde tahminen yüzde 16.0 oranında bir büyümeyle 120 milyar Dolar tutarına ulaştı.

Ticari Hizmetler Ticareti

Dünya ticari hizmetler ticareti 2007 yılında yüzde 18.0 oranında bir büyüme ile 3.3 trilyon Dolara yükselmiştir. Ticari hizmetler ticaret hacmi büyüme hızında gözlemlenen artış tüm bölgeler ve ele alınan üç ticari hizmet türü için de geçerlidir. Büyüme hızındaki bu yükselme daha ziyade döviz kurlarında meydana gelen gelişmelerle, ulaştırma sektöründeki yakıt fiyatlarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Döviz kurlarındaki değişimin ticari hizmetler ticaret tutarı üzerinde yaptığı etkinin, emtia ticareti tutarı üzerinde yapmış olduğu etkiden daha büyük olduğu tahmin edilmektedir.

Ulaştırma, seyahat ve diğer ticari hizmetler başlıkları altında üç kategori halinde ele alınan ticari hizmetler ticaretinde 2007 yılında en hızlı büyümenin “diğer ticari hizmetler” kategorisinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Başlıca Kategoriler İtibariyle 2007 Yılı Ticari Hizmetler Ticareti (Milyar Dolar ve % Değişim)

	Değer		Yıllık % Değişim		
	2007	2000-2007	2005	2006	2007
Ticari Hizmetler	3 260	12	12	12	1
Ulaştırma	742	11	13	9	18
Seyahat	862	9	7	9	14
Diğer Ticari Hizmetler	1 643	14	14	15	19

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO) World Trade Report, 2008, Temmuz 2008, 9

I.5. MAL (EMTİA) PİYASALARI

Temel mal fiyatlarında gözlemlenen patlama niteliğindeki tırmanma 2007 yılında daha da hızlanmış ve finansal piyasalarda yaşanan sarsıntıya ve başlıca gelişmiş ülkelerde büyüme hızının düşeceğine ilişkin kaygıların yoğunluk kazanmasına rağmen 2008 yılı ilk yarısı itibariyle bir durulma belirtisi de sergilememiştir. Şubat 2007'den Şubat 2008'e kadar olan dönemde IMF'nin emtia fiyat endeksi yüzde 44 oranında yükselmiştir. Ham petrol, kalay, nikel, soya fasulyesi, mısır ve buğday dahil bir çok temel emtianın fiyatı cari Dolar değeri cinsinden yeni rekor düzeylere tırmanmışlardır. Ancak petrol, kurşun ve nikel başlıca istisnalar olmak üzere bir çok emtianın fiyatlarının eriştiği düzey, reel bazda sabit fiyatlarla 70'li yıllarda ve 80'li yılların başında ulaşmış oldukları düzeyin gerisinde kalmıştır.

Sıkılaştıran piyasa dengeleri, bir çok malda gözlemlenen fiyat patlamalarının arkasında yatan temel unsur olmuştur. Yakın geçmiş dönemde emtia tüketimindeki artışın önemli bir bölümünden sorumlu olan yeni yükselen piyasa ekonomilerinin bu emtialara olan güçlü talebi halen, gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik yavaşlamanın sınırlı olumlu etkisi yanında, fiyatlarda süregiden tırmanmanın en önemli nedenini oluşturmaktadır. Artan biyoyakıt üretimi de başta mısır ve tohum yağı olmak üzere, gerek fiyat artışları ve gerek ikame etkisi yoluyla bazı gıda maddelerine olan talebi yükseltmiştir.

Finans piyasalarındaki gelişmeler de emtia fiyatlarının tırmanışında rol oynamıştır. 2007 yılında Doların değerinde meydana gelen erime; Dolar kullanmayan bölgeler ahalisinin satınalma güçlerini arttırmak, diğer para birimleri ile fiyatlandırılan malların ve girdilerin fiyatlarını yükseltmek, ve enflasyona ve döviz kuru dalgalanmalarına karşı emtialar üzerinden 'hedge' yapılmasını özendirmek suretiyle emtia fiyatlarının tırmanışına ivme kazandırmıştır. Yatırımcılar da portföylerini çeşitlendirme ihtiyacı hissettiklerinde fonlarının bir bölümünü emtiaya bağlayarak bu mallara olan talebin daha da yükselmesine katkıda bulunmuşlardır.

Petrol Piyasası

Küresel ekonomideki yavaşlamayı takiben 2001 yılı sonlarında 20 Dolar/varilin altına gerileyen petrol fiyatları 2002 yılında sürekli bir artış eğilimi sergilemiş, bu artış eğilimi 2003 yılının ilk çeyreğinde Irak savaşının getirdiği belirsizlik ve gelişmiş ülkelerin stratejik stoklarının düşük düzeyde bulunması nedeniyle hızlanmış ve Mart 2003 ayı itibariyle 34 Dolar/varile yükselmiştir. Ancak daha sonra petrol talebinin yumuşaması ve stokların artmasıyla petrol fiyatları gevşemiş ve Mayıs ayında, Irak'taki durumun sakinleşmesiyle, OPEC'in saptadığı 22-28 Dolar aralığında kala-

çak şekilde, yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. İkinci çeyrekteki mevsimlik zayıflamanın ardından başta Çin olmak üzere A.B.D. ve Japon ekonomilerinin canlanması petrole olan talebi tekrar yükseltmiştir.

Petrol fiyatlarındaki artış 2004 yılında da sürmüştü ve Nisan 2004'te petrol fiyatı 34 Dolara Ağustos ayı başlarında da 43-45 Dolara kadar yükselmiştir. Yılın son çeyreğinde biraz gevşeyerek düşen petrol fiyatları, 2004 yılı Aralık ayından başlayarak çok hızlı bir tırmanma dönemi içine girmiş ve ortalama petrol spot fiyatı uluslararası piyasada, 2004 yılı başına göre yüzde 73 oranında bir artış göstererek Mart 2005'te 54.30 Dolar/varil düzeyine çıkmıştır. Petrol fiyatı, oynamalar göstermekle beraber, yükselme eğilimini sürdürmüştü ve Eylül ayı başında Katrina kasırgası sonrası 66 Dolar/varil düzeyine kadar yükselmiştir. 2005 yılında "ortalama petrol spot fiyatı (APSP) yüzde 41 oranında yükselme göstermiştir.

Petrol fiyatlarında bu beklenilmeyen ölçüdeki artışın ardında yatan temel faktörler, petrole olan küresel talepteki yükselme, geçici arz kısıntıları, jeopolitik belirsizliklerdeki artış ve OPEC üreticilerinde atıl durumda kapasite bulunmasıdır.

Ocak 2006 ayıyla birlikte fiyatlar yeniden yükselmeye yüz tutmuş ve genelde 60 – 66 Dolar/varil seviyesinde seyretmiştir. Ağustos 2006 ayında bir rekor oluşturan 76 Dolar düzeyine çıkan petrol spot fiyatı, 2007 Mart ayı sonlarında tekrar 65 Dolara yükselmezden önce, daha sonraları hızlı bir şekilde gevşeyerek Ekim-Aralık 2006 aylarında 55-60 Dolar aralığına gerilemiştir. 2006 yılının üçüncü çeyreğinde uluslararası piyasalarda petrol fiyatının düşmesinde başlıca, jeopolitik gerilimlerdeki geçici yumuşama (özellikle Lübnan'la ilgili), genellikle sonbaharda yaşanan kasırgaların görülmemesi, stok seviyelerinin iyi durumda bulunması ve küresel gayrisafi hasıla düzeyi büyüme hızının ve dolayısıyla petrole olan talebin azalacağı yönündeki beklentiler etkili olmuştur. Ancak havanın soğuk gitmesinin talebi yükseltmesi, OPEC'in üretim kısıtlamalarını daha da arttırması ve önde gelen GECED üyesi ülkelerde stok seviyelerinin düşmüş olması gibi nedenlerle fiyatlar tekrar toparlanmıştır. Orta-Doğu'da jeopolitik gerilimin tekrar yükselmesi petrol fiyatlarının 2007 Mart ayında tekrar yüksek düzeye tırmanmasına yol açmıştır.

2007 yılının birinci yarısında kaydettiği hızlı tırmanışın ardından petrol fiyatları Ağustos ayı sonlarından Ocak 2008 kadar süren dönemde ikinci bir yükselme dalgası sergilemiştir. Yıl boyunca spot WTI (West Texas Intermediate) fiyatı 3 Ocak 2007 tarihindeki 58 \$/varil düzeyinden 2 Ocak 2008'de 100 \$/varil düzeyine çıkmıştır. Daha sonraları küresel büyüme hızının biraz yavaşlayacağı şeklindeki beklentilerin yoğunluk kazanmasıyla gevşeyen petrol fiyatları Şubat ayında tekrar toparlanmış ve Haziran-Temmuz aylarında 150 \$/varil düzeyine yaklaşmıştır.

Küresel petrol talebi 2007 yılında da canlılığını sürdürdü ve yaklaşık 2006 yılında olduğu gibi günlük petrol talebi 1 milyon varil yükseldi. Yakın geçmiş dönemde olduğu gibi petrol talebindeki artışı yeni yükselen piyasa ekonomilerindeki (kısmen özellikle Orta-Doğu ülkelerinde ve Çin’de sübvansede edilen fiyatlarla desteklenmiş) hızlı gelir yükselmesi sürüklemiştir.

Küresel petrol arzı 2007 yılında, OPEC üyesi ülkelerinin hafif düşme gösteren toplam petrol üretimini ve OPEC üyesi olmayanların bazı üretim darboğazlarını yansıtabilecek şekilde çok cüzi bir artış göstermiştir. 2001-2006 döneminde 1 milyon varil/gün artış gösteren küresel petrol arzı 2007 yılında sadece 0.6 milyon varil/gün artış gösterebilmiştir.

Küresel Petrol Talebi ve Üretimi (Milyon Varil/Gün)

Talep				
	Mil. varil/Gün		Yıllık Değişim %'si	
	2006	2007	2006	2007
OECD	49.3	49.1	-0.7	-0.5
Kuzey Amerika	25.3	25.5	-0.7	0.9
A.B.D.	20.7	20.8	-0.5	0.6
Avrupa	15.6	15.3	0.1	-2.2
Pasifik	8.4	8.3	-1.9	-1.8
OECD Dışı	35.6	36.7	4.0	3.2
Çin	7.2	7.5	7.8	4.6
Diğer Asya Ülkeleri	8.9	9.2	1.2	3.4
Eski Sovyetler Birliği	4.1	4.0	4.4	-4.3
Orta-Doğu	6.4	6.7	5.8	4.8
Afrika	2.9	3.11	-0.4	4.3
Latin Amerika	5.3	5.5	3.7	4.7
Dünya	84.9	85.8	1.2	1.1

Üretim				
	Mil. varil/Gün		Yıllık Değişim %'si	
	2006	2007	2006	2007
OPEC	36.3	35.9	0.7	-1.0
Suudi Arabistan	10.4	10.0	-1.5	-4.3
Cezayir	2.1	2.2	1.7	2.5
OPEC Dışı	49.1	49.7	1.1	1.1
Kuzey Amerika	14.2	14.3	0.5	0.4
Kuzey Denizi	4.8	4.6	-7.6	-5.0
Rusya	9.8	10.1	2.2	2.4
Eski Sovyetler Birliği	2.4	2.7	11.1	11.9
Diğer OPEC Dışı	17.9	18.1	1.1	5.5
Dünya	85.43	85.62	0.9	0.2
Net Talep ¹	-0.53	0.20	-0.6	0.2

1 Talep ve üretim arasındaki fark. Yüzde değişim olarak verilen değerler, önceki yılın net talebinin yüzdesi olarak net talebi yansıtır.

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, Petrol Piyasası Raporu, Mart 2008 ile IMF tahminleri.

2004 yılından buyana petrol fiyatlarında meydana gelen tırmanma enerji kaynakları kullanımında değişikliğe yol açmış ve bu gelişme petrolün diğer daha ucuz enerji kaynakları ile ikame edilmesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu ikame süreci özellikle elektrik üretiminde belirgin olmuş ve bu sektörde kullanılmakta olan fuel-oilin kömür ve bir ölçüde de doğal gaz ile ikame edilmesi yoluna gidilmiştir.

Talebin yükseliş gösterdiği bir ortamda kömür arzı başta Avustralya'daki limanlarla ilgili sorunlar ve Afrika'daki hava koşulları olmak üzere üretim ve tedarik zincirindeki bazı darboğazlardan olumsuz yönde etkilenmiştir. Kömür fiyatları Ocak 2008'de sona eren son 12 aylık dönemde yüzde 83 oranında artmıştır. Buna karşılık doğal gaz fiyatları 2007 yılı boyunca fazla bir değişikliğe uğramamıştır.

Temel Metaller Piyasası

2007 yılının birinci yarısında hızlı bir yükseliş gösterdikten sonra temel metal fiyatları yılın ikinci yarısında, küresel ekonomik yavaşlama kaygılarının ciddiyet kazanmasıyla ve yükselen stoklarla gevşeme sürecine girmiştir. Ancak 2008 yılı başlarında özellikle Çin ve Afrika'da yaşanan elektrik enerjisi tedariki sorunlarının yol açtığı arz sıkıntıları dolayısıyla fiyat kayıplarının bir kısmını geri kazanmışlardır.

Ancak başta Çin olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomilerinin temel metallere olan güçlü talebi onların fiyatlarının fazla gevşemesini önlemiştir. Son beş yıllık dönemde özellikle çelik üretiminde kullanılan metallerin (nikel ve çinko) fiyatları Çin'in sınai üretim hacmi ile kabaca sıkı bir korelasyon sergilemiştir. Ve 2000-2007 döneminde dört temel metale olan talepte meydana gelen yükselişin yüzde 90'ı Çin'den kaynaklanmıştır.

Gıda maddeleri Piyasası

Şubat 2007-Şubat 2008 döneminde gıda maddeleri fiyatları genelde yüzde 39 oranında artış göstermiştir. Fiyat artışlarında başı buğday, soya fasulyesi, mısır ve nebatî yağlar çekmiştir.

Petrol piyasasında olduğu gibi yüksek fiyatlar arz-talep dengesi sıkışıklığının ve son yirmi yıllık dönemin en düşük düzeyinde seyretmekte olan stokların bir yansıması şeklinde ortaya çıkmıştır.

A.B.D. ve Avrupa'da yükselen biyoyakıt üretimi mısır, tohum yağı, diğer hububat ve nebatî yağlar için olan talebi belirgin şekilde yükseltmiştir. Hernekadar günümüzde biyoyakıt üretimi küresel toplam sıvı yakıt arzının sadece yüzde 1 'sini oluşturuyorsa da, özellikle A.B.D.'nde mısıra dayalı olarak yapılan etanol üretimi nedeniyle 2006-2007 yıllarında başlıca hububat türlerine olan talep artışının yaklaşık yarısına, biyoyakıt amaçlı kullanım neden olmuştur.

Başta Çin ve Hindistan olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomilerinde hızla yükselen kişi başı gelir düzeyi et, hayvansal yemler ve özellikle hububat, soya yağı ve diğer nebatî yağlar dahil, gıda maddelerine olan talebi yükselmiştir.

Gıda Maddeleri Fiyatları ve Enflasyon

Yükselen yakıt ve gıda maddeleri fiyatları yakın geçmiş dönemde bir çok ülkede enflasyon oranının belirgin şekilde yükselmesinde etkili olmuştur. Gıda maddeleri fiyatlarındaki artış, tüketim sepetinde taşıdığı ağırlık nedeniyle, özellikle yeni yük-

selen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkeler için kaygı verici nitelik kazanmıştır.

Başta gelen sınılaşmış ülkeler ile yeni yükselen piyasa ekonomilerinde gıda maddeleri fiyatlarındaki artış 2006 yılında genel enflasyon haddi içinde yüzde 27 oranında bir katkı sahibi iken, 2007 yılında bu pay yüzde 45'e yükselmiştir. Aşağıdaki Tabloda gıda maddeleri fiyatları ile yakıt fiyatlarındaki artış oranları ve bu artışların genel enflasyon düzeyine olan katkı düzeyleri 2007 yılı için verilmektedir:

Gıda Maddeleri, Yakıt Fiyat Artışları ve Genel Enflasyon Düzeyi Üzerine Katkısı
(Yüzde Olarak)

Bölge	Genel	Gıda Maddeleri		Yakıt	
	Enflasyon	Enflasyon ¹	Katkı ²	Enflasyon ¹	Katkı ²
Dünya	3.9	6.2	44.3	4.1	8.0
Gelişmiş Ekonomiler	2.2	3.0	19.9	9.9	12.1
Afrika	7.4	8.7	43.6	6.7	6.5
Bağ. Devletler Topluluğu	9.6	9.2	41.1	11.7	7.2
Gel. Olan Asya Ülkeleri	4.9	10.0	67.6	3.1	3.4
Merkezi ve Doğu Avrupa	5.4	8.2	34.9	6.9	11.8
Orta-Doğu	10.1	13.6	42.3	10.1	24.4
Batı Yarımküresi	5.4	8.6	40.8	2.3	3.4

1 Gıda maddeleri ve yakıtla ilgili tüketici fiyatları

2 Yüzde olarak genel enflasyon düzeyine katkı

Emtia Fiyatları 2008 Yılı Gelişmeleri

Emtia fiyatları 2008 yılı I. Ve II. Üç aylık dönemlerinde de artışını sürdürmüştür. Standard & Poors Goldman Sachs Emtia Fiyatları Endeksi 2008 yılının ikinci çeyreğinde de yükseliş eğilimini devam ettirerek 2007 yılının aynı dönemine göre yıllık yüzde 76.4, bir önceki çeyreğe göre de yüzde 29.0 oranında artış sergilemiştir. Emtia fiyat endeksinde gözlemlenmekte olan hızlı artış esas itibariyle enerji ve tarım alt sektörleri endekslerinde meydana gelen hızlı yükselmeden kaynaklanmaktadır. Söz konusu alt endekslerdeki yıllık artış sırasıyla yüzde 95.6 ve yüzde 65.4 oranında gerçekleşmiştir. Metal alt endeksi ise 2008 yılı ikinci çeyreği itibariyle yıllık bazda yüzde 2.8 oranında bir düşüş kaydetmiştir.¹ Bu alt grupte yer alan alüminyum ve bakırda ise yıllık bazda yüzde sırasıyla 14.3 ve yüzde 12.6 oranında artış gözlemlenmiştir.

Uluslararası ham petrol fiyatlarında 2008 yılı Şubat ayından itibaren yeniden başlayan fiyat artış eğilimi yılın ikinci üç aylık döneminde de devam etmiş ve 15 Temmuz tarihi itibariyle 143.2 Dolara tırmanmıştır. Bu düzey bir önceki yılın aynı gününe göre yüzde 80.7 oranında bir artışa denk gelmektedir.

Son bir yıllık dönemde gıda maddeleri fiyatlarında meydana gelen hızlı yükselme enflasyon haddinin küresel ölçekte yükselmesinde rol oynayan başlıca etken olmuştur. S& P Goldman Sachs Emtia Endeksi içinde yüzde 11 oranında paya sahip olan Tarımsal Hammaddeler Fiyatları alt endeksinin içersinde yüzde 6.8 oranında bir ağırlığa sahip olan mısır ve buğdayın S & P Goldman Sachs fiyat endeksleri 14 Temmuz 2008 tarihi itibariyle endeksleri son bir yıllık dönemde sırasıyla yüzde 87.1 ve yüzde 33.6 oranında yükselme kaydetmiştir. Kuraklığa bağlı üretim kayıpları ve bioyakıt üretimine dönük talep söz konusu ürünlerdeki fiyat artışlarının gerisinde yatan temel etkenler olmuşlardır. 14 Temmuz tarihi itibariyle bir önceki döneme göre buğdayda yüzde 11.9 oranında bir gerileme olurken, mısırdaki yüzde 17 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

1 TCMB. Enflasyon Raporu, 2008-III, S.20.

I.6. AVRUPA BİRLİĞİ

2005 yılına kadar olan gelişmeler

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Pazarı Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri, egemen devletler arasındaki geleneksel antlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki temellerini meydana getirmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulması ile sınırlı idi. Altılar 1957 yılında işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri 1 Temmuz 1968 tarihinde kaldırıldı, özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikaları 60'lı yılları sonuna doğru etkin bir şekilde uygulamaya konulmuştu.

Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Topluluk, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi.

Jacques Delors Başkanlığındaki Komisyonun 1984 yılında hazırlamış olduğu Beyaz Kitaba dayanılarak, topluluk 1 Ocak 1993'e kadar "Tek Pazar" oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi.

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması, başta 1999 yılına kadar "Ekonomik ve Parasal Birlik" in sağlanması olmak üzere, kapsamlı bir program içermekte idi.

1 Ocak 1999'dan itibaren son aşamasına geçilmiş olan Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) süreci; Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulmasına ilişkin bir raporun hazırlanması ve anılan raporun, 1989 yılı Haziran ayında yapılan Madrid Zirvesinde tüm üye ülkelerce kabul edilerek, her bir aşamada atılacak adımların tespit edilmesi ile başlamıştır.

EPB'nin üç aşamada gerçekleştirilmesini öngören Delors Planı çerçevesinde birinci aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamanın en önemli unsuru sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması ve üye ülkeler ekonomi ve

maliye politikalarının birbirine yaklaştırılması olmuştur. EPB'in ikinci ve üçüncü aşamalar için öngördüğü hükümler, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Anlaşması içine yasal hükümler olarak yerleştirilmiştir.

1994 yılında başlayan ikinci aşamada, bir Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve parasal birliğin kurulması ile birlikte bu kurumun Avrupa Merkez Bankası'na dönüştürülerek, özerk bir biçimde Topluluk para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür. Bu aşama ile birlikte kamu açıklarının ulusal merkez bankalarınca finanse edilmesi engellenmiş ve parasal politikaların daha yakından izlenebilmesi olanağı elde edilmiştir.

Aralık 1995'te Madrid'de yapılan ve AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinde, tek bir para birimine ve ortak para politikasına aşamalı geçişi içeren üçüncü aşamanın başlangıç tarihinin 1 Ocak 1999 olmasına ve ulusal para birimlerinin tedavülden kaldırılarak, AB çapında tek bir para biriminin kullanımına en geç 1 Temmuz 2002 tarihinde geçilmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 1/1 ölçütünde 1 ECU, 1 Euro'ya çevrilmiş, Euro ile EPB'in nihai aşamasına katılan ülkelerin para birimleri arasındaki kurlar sabitleştirilmiştir. Euro bu tarihten itibaren EPB üyesi ülkelerin para birimi olarak benimsenmiştir.

Üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte bağımsız Avrupa Merkez Bankası (AMB) kurulmuş, daha önce Temmuz 1994'te kurulmuş olan Avrupa Para Enstitüsü görevlerini, 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren AMB'na devretmiştir. Diğer taraftan Maastricht Anlaşması çerçevesinde Ekonomi ve Parasal Birliğe katılabilme koşulu olarak üye ülkelerce sağlanması gereken makro ekonomik değişken kriterleri ve bu kriterlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Buna göre;

- İlgili üye ülke enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin enflasyon ortalamasından en fazla 1.5 puan fazla olabilir,
- Üye ülke devlet borçlarının GSYH'ya oranı yüzde 60'ı geçmemelidir,
- Üye ülke bütçe açığının GSYH'ya oranı yüzde 3'ü aşmamalıdır,
- Üye devlet ulusal parası, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği dalgalanma marjı içinde kalmalıdır.

1 ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe katılmasının ardından, EPB alanındaki gelişmelerin yanısıra AB'nin beşinci genişleme perspektifi ilk olarak yine, Aralık 1995'te yapılan Madrid zirvesinde gündeme gelmiştir. Bu zirvede Malta ve Güney Kıbrıs ile katılma müzakerelerinin belirli bir program çerçevesinde başlatılmasına karar verilmiş ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) Topluluğa katılmalarına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Maastricht kriterleri AB'ne üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilmeleri için sahip olmaları, sağlamaları gereken şartları belirlerken, Kopenhag kriterleri AB'ne tam üyelik koşullarının esaslarını belirlemektedir. Avrupa Konseyi'nin 1993 yılı Haziran ayında yaptığı Kopenhag zirvesinde belirlenmiş olan AB'ne tam üyelik koşulları üç ana bölümden oluşmaktadır;

Politik Kriterler

AB'ne aday ülkeler;

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı ve,
- Azınlık haklarının korunması

açılarından değerlendirmeye alınacaklardır.

Ekonomik Kriterler

- Piyasa güçlerinin bağımsız, karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş, liberal, piyasaya giriş ve çıkışlarda engellerin bulunmadığı, mülkiyet haklarının (fikri ve sınai mülkiyet) yasal olarak düzenlenmiş olduğu, gelişmiş bir mali sektörün ve fiyat istikrarının olduğu etkin bir piyasa ekonomisinin,
- AB içinde rekabet edebilme gücünü sağlayabilecek makro ekonomik istikrarın, fiziki ve beşeri sermayenin ve teknolojiye uyum sağlayacak yeteneğe sahip firmaların

bulunması gerekmektedir.

Topluluk Müktesebatına Uyum

- AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin kabulü ve,
- AB'nin aldığı kararlara ve yasalara uyum sağlanması.

gerekmektedir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Lüksemburg zirvesi toplantısında 11 aday ülkenin (MDAÜ ve Güney Kıbrıs) durumu değerlendirilerek bu ülkelere Topluluğa katılma süreçlerinin başlatılmasına karar verilmiştir.

Yine zirvede alınan karar ile Türkiye'nin tam üyelik konusunda ehil olduğu teyit edilmiş, diğer aday ülkeler ile aynı kriterlere göre muamele göreceği belirtilmiş ancak katılma müzakerelerinin başlatılması için gerekli politik ve ekonomik koşulların henüz sağlanmamış olduğu gerekçesi ile AB'nin genişleme sürecine katılacak ülkelerle başlatılacak müzakerelere Türkiye dahil edilmemiş ve Türkiye'nin adaylığı özel siyasi koşullara bağlanmıştır.

Bu gelişme üzerine Türkiye-AB ilişkileri askıya alınmış, uzun bir aradan sonra 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Zirve sonuç bildirisinde, Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususu teyit edilmiştir.

Genişleme süreci geniş kapsamlı bir biçimde 7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice'de yapılan Zirve Toplantısında da görüşülmüş ve sonuçta AB'nin geleceğine yön verecek olan Nice Anlaşması kabul edilmiştir. Üye ülkelerce onaylanma işleminin 18 ay içinde tamamlanması ile Anlaşmanın 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Anlaşması 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve G.Kıbrıs R. Cumhuriyeti) Avrupa Birliği'ne resmen katılması ile AB, tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamıştır.

Her ne kadar Nice Anlaşması ile birtakım önemli kurumsal düzenlemeler yapılmışsa da, bunların yeterli olmayacağı, gerek politika alanları ve yetkileri bakımından derinleşen gerek coğrafi olarak genişleyen AB'ni etkin ve şeffaf olarak çalışabilen ve

sadece yasal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik meşruiyete sahip bir yapıya kavuşturmanın gerekli olduğu düşünölmüş ve bu geniş kapsamlı anayasal nitelik taşıyan kurumsal reformlara ilişkin çalışmaların bir “Konvansiyon” vasıtasıyla yürütölməsi kararlaştırılmıştır. 2002 yılı başında faaliyete geçen ve başkanlığını eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estaing’in yürüttüğü Konvansiyon’ca hazırlanan ve ‘İkinci Roma Anlaşması’ olarak nitelenen AB Anayasası taslağı 19-20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik’te yapılan AB Zirve Toplantısında görüşölmüşür.

2005 Yılı ve Sonrası

Avrupa Birliği’nin daha etkin ve şeffaf bir biçimde çalışabilmesi ve sadece yasal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik meşruiyete sahip bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla hazırlanmış olan AB Anayasası 2 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu’nca da onaylanmış ve yürürlüğe girebilmesi için üye ölkelerin onayına sunulmuştur.

Ancak İtalya, Yunanistan, Slovakya, Belçika, Avusturya ve Almanya parlamentolarının Avrupa Anayasasını onaylamalarının ardından 29 Mayıs 2005 ve 1 Haziran 2005 tarihlerinde sırasıyla Fransa ve Hollanda da yapılan referandumlarda Anayasanın reddedilmesi, anayasanın kabul ve yürürlüğe girme sürecine büyük bir darbe indirmiştir. Bu olumsuz gelişme üzerine üye Devlet liderleri 15-16 Haziran 2005 tarihinde yaptıkları Zirve Toplantısında Anayasanın, daha evvelce Kasım 2006 da tamamlanması öngörölmüş olan onaylanma sürecine ilişkin çalışmaların, en az bir yıl süre ile rafa kaldırılmasına karar vererek, olayı o haliyle dondurmuşlardır. Anayasa alanındaki çalışmaların yeniden başlatılması konusu 21-22 Haziran 2007 tarihinde toplanan Konseyin ana gündem maddesini oluşturmuştur. Konsey toplantısında kurumsal reformu gerçekleştirmek üzere, yeni bir Antlaşma (Anayasa) taslağı hazırlamak üzere Hükümetlerarası Konferans çalışması başlatılması kararı alınmıştır. 23 Temmuz 2007 tarihinde açılışı yapılan Hükümetlerarası Konferans tarafından hazırlanan Reform Antlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon’da toplanan Avrupa Birliği liderleri tarafından onaylanmıştır. Reform Antlaşması son şeklini almış olduğu AB zirvesine istinaden Lizbon Antlaşması olarak adlandırılmıştır.

250 sayfalık Lizbon Antlaşması ile Birliğin karar ve icra mekanizmalarının, ilkelereinin ve önceliklerinin ortaya koyulması ve Antlaşma doğrultusunda Birliğin bir başkanının ve çok daha yetkili bir dışişleri sorumlusunun bulunması öngörülmektedir.

Lizbon Antlaşması ile,

- Liderlerden oluşan karar mercii durumundaki Avrupa Konseyi'ne iki buçuk yıl süreyle başkanlık edecek bir siyasetçi belirlenmekte, mevcut altı aylık dönem başkanlığı sistemi ise, üç ülkenin 18 aylık bir başkanlık ekibi oluşturması suretiyle değiştirilmekte,
- Dış politikada etkinliğin artırılması amacıyla, başında "Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi" bulunan kurum oluşturulmakta,
- 2014 yılından itibaren Birliğin icra kurumu olan Avrupa Komisyonu'nun üye sayısı azaltılmakta,
- Üye ülkelerin oy ağırlıkları da 2014-2017 yılları arasında aşamalı olarak yeniden düzenlenmekte, bu çerçevede yeniden düzenlenen "nitelikli çoğunluk" tanımlaması ile "çifte çoğunluk" esası uygulanmakta, 2014 yılından itibaren kararların, AB toplam nüfusunun %65'inin ve üye ülkelerin % 55'inin desteği ile alınabilmesi olanağı sağlanmakta
- Avrupa Komisyonu'na, Avrupa Parlamentosu'na ve Avrupa Adalet Divanı'na adalet ve içişleri gibi alanlarda ek yetkiler tanınmakta,
- Bazı alanlarda mevcut olan ulusal veto uygulaması kaldırılmakta,
- Özgürlük, güvenlik ve adalet alanında karar alma sürecinin etkinliğini arttıracak önlemler alınmaktadır.

2004 yılında hazırlanmış olan ve Fransa ve Hollanda'da yapılan halkoylamaları sonucu reddedilen Anayasa metni ile, daha önce yürürlüğe girmiş olan tüm AB antlaşmalarının tek metin halinde toplanması ve yeni bir başlangıç yapılması öngörülmüş iken, Lizbon Antlaşması, siyasi ve parasal açılardan AB'nin temelini oluşturan Maastricht (1992) ve Avrupa Topluluğu'nun kurulmasını sağlayan Roma Antlaşması'nda değişiklikler yapılmasını öngörmektedir.

Lizbon Antlaşması, Birliğe üye ülkeler tarafından referanduma ihtiyaç kalmayacak şekilde ulusal parlamentolarca onaylanacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak Antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için 495 milyon Avrupa vatandaşının oy kullanmasına ihtiyaç duyulmazken sadece İrlanda, kendi Anayasasının amir hükümleri gereğince Lizbon Antlaşmasını halkoylamasına sunmak durumunda idi.

12 Haziran tarihinde yapılan referandumda İrlandalı seçmenler % 53 oy çokluğuyla Lizbon Antlaşması'na red oyu vererek daha evvelce Anayasaya red oyu vermiş

olan Fransızları ve Hollandalıları takip ettiler. Esasında İrlandalılar 2001 yılında da Nice Antlaşmasını reddetmişler ancak ertesi yıl yenilenen referandumda evet oyu vermişlerdi. İrlanda halkının red oyu vermesinin hemen ardından AB üyesi ülkelerden bazılarının hükümet başkanları ve bakanları, İrlanda'nın, Lizbon Antlaşması'nın Birliğe üye diğer 26 devlet tarafından benimsenmesini önlemesine izin vermeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Red oylarının ağırlıklı olduğu referandum tarihinden dört gün sonra Lüksemburg'da bir araya gelen AB dışişleri bakanları konuyu enine boyuna tartışmışlar ve bazı bakanlar "iki hızlı bir Avrupa" fikrine karşı çıkmışlardır. Dış İşleri bakanları Lizbon Antlaşması'nın geri kalan 26 üye ülkenin hepsi tarafından onaylanmasını umutla bekliyorlar.

Halen onaylanma işleminin tamamlanmadığı 7 üye ülke bulunuyor. Çek Cumhuriyetinde Lizbon Antlaşması Anayasa Mahkemesi tarafından incelenme safhasında, konunun Kasım veya Aralık ayına kadar halledilmesi bekleniliyor. Polonya Hükümeti Lizbon Antlaşmasının onaylanması konusunda kesin kararlı ancak Cumhurbaşkanı Lech Kaczynski onu imzalamakta ayak sürüyor.

İngiltere'de muhalefetteki Liberal parti onay işleminin yarıda kesilmesini talep etmiş bulunuyor. Ancak iktidardaki İşçi partisi süreci devam ettirmekte kararlı ve parlamento da 19 Haziran'da yapılan AB Liderler Toplantısının hemen öncesinde Antlaşmayı onaylamış bulunuyor. İsveç'te Parlamento onayının sonbahar sonlarında yapılması bekleniliyor. Belçika'da sekiz parlamento asamblesinden beşi Antlaşmayı onaylamış durumda, ancak sonuçta ülkenin Antlaşmayı onaylaması bekleniliyor. Hollanda da parlamentonun alt birimi Antlaşmayı onaylamış durumda, Senato konuyu 8 Temmuz tarihinde görüşecek. İtalya'nın kısa sürede Antlaşmayı onaylaması bekleniliyor. İspanya'da da Parlamentonun her iki kesimince de onay açısından bir sorun beklenmiyor. Kıbrıs Rum Cumhuriyetinde Hükümet Lizbon Antlaşmasına sıcak bakmıyor, ancak Temmuz başında parlamentoda yapılacak onay işleminde bir sorun çıkması beklenmiyor.

İrlanda'da yapılan referandumda Lizbon Antlaşmasının red edilmesi ile ortaya çıkan sorunun aynen Nice Antlaşmasında olduğu gibi konunun yeniden halkoylamasına sunulması ile aşılması olasılığı yüksek bir seçenek olarak gözüküyor.

I.6.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

30 Ekim 1947 tarihinde Cenevre’de imzalanmış olan “Ticaret ve İstihdam Alanında Birleşmiş Milletler Nihai Senedi”nin bir ekini oluşturan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), çok taraflı Uruguay dönemi görüşmelerinin ardından, katılımcı ülkeler arasında görüş birliğine varılması sonucu Marakeş’te 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanan anlaşma ile kurumsal bir yapı kazanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Üye ülkeler arasında yapılan çok taraflı ticaret anlaşmalarının işletilmesini, ticaretin belirli kurallar çerçevesinde daha serbest hale getirilmesini sağlamak üzere 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü, sorumluluk alanı kapsamına malların (GATT) yanısıra hizmetleri (GATS) ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet haklarını (TRIPS) da almıştır. Dünya Ticaret Örgütü sistemi, kurallarını ortaya koyduğu ve uygulanmalarını izlediği iki mekanizmaya sahiptir; “Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması” (DSM) ve “Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi Mekanizması” (TPRM). DSM bir üye ülkenin, bir diğer ülkenin WTO kurallarını ihlal etmesi durumunda yaptığı şikayetin sonuçlandırılması ile ilgili, tekrarlamalara ve savsaklamaya yer vermeyen, işlerliği olan bir sistem getirmiştir. TPRM’nin amacı ise konulan kurullarla ilgili olmasa dahi üyelerin ticaret politikalarının izlenmesidir.

Dünya Ticaret Örgütü’nün temel amacı üye ülkelerin ticaret politikalarının ayrımcı olmamasını ve şeffaf olmasını sağlamaktır.

Dünyada hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini sağlamak amacıyla Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin, hizmetlerin yabancı uyruklularca temin edilmesinde varolan engelleri azaltmalarını veya tamamıyla kaldırmalarını güvence altına alacak bir çerçeve tesis etmeyi amaçlayan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) da 1 Ocak 1995 tarihinde, WTO’nun kurulması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak bu çerçevede sonuçsuz kalan mali hizmetlere ilişkin ticaret müzakereleri Aralık 1997 ayı içerisinde sonuçlandırılabilmiş ve 12 Aralık tarihinde Cenevre’de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile bankacılık ile sigorta ve mali piyasalardaki aracı kurumların uluslar arası alandaki faaliyetleri 1999 yılı başından itibaren rekabete açılmıştır. Bununla beraber GATT’ın aksine GATS’da nicel kısıtlamalara bir engel konulması söz konusu değildir ve GATS’ın hizmet ticaretine engel olan kısıtlamaları kaldırma doğrultusunda herhangi bir bağlayıcı hükmü, yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Diğer taraftan temel iletişim ile ilgili GATS’a ait dördüncü protokol 5 Şubat 1998 tarihinde işlerlik kazanmış, mali hizmetlerle ilgili GATS’ın beşinci protokolü de 27 Şubat 1998 tarihinde üyelerin kabulüne sunulmuştur.

Birincisi 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da gerçekleştirilen WTO Bakanlar Konferansının ikincisi 18-19 Mayıs 1998 tarihlerinde Cenevre'de ve üçüncüsü Kasım 1999'da Seattle'da yapılmıştır. Yoğun küreselleşme karşıtı gösteriler altında yapılmış olan WTO Seattle Bakanlar Konferansında bir çoktarafli yeni "dönem" müzakereleri yapılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. 1999 yılı boyunca sürdürülmüş olan yoğun hazırlık çalışmalarına rağmen, yeni bir müzakere süreci konusunda anlaşmaya varılamamasının başlıca nedeni üyeler arasındaki görüş ayrılıkları olmuştur.

Tarım ve hizmetler sektörleri ile ilgili müzakerelere programa uygun şekilde 2000 yılı başlarında geçilmiştir. Hizmetlerle ilgili görüşmelerin temel amacını, GATS Anlaşmasının XIX. Maddesi uyarınca, daha ileri düzeyde bir liberalizasyon sağlanması konusu oluşturmuştur.

WTO 1995 yılında kurulduğunda "Ticaretile İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması" (TRIPS) kabul edilmiş ve bu çerçevede, fikri mülkiyet haklarının korunması yolunda Anlaşma hükümlerine uyulması için gelişmiş ülkelere bir yıllık bir süre tanımlanırken gelişmekte ve geçiş halinde olan ülkelere 5 yıllık, çok az gelişmiş ülkelere de 11 yıllık bir süre tanınmıştır. idi.

Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Halli Konusunda Mutabakat Sağlanması Sistemi (DSU) çerçevesinde yapılan şikayetler esas itibarıyla anti-damping ve telafi edici vergiler gibi ticaretin korunmasına yönelik vergiler, sübvansiyonlar, patent ve telif hakları korumaları, ürün nitelikleri kuralları ile ilgili olarak yapılmaktadır. Şikayetlerin yaklaşık dörtte üçü panel safhasına intikal etmeden istişareler yoluyla çözümlenmekte ancak panel safhasında hakkında rapor hazırlanan şikayet konularının önemli bir bölümü aynen 1947 tarihli GATT Anlaşması uygulamasında olduğu gibi temyiz edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Dördüncü Bakanlar konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha- Katar'da gerçekleştirilmiş ve yedi yıllık uzun bir bekleyişin ardından, 142 ülkenin ticaret bakanları, küresel düzeyde ticaretin serbestleştirilmesine dönük yeni adımların atılabilmesi için yeni bir müzakere sürecinin başlatılması yolunda karar almışlardır.

Bu Konferanstan iki yıl evvel Seattle'da yapılan ve yoğun küreselleşme karşıtı gösterilere sahne olduktan sonra başarısızlıkla sonuçlanan bir önceki Bakanlar Konferansına göre, Doha'da alınan neticeler gerçekten, Örgütün bugüne kadar göstermiş olduğu gelişmede önemli bir aşama oluşturmaktadır.

Konferans çok çetin müzakerelere, ve tarafların sahip oldukları pazarlık gücünü sonuna kadar kullanmaya çalıştıkları sıkı pazarlıklara, siyasi manevralara ve sert, kırıcı tartışmalara sahne olmuştur. Bununla beraber birisi fikri mülkiyet hakları ve sağlık üzerinde olmak üzere Konferans sonunda yayınlanan iki Deklarasyon ile geliştirmekte olan ülkelerin mevcut WTO anlaşmalarını uygulamakta karşılaştıkları sorunlarla ilgili bir Karar üzerinde anlaşmaya varılması ve bunun üç yıllık bir Çalışma Programı çerçevesinde ifade edilmesi, Doha Konferansının somut ve önemli bir başarısı olarak kabul edilebilir.

Konferansta elde edilen en somut kazanım şüphesiz, tüm tarımsal sübvansiyonların kaldırılması yolunda müzakerelerin başlatılması yönündeki karar idi. Bu geliştirmekte olan ülkelerin uzun zamandan beri arzu ettikleri bir sonuçtu.

2003 yılı içinde yapılan ticaret müzakerelerinde herhangi bir gelişme sağlanamamıştır. 2001 yılında Doha'da yapılan Konferansta, WTO'nun Eylül 2003'te Meksika-Cancun'da yapılan Beşinci Bakanlar Konferansında, yürütülmekte olan ticaret görüşmelerinin orta vadeli bir gözden geçirmesinin yapılması programlanmıştır. Ancak Cancun Toplantısı, Doha'da öngörülen çalışma programında yer alan konuların hemen çoğunda bir ilerleme sağlanması açısından, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Cancun Konferansında belirli konularla ilgili olarak geliştirmekte olan ülkeler arasında ittifaklar oluşmuş, müzakerelerin yürütülmesinde ve bir sonuç alınmadan Konferansın kapanmasında bu ittifaklar önemli bir rol oynamıştır.

Cancun Konferansında esas güçlükler ile, tarım, pamuk, tarım dışı alanlarda piyasaya giriş (NAMA) ve Singapur meseleleri olarak bilinen dört konuda karşılaşılmıştır.

Konferansta ortaya çıkan olumsuz durumu hafifletmek için Konferansta, Dünya Ticaret Örgütü Genel Kurulunun, müzakerelerin başarılı ve zaman çizelgesine uygun şekilde yürütülmesini sağlayacak önlemleri alması için en geç 15 Aralık 2003 tarihine kadar toplanması kararlaştırılmıştır. Genel Kurul toplantısı 15 Aralık 2003 tarihinde gerçekleştirilmiş, tarım, NAMA, pamuk ve Singapur sorunları üzerinde durulmuş, ancak bir anlaşmaya varmakta güçlüklerle karşılaşılmış ve somut bir sonuç alınamamıştır.

Ancak daha sonra Temmuz 2004 ayı sonunda toplanan WTO Genel Kurulunda, Doha müzakerelerinin başarıyla tamamlanmasına olanak sağlayacak nitelikte olduğu düşünülen önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

- Tarımsal ürünler ihracatında sağlanmakta olan tüm sübvansiyonlar belirli bir tarihe kadar kaldırılacak, tarımsal ürünlerde ticareti bozucu, saptırıcı nitelik taşıyan dahili desteklerde önemli indirimler yapılacaktır, bu gelişme başta Batı Afrika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki pamuk çiftçileri için önemli fayda sağlayacaktır,
- Ticari işlemleri ve gümrük kurallarını basitleştirecek yeni kuralların getirilmesi yolunda çalışmalar yapılacaktır,
- Gümrük vergisi hadlerinde yeni indirimlere gidilecektir, gelişmiş ülkelerle, durumu bu olanağı sağlamaya elverişli gelişmekte olan ülkeler, çok az gelişmiş ülkelerden gelen mallara, gümrük vergilerini ve kotaları kaldırmak suretiyle piyasalarını açacaklardır.
- Tarım dışı ürünlerde de yine gelişmekte ve çok az gelişmiş ülkelere bazı ayrıcalıklar sağlayacak şekilde piyasaya girişi kolaylaştırıcı önlemler (vergilerin indirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması vb.) alınacaktır.

“Doha Kalkınma Gündemi” –Doha Development Agenda- DDA- olarak adlandırılan yukarıdaki alanlarda 2004 yılı içerisinde olumlu ilerlemeler sağlanmıştır. Ticari Müzakereler Komitesi ve onun alt birimleri 2004 yılı içinde tekrar işler hale getirilmiştir.

2004 yılı daha önce imzalanmış bulunan WTO Tekstil ve Giyecek Anlaşmasının (ATC) uygulamaya konulması için öngörülen son yıldır. Bilindiği gibi ATC 1994 yılında Uruguay görüşmeleri sırasında müzakere edilmiş ve 1995 yılında Marakeş’te imza edilerek yürürlüğe konulmuştu. Anlaşmaya göre tekstil ve giyecek üzerindeki kota uygulamaları 2005 yılı başından itibaren kaldırılacaktı. Yılın son çeyreğinde Tekstil İzleme Birimi tarafından hazırlanmış olan ayrıntılı bir rapora ve üyelerce sunulan dokümanlara dayalı olarak Mal Ticaret Konseyi, Anlaşmanın tamamlanması ile ilgili üçüncü kademenin uygulamaya konulmasını gözden geçirdi. Gözden geçirme 9 Aralık 2004 tarihinde tamamlandı.

Kota uygulamalarının kaldırılması üzerine pazarlarında Çin’in yoğun ve yıkıcı bir rekabeti ile karşı karşıya kalan İçinde Türkiye, A.B.D. ve bazı AB üyelerinin de bulunduğu ülkeler kota uygulamasına tekrar başlamayı, telafi edici vergi koymayı veya Çin’in bu malların ihracatı üzerine vergi koymasını içeren bir dizi ciddi önlem üzerinde önemle durdular ve bazı tedbirler aldılar.

Diğer taraftan Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri kapsamında tarım başlığı altındaki çalışmalar da sürdürülmektedir. 4 Mayıs 2005 tarihinde Paris’te gerçekleştirildi.

rilen toplantıda tarım ürünlerinin piyasaya erişimi konusundaki görüşmelerde Avrupa Birliği tarafından AVE -ad valorem equivalent- hesaplanması için yeni bir formül önerilmiştir. Görüşmelerin tıkanmasını önlemek için gündeme getirilen bu formül, WTO üyesi 30 ülkenin tarım bakanları tarafından da desteklenmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün en yüksek karar organı olan Bakanlar Konferansı 13 – 18 Aralık 2005 tarihlerinde Hong Kong'da toplanmıştır. Konferans sonrası yayımlanan deklarasyonda katılımcıların;

- Doha Konferansında benimsenen kararlara ve 1 Temmuz 2004'te yapılan Genel Kurul Toplantısında alınan kararlara sadık kalınarak, bunların hayata geçirilmesine çalışılacağı,
- Doha Çalışma Programında yer alan hususlarla ilgili olarak gelişme konusuna temel bir önem verileceği

vurgulamıştır.

Hong Kong'da yapılan yoğun görüşmeler sonunda sınırlı bir ticaret anlaşması sağlanabilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler AB'nin tarım ürünleri ihracat teşviklerini 2013 yılına kadar kaldırma önerisine sıcak bakmışlardır. Ancak gündemde yer alan en önemli anlaşmazlık konuları üzerinde bir ilerleme sağlanamamıştır.

2006 yılı içerisinde yapılan WTO ticaret müzakerelerinde somut hiçbir sonuç alınmamıştır. 30 Haziran tarihinde Cenevre'de toplanan 50 ülkenin ticaret bakanları sanayi ve tarım ürünlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin indirilmesi üzerinde bir uzlaşmaya varmaya çalışmışlar, ancak olumlu bir gelişme elde edememişlerdir. Ticaret bakanlarının katılımıyla haziran ayı içinde yapılan müzakereler de bir anlaşmaya varılmadan sonuçlanmıştır. Yine G 6 yada Altılar Grubu olarak bilinen dünya ticaretinin önde gelen ülkeleri arasında Cenevre'de Temmuz ayı içinde yapılan görüşmelerde de bir sonuç alınamamıştır. Görüşmeler esas itibarıyla A.B.D. ile AB arasındaki görüş farklılıkları yüzünden tıkanmıştır. Görüşmelerde A.B.D. tarım ürünleri ticaretine verilen sübvansiyonların azaltılması konusunda bir uzlaşmaya yanaşmamış ve AB ülkeleri ile Japonya ve Hindistan'ı bu alanda yeteri kadar adım atamamakla suçlamıştır.

Bu gelişmeler üzerine Dünya Ticaret Örgütü Başkanı Pascal Lamy Doha müzakere sürecinin askıya alınması önerisinde bulunmuş ve bu öneri WTO'nun 27 –28 Temmuz 2006 tarihlerinde yapılan Genel Kurul Toplantısında kabul edilmiştir.

WTO genel Direktörü Pascal Lamy Şubat 2007 ayında yapmış olduğu beyanat ile cenevre’de çok taraflı müzakere sürecinin tekrar başladığını açıklamıştır.

Haziran 2007’de A.B.D., Avrupa Birliği, Brezilya ve Hindistan arasında yapılan görüşmelerde, müzakerelerde yaşanan tıkanıklığın aşılması sağlanamamıştır.

Temmuz 2007’de sınai mallar ve tarımsal ürünler komitelerinin başkanlıklarını yürüten Kanada ve Yeni Zelanda yeni öneri taslaklarını açıklamışlardır.

Eylül 2007’de WTO üyeleri teknik konuların görüşülmesine yeniden başlamışlardır.

Temmuz 2008’de Kanada ve yeni Zelanda, Cenevre’ de 21 temmuz’da başlayacak olan WTO Bakanlar Konferansı görüşmelerinin temelini oluşturacak olan güncellenmiş müzakere tutanaklarını açıklamışlardır.

Cenevre’de yürütülmekte olan WTO Bakanlar Konferansı dokuz gün süren yoğun müzakerelerin ardından, fakir ülkelerin kendi tarım çalışanlarını, artan tarımsal ürünler ithalatına karşı koruyabilmelerine destek olması öngörülen önlemler üzerinde, A.B.D. ve Hindistan’ın bir anlaşmaya varamaması üzerine başarısızlıkla , bir sonuca ulaşmadan kapanmıştır. Konferansta bakanlar, 7 yıl önce kurulmasından buyana sürekli sıkıntılar yaşamış olan WTO Doha süreci çerçevesinde yeni bir anlaşmaya varabilmek için, sübvansiyonlar ve ithalat gümrük vergileri üzerinde bir uzlaşma sağlanabilmesi üzerinde büyük çaba harcadılar. Ancak Çin ve Hindistan kendi tarım sektörü nüfuslarının çıkarlarını korumak için ısrarlı oldular ve A.B.D. ile diğer gelişmiş ülkeleri bu güne kadar vermiş oldukları tavizleri mübalağa etmekle suçladılar.

Gelişmekte olan ülkelerin tarımsal piyasalarına girişin liberalize edilmesi alanında A.B.D., Hindistan ve Çin arasında mevcut olan derin görüş ayrılıkları Konferansta bir uzlaşmaya varılamamasında temel etken oldu. Konferansta A.B.D. ve Çin birbirlerini yeterli ölçüde taviz vermemekle suçladılar. Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması SSM (Special Safeguard Mechanism) – Özel Koruma Mekanizması – konusundaki önlemler üzerinde tarafların anlaşamaması nedeniyle hasil oldu. SSM ithal edilen ürünlerin piyasayı işgal etmesi veya fiyat düşüşleri halinde belirli tarımsal ürünler üzerine özel gümrük vergisi uygulamasını öngörüyor. Müzakerelerde yaşanan bu başarısızlık son üç yıldır ardı ardına yaz aylarında yapılan ve sonuç alınamayan görüşmelerin sonuncusu oldu. Şimdi genel kanaat müzakerelerde somut olumlu bir sonuca ulaşılabilmesi için artık, A.B.D.’nde Başkanlık seçiminin tamamlanmış olmasını beklemek gerektiği şeklinde.

Konferans sonucu sona erdiğine inanılan müzakere süreci, Pascal Lamy tarafından sonraki görüşmelerin temelini oluşturması öngörülen bir anlaşma taslağının üyeler tarafından kabul edilmesiyle yeniden canlanma belirtisi gösterdi. Ancak A.B.D., Hindistan ve Çin arasında yeniden ortaya çıkan gerilimin kolaylıkla ortadan kaldırılamayacağı hususu belirginlik kazandı.

I.7. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Başlangıcından 2005 yılına kadar

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yolundaki başvurusundan sonra, taraflar arasında bir gümrük birliğini ve ileride tam üyeliği öngören Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ortaklık Anlaşmasının amacı 2.Maddede “Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış bir biçimde kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir” şeklinde ortaya konulmuştur.

Söz konusu Anlaşma ile ortaklık ilişkisinin amaçları, gümrük birliğinin esasları, mal, kişi, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, tarım, rekabet politikaları, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkilerinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır.

Anlaşma uyarınca Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanabilmesi için üç aşama öngörülmüştür;

Hazırlık Dönemi: En az 5 en çok 10 yıl sürmesi öngörülen bu dönemde Türkiye, AET ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönem boyunca Topluluğun yardımı ile Türkiye ekonomisinin, ileri dönemlerde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilecek bir yapıya kavuşturulması, güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Geçiş Dönemi: Hazırlık dönemi içinde, bir sonraki dönemin koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere 23 Kasım 1970 tarihinde “Katma Protokol” imzalanmış ve geçiş dönemi 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu protokol ile başlamıştır. Geçiş döneminin amacı Gümrük Birliği'nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini sağla-

mak ve ortaklığın iyi işlemlerini teminen tarafların ekonomik politikalarını uyumlaştırmaktır. Bu dönemin en fazla 12 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Katma protokol hükümlerine göre Topluluk bazı istisnalar dışında Türkiye’den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırmıştır. Türkiye de kendi yükümlülükleri çerçevesinde 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde, gümrük vergileri 10 yıllık sürede kaldırılacak ürünlerde % 10’arlık ve 22 yıllık listede yer alan ürünlerde % 5’erlik gümrük vergisi indirimlerini uygulamaya koymuş, ancak daha sonra Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerin askıya alınması nedeniyle, 1978 yılında yapması gereken indirimleri yapmaktan kaçınmıştır. Türkiye ancak 1988 yılından itibaren, ertelemiş olduğu gümrük vergisi indirimlerini yeniden uygulamaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye’de demokratik rejimin işlemesine ara verilmesi sonucunu getiren yönetime elkoyma olayı üzerine Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış, mali işbirliğine son verilmiş ve Türkiye ile AET arasında, o güne kadar esas itibarıyla ekonomik nitelikli olan sorunlar, Yunanistan’ın 1980 yılında Topluluğa üye olmasıyla siyasi boyut kazanmaya da başlamıştır. İlişkilerin dondurulmuş olduğu bu durum, 16 Eylül 1986 tarihinde Türkiye-AET Ortaklık Konseyi’nin tekrar toplanmasına kadar sürmüştür.

Türkiye, - Yunanistan’ın ardından 11 yıllık bir gecikme ile - 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşmasından bağımsız olarak ve sözü edilen Anlaşmada öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, AKÇT’na, AET’na ve EURATOM’a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Komisyonun, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım başvurusu konusundaki olumsuz görüşünün 5 Aralık 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmesi ile, Türkiye’nin tam üyelik başvurusunun değerlendirilmesi, belirsiz ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Türkiye – AB ilişkilerinde önemli bir aşama; Ortaklık Konseyi’nin 6 Mart 1995 tarihinde yaptığı 36’ncı Dönem toplantısında kabul edilen 1/95 ve 2/95 Sayılı Kararların, 13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması suretiyle Türkiye-AB arasında tesis edilen “Gümrük Birliği”nin oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren “Geçiş Dönemi”ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla “Son Dönem”e, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan gümrük birliği ile girmiştir.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususunu teyit etmiştir.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı belgesi hazırlanmasını da öngörmüştür.

Ortaklık Konseyi toplantısı 3 yıllık bir aradan sonra 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da yapılmış ve gelecek dönemle ilgili, hizmetlerin ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi yolunda müzakerelere başlanmasını da içeren önemli kararlar alınmıştır.

2000 yılı Haziran ayında, AB işlerinden sorumlu Başbakan Yardımcısına bağlı olarak görev yapacak olan AB Genel Sekreterliği kurulmuştur.

AB Komisyonu tarafından ülkemiz için hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi" 4 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de toplanan AB Genel İşler Konseyinde ele alınmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi ile bu Belgenin hukuki zeminini oluşturacak Yönetmelik 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyince onaylanarak yayınlanmıştır.

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen hususları dikkate alarak, AB müktesebatına uyum için bir Ulusal Program hazırlamıştır. Ulusal Program Bakanlar Kurulu'nda 19 Mart 2001 tarihinde onaylanmış ve 26 Mart tarihinde AB Komisyonu'na sunulmuştur.

Birlik üyeliği kriterlerinin yerine getirilmesi için, 2000 ve 2001 yıllarındaki hazırlık ve gelişme safhalarından sonra 2002 yılı ile birlikte özellikle siyasi kriterlerle ilgili olarak yoğun bir çalışma dönemi başlatılmıştır.

AB'ne üyelik sürecinin hızlandırılması alanında 2003 yılı da yoğun çabalarla dolu olarak geçmiştir. Uyum Yasalarının, Yıl içinde 4 Uyum Paketi TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarihinde AB Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır,

Türkiye 2004 yılında da AB ile müzakerelere başlanabilmesi için sağlanması gereken siyasi kriterler konusunda da önemli adımlar atmış ve bunların tümünü yerine getirmiştir.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2005 Yılı Gelişmeleri

- 1 Ocak 2005'te Lüksemburg dönem başkanı olmuştur.
- Türk ceza sisteminde köklü değişiklikler getiren Yeni Türk Ceza kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu şekilde AB uyum sürecine ilişkin bir önemli adım daha atılmıştır.
- 12 Haziran 2005 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri bakanları, Ankara Anlaşması'nı, G.Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişleten Protokolü onaylamıştır.
- 1 Temmuz'da İngiltere dönem başkanı olmuştur.
- 30 Temmuz tarihinde Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 ülkeyi kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzalamıştır. Türkiye bu imzayı takiben, "Ek Protokol"ü imzalamasının, Protokol'de ""Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla ifade edilen Rum kesimini tanıdığı anlamına gelmeyeceğine yönelik deklarasyon yayınlamıştır.
- AB 21 Eylül tarihinde yayınladığı karşı deklarasyon ile Kıbrıs'ta sadece tek bir yasal hükümetin tanındığını, Türkiye'nin, Kıbrıs'ı üye olmadan değil müzakere sürecinde tanınması, liman ve havaalanlarını Rumlara açması gerektiğini vurgulamıştır.
- 3 Ekim tarihinde Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.
- Tarama süreci, Bilim ve Araştırma konusunda, 20 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de yapılan toplantı ile başlamıştır.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2006 yılı Gelişmeleri

- 1 Ocak 2006'da Avusturya dönem başkanı olmuştur.
- Tarama Toplantıları 2006 yılında da devam etmiştir.
- Türkiye-AT Ortaklık Komitesinin 114. toplantısı Brüksel'de yapılmıştır. Toplantıda siyasi ve ekonomik kriterler ile Gümrük Birliği ele alınmıştır.

- 9.Reform Paketi 12 Nisan 2006 tarihinde Dışışleri Bakanlığı'nca açıklanmıştır.
- Türkiye –AB Karma Parlamento Komisyonu 56. Toplantısı 3-4 Mayıs tarihinde yapılmıştır.
- 15-16 Haziran tarihlerinde AB Konseyi Zirve Toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye'nin katılım sürecinde kaydettiği ilerlemeye ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı için Raportör Camiel Eurlings tarafından hazırlanan "Taslak Rapor" 6 Haziran tarihinde yayınlanmıştır.
- Daniel Eurlings'in Raporu 4 Eylül tarihinde AP Dışışleri Komitesince kabul edilmiştir.
- 27 Eylül tarihinde Türkiye Raporu Avrupa Parlamentosunda kabul edilmiştir.
- Türkiye İlerleme Raporu ile 2006-2007 AB Genişleme Stratejisi ve temel Güçlükler Belgesi 4 Kasım tarihinde yayınlanmıştır.
- AB Dışışleri Bakanları Türkiye ile yaşanması muhtemel krizin çözülmesi için bir dizi öneriyi 12 Kasım tarihinde yaptıkları toplantıda görüşmüşlerdir.
- 29 Kasım 2006 tarihinde Avrupa Komisyonu bazı fasıllarda müzakerelerin açılmaması tavsiyesinde bulunmuştur.
- Angela Merkel 5 Aralık tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye ile üyelik müzakerelerinde 35 başlıktan sekizinde müzakerelerin askıya alınmasına ilişkin Komisyon önerisini desteklediklerini beyan etmiştir.
- 11 Aralık tarihinde AB üye ülkeleri Dışışleri Bakanları sekiz başlıkta müzakere açılmamasına ilişkin Komisyon önerisini kabul etmişlerdir.
- Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı 17 Nisan 2007 tarihinde açıklanmıştır.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2007 Yılı ve Sonrası Gelişmeleri

- 1 Ocak 2007'de Almanya dönem başkanlığını üstlenmiştir.
- 1 Ocak 2007'de Romanya ve Bulgaristan AB üyesi olmuşlardır.

- 8 Ocak 2007’de AİHM gayrimüslim Türk azınlıkları ile ilgili vakıfların mülk edinmelerine ilişkin mevzuatla vakıfların mülkiyet hakkının ihlal edildiği kararına varmıştır.
- 18 Ocak 2007 tarihinde AB Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) tarafından “İstatistik” başlığında Türkiye’ye Müzakere Pozisyon Belgesi hazırlama çağrısı yapılmıştır.
- 6 Şubat 2007 tarihinde AB Komisyonu tarafından IPARD kapsamında Türkiye’ye 2007-2008 döneminde 159 milyon Euro hibe yardımı yapılacağı açıklandı.
- 18 Şubat 2007 tarihinde AB Komisyonu Türkiye arasında imzalanan Katılım Öncesi Mali yardımın 2008 Yılı Programına İlişkin “Finansman Anlaşması” bakanlar Kuruluna sunulmuştur.
- AB Konseyi Bahar Zirvesi 7-9 Mart tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.
- 22 Mart 2007 tarihinde Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Komitesi 115. Toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- 29 Mart 2007 tarihinde İşletme ve Sanayi Politikası faslında müzakereler başlamıştır.
- 9 Nisan 2007’de Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.
- 17 Nisan 2007’de Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı basın toplantısıyla açıklanmıştır.
- 1 Haziran 2007 tarihinde Türkiye’nin 7. Çerçeve Programına katılımını düzenleyen Mutabakat Zaptı imzalanmıştır.
- Avrupa Konseyi zirve toplantısı 21-22 Haziran tarihlerinde yapılmıştır.
- 1 Temmuz 2007’de Portekiz AB Dönem başkanlığını üstlenmiştir.
- 3 Ekim 2007 tarihinde Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Ria Oomen Ruyten tarafından hazırlanan Türkiye karar taslağı AP Dış İlişkiler Komitesi’nde onaylanmıştır.
- 24 Ekim 2007 tarihinde, Ruyten tarafından hazırlanmış olan Rapor “AB Türkiye İlişkilerine İlişkin Parlamento Kararı” olarak Parlamento genel Kurulunda onaylanmıştır.

- Avrupa Komisyonu, AB'nin genişleme alanındaki politikasını belirleyen yıllık strateji belgesi ile Türkiye'ye ve AB'ne aday diğer ülkelere ilişkin yıllık İlerleme Raporlarını 6 Kasım 2007 tarihinde yayınlamıştır. yayınlamıştır.
- AB – Türkiye Karma İstişari komitesi 23. Toplantısı 9 Kasım 2007 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
- Slovenya 1 Ocak 2008 tarihinde dönem başkanlığını üstlenmiştir.
- 1 Ocak 2008 tarihinde Malta ve GKRY Euro sistemine geçmiştir.
- Türkiye'ye ilişkin Katılım Ortaklığı (İlerleme) Belgesi 18 Şubat 2008 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır.
- AB – Türkiye Karma İstişari komitesi 24. Toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- 21 Nisan 2008 tarihinde Türkiye taslak raporu AP Dışişleri Komitesi'nde kabul edilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nca 6 Kasım 2007 tarihinde yayınlanan Türkiye'ye ilişkin "İlerleme Raporu"nda ekonomik ve siyasi konularla ilgili olarak başlıcaları aşağıda verilen saptamalar yapılmaktadır.¹

Ekonomik konular:

- Türkiye ekonomisinin büyüme hızı yavaşlamakla beraber gücünü korumaktadır,
- 2007 yılının ilk 7 ayı itibariyle GSYH'nın yüzde 7.8'i düzeyinde oluşan cari açığı Türkiye özelleştirme gelirleri ve yabancıların ilgisi sebebiyle rahatça finanse edebilmekte, rezervlerini arttırabilmektedir,
- Eylül ayında enflasyon yüzde 7.1 düzeyine gerilemiş ise de enflasyondaki düşüş hızı yavaşlamıştır,
- Kamu borçluluk oranı düşmüş ve vadeler uzamıştır, buna rağmen borç oranı yüksek ve borç servisi global finans pazarı hareketlerine bağlı bulunmaktadır,
- Yeni iş kurma süresi 9 güne indirilmiştir,
- Bankacılık sektörü önemli bir ilerleme kaydetmiştir,

(1) Deniz Gökçe, Akşam gazetesi, 15-16 Kasım 2007.

- Makroekonomik istikrar genelde korunmuştur.
- İstihdam vergilendirilmesi yüksekliğini korumaktadır, işsizlerin yüzde 4'ünden daha azı işsizlik sigortasından yararlanabilmektedir,
- Enerji fiyatları maliyetin çok altındadır.

Siyasi konular:

- Yüzde 10'luk seçim barajı tartışma konusu olmaya devam etmektedir,
- Milli Güvenlik Kurulu kadrosunun düşürülmesine rağmen, Silahlı Kuvvetler politikayı önemli derecede etkilemeye devam etmektedir,
- Yolsuzlukları önleme stratejisinde de herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir,
- HSYK'nın ve Adliye müfettişlerinin Adalet bakanlığı'ndan bağımsız hale getirilmeleri konusunda bir ilerleme sağlanamamıştır,
- 2005 yılı Eylül ayında imzalanan "İşkenceye karşı Birleşmiş Milletler Toplantı Protokolü" (OPCAT) henüz Parlamento tarafından onaylanmamıştır,
- Türkiye Uluslar arası çalışma Örgütü (ILO) ile yapılan anlaşmaların, özellikle, örgütlenme, grev ve toplu sözleşme hakları olmak üzere, bir kısmını gereğince uygulamamaktadır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM

II.1. GENEL EKONOMİK DURUM

Türkiye son 20 yıllık dönemde uluslararası sermaye hareketlerinin liberalize edildiği ve önemli ölçüde uluslar arası rekabete açık bir ekonomik büyüme stratejisi benimsemiştir. Bu büyüme stratejisi küresel sermaye, teknoloji ve piyasa olanaklarını çok daha etkin bir biçimde kullanmaya başlayan dinamik ve canlı bir özel sektörün büyüüp, gelişmesine destek sağlamıştır. Ancak benimsenen bu yeni büyüme stratejisi zaman zaman derin ve birbiri ardına gelen makroekonomik şoklara karşı zafiyet göstermiştir.¹

Onyıllar boyunca süren ve devletin öncülük ettiği ithal ikamesine dayalı büyüme stratejisinden sonra 80'li yılların ikinci yarısından başlayarak kararlı ancak hazırlıksız biçimde benimsenen liberalizasyon hareketi, özel sektörün öncülüğünde gerçekleşmesi öngörülen ve günümüze kadar uzanan bir büyüme stratejisinin temelini oluşturmuştur. 1989 yılında sermaye hareketlerine tam liberalizasyon getirilmesinin ardından gecikmeyle de olsa yabancı sermaye akışı giderek güç kazanmış ve ekonomik büyümenin finansmanına katkı sağlamıştır.

Ancak liberalizasyon yolunda atılan bu aceleci adımlar makroekonomik politikaların uygulanması alanında yeteri kadar kurumsal ve yasal yeniden yapılandırmalarla desteklenmediği cihetle hem beklenen büyüme hızının sağlanmasında hem ekonomik istikrarın korunmasında başlangıçta umulan başarı elde edilememiştir. Özel yatırım ve tüketim harcamaları kamu kesiminde yeterli tasarruf önlemleri alınmaksızın, borçlanmaya ve açık finansmana dayalı kamu finansman açıklarıyla birlikte gerçekleştirilmiş ve giderek yükselen reel faizler özel sektör üzerinde yatırımları caydırıcı etki doğurmuş ve ekonomik büyüme ve istihdam derin iniş-çıkışlara maruz kalmıştır. Bu süreç doğal olarak etkisini enflasyon üzerinde de göstermiştir.

Gerçekten Türkiye ekonomisi son iki – üç yıllık döneme kadar, 20 yılı aşkın bir süre boyunca, dalgalanmalar göstermekle beraber ısrarla süren kronik yüksek enflasyon ortamında bulunmuş ve bu uzun dönemde ekonomik büyüme, üç kez şiddetli daralmayı da içerecek şekilde yüksek salınlı iniş - çıkışlar sergilemiştir. Enflasyonla mücadeleye yönelik olarak çok sayıda istikrar programları devreye konulmuş, ancak bu istikrar programlarının uygulanma safhasında , genelde siyasi nedenlerle, sonuç alınma aşamasına kadar yeterli sebat, kararlılık gösterilememiş, programlar-

(1) OECD, Economic Surveys, Turkey, Ekim 2008, S.19.

dan birkaçı, bu programların öngördüğü talep ve hasıla daraltıcı önlemlerin yarattığı sosyal gerilimlerin siyasi otorite üzerinde oluşturduğu baskı yüzünden gereken titizlikle yürütülememiş, hedeflerden sapılmış ve sonuçta yüksek ve ısrarlı enflasyon Türkiye ekonomisinin kalıcı niteliklerinden birisi haline gelmiştir.

İstikrarsız ekonomik konjonktör ve yapışkan yüksek enflasyon düzeyi orta ve uzun vadeli ortalama ekonomik büyüme hızının da belirgin şekilde yavaşlaması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşını izleyen dönemde, kişi başına GSYİH düzeyi düşük OECD üyesi ülkelerdeki büyüme hızının, genelde kişi başına gelir düzeyi yüksek olan üye ülkelerin ortalama büyüme hızından daha yüksek gerçekleşmiş olmasına karşılık, 80'li ve 90'lı yıllar boyunca Türkiye bu genel kuralın dışında kalmış ve ekonomik büyüme performansı düşük düzeyde ve gelişmiş OECD üyesi ülkelerin altında seyretmiştir. Hatta bu nedenle 90'lı yıllar Türkiye ekonomisi için "kayıp yıllar" olarak mütalaa edilmiştir.² Bu dönemde işgücü katılım oranı gerilemiş ve işgücü verimliliği artış oranı düşmüştür. Türkiye'deki kişi başına gelir düzeyi OECD ülkelerindeki kişi başına gelir düzeylerine yaklaşacak yerde, aradaki fark bu iki on yıllık dönem boyunca büyümüştür.

Temelinde yüksek boyutlu kamu finansman açığının yattığı ısrarlı, dalgalanma gösteren yüksek enflasyon yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin ileriye dönük planlamalar yapabilmesi olanağını ortadan kaldırmış, ekonomi ve toplum üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Sözkonusu bu uzun dönem boyunca ülke ekonomisi sürekli olarak istikrar eksikliği ile yüzyüze olmuş, belirsizlik ortamının ve yüksek enflasyon düzeyinin neden olduğu aşırı yüksek reel faizler yerli ve yabancı sabit sermaye yatırımlarını ürkütmüş, sermaye birikim hızı önemli ölçüde yavaşlamış, yüksek reel faizler ve bu faizlerin özendirdiği kısa vadeli ve oynak yabancı portföy yatırımları nedeniyle ekonomi kan kaybederken, ani ve yüksek boyutlu sermaye hareketleri ekonomik krizlere yol açmıştır.

İstikrar programlarının uygulamasında gösterilen kararlılık derecesine ve dışsal koşullardaki değişimlere bağlı olarak salınımlar göstermiş olsa da, yüksek düzeyde ısrarlı bir kalıcılık kazanan enflasyon sürecinin altında yatan temel neden büyük boyutlu kamu açıkları olmuştur. Bu açıkların finansmanı parasal tabanın büyüme hızını yükseltmiş ve kamunun finansman piyasalarının hemen, hemen tek müşterisi haline gelmesiyle reel faiz hadlerinin çok yüksek düzeylere tırmanması sonucunu yaratmıştır. Ağır hükümet borçlanması, tırmandırdığı enflasyon beklentisi yoluyla sü-

(2) OECD, Economic Surveys, Turkey, Ekim 2004, S. 20.

rekli olarak faiz düzeylerini yukarı iten bir etki doğurmuştur. Kamu kesiminde ma-
aş ve ücret düzeyleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona endeks-
lenmesi uygulaması enflasyonun tırmanmasına katkıda bulunan bir diğer önemli et-
ken olmuştur.

TABLO. II.1.1.
IMF İLE TÜRKİYE ARASINDA YAPILAN STAND-BY
ANLAŞMALAR⁽¹⁾

Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)	Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)
1 Ocak 1961	37.5	17 Ağustos 1970	90.0
30 Mart 1962	31.0	24 Nisan 1978	300.0
15 Şubat 1963	21.5	19 Temmuz 1979	250.0
15 şubat 1964	21.5	18 Haziran 1980	1 250.0
1 Şubat 1965	21.5	24 Haziran 1983	225.0
1 şubat 1966	21.5	4 Nisan 1984	225.0
1 Şubat 1967	27.0	8 Temmuz 1994	610.5
1 Nisan 1968	27.0	22 Aralık 1999	15 038.4
1 Temmuz 1969	27.0	4 Şubat 2002	12 821.2
		5 Mayıs 2005	6.662.0
Toplam			37.707.6

(1) OECD Ekonomik Gözlemleri, Türkiye, Ekim 2002, S.137 ve 5 Mayıs 2005 tarihli 19. stand-by Anlaşması.

Not: 1958 yılında yapılan ve 25 milyon SDR kredi sağlanmasını öngören IMF anlaşması gösterilmemiştir.

Sözkonusu edilen bu iki onyıllı aşkın sürede ekonominin istikrara kavuşturulması amacıyla Uluslar arası Para Fonu ile dört Stand-by anlaşması yapılmıştır. Aşağıda verilen ve Uluslar arası Para Fonu (IMF) ile Türkiye arasında, ekonominin düzluğ-e çıkarılmasına yönelik olarak yapılan Stand-by anlaşmalarının uzun tarihi ve kapsa-

mı, Türkiye'nin yakın geçmiş döneme kadar sonu gelmeyen ekonomik istikrar arayışlarını ve bu alandaki çabalarını veya başarısızlıklarını açık şekilde göstermektedir.

Türkiye 90'lı yıllarda ilk ciddi krizle 1994 yılında karşı karşıya kalmıştır. Yüzde 8.1 oranında yüksek oranlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmiş olduğu 1993 yılı sonlarında hükümetin, yüksek monetizasyon sağlayarak faiz hadlerini düşürme ve borç stoku büyümesini bu şekilde yavaşlatma politikası izlemeye başlaması, yüksek bütçe açığının azaltılması yönünde etkin bir çabanın ortaya konulmadığı ve Türk Lirasının aşırı değerlenmiş olduğu bir ortamda, varolan likiditenin dövize yönlendirilmesi sonucunu doğurmuş, bu durum 1994 başından itibaren mali ve döviz piyasalarında krize yol açmıştır.

Ocak 1994'te TL.'nin döviz kurunda meydana gelen erimenin sadece yüzde 13'te kalmasına rağmen, bu gelişme bankaların bilançolarını bozmuş, bazı bankaların iflasına yol açmıştır. Nisan 1994 ayında Hükümet IMF ile bir istikrar anlaşması imzalamış, Türk Lirasını ek yüzde 65 oranında devalüe etmiş ve bankacılık kesiminin açık pozisyonlarını kapattıktan sonra (ilerde yaşanacak bankacılık kesimi krizlerinin önemli nedenlerinden birisi olacak olan) mevduatlara yüzde 100 güvence getirmiştir. Aşırı değerli TL. ve devalüasyon beklentisi yüzünden yabancı sermayenin kaçması reel faiz hadlerinin aşırı tırmanması sonucunu getirmiş, -yıl ortalaması olarak yüzde 140- bunu şiddetli bir ekonomik daralma süreci izlemiş ve bankacılık kesimi büyük boyutlu zararlarla, geri dönüşsüz kredilerle ve likidite sorunlarıyla karşılaşmıştır. Kamu bankaları net varlıklarının yaklaşık yüzde 90'ını yitirmişler ve bu tarihten itibaren sürekli bir zayıflama dönemi içine girmişlerdir.

Enflasyon oranında artışa yol açacağı bilinmekle beraber 1994 yılı sonbaharından itibaren alınan genişletici ekonomik politikalar - accommodation - ekonomik durgunluğun sona ermesini çabuklaştırmış ve ekonomi 1995 yılının ikinci yarısından itibaren, esas itibarıyla iç talepteki canlanmadan kaynaklanan istikrarlı ve hızlı bir büyüme dönemi içine girmiştir. Devalüasyonun etkisiyle canlanan dışsattım ekonomik toparlanmaya katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuş ve istikrar programı gevşetilmiştir.

Türkiye ekonomisi 1994 yılında karşı karşıya kaldığı şiddetli daralmanın ertesinde 1995 yılında kazandığı canlılığı 1996 ve 1997 yıllarında da sürdürmüştür.

1997 yılında gerçekleşen yüksek oranlı GSYİH büyümesi esas itibarıyla özel tüketim harcamalarındaki canlılık ile genişletici maliye ve para politikaları ile arttırılan kamu cari ve yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır. Yüksek reel faizlerin oluşumuna yol açan yüksek hacimli kamu borçlanması, arttırılan kamu cari ve yatırım har-

camaları ile yüksek reel faizlerin gelir arttırıcı etkisi, 1997 yılında iç talepteki canlılığı yaratan başlıca etkenler olmuşlardır.

1997 yılında kamu cari ve yatırım harcamalarındaki artış oranı, 1994-96 döneminden farklı olarak, faiz ödemelerindeki artıştan yüksek olmuş ve daha önceleri yavaşlamakla beraber artış gösteren faiz dışı bütçe dengesi, nominal bazda dahi anılan yıl içinde daralma göstermiştir.

Türkiye, varolan makro ekonomik sorunlara doğrudan yönelik, kararlı bir ekonomik politika demetinin oluşturulduğu bir ortamda 1998 yılına girmiş ve enflasyonda kalıcı bir düşüşün sağlanması temel makroekonomik hedef olarak alınmıştır. Bu çerçevede; Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının arttırılması, kamu kesimi maaş ve ücretleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde “Hedeflenen Enflasyon”un dikkate alınması, para politikasının, enflasyonda öngörülen düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli olarak uygulanması, kamu finansmanını güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile iç borçlanma ihtiyacının düşürülmesi ve ekonomide etkinliğin arttırılması amacıyla özelleştirmenin hızlandırılması, temel politikalar olarak alınmıştır.

1998 yılı Haziran ayı sonunda IMF ile bir “İzleme Anlaşması” -Staff Monitored Program- yapılarak, hükümetin IMF’ye karşı taahhütlerini ortaya koyan bir Ekonomik Politikalar Bildirgesi -Memorandum of Economic Policies- verilmiştir.

1998 yılının ilk yarısında belirlenen ve daha sonra üzerinde IMF ile mutabakata varılan ekonomik politikanın uygulamaya konulmasında gösterilen kararlı tutum ve alınan sonuçlar ekonominin geleceğine yönelik beklentileri olumlu biçimde etkilemiştir. Ne var ki, 1997 yılı ortalarında Tayland’da başlayıp sermaye ve mal hareketleri yoluyla dalga, dalga Güneydoğu Asya’yı etkisi altına alan ve 1998 yılında Rusya’nın moratoryum ilan etmesiyle hemen tüm dünya ekonomilerini sarsma boyutuna ulaşan kriz, gecikme ile de olsa Türkiye’yi de etkilemiş ve piyasalarda oluşmuş olan iyimser havanın kaybolmasına, belirsizlik ortamının derinleşmesine, sermaye çıkışlarına ve faiz hadlerinde sıçramalara neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1995-97 döneminde gerçekleşen ve büyük ölçüde hızlı iç talep genişlemesine dayalı yüksek büyüme hızı; 1998 yılı başında enflasyonu yüzde 50’ye düşürme hedefi çerçevesinde alınan, daraltıcı olmasa da genişletici olmayan para ve maliye politikasının iç talepte ortaya çıkardığı daralma ve buna ek olarak dünyada yaşanan ekonomik krizin dış talepte meydana getirdiği azalma nedeniyle, 1998 yılının ikinci üç aylık döneminden itibaren yavaşlama süreci içine girmiştir.

Türkiye 1999 yılına, hafiflemeye başlamakla beraber Uzak-Doğu Asya krizinin etkilerinin sürmekte olduğu, Rusya'daki krizin derinleştiği, global krizin özellikle Latin Amerika'dan kaynaklanan kaygılar nedeniyle yaygınlık kazanması beklentisinin bulunduğu ve erken seçim kararının getirdiği belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda girmiştir.

Bu olumsuz iç ve dış konjonktürde, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimi içersine giren ekonomik büyüme 1998 yılının son çeyreğinde sadece yüzde 0.7 (yılın tümü için GSYİH büyüme oranı yüzde 3.1) olarak gerçekleştiğinden sonra, 1999 yılının ilk çeyreği ile birlikte daralmaya dönüşmüş ve ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin o güne kadar ki en şiddetli daralmasını yaşamış ve GSYİH bu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 9.1 oranında daralmıştır.

Yüksek reel faizlerin ve yılın ilk çeyreğindeki belirsizliğin olumsuz etkilerine yılın ikinci yarısında yaşanan iki şiddetli depremin maddi ve manevi yıkıntıları eklenmiştir. Yurtiçi talep yılın tamamı itibarıyla yüzde 4.0 oranında düşmüş, 1999 yılında yurtdışı talep de benzer bir seyir izlemiş, mal ve hizmet ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 1.4 oranında bir gerileme göstermiştir. İç ve dış koşullardaki bu olumsuz gelişmeler 1999 yılında, sabit fiyatlar üzerinden GSYİH'nın yüzde 5.0, Gayrisafi Milli Hasılanın ise yüzde 6.4 oranında daralması sonucunu doğurmuştur.

Nisan ayında yapılan Genel seçimlerin ertesinde kurulan Hükümetçe Haziran 1999 ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, daha önce, 26 Haziran 1998 tarihinde yine IMF ile yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın, süreli programlara bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by" anlaşması yolunda köprü görevi görmesi yolunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye temel amacı enflasyonun indirilmesi olan bir yeni ekonomik istikrar programına, 1999 yılı sonunda IMF ile yapılan üç yıl süreli Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulmasıyla başlamıştır. Yeni istikrar programı esas itibarıyla döviz çapası sistemine dayalı bir dezenflasyon ve Merkez Bankası bilançosunun Net Varlıklar kalemine tavan getiren bir parasal kontrol sürecine dayanmıştır. İstikrar programı ayrıntılı bir mali önlemler paketi içermekte ayrıca faiz dışı bütçe dengesi ile ilgili olarak performans kriterleri saptamakta idi. Ayrıca istikrar programı kapsamında önemli yapısal reform düzenlemelerinin uygulamaya konulması da Hükümetçe taahhüt edilmiştir.

Öngörülen mali hedeflere ulaşılabilmesi için 2000 yılı programı, üçte ikisinden fazlası gelir arttırıcı ve kalanı harcama kısıtlamalarından oluşan ve toplam tutarı GSYİH'nın yüzde 7.5'i kadar tutan mali önlemler paketi öngörmüştür.

Para ve kur politikası çerçevesinde; kur politikasının, istikrar programı boyunca yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, döviz kurları tespitinin, 2000 Ocak-2001 Haziran döneminde “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, izleyen dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band” sistemine göre yapılması kararlaştırılmıştır. Para politikası ise, Merkez Bankası bilançosunun temel büyüklüklerinden olan “Net İç Varlıklar” kalemine getirilen “tavan” ve “Net Uluslar arası Rezervler” kalemine getirilen minimum seviye ile şekillendirilmiştir. Bu kapsamda kısa dönemli dalgalanmalar hariç, para tabanının genişlemesinin ödemeler dengesi hareketleriyle sağlanması, ulusal faiz hadlerinin serbest piyasa tarafından oluşturulması öngörülmüştür.

Gelirler politikası kapsamında program süresince maaş ve ücret artışlarının hedeflenen enflasyon oranına göre belirlenmesi öngörülmüş ve istikrar programı geniş kapsamlı bir dizi yapısal reformla desteklenmiştir.

2000 yılında enflasyon düzeyinin düşürülmesi alanında başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanma hernekadar ithal talebinin hızla yükselmesi sonucunu doğurmuşsa da üretim artışına yol açmış, istihdam seviyesi yükselmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenmiş olan hedeflere ulaşılmış, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Öngörülen para ve kur politikası çerçevesinde kur hadlerinin hedeflenen enflasyona göre belirlenmesi, gerçekleşen enflasyonun, hedeflenen enflasyonun üzerinde tahakkuk etmesi sonucu, Türk Lirası yıl içinde giderek reel değer kazanmaya başlamıştır.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile omurgası şekillendirilen enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Faiz hadlerindeki hızlı ve çarpıcı gerileme ile TL.’nin aşırı değerli hale gelmiş olması nedenleriyle 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır.

Sonuçta 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla, yine de sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır.

2000 yılında ekonomik büyümeyi destekleyen tüketim harcamaları genişlemesi kısa vadeli dış borçlanmaya dayalı olurken, dış satım yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuş, ithalat tutarında ise yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir. TL'nin giderek değer kazanması ile genişleyen ve doğrudan yatırımlarla değil de portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilen cari işlemler açığı, istikrar politikasının sürdürülebilirliği önündeki en önemli engel konumuna gelmiş diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, “döviz kuru çapası”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki iki önemli tehdidi oluşturmuştur.

2000 yılında Türk Lirasının beklenenin üzerinde reel değer kazanması, yılın ilk yarısında faiz oranlarının beklentilerin üzerinde düşmesiyle ve aşırı değerli TL.'nin ithal talebini arttırmasıyla birlikte iç talebin hızla artması, uluslar arası petrol ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler cari işlemler açığının giderek yükselmesine ve sonbaharda sözkonusu açığın GSMH'ya olan oranının yüzde 5 mertebesine kadar çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda, uygulanmakta olan kur politikasının sürdürülebilirliği ve cari açığın dış finansmanı konusundaki endişeleri arttırmıştır. Uluslar arası piyasalarda istikrar programına olan güven azalmış, Ağustos ayından sonra faiz oranlarının artış eğilimine girmiş olmasına rağmen yeterli sermaye girişi olmamış, ve ciddi bir likidite sorunu ile karşı, karşıya kalınmıştır. Giderek etkisi derinleşen bu süreç Kasım ayının ikinci yarısında, bir şok halinde, kısa vadeli faizlerde hızlı bir yükselmeye ve menkul kıymet fiyatlarında düşmeye yol açmıştır. Yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olurken, döviz rezervleri azalmış, bu gelişmeler döviz kuru üzerinde baskı oluşturmuştur.

Ancak bankacılık kesiminin yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime, kur çapası politikasının korunması ile TL'nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrar ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan yüksek hacimli kamu finansman açığı, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuşlardır.

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, faiz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL'nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur.

Yine önemli boyuttaki bir sermaye kaçıışının ardından Hükümet “döviz çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçilmiş olduğunu deklare etmiş ve hızlı bir süreç çerşinde, makroekonomik dengelerin tekrar tesis edilmesi amacıyla yeni bir istikrar programının uygulamasına geçilmiş ve 15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmıştır.

Programın (GEGP) genel stratejisi üç aşamadan oluşturulmuştur. Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınması, mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması ve kriz ortamından süratle çıkılması, ikinci aşamada, faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanmasının sağlanması, üçüncü aşamada ise makroekonomik dengelerin tesisi ile yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamının sağlanması amaçlanmıştır. .

IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanarak 3 Mayıs 2001 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF tarafından onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihinde, Merkez Bankası'nca 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmış ve “Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Temel Dengesi”, “Kümülatif Faiz Dışı Harcamalar”, “Merkez Bankası Net İç Varlıkları”, “MB Net Uluslar arası Rezerv Değişiklikleri”, “Kısa Vadeli Dış Borç Stoku”, “Sözleşme ve Garanti Verme Bazında Yeni Dış Borçlanma” için performans kriterleri belirlenmiştir.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF, Türkiye'ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadelede değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

Hazine Müsteşarlığı Haziran 2001 ayı ortasında iç borçlanmanın vadesini uygun maliyetlerle uzatmak ve bankacılık kesiminin döviz riskini azaltmak amacıyla bir borç takası operasyonu gerçekleştirmiştir.

Finansal piyasalarda olduğu gibi reel ekonomide de 2001 yılı, ülkemizde o yıla kadar yaşanmamış derinlikte bir kriz dönemi olmuştur.

Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme, toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde

(-) 9.4 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında, II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır.

Dalgalı kur rejimine geçilmiş olmasının etkisiyle de 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

2000 yılında belirgin bir gerileme süreci içine giren enflasyon 2001 yılında tekrar önemli bir şekilde yükselmiştir.

2002 yılında güçlendirilmiş orta vadeli bir programı uygulamaya koymak amacıyla IMF'ye 18 Ocak 2002 tarihinde yeni bir Niyet mektubu sunulmuştur. IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 4 şubat 2002 tarihinde Niyet Mektubunu onaylaması ile 3 yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.

Ancak yaşanan siyasi belirsizlik nedeniyle ve erken seçim sürecinde enflasyonla mücadelenin güçlendirilmesi amacıyla 30 Temmuz 2002 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Ek Niyet Mektubunda; GSMH'nın yüzde 6.5'i oranında faiz dışı fazla sağlanması hedefine özenle sadık kalınacağı özellikle vurgulanmış, para politikasının, 2002 yılı için öngörülen yüzde 35 oranındaki enflasyon hedefinin tutturulması üzerine odaklanacağı belirtilmiş, vergi, bankacılık ve mali sektörle ilgili olarak başlatılmış olan düzenlemelere devam edileceği, ayrıca özelleştirme çabalarının destekleneceği taahhüdünde bulunulmuştur.

18 Ocak ve 30 Temmuz 2002 tarihlerinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektuplarında performans kriteri olarak belirlenen para tabanı ve net uluslar arası rezervler ile gösterge niteliğinde hedef olarak belirlenmiş olan net iç varlıklara ilişkin parasal hedeflere, dönemler ve yıl sonu itibarıyla ulaşılmıştır.

Stand-by düzenlemesi doğrultusunda hazırlanmış olan 2002 yılı Bütçesi borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüş, bu amaçla sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır. Bütçe hedefine ulaşılabilmesini sağlamak amacıyla yıl içinde bazı önemli gelir artırıcı önlemler alınmıştır. 2002 yılı Para Politikası parasal hedefleme çerçevesine dayandırılırken, Kur politikası 'Dalgalı Kur Rejimi'nin sürdürülmesi esasına dayalı olmuştur.

Seçim öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen harcama artışlarının kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemiş olmasına rağmen, 2002 yılında ekonomik programın kararlılıkla uygulanması sonucu makroekonomik göstergelerde iyileşme süreci başlamıştır. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan eko-

nomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Uygulanan ekonomik program mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanmasını olanaklı kılarken, iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin azalması ekonomiye duyulan güvenin büyük ölçüde tesisine yardımcı olmuş, faiz hadleri bir önceki yıla göre düşmüş, ayrıca özel firmalar yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarla yararlanmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yarattığı ve GSMH'nin sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur. 2001 yılının son çeyreğinde yaşanan yüzde 12.3 oranındaki daraldan sonra tekrar büyümeye başlayan GSMH, yılın tümü itibariyle, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden, öngörülen başlangıç ve revize hedefleri aşarak yüzde 7.9 oranında büyüme sergilemiştir. GSYH ise 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden 2003 yılında yüzde 5.3 oranında büyüme sergilemiştir. Diğer taraftan gerçekleşen enflasyon da hedeflenen değerlerin altında kalmıştır. Yıl sonuna göre 12 aylık yüzde değişme TÜFE'de yüzde 29.7, TEFE'de ise yüzde 30.8 olmuştur.

Uygulanagelmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2003 ılı Bütçesi de mali disiplinin sağlanmasını ve kamu borçlarının döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış ve sıkı bir disiplin ile alınan uygulama sonuçları bu temel hedefler ile uyum içerisinde olmuştur.

Gerek izlenen sıkı maliye politikası ve gerek faiz hadlerindeki belirgin düşüş sonucu 2003 yılında konsolide bütçe dengesindeki açık, cüzi bir azalışla, yaklaşık bir önceki yıl düzeyini (40.1 katrilyon TL.) korumuş ve reel anlamda yüzde 18.4 oranında önemli bir daralma göstermiştir.

2003 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 44.8 düzeyinden yüzde 41.6'ya gerilemiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2003 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. 2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında gerçekleşmiştir. 2003 yılında tüketici fiyatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 29.7 oranından yüzde 18.4'e gerilemiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2003 yılında bir önceki yıla göre TEFE'de yüzde 50.1'den yüzde 25.6'ya, TÜFE'de ise yüzde 45.0'ten yüzde 25.3'e düşmüştür.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini biraz yavaşlamış olmakla beraber 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

2003 yılında GSMH büyüme hızının bir önceki yıla göre 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden 2 puan düşüşle yüzde 5.9 olarak gerçekleşmesinde yılın geneli itibariyle tarım sektörü katma değerinin yüzde 2.5 oranında daralması, inşaat sektöründeki daralmanın hızlanarak yüzde 9.0 düzeyinde gerçekleşmesi ve mali kuruluşlar sektöründeki daralmanın yavaşlamış olmakla beraber (yüzde 6.3) 2003 yılında da devam etmesi başta gelen unsurlar olmuştur. Buna karşılık 2003 yılında, sanayi sektöründe yüzde 7.8, ticaret sektöründe yüzde 8.1, ulaştırma ve haberleşme sektöründe ise yüzde 8.4 oranında dikkate değer büyümeler gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında GSYH 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.3 oranında büyümüştür.

2004 yılı Bütçesi makroekonomik değişkenlerde bir değişiklik yapılmaksızın IMF ile yapılmış olan Stand – by Anlaşmasında öngörülen ekonomik programa uyumlu şekilde hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

2004 yılı Bütçesinde, enflasyonun yıl sonu itibariyle TEFE ve TÜFE'de yüzde 12'ye, yıllık ortalamalar olarak da sırasıyla yüzde 10.0 ve yüzde 13.7'ye çekilmesi amaçlanmış, büyüme oranının yüzde 5.0 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmüştür.

Hükümetçe 2004 yılı başından geçerli olmak üzere SSK ve Bağ-Kur emeklilerine yapılmasına karar verilen ek zam için gerekli ödeneğin temini amacıyla Mart ayı başında TBMM'ne Ek Bütçe Yasası tasarısı sunulmuş ve kabul edilmiştir

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında, "Analitik Bütçe Sınıflandırması" (ABS) olarak adlandırılan yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir.

Diğer taraftan Stand-by düzenlemesi kapsamında yürütülen 7. gözden geçirme çalışmaları çerçevesinde IMF'ye 2 Nisan 2004 tarihinde sunulan Niyet Mektubunda, kamu maliyesi alanında, GSMH'nın yüzde 6.5'i tutarındaki kamu sektörü faiz dışı fazla hedefinin programın temel taşı olmaya devam edeceği vurgulanmıştır.

Faiz oranlarındaki gerileme kamu maliyesi üzerindeki olumlu etkisini 2004 yılında da belirgin şekilde hissettirmiştir. 2004 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 41.6 düzeyinden yüzde 40.6'ya gerilemiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütülen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlası, 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 42.2 oranında önemli bir artış göstermiş ve Bütçe ile öngörülmesi olan 20 katrilyon 214 trilyon hedefinin de önemli ölçüde üstünde 26 katrilyon 188 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütülen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya olan oranı 2004 yılında yüzde 6.1 olmuş ve Bütçe ile öngörülmesi olan yüzde 5.0 hedefinin belirgin ölçüde üstünde gerçekleşmiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2004 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2004 yılında da sürmüştür. 2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi yüzde 13.8'e gerilerken, öngörülen hedefin 1.8 puan üstünde gerçekleşmiş, ancak yıllık ortalama olarak programlanan hedefin 2.6 puan altında kalmıştır. 2004 yılında tüketici fiyatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 18.4 oranından yüzde 9.3'e gerilemiş ve yüzde 12.0 olan hedefin belirgin şekilde altında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama yüzde değişim ise 2004 yılında bir önceki yıla göre TEFE'de yüzde 25.6'dan yüzde 11.1'e, TÜFE'de ise yüzde 25.3'ten yüzde 10.6'ya düşmüştür.

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüştür.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı Mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan ön-

lemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı, 1990 yılında gerçekleşen yüzde 9.3 oranındaki büyüme hızından sonra, 1988-2004 döneminde tanık olunmuş olan ikinci en büyük büyüme hızı olmuştur. GSYH 1998 sabit fiyatları üzerinden 2004 yılında yüzde 9.4 oranında reel bir büyüme göstermiştir.

Hafif şekilde yavaşlamış olsa da ekonomi 2005 yılında da hızlı büyümesini sürdürmüştür. 2005 Yılında, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden, GSMH yüzde 7.6, GSYİH ise yüzde 7.4 oranında dikkat çekici bir hızla büyümüştür. 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden ise GSYH 2005 yılında yüzde 8.4 oranında büyümüştür.

Yılın birinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre 7.5 oranında büyüyen GSMH'daki artış oranı ikinci çeyrekte biraz yavaşlayarak yüzde 4.7'ye düşmüş, ancak daha sonra tekrar hızlanarak üçüncü çeyrekte yüzde 8.0'e ve yılın son çeyreğinde de yüzde 10.2'ye tırmanmıştır.

Yılın ikinci yarısında ekonomik büyümenin hızlanmasında özel tüketim ve yatırım harcamalarının, üçüncü ve dördüncü çeyrek itibarıyla sırasıyla, yüzde 10.4 ve 16.7 ile yüzde 29.0 ve yüzde 41.6 oranlarında çok hızlı bir biçimde genişlemeleri başta gelen faktörler olmuştur.

2005 yılında gözlemlenen GSYİH gelişmeleri de benzer bir eğilim sergilemiştir (1987 yılı sabit fiyatları üzerinden). 2005 yılının ilk çeyreğinde yüzde 6.6 oranında büyüyen GSYİH, ikinci çeyrekte biraz yavaşlamış ve büyüme hızı yüzde 5.5'e gerilemiştir, Ancak daha sonraki dönemlerde GSYİH büyümesi giderek ivme kazanmış ve yılın üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde, önceki yılın aynı dönemlerine göre, sırasıyla yüzde 7.7 ve yüzde 9.5 oranında büyümüştür.

Ekonomik büyüme hızında 2005 yılında gözlemlenen düşme eğilimi 2006 yılında da devam etmiştir. 2006 yılında sabit fiyatlar üzerinden (1987 yılı fiyatları) GSMH yüzde 6.0 oranında, GSYİH ise yüzde 6.1 oranında büyüme kaydetmiştir. Bir önceki yıllara göre hızlanarak 2006 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde sırasıyla yüzde 6.7 ve yüzde 8.3 oranında büyüyen GSYİH, Mayıs Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın olumsuz etkisiyle belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiş ve sonraki iki dönemde büyüme hızı yüzde 4.8 ve yüzde 5.2'ye gerilemiştir. Üçer aylık dönemler itibarıyla GSMH büyüme oranlarında da paralel bir süreç yaşanmış ve büyüme hızı sırasıyla yüzde 6.4, yüzde 9.3, yüzde 4.3 ve yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında üretim yönünden büyümeyi destekleyen

sektörler bir önceki yıla göre reel bazda yüzde 19.4 oranında büyüyen inşaat sektörü, yüzde 7.4 oranında büyüyen sanayi sektörü ve yüzde 9.0 oranında büyüyen ithalat vergisi olmuştur. Tarım sektöründe büyüme oranının yüzde 2.9'da kalması ve önceki yıllara göre yavaşlama gösteren ticaret sektörü büyüme hızının yüzde 5.9 düzeyinde gerçekleşmesi milli hasıla büyüme hızının gerilemesinde başta gelen etkenler olmuştur.

2006 yılında bir önceki yıla göre, özel kesim tüketim ve özel kesim yatırım talebi artış hızlarının biraz yavaşladığı, buna karşılık kamu kesimi tüketim talebi artış hızında belirgin bir sıçrama meydana geldiği gözlemlenmektedir. Yine 2006 yılında mal ve hizmet ihracat talebi büyüme hızı yüzde 8.5 ile bir önceki yıl düzeyini korurken, mal ve hizmet ithalatı talebi artışı 2005 yılındaki yüzde 11.5 düzeyinden 2006 yılında yüzde 7.1'e gerilemiştir.

2006 yılı geneli itibariyle yüzde 6.1 oranında bir genişleme gösteren GSYİH'nın büyümesinin kaynakları incelendiğinde, bu önemli orandaki büyümede, yüzde 17.4 oranında büyüyen özel kesim sabit sermaye yatırımlarının, yüzde 5.4 oranında artan özel tüketimin ve yüzde 8.5 oranında büyüyen ihracat talebinin belirleyici bir etkide bulunduğu görülmektedir. 2006 yılında mal ve hizmet ihracatı yüzde 8.5 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı daha yavaş bir şekilde yüzde 6.1 oranında artış göstermiştir. 2006 yılı geneli itibariyle net mal ve hizmet ihracatı ekonomik büyümeye, dört yıllık bir dönemin ardından ilk kez pozitif katkıda bulunmuştur.

2006 yılında GSYH 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 6.9 oranında büyüme göstermiştir.

2006 yılı Merkezi Yönetim bütçe uygulama sonuçlarına bakıldığında izlenmekte olan istikrar programı çerçevesinde yakın geçmiş dönemde kamu maliyesi alanında gözlemlenmiş olan olumlu gelişmenin 2006 yılında da devam ettiği görülmektedir. 2006 yılında merkezi yönetim bütçesi faiz dışı dengesi bir önceki yıla ilişkin 37 562 milyon YTL.'dan 41 951 milyon YTL.'na yükselirken, bütçe dengesi (-) 8 117 milyon YTL.'ndan, (-) 3 995 milyon YTL.'na gerilemiştir. Faiz dışı bütçe fazlasının GSYH'ya (1998 bazlı) oranı bir önceki yıla göre yüzde 6.0'dan 5.4'e düşerken, Bütçe dengesinin GSYH'ya olan oranı yüzde (-) 1.1'den yüzde (-) 0.6'ya gerilemiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2006 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve enflasyon hedefleme rejimi uygulamasına geçilmiştir. 2006 yılında bir dizi arz şokuyla karşılaşılma-

sının etkisiyle gerçekleşen enflasyon, enflasyon hedefi patikasının üzerinde gerçekleşmiştir.

2007 yılında ve 2008 yılı ilk sekiz aylık döneminde ekonomik alanda meydana gelen gelişmelere Ekonomik Raporun ileriki bölümlerinde ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

II.1.1. ORTA VADELİ PROGRAM

Diğer taraftan Hükümetçe, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu doğrultusunda, ilki 2005 yılı içerisinde belirlenen ve 2006 – 2008 dönemini kapsayan “Orta Vadeli Program”ın dördüncüsü 2009-2011 yıllarını kapsayacak şekilde 28 Haziran 2008 tarihli Resmi gazetede yayınlanmıştır.

Orta vadeli Programla öngörülen başlıca makroekonomik politika ve değişkenler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

- Yatırım, istihdam ve ihracat odaklı bir büyüme stratejisi sürdürülecektir.
- Yüksek katma değerli malların giderek ağırlık kazandığı bir üretim ve ihracat yapısına ulaşılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- Yatırım ortamının iyileştirilmesine, sanayi rekabet gücünün geliştirilmesine ağırlık verilecektir.
- Mali disiplin, makroekonomik istikrar ve enflasyonu düşürme amacından taviz verilmeksizin ekonominin rekabet gücünün artırılması, büyüme ve istihdamın desteklenmesi, borç stokunun GSYH’ya oranının düşürülmesi ve yerel idarelerin mali yapılarının güçlendirilmesi, izlenecek maliye politikasının temel amaçları olacaktır.
- Kamu yatırımlarının etkinliği arttırılacak, yatırımlar, öncelikli sosyal ihtiyaçları giderecek ve üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıya yönlendirilecek, sektörel, bölgesel ve AB’ne uyum yönündeki süreçlerin gerçekleştirilmesinde etkin bir araç olarak kullanılacaktır.
- Kamu iktisadi teşebbüslerinden (KİT) orta vadede özelleştirilebilecek olanların belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilmesi, ancak, özelleştirilmeye kadar bu teşebbüslerin ve uzun vadede özelleştirilmeyecek diğer kuruluşların karlılık ve verimlilik ilkelerine uygun şekilde işletilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

- Stratejik ölçütler ve piyasa koşulları çerçevesinde, iç borç çevirme oranını düşürecek, borçların vadesini uzatacak ve araç çeşitliliğini de arttıracak bir politika uygulanacaktır.
- Kamu gelir politikalarının temel amacı, büyüme , yatırım ve istihdamın desteklenmesine, ekonomik kayıtdışılığın azaltılmasına , daha basit, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunulması olacaktır.
- Para politikasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülebilir duruma getirilmesi olacaktır.
- Ödemeler dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla geleneksel ihracat sektörlerinde katma değer artışı sağlanmasına yönelik politikalar uygulanacak ve üretim ve ihracat yapısının ithalata bağımlılığını azaltıcı önlemlere öncelik verilecektir.

Aşağıda Orta Vadeli Program ile öngörülmüş olan ‘Temel Ekonomik Büyüklükler’ verilmektedir:

	2006	2007	2008
BÜYÜME VE İSTİHDAM			
GSYH (Milyar YTL., Cari Fiyat)	1 109	1 245	1 395
GSYİH (Milyar Dolar, Cari Fiyat)	773	830	901
Kişi Başına Milli Gelir (GSYH, \$)	10 689	11 348	12 164
GSYH Büyümesi ⁽¹⁾	5.0	5.5	6.0
Toplam Tüketim ⁽¹⁾	4.8	5.4	5.7
Kamu	1.8	3.7	5.5
Özel	5.1	5.5	5.7
Toplam sabit sermaye yatırımı ⁽¹⁾	5.0	6.5	6.9
Kamu	-3.2	5.1	5.5
Özel	6.5	6.8	7.2
Toplam Yurtiçi Nihai talep ⁽¹⁾	4.8	5.7	6.0

	2006	2007	2008
Toplam Yurtiçi Talep ⁽¹⁾	4.8	5.4	5.8
Toplam Mal ve hizmet İhracatı ⁽¹⁾	11.0	10.6	10.4
Toplam Mal ve Hizmet ithalatı ⁽¹⁾	9.3	9.8	8.9
Nüfus (Yıl Ortası, Milyon Kişi)	72.3	73.2	74.0
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	48.1	48.4	48.7
İstihdam Düzeyi (Milyon Kişi)	21.9	22.1	22.7
İşsizlik Oranı (%)	9.8	9.7	9.7
DIŞ TİCARET			
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	149.2	163.4	181.7
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	234.6	254.4	277.6
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-85.4	-91.0	-95.8
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-52.4	-56.2	-58.9
Cari İşlemler Hesabı/GSYH (%)	-6.8	-6.8	-6.5
Dış Ticaret Hacmi/GSYH (%)	49.7	50.3	51.0
Ham Petrol Fiyatı (Dolar/Varil)	118.6	117.2	117.2
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)			
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi ⁽¹⁾	-1.4	-1.3	-1.7
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	22.0	21.5	21.3
Merkezi Yönetim Bütçe harcamaları	23.4	22.8	22.9
Toplam Kamu Faiz Dışı Fazlası*	3.0	2.7	2.5
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Fazlası	2.1	2.0	1.7
Diğer kamu faiz Dışı fazlası*	0.7	0.7	0.8
SG Primleri Hariç Vergi Yüğü**	18.4	18.2	18.1

	2006	2007	2008
SG Primleri Dahil Vergi Yüğü**	24.3	23.8	23.5
Özelleştirme Gelirleri ⁽²⁾	1.1	0.8	0.6
AB tanımlı Brüt Kamu Borç Yüğü	365.0	33.0	31.0
KESİMİ GENEL DENGESİ			
KAMU KES. GENEL DENGESİ KKDG ⁽¹⁾	-0.26	-0.15	-0.44
Genel Devlet	-0.53	-0.42	-0.71
KİT (Özell. Kaps. Kuruluşlar Dahil)	0.27	0.28	0.28
FAİZ Gİ. ve ÖZEL. GEL HARİÇ KKGD	3.95	3.62	3.54
Genel Devlet	3.62	3.30	3.22
KİT (Özelleştirme Kaps. Kuruluşlar Dahil)	0.32	0.32	0.32
GENEL DEVLET DENGESİ (GDD)⁽¹⁾	-0.53	-0.42	0.71
FAİZ Gİ. ve ÖZEL. GEL HARİÇ GDD	3.62	3.30	3.22
FİYATLAR (Yüzde Değişim)			
TÜFE Yıl Sonu	7.5	6.5	5.5

(1) DPT klasik kamu kesimi genel dengesi formatına göre.

* Program tanımlı

** Red ve iadeler hariç

II.1.2. ORTA VADELİ MALİ ÇERÇEVE

IMF ile 5 Mayıs 2005 tarihinde yapılan Stand By Anlaşmasının 11 Mayıs 2008 tarihi itibarıyla sona ermesi dolayısıyla Hükümet önümüzdeki 5 yıllık dönemde uygulanmak üzere Orta vadeli Mali Çerçeve belirlemiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde açıklamıştır. Bu çerçevede 2008 yılı ile ilgili olarak bazı hedeflerde değişiklik yapılmıştır. Bu çerçevede 2007 yılında yüzde 3.5 olarak gerçekleşen ve 2008 yılı için yüzde 4.2 olarak öngörülen faiz dışı fazla hedefi yüzde 3.5 olarak revize edilmiştir. Diğer taraftan yüzde 1.9 olarak öngörülmesi olan merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya olan oranı yüzde 1.4'e düşürülmüş ve yeni dönemde orta vadeli kamu borç stoku/GSYH hedefi ile tutarlı bir faiz dışı fazla politikası uygulanacağı belirtilmiştir.

Aşağıda Mayıs 2008'de Hükümetçe açıklanan Orta vadeli Mali Çerçeve verilmektedir.

ORTA VADELİ MALİ ÇERÇEVE (GSYH'ya % Oran Olarak)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam Kamu Faiz Dışı Fazla Oranı	3,5	3,6	3,0	2,7	2,5	2,4
Merkezi Yönetim Bütçesi	2,5	2,7	2,3	2,0	1,7	1,7
Diğer Kamu	1,0	0,58	0,7	0,7	0,8	0,7
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	-1,6	-1,4	-1,4	-1,3	-1,7	-1,6
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	20,6	20,4	20,4	20,3	20,2	20,0
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Harca.	18,1	17,7	18,1	18,3	18,5	18,3
Özelleştirme Gelirleri	0,8	1,2	1,0	0,7	0,6	0,2
AB Tanımlı Brüt Kamu Borç Stoku	38,8	37,0	35,0	33,0	31,0	30,0

II.2 SOSYO – EKONOMİK YAPI

II.2.1. NÜFUS

Ülkemizde sonuncusu 22 Ekim 2000 tarihinde olmak üzere 14 Genel Nüfus sayımı yapılmıştır. Sokağa çıkma yasağı uygulanarak bir gün içerisinde yapılan bu sayımlarda kişiler sayım günü buldukları yerde, daha açık anlatımla 'de facto' yöntemine göre sayılmışlardır.

25 Nisan 2006 tarihinde çıkarılmış olan 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile, ülke genelindeki tüm adres bilgilerinin tutulacağı bir Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) oluşturulması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile ülkemizde ikamet eden yabancıların ikamet adreslerinin belirlenmesi ve bu bilgilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için T.C kimlik no:su kullanılarak MERNİS veri tabanındaki nüfus kütükleri ile eşleştirilmesi, yabancılar için ise pasaport no:ları kullanılarak ayrı bir kütükte tutulması suretiyle oluşan Adrese dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kurulması öngörülmüştür.

Nüfus hizmetleri kanunu ile ADNKS'nin kurulması görevi Türkiye İstatistik Kurumu'na, sistemin güncelliğinin ve devamlılığının sağlanması görevi ise İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Sistemin kurulması çalışmalarına Mayıs 2006 ayında başlanılmış ve elde edilen nüfus bilgileri 21 Ocak 2008 tarihinde açıklanmıştır.

Ayrıca Kanun uyarınca kamu kurum ve kuruluşları adrese yönelik tüm idari işlemlerinde artık bu sistemi kullanacak, yerleşim yerleri ayırımında nüfusun büyüklüğü ve temel nitelikleri hakkında güncel bilgiler bu sistemden elde edilecektir. Bundan böyle ülke nüfusuna ilişkin bilgiler, sadece on yılda bir yapılan nüfus sayımları yerine, 'de jure' yöntemi olarak bilinen ikamet adresine dayalı olarak her yıl TÜİK tarafından yayınlanacaktır.

Yeni ADNKS ile elde edilen başlıca sonuçlar aşağıda özetlenmektedir.

- **31 Aralık 2007 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 70 586 256 kişidir**

Nüfusun 35 376 533'ünü erkek, 35 209 723'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır.

- **Ülkemizde ikamet eden nüfusun yüzde 79.5'i şehirlerde oturmaktadır.**

İl ve ilçe merkezlerinde ikamet eden şehir nüfusu 49 747 859, köy (bucak ve köylerde ikamet eden nüfus).ise 20 838 397 kişidir. Şehirlerde yaşayan nüfus

oranının en yüksek olduğu il, yüzde 92.7 ile Ankara, en düşük olduğu il yüzde 31.8 ile Ardahan'dır.

- **Ülkemiz nüfusunun yüzde 17.8'i İstanbul'da ikamet etmektedir.**

İstanbul ilinde 12 573 836 kişi ikamet etmektedir. Nüfus sayısı itibariyle İstanbul'u, yüzde 6.3 ile Ankara, yüzde 5.3 ile İzmir, yüzde 3.5 ile Bursa ve yüzde 2.8 ile Adana izlemektedir.

Bayburt 76 608 kişi ile en az nüfusa sahip ildir, onu sırasıyla Tunceli, Ardahan, Kilis ve Gümüşhane izlemektedir.

- **Türkiye nüfusunun yarısı 28.3 yaşından küçüktür.**

Ülkemizde ortanca (median) yaş 28.3'tür. Ortanca yaş erkeklerde 27.7 iken, kadınlarda 28.8 dir. Şehirlerde ikamet eden nüfusta ortanca yaş 28.4 iken, köylerde 27.9'dur.

- **Nüfusun yüzde 66.5'i 25 ile 64 yaşları arasındadır.**

15 – 64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfusun yüzde 66.5'ini oluşturmaktadır. Ülkemiz nüfusunun yüzde 26.4'ü, 0-14 yaş grubunda, yüzde 7.11'i ise 65 ve daha yukarısı yaş grubunda bulunmaktadır.

- **Türkiye'de kilometrekareye düşen ortalama kişi sayısı 92 olup, illere göre 11 ile 2 420 kişi arasında değişmektedir.**

İstanbul 2 420 kişi ile nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu, buna karşılık 11 kişi ile Tunceli nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ildir.

- **Ülkemizde 98 064 yabancı uyruklu kişi ikamet etmektedir.**

Yabancı uyrukluların en fazla bulunduğu ilk beş il sırasıyla, İstanbul (42 228), Bursa (11 495), Ankara (7 166), İzmir (6 707) ve Antalya (6 343) illeridir.

2003 yılında yapılmış olan "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması"nın (TNSA) sonuçları, ülke genelinde demografik ve üreme sağlığı göstergelerinde olumlu gelişmeler meydana geldiğini ortaya koymaktadır. 2003 yılı TNSA sonuçlarına dayanarak, Türkiye'nin demografik geçiş sürecini tamamlayarak hızlı nüfus artış dönemi ni geride bırakmakta olduğu, buna karşılık yerleşim yeri ve bölgeler arası önemli farklılıkların sürdüğü ileri sürülebilir.

1998 TNSA ile Türkiye geneli için 2.61 olarak belirlenen toplam doğurganlık hızının 2.22'ye düştüğü 2003 TNSA'da tespit edilmiştir. 2007 yılı itibariyle toplam doğurganlık oranını 2.17'ye düştüğü tahmin edilmektedir.¹ Bu sonuca göre, Türkiye'de toplam doğurganlık hızının, yenilenme düzeyi doğurganlığı olan 2.1 seviyesine yaklaşmış olduğu gözlemlenmektedir.

Aşağıda yakın geçmiş dönemde demografik göstergelerde meydana gelen gelişmelere ilişkin gösterge ve projeksiyonlar verilmektedir:

TABLO II.2.1.
DEMOGRAFİK GÖSTERGELERDEKİ GELİŞMELER
(Yıl Ortası Değerleri Olarak)

	2005	2006	2007*
Nüfus Artış hızı (Binde)	12.6	12.4	12.1
Bebek Ölüm Hızı(Binde)	23.6	22.6	21.7
Toplam Doğurganlık Oranı	2.19	2.18	2.17
Doğuşta hayatta Kalma Ümidi (Yıl)	71.3	71.5	71.7

* DPT tahmini

Kaynak. 2008 Yılı Programı, S.214.

22 Ekim 2000 tarihinde yapılmış olan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 1990 yılında 73 olan kilometrekare başına nüfus yoğunluğu ADNKS çerçevesinde yapılan nüfus sayımlarına göre 2007 yılı sonu itibariyle 92'ye yükselmiştir.

2005 yılında yapılan ulusal Anne Ölümleri çalışmasına göre ülkemizde anne ölüm oranı, 100 000 canlı doğumda 28.5'tir. Bu oran kent merkezlerinde 20.7 iken, kırsal kesimde 40.3'tür.

(1) 2008 Yılı Programı, S. 214.

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı diğer yaş gruplarına göre daha hızlı artmaktadır. 2005 yılından 2050 yılına kadar olan dönemde, 0 – 14 yaş grubu nüfusun yüzde 16.7 oranında azalması, buna karşılık 15 – 64 yaş grubu nüfusun yüzde 31.9 oranında artması beklenmektedir. Aynı dönemde 65 ve 75 üzeri yaş grubu nüfusun sırasıyla yüzde 316.3 ve yüzde 421.6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

2007 yılı itibariyle Ülkemizde 700 kişiye bir hekim, 366 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir. Yatak kullanım oranı ise 2006 yılı itibariyle ortalama yüzde 64.4'tür. Yatak başına düşen kişi sayısı en gelişmiş olan bölgede 354 iken en az gelişmiş bölgede 807'dir. Ülkemizde hasta yatak kapasitesinin yüzde 67'si Sağlık Bakanlığı'na, yüzde 15'i üniversitelere ve yüzde 6.9'u özel sektöre ait bulunmaktadır. Yatak başına düşen kişi sayısı en gelişmiş olan bölgede 363 iken, en az gelişmiş olan bölgede ise 800'dür. Hekimlerin bölgeler arası dağılımı, bölge nüfusları oranlarıyla birlikte incelendiğinde, 2006 yılı itibariyle, hekimlerin yüzde 28.6'sının, toplam nüfusun yüzde 25'inin yaşamakta olduğu Marmara Bölgesinde, hekimlerin yüzde 11.3'ünün ise toplam nüfusun yüzde 18.8'inin ikamet etmekte olduğu Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde çalışmakta olduğu görülmektedir.

1990 yılında ülkemizde yüzde 3.6 olan toplam sağlık harcamalarının GSYİH'ya olan oranı 2001 yılı itibariyle yüzde 4.3'e, 2006 yılı itibariyle yüzde 5.2'ye yükselmiş bulunmaktadır. 2000 yılında yüzde 39 olan ilaç harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı 2006 yılında yüzde 33.5 olarak gerçekleşmiştir.

Sağlık Göstergelerindeki Gelişmeler

	2005	2006	2007
Fiziki Mekan Göstergeleri			
Yatak Sayısı	192 658	196 667	201 600
Yatak Başına Düşen Nüfus	374	371	366
Yatak Kullanım Oranı (%)	64.5	64.4	-
Sağlık İnsan Gücü Göstergeleri			
Hekim Sayısı	100 800	103 150	105 500
Bir Hekime Düşen Nüfus Sayısı	715	707	700
Hemşire Başına Düşen Nüfus	858	843	

Kaynak : 2008 Yılı Programı, S. 216

II.2.2. İSTİHDAM

Türkiye’de sivil işgücü arzı ve istihdam konularındaki verilerin elde edildiği “Hanehalkı İşgücü Araştırması” 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulanmakta olup, bu tarihten itibaren, Uluslar arası Çalışma Örgütü’nce (ILO) benimsenen temel tanım ve kavramların kullanıldığı araştırma, 1988 – 1999 yılları arasında yılda iki kez, her yılın Nisan ve Ekim aylarının son haftaları itibariyle yapılagelmiştir. 2000 yılında hanehalkı işgücü araştırmasının uygulama sıklığı, örnek büyüklüğü, tahmin boyutu ve soru kağıdı kapsamı gibi özelliklerinde değişikliğe gidilmiştir. 2000 yılında itibaren araştırma aylık olarak uygulanmakta olup, dönemsel (üç aylık) örnek büyüklüğü 23 000’e çıkarılmış ve her hanehalkının toplam 18 aylık bir süreçte dört dönem boyunca takip edilmesi esasına dayalı yarı-panel sistemine geçilmiştir.

2004 yılından itibaren Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) talep ettiği ve tüm değişkenlerin kapsandığı daha ayrıntılı bir soru kağıdı uygulamaya konulmuş ayrıca Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarından, istatistiksel amaçlı bölge sınıflaması Düzey 1 (12 bölge) için kent ve kırsal ayrımında; Düzey 2 (26 bölge) için ise toplam bazda genel tahminler vermek üzere, anketin yıllık örnek hacmi yaklaşık 148 bin hanehalkına çıkarılmıştır.

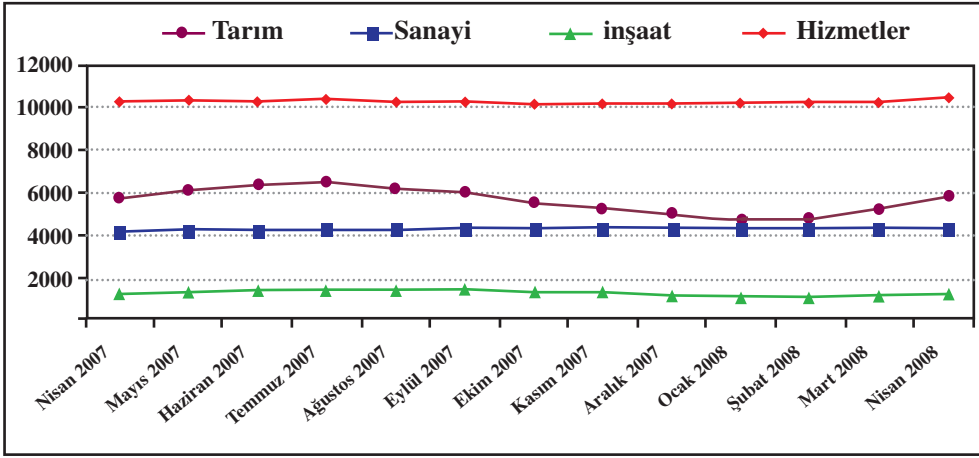
2005 yılı başında, Hanehalkı İşgücü Anketi soru kağıdı Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin 2005 yılından itibaren derlenmesini öngördüğü yeni değişkenleri içerecek şekilde revize edilmiştir. Ayrıca, Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçları 2005 yılı başından itibaren hareketli üçer aylık dönemler esas alınarak her ay açıklanmaktadır.

2007 yılı sonuna kadar 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları kullanılarak projeksiyonlar yapılmakta idi. 21 Ocak 2007 tarihinde açıklanan 2007 Adrese dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Nüfus Sayımı sonuçlarına göre yeni projeksiyonlar hazırlanmaya kadar Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları sadece ADNKS toplam nüfusu dikkate alınarak düzenlenmek suretiyle yayınlanmaktadır.

Belirgin bir düşme eğilimi göstermekte ise de halen ülkemizde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında dikkat çekici oranda yüksektir ve düşük bir işgücü verimliliğine işaret etmektedir. Özellikle tarımsal istihdam açısından mevsimsel dalgalanmalar gösteriyorsa da, değişik sektörlerin toplam istihdam içerisindeki paylarında meydana gelen gelişmeler incelendiğinde, genelde tarım sektörü payında sürekli bir azalmanın, buna karşılık sanayi sektörü ve özellikle hizmetler sektörü payında belirgin bir yükselmeye ulaşılmıştır. 2001 yılı itibariyle yüzde 37.6 olan, toplam sivil istihdam içindeki tarım sektörü payının, önceki yılın aynı ayına göre 0.3 puan azalışla, 2008

yılı Nisan ayı itibariyle yüzde 26.4'e kadar gerilediği, buna karşılık yine 2001 yılı itibariyle sırasıyla yüzde 17.5 ve yüzde 44.9 olan sanayi sektörü ve hizmetler sektörü paylarının yine 2008 yılı Nisan ayı itibariyle 19.7'ye ve yüzde 48.2'ye yükseldiği gözlemlenmektedir. Nisan 2008 itibariyle istihdam edilenlerin yüzde 5.7'si ise inşaat sektöründe çalışmaktadır.

İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (Bin kişi olarak)

Kaynak. Türkiye İstatistik Kurumu

Ülkemizde Nisan 2008 ayı itibariyle sivil nüfus bir önceki yılın aynı dönemine göre 767 bin kişi artışla 69 milyon 500 bin kişiye ulaşırken, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus 765 bin kişi artarak 49 milyon 819 bin kişiye ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda Nisan 2008 itibariyle ülkemizdeki işgücü piyasasına ilişkin veriler yer almaktadır:

TABLO:II.2.2.
İŞGÜCÜ PİYASASI
(Nisan ayı itibarıyla)

	Türkiye		Kent		Kır	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	68 733	69 500	43 289	44 194	25 443	25 306
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	49 054	49 819	31 335	32 117	17 719	17 702
İşgücü (000)	23 512	23 943	14 183	14 520	9 330	9 423
İstihdam (000)	21 216	21 650	12 532	12 815	8 684	8 834
İşsiz (000)	2 296	2 293	1 650	1 704	646	589
İşgücüne katılma oranı (%)	47.9	48.1	45.3	45.2	52.7	53.2
İstihdam oranı (%)	43.3	43.5	40.0	39.9	49.0	49.9
İşsizlik oranı (%)	9.8	9.6	11.6	11.7	6.9	6.2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12.4	12.3	11.9	12.1	13.9	13.1
Genç nüfusta işsizlik oranı(1)(%)	18.7	17.4	20.9	20.3	14.8	12.4
Eksik istihdam oranı (%)	3.4	3.6	3.0	3.4	4.0	3.8
Genç nüfusta eksik istih.oranı ⁽¹⁾ (%)	3.5	4.0	2.8	3.7	4.7	4.7
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	25 542	25 876	17 153	17 597	8 390	8 278

(1) 15 – 24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2008 Nisan Dönemi.

2000-2006 döneminde Türkiye’de yaratılan istihdam, çalışma çağı nüfusu ve işgücü artışının gerisinde kalmıştır. Bu dönemde istihdam yıllık ortalama yüzde 0.6, çalışma çağı nüfusu yüzde 1.9 ve işgücü yüzde 1.2 oranında artmıştır. 2001 yılında yaşanan krizin ardından daralan istihdam, 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla 644 bin, 255 bin, 284 bin ve 434 bin kişi artmıştır.

İstihdam artışının sınırlı kalmasının en önemli nedeni, ekonomideki yapısal dönüşüm sürecine bağlı olarak tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışıdır. 2000-2006 döneminde tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 36.0’dan, yüzde 27.3’e gerilemiş olup, bu sektördeki istihdam 2 001 bin kişi azalmıştır. Tarım dışı sektörlerde ise özellikle 2003 yılı sonrasında önemli artışlar sağlanmıştır.

Artan verimlilik, yoğunlaşan dış rekabet ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması sonucu bazı endüstriyel tarım ürünlerinin üretiminde meydana gelen düşme, tarım kesiminde işgücüne katılım oranının giderek gerilemesine yol açmaktadır. Bu gelişme kentsel alanda işgücüne katılım oranının yükselmesi ile telafi olmaktadır. Ülke genelinde işgücüne katılım oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 47.9 düzeyinden, Nisan 2008 itibariyle yüzde 48.1'e yükselmiştir.

2008 Nisan ayı dönemi "Hanehalkı İşgücü Araştırması" ile elde edilen istihdam, işsizlik ve işgücü hareketlerine ilişkin veriler aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir.

İstihdam:

İstihdam edilenlerin sayısı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 434 bin kişi artarak 21 milyon 650 bin kişiye yükselmiştir.

İstihdam edilenlerin;

- % 72.7'si erkek, % 27.3'ü kadın nüfustur,
- % 59.1'i lise altı eğitimlidir,
- % 58.9'u ücretli, maaşlı ve yevmiyeli, %27.0'si kendi hesabına ve işveren, % 14.1'i ücretsiz aile işçisidir,
- Ücretli olarak çalışanların % 88.5'i sürekli bir işte çalışmaktadır.
- % 4.2'si mevcut işini değiştirmek veya mevcut işine ek olarak bir iş aramaktadır.

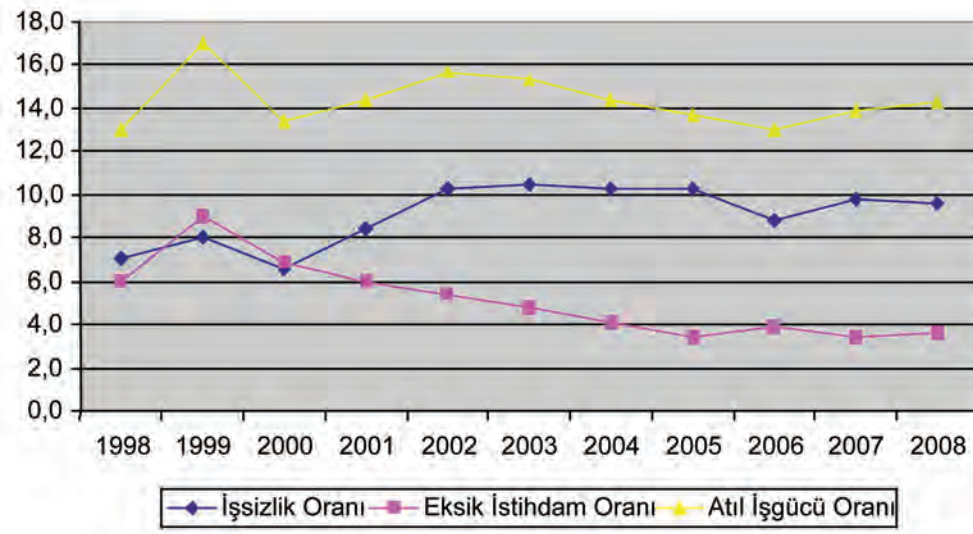
İşsizlik:

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 3 000 kişi azalarak 2 milyon 293 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı önceki yılın aynı dönemine göre 0.2 puan azalışla yüzde 9.6 düzeyine gerilemiştir. İşsizlik oranı kentsel yerlerde yüzde 0.1 puanlık artışla yüzde 11.7, kırsal yerlerde ise yüzde 0.7 puanlık azalışla yüzde 6.2 olmuştur.

İşsizlerin;

- % 72.7'si erkek nüfustur,
- % 59.1'i lise altı eğitimlidir,
- % 26.7'si bir yıl ve daha uzun süredir iş aramaktadır.

Yıllar İtibariyle İşsizlik, Eksik İstihdam ve Atıl İşgücü* Oranları (% olarak)

* İşsiz + Eksik istihdam nedeniyle atıl durumda bulunan nüfus

Kayıt Dışı İstihdam:

Yaptığı işten ötürü herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaksızın (kayıt dışı) istihdam edilenlerin oranı 2007 yılı Nisan dönemine göre 2.1 puanlık azalışla % 44.9 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe kayıtdışılık oranı % 87.5'ten % 87.7'ye yükselirken, tarım dışı sektörde %32.3'ten, % 29.5'e düşmüştür..

İşgücüne Katılım:

Tarım sektöründeki daralmaya rağmen 2008 Nisan döneminde ülke genelinde işgücüne katılım oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0.2 puanlık bir artışla % 48.1 olarak gerçekleşmiştir.

- Toplam işgücününün % 17.2'sini, 15 – 24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır,
- Lise altı eğitimlilerde işgücüne katılım oranı yüzde 46.4 iken, yüksek öğretim mezunlarında bu oran yüzde 78.8'dir.

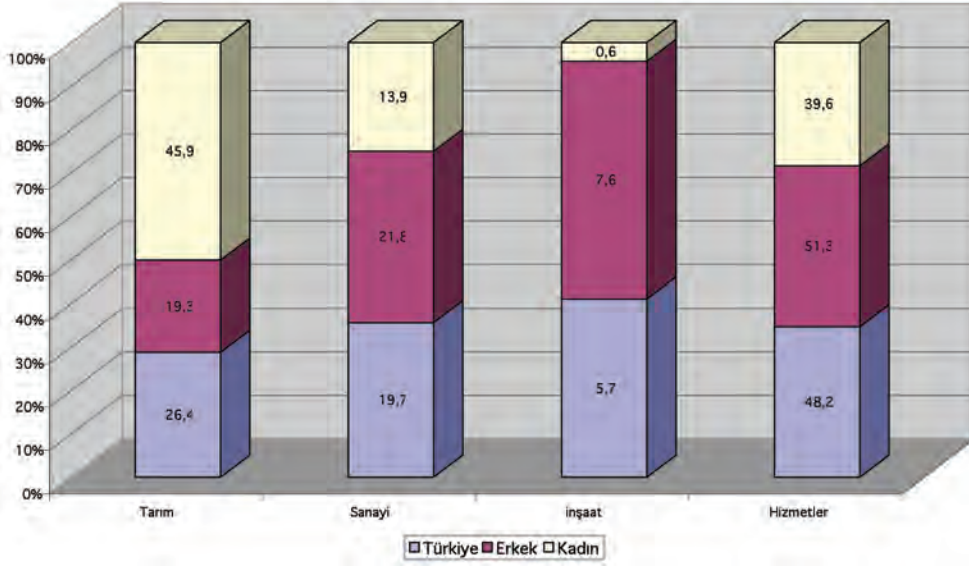
- Lise ve dengi okul mezunları ile yüksek öğretim mezunlarında, erkeklerin işgücüne katılım oranı sırasıyla yüzde 72.1 ve yüzde 83.8 iken, kadınlarda sırasıyla yüzde 32.1 ve yüzde 71.3'tür.
- Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranı büyümektedir.

Aşağıda 2007 – 2008 yılları için sivil istihdamın sektörler itibariyle dağılımı verilmekte olup, hizmetler sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı 2008 yılında yüzde 53.9 (inşaat dahil) ile toplam istihdamın yarısından fazlasını barındırmaktadır.

TABLO II.2.3.
SİVİL İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Nisan Ayları İtibariyle Bin Kişi Olarak)

	2007		2008	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay(%)
Tarım	5 665	26.7	5 726	26.4
Sanayi	4 135	19.5	4 262	19.7
İnşaat	1 166	5.5	1 236	5.7
Hizmetler	10 249	48.3	10 427	48.2
Toplam	21 216	100.0	21 650	100.0

SİVİL İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Nisan 2008 Dönemi İtibariyle % Olarak)

II.2.3. ÇALIŞMA HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK

Sosyal sigorta sisteminde yaşanan sorunların giderilmesi, herkesi kapsayan adil bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması ve tüm nüfusun sağlık güvencesi altına alınması, beş farklı sosyal sigorta rejiminin birleştirilmesi ve sistemde etkin bir bilgi işlem altyapısı kurulması amacıyla yürütülen reform çalışmaları kapsamında 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Reform kapsamında 5510 Sayılı ‘Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’ da 16.06 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak, 1 Ocak 2007 tarihinden yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi, Kanunun bazı önemli hükümlerini 15 Aralık 2006 tarihli kararıyla iptal etmiştir.

5510 Sayılı Kanunun bazı önemli maddelerinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi üzerine, karar doğrultusunda gerekli yasal değişikliklerin yapılması alanında sürdürülen çalışmalar neticesinde hazırlanan ‘Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’ 8 Mayıs 2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Diğer taraftan zorunlu istihdam yüklerinin azaltılması, nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanması, istihdamın teşvik edilmesi, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılmasına ilişkin yasal düzenlemeleri içeren 5763 Sayılı “İş kanunu ve Bazı kanunlarda değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” da 15 Mayıs 2008 tarihinde yasalaşmıştır.

2008 yılı Nisan dönemi itibariyle ülkemizde istihdam edilenlerin toplam sayısı 21 milyon 650 bin kişi olup bunlardan 11 milyon 321 bin birey ücretli, 1 milyon 436 bin birey yevmiyeli olarak çalışmakta olup, 1 milyon 158 bin işveren bulunmaktadır. Ayrıca 4 milyon 692 bin kişi kendi hesabına çalışmakta, 3 milyon 43 bin kişi ise ücretsiz aile işçisi durumundadır.

TABLO II.2.4.
ÇALIŞAN TOPLAM İŞÇİ SAYISI VE SENDİKALAŞMA DURUMU

Yıl	Toplam İşçi Sayısı	Sendikali İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)	
2002	Ocak	4.564.164	2.648.847	58.0
	Temmuz	4.572.841	2.680.966	58.6
2003	Ocak	4.686.618	2.717.326	58.0
	Temmuz	4.781.958	2.751.670	57.5
2004	Ocak	4.857.792	2.806.927	57.8
	Temmuz	4.916.421	2.854.059	58.1
2005	Ocak	4.970.784	2.901.943	58.4
	Temmuz	5.022.584	2.945.929	58.7
2006	Ocak	5.088.515	2.987.431	58.7
	Temmuz	5.154.948	3.001.027	58.2
2007	Ocak	5 210 046	3 043 732	58.42
	Temmuz	5 154 948	3 001 027	58.21
2008	Ocak	5 349 828	3 137 819	58.65

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

2000 yılında sendikalaşma oranında dikkat çekici bir daralma gözlemlenmiş olup, bu daralmanın, biraz hafiflemekle beraber, kalıcılık kazandığı görülmektedir.

2007 yılında 9 734 işyerinde toplam 459 449 işçiyi kapsayan 1 972 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 459 449 işçinin 322 064'ü kamu kesiminde, 137 385'i özel sektörde çalışmaktadır.

TABLO II.2.5.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

Yıl	Yapılan Sözleşme Sayısı	İşyeri Sayısı	Kapsanılan İşçi Sayısı		
			Kamu	Özel	Toplam
2000	1.646	6.844	103.124	105.471	208.595
2001	4 454	14 211	473 845	301 633	775 478
2002	1.773	7.453	131.852	123.207	255.059
2003	1.607	7.806	391.526	237.714	629.240
2004	1.479	7.913	121.828	203.361	325.189
2005	3.977	14.388	382.992	204.464	587.467
2006	1.704	5.456	117 377	187 015	304 392
2007	1.972	9 734	322 064	137 385	459 449

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Diğer taraftan 2007 yılında 268'i kamu sektöründe, 25 bin 652'si de özel sektörde çalışmakta olan toplam 25 920 işçinin katıldığı 15 grev uygulaması olmuş, bu grevlerde 4 246'sı kamu kesiminde ve 1 349 312'si de özel kesimde olmak üzere toplam 1 353 558 iş günü kaybedilmiştir. 2007 yılı içerisinde kamu sektöründe ve özel sektörde herhangi bir lokavt uygulaması olmamıştır. ,

Aşağıdaki Tabloda ülkemizde 1997-2007 döneminde imalat sanayiinde, birim ücret endeksinde meydana gelen gelişmeler verilmektedir.

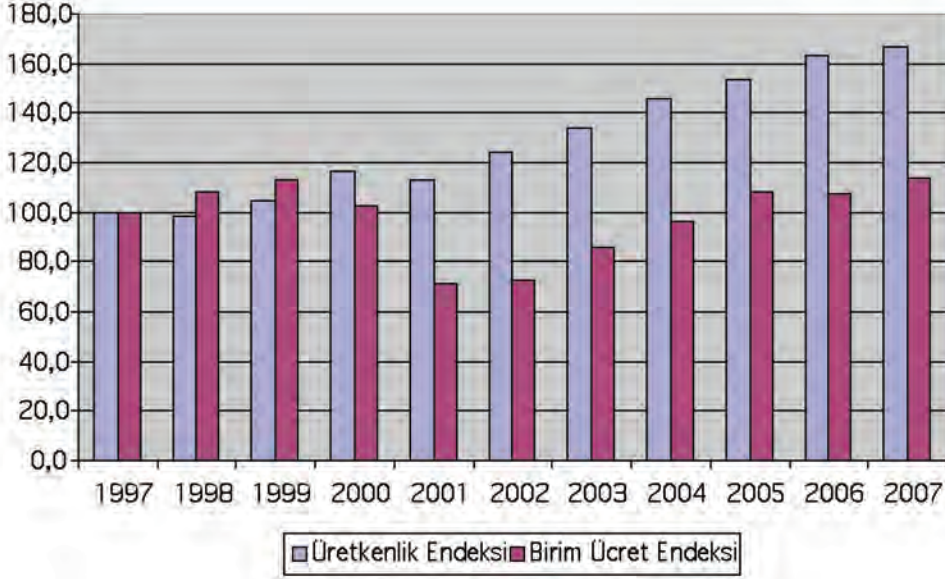
TABLO.II.2.6.
ÖZEL İMALAT SANAYİNDE BİRİM ÜCRET ENDEKSİ
(1997 = 100)

	İstihdam Endeksi ¹	Üretim Endeksi ²	Üretkenlik Prodük. ³	Nominal Ücret Endeksi ⁴	Nominal Birim Ücr. Endek.TL. ⁵	Dolar Kuru End. ⁶	Birim Ücr. End. (\$) ⁷
2000	90.3	105.3	116.7	494.4	423.8	412.2	102.8
2001	82.6	93.3	113.0	647.8	573.9	807.0	71.1
2002	84.4	104.8	124.2	900.9	725.1	994.2	72.9
2003	87.0	116.3	133.7	1134.9	848.8	989.3	85.8
2004	90.1	131.2	145.5	1315.2	903.5	940.3	96.1
2005	90.2	138.2	153.2	1471.4	960.3	886.8	108.3
2006	89.8	146.4	163.0	1656.5	1016.1	945.2	107.5
2007	91.9	153.4	166.9	1818.3	1089.3	958.28	113.7
2006 I.Dönem	89.4	142.5	159.4	1583.8	993.8	876.6	113.4
II.Dönem	88.7	146.7	165.3	1633.0	988.0	956.2	103.3
III.Dönem	89.6	145.4	162.3	1681.6	1036.0	988.6	104.8
IV.Dönem	91.4	150.9	165.0	1726.6	1046.4	959.5	109.1
2007 I.Dönem	92.0	153.0	166.3	1718.8	1033.5	928.4	111.3
II.Dönem	91.0	150.0	164.8	1792.7	1087.6	883.7	123.1
III.Dönem	92.0	151.0	164.1	1861.6	1134.2	847.7	133.8
IV.Dönem	93.0	157.0	168.8	1900.0	1125.5	783.6	143.6
2008 I. Dönem	92.5	158.2	171.0	1859.2	1087.4	789.0	137.8

- (1) TÜİK Özel İmalat Üretiminde Çalışanlar Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(2) TÜİK Özel İmalat Sanayi Üç Aylık Sanayi Üretim Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(3) (2)/(1)
(4) TÜİK Dönemler İtibariyle Özel İmal.San.Üret.çalış.Saat.Baş.Ücrt.End. 1997=100
(5) (4)/(3)
(6) TCMB Alış Kuru (1997=100)
(7) (5)/(6)

Kaynak : DPT Temel Ekonomik Göstergeler

Özel İmalat Sanayiinde Üretkenlik ve Birim Ücret Endeksleri (1997 = 100.0)

Yukarıdaki Tablo ve Grafikten açık biçimde görülebileceği gibi özel imalat sanayiinde Dolar bazında birim ücret endeksi 1998 ve 1999 yıllarında üretkenlik artışının üstünde bir artış göstermiş ancak üretkenlik artışının 2001 yılından itibaren hızlanarak sürmesine rağmen, yaşanan ekonomik krizin ve globalleşmenin etkisiyle giderek yoğunlaşan uluslararası rekabetin etkisiyle, birim ücret endeksi 2001 yılında 71.2 değeriyle dibe vurmuş, ancak daha sonra ekonomik büyümenin ve artan istihdam olanaklarının katkısıyla tedrici bir yükselme süreci içine girmiştir. Daha açık bir deyişle 1997 – 2004 döneminde Dolar bazında reel ücretler (Doların TL. cinsinden değer kaybına rağmen) yüzde 3.9 oranında gerilerken, üretkenlik endeksi yüzde 45.5 oranında yükselmiş, bu şekilde birim üretim başına işçilik maliyeti yaklaşık üçte bir oranında düşmüştür. Ancak 2005 yılında birim ücret endeksindeki artış yüzde 12.7 ile, yüzde 5.3 oranındaki üretkenlik artışının üstünde gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise birim ücret endeksi cüzi bir azalma ile yaklaşık aynı düzeyini korurken üretkenlik yüzde 6.4 oranında yükselmiştir. 2007 yılında ise üretkenlik yüzde 2.4 oranında artarken, birim ücret endeksi daha yüksek oranda, yüzde 5.8 oranında yükselmiştir. Bu gelişmede üretkenlik artışında son yıllarda hızlı bir artış gösteren işçi

başına makine-ekipmanda azalan marjinal verim yasaının olduğu kadar, YTL:nin Dolar karşısında değer kazanma sürecinin devam etmekte olmasının da etkisi olmuştur. Yakın geçmiş dönemde Türkiye ihracat hacminin hızlı bir büyüme göstermesinde ve son iki yıllık dönemde TL:'nin önemli ölçüde değer kazanmasına rağmen ihracat değerinin büyümesini sürdürebilmesinde, reel ücret artışlarının üretkenlik artışının altında kalması suretiyle, birim mamul başına düşen işçilik giderinin belirgin şekilde azalmış olmasının büyük katkısı olmuştur. Bu eğilim birim ücret endeksinin üretkenlik endeksinden hızlı artmış olduğu 2005 yılı dışında 2007 yılına kadar sürekli bir şekilde sürmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan “İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar ve Üretimde çalışılan Saat Endeksi” sonuçlarına göre 2008 yılı birinci çeyreğinde imalat sanayi istihdamı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1.7 oranında artış kaydetmiştir. Bu dönemde imalat sanyii üretiminin yüzde 6.3 oranında artması sonucu işgücü verimliliği yüzde 4.6 oranında yükselmiştir.İmalat sanyii çalışılan saat başı reel birim ücret endeksi artan verimliliğe bağlı olarak yüzde 3.5 oranında gerilemiştir.

TABLO.II.2.7.
İMALAT SANAYİNDE İSTİHDAM, REEL ÜCRET VE
VERİMLİLİK GELİŞMELERİ
(Yıllık Yüzde değişim)

	2006	2007					2008
	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık	I
İstihdam ⁽¹⁾	-0,7	2,4	2,0	2,2	1,8	2,1	1,7
Kamu	-4,1	-3,2	-3,8	0,6	0,0	-1,5	2,4
Özel	-0,4	2,7	2,5	2,3	1,9	2,3	1,6
Reel Ücret ⁽²⁾	0,9	-2,1	-0,5	3,5	1,6	0,6	0,1
Kamu	-3,0	0,4	-2,1	3,8	-0,1	0,5	2,2
Özel	1,9	-2,0	0,1	3,5	1,9	0,9	-0,5
Kazanç ⁽³⁾	0,9	-1,3	-0,1	3,7	0,6	0,7	2,0
Kamu	-1,5	1,1	0,3	3,0	0,8	1,3	6,8
Özel	1,8	-1,0	0,5	3,9	0,8	1,0	1,0
Verimlilik ⁽⁴⁾	6,7	5,1	0,5	1,1	3,9	2,6	3,7
Reel Birim Ücret ⁽⁵⁾	-5,3	-6,9	-1,0	2,5	-2,3	-2,1	-3,5

- (1) İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar Endeksi, 1997=100.
(2) İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar Saat Başına Reel Ücret Endeksi, 1997=100.
(3) İmalat Sanayi Üretimde Çalışan Kişi Başına Reel Kazanç Endeksi, 1997=100.
(4) İmalat Sanayi Üretimde Çalışan Saat Başına Kısmi Verimlilik Endeksi, 1997=100.
(5) İmalat Sanayi Reel Birim Ücret Endeksi, 1997=100.

Kaynak: TÜİK, TCMB

Kamu kesiminde ve özel kesimde toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışan işçi ortalama ücretinde, asgari ücret düzeyinde ve memur maaşlarında, geçmiş yakın dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) 'Ekonomik Rapor 2007' yayınından alınmak suretiyle aşağıda verilmektedir:

TABLO II.2.8.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDAKİ İŞÇİ ÜCRETİ
GELİŞMELERİ

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Ele Geçen	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)	İşgücü Maliyeti	Naminal Artış (%)	Reel Artış ⁽²⁾ (%)
KAMU KESİMİ⁽³⁾						
2001	768.67	-	-	1,373.37	-	-
2002	1.012.40	31,7	-9,2	1.773.21	29,1	-14,0
2003	1.234,21	21,9	-2,7	2.287,87	29,0	2,7
2004	1.387,97	12,5	1,7	2.620,67	14,5	3,1
2005	1.512,70	9,0	0,8	2.826,92	7,9	1,9
2006	1.645,27	8,8	-0,7	3.004,93	6,3	-2,8
2007	1.847,09	12,3	3,3	3.414,89	13,6	6,9
ÖZEL KESİM						
2001	482.68	-	-	929,30	-	-
2002	692.67	43,5	-1,0	1.309,76	40,9	-6,1
2003	864.55	24,8	-0,4	1.607,12	22,7	-2,3
2004	989,05	14,4	3,5	1.865,32	16,1	4,5
2005	1.075,69	8,8	0,6	2.047,96	9,8	3,7
2006	1.170,31	8,8	-0,7	2.215,47	8,2	-1,0

- (1) Net ele geçen ücrette meydana gelen reel artışın hesaplanmasında, 2001 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi, 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (2) İşgücü maliyetindeki reel artışların hesap edilmesinde ise, 2001 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, 2005 yılı için 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (3) Belediyeler hariçtir.

Kaynak. Kamu İşveren sendikaları, TİSK, TÜİK, DPT

Günlük ve aylık asgari ücretlerde son sekiz yıllık dönemde meydana gelen gelişmeler ise aşağıdaki Tabloda verilmektedir.

TABLO II.2.9.
GÜNLÜK VE AYLIK BRÜT ASGARI ÜCRETLER
(16 Yaşını Dolduranlar İçin)

Yürürlük tarihi	Günlük (YTL)	Aylık (YTL)
01.07.1999 – 31.12.1999	3.12	93.60
01.01.2000 – 30.06.2000	3.66	108.80
01.07.2000 – 31.12.2000	3.96	118.80
01.01.2001 – 30.06.2001	4.66	139.95
01.07.2001 – 31.12.2001	5.60	167.94
01.01.2002 – 30.06.2002	7.40	222.00
01.07.2002 – 31.12.2002	8.36	250.87
01.01.2003 – 31.12.2003	10.20	306.00
01.01.2004 – 30.06.2004	14.10	423.00
01.07.2004 – 31.12.2004	14.80	44.150
01.01.2005 - 31.12.2005	16.29	488.70
01.01.2006 – 31.12.2006	17.70	531.00
01.01.2007 – 31.12.2007	18.75	562.50
01.01.2008 - 30.06.2008	20.28	608.40
01.07.2008 – 31.12. 2008	21.29	638.70

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO.II.2.10.
MEMUR MAAŞLARINDAKİ GELİŞMELER

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Maaş			Maaş Maaliyeti		
	Ortalama Maaş	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽²⁾ (%)	Ortalama Maaş Maliyeti	Naminal Artış (%)	Reel Artış ⁽³⁾ (%)
2001	324.74	-	-	447,95	-	-
2002	497.85	53,3	5,7	691,16	54,3	2,8
2003	618.32	24,2	-0,9	884,72	28,0	1,9
2004	701.48	13,4	2,6	1.024,72	15,8	4,2
2005	778,86	11,0	2,6	1.141,79	11,4	5,2
2006	906,68	16,4	6,2	1.301,34	14,0	4,3
2007	1.024,37	13,0	3,9	1.464,24	12,5	5,8

- (1) Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.
- (2) Bir önceki yıla göre reel değişimi göstermektedir.Reel artışların hesaplanmasında 2001 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi, 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (3) Bir önceki yıla göre reel değişimi göstermektedir.Reel artışların hesaplanmasında 2001 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi, 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

Kaynak : MB, TÜİK, DPT

Sosyal sigorta sisteminde yapılmış olan önemli reformlara rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu altında bir araya gelen kuruluşların finansman açıkları devam etmekte ve önemini korumaktadır. Bu çerçevede SSK ve Bağ-Kur'da aktüeryal dengelerin kötüleşmesinde, yaşanmış olan ekonomik krizlerin de önemli etkisi olmuş, prim tahakkuk ve tahsilatlarının düşmesi ve hızlanan emeklilik işlemleri dolayısıyla pasif sigortalı sayısının tırmanışa geçmesi, özellikle SSK olmak üzere düzelme eğilimi içine girmiş olan kurumların finansal yapılarının tekrar bozulması sonucunu getirmiştir. Ancak aktüeryal denge açısından en olumsuz gelişme, "Ekonomik Rapor 2006"nın 'Kamu Maliyesi' bölümünde ayrıntılı biçimde verildiği üzere, Emekli Sandığı'nda gözlemlenmiştir.

II.2.4. GELİR DAĞILIMI

Türkiye İstatistik Kurumu 2002 yılında yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi'ni daha sonraki yıllarda yıllık olarak yenileme uygulamasına geçmiş ve sonuncusunu 2005 yılı itibariyle gerçekleştirerek, sonuçlarını 2006 yılı Aralık ayında yayınlamıştır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen Hane Halkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de 2002 yılında gözlemlenen gelir dağılımı daha önceki anket yılı olan 1994 yılına göre az da olsa bir iyileşme ortaya koyarken, bu iyileşme süreci 2002-2005 döneminde de etkisini sürdürmüştür. Daha açık bir ifade ile hernekadar ülkemizde gelir dağılımı A.B.D. dışında gelişmiş ülkelere, özellikle Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerine göre belirgin şekilde bozuk, daha adaletsiz ise de, zaman içerisinde yavaşta olsa bir düzelme eğilimi sergilemektedir. Örneğin hanelerin en fakir yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki

yüzde 4.9 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 5.3'e ve 2003 yılında da yüzde 6.0'ya yükselmiş ve 2004 yılında bu düzeyini korumuş, 2005 yılı itibariyle ise yüzde 6.1'e çıkmıştır. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 54.9 iken, bu oran 2002 yılında yüzde 50.0'ye, 2003 yılında yüzde 48.3'e, 2004 yılında da yüzde 46.2'ye ve 2005 yılında da yüzde 44.4'e gerilemiştir. Bu şekilde, en fakir yüzde 20'lik nüfus dilimi ile en zengin yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında beşinci yüzde 20'lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20'lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05 ve 2004 yılında 7.7 ve 2005 yılında da 7.3 kata gerilemiştir.

Türkiye'de gelir dağılımı alanında, dağılımın daha az adaletsiz hale gelmesi yönünde gözlemlenen bu olumlu sürece; hane kullanılabilir gelir dağılımına, yüzde 10'luk gelir dilimlerinin toplam ülke gelirinden aldıkları paylar ve en yüksek gelir grubundaki hanelerin kullanılabilir gelirinin en fakir gelir grubundaki hanelerin gelirine olan oranı açısından yaklaşıldığında da tanık olunduğu görülmektedir. Nitekim hanelerin en fakir yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 1.8 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 1.9'a ve 2003 yılında da yüzde 2.26'ya yükselmiş, 2004 yılında yüzde 2.25 ile bu düzeyini korumuş ancak 2005 yılında yüzde 2.19'a gerilemiştir. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 40.5 iken bu oran 2002 yılında yüzde 34.6'ya, 2003 yılında yüzde 33.2'ye ve 2004 yılında da yüzde 30.9'a ve 2005 yılında da yüzde 28.6'ya gerilemiştir. Daha açık bir deyişle en fakir yüzde 10'luk nüfus dilimi ile en

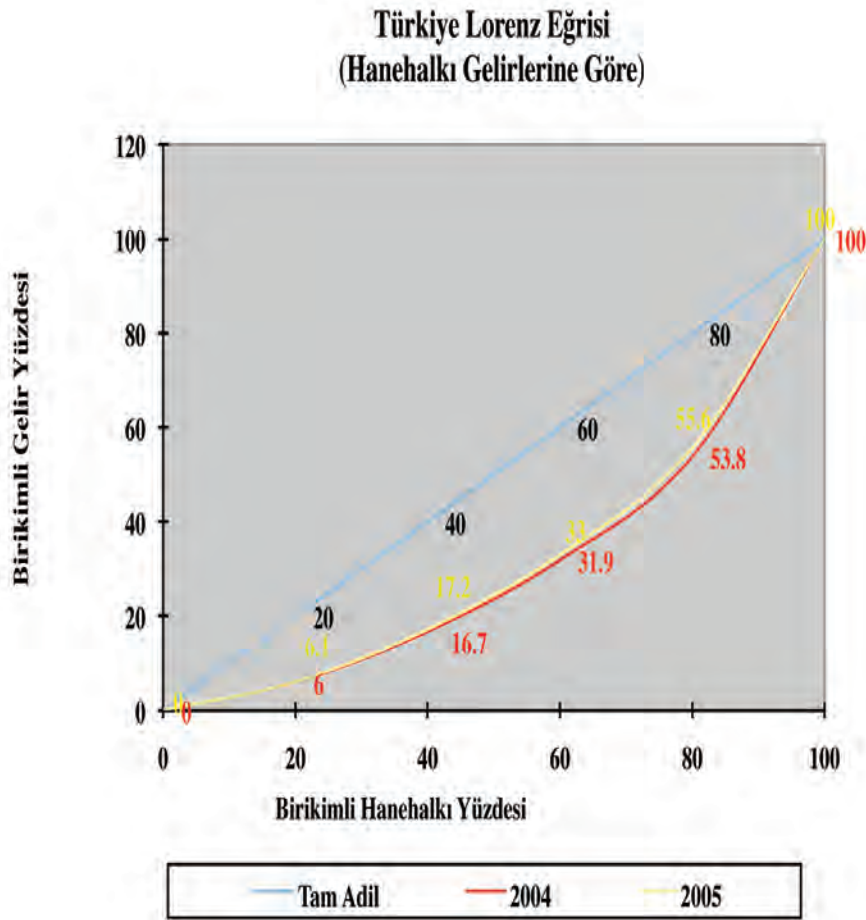
zengin yüzde 10'luk nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında onuncu yüzde 10'luk dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 10'luk dilimde (en fakir) yer alan hane halklarının yaklaşık 22.5 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 18.2, 2003 yılında 14.4, 2004 yılında da 13.4 ve 2005 yılında da 13.1 kata gerilemiştir.

Son yapılan Hanehalkı Gelir Anketi sonuçları, aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere, ülkemizde gelir dağılımının, adaletsiz yapısını sürdürmekle beraber, belirgin bir iyileşme süreci içinde olduğunu ve gelir dağılımının giderek daha az adaletsiz hale gelmekte olduğunu ortaya koymaktadır:

**TABLO II.2.11.
GELİR DAĞILIMI**

	1994	2002	2003	2004	2005
Yüzde 20'lik Dilimler					
Birinci % 20 (En Fakir)	4.9	5.3	6.0	6.0	6.1
İkinci % 20 (Fakir)	8.6	9.8	10.3	10.7	11.1
Üçüncü % 20 (Orta Halli)	12.6	14.0	14.5	15.2	15.8
Dördüncü % 20 (Zengin)	19.0	20.8	20.9	21.9	22.6
Beşinci % 20 (En Zengin)	54.9	50.0	48.3	46.2	44.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Gini Katsayısı		0.44	0.42	0.40	0.38
Yüzde 10'luk Dilimler					
Birinci % 10 (En Fakir)	1.8	1.9	2.3	2.3	2.2
İkinci % 10 (Çok Fakir)	3.0	3.4	3.7	3.8	3.9
Üçüncü % 10 (Fakir)	3.9	4.4	4.7	4.9	5.0
Dördüncü % 10 (Az Fakir)	4.8	5.4	5.6	5.8	6.1
Beşinci % 10 (Alt Orta Halli)	5.7	6.4	6.6	7.0	7.3
Altıncı % 10 (Üst Orta Halli)	6.9	7.6	7.8	8.3	8.6
Yedinci % 10 (Az Zengin)	8.4	9.3	9.4	9.9	10.2
Sekizinci % 10 (Zengin)	10.6	11.5	11.5	12.0	12.4
Dokuzuncu % 10 (Çok Zengin)	14.4	15.5	15.1	15.3	18.1
Onuncu % 10 (En Zengin)	40.5	34.6	33.2	30.9	28.7

Gelir dağılımındaki adaletsizliği ölçmekte kullanılan en önemli gösterge olan ‘Gini Katsayısı’ndaki gelişmeler de, Türkiye’de gelir dağılımında zaman içinde gözlemlenen iyileşmeyi yansıtmaktadır. (Gini katsayısı, “Toplam hanehalkı geliri ölçeği”ne göre hesaplanan “Gini Katsayısı”) 2002 yılında 0.44 iken 2003 yılında 0.42’ye, 2004 yılında 0.40’a ve 2005 yılında yapılan son gelir dağılımı araştırmasında da 0.38’e gerilemiştir.

Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça bozuk bir gelir dağılımını yansıtan ve 2005 yılı "Hanehalkı Bütçe Araştırması" sonuçlarına göre Türkiye geneli için 0.38 olarak belirlenen 'gini katsayısı'¹ kentsel yerleşim yerleri için 0.37 ve kırsal yerleşim yerleri için 0.38 olarak hesaplanmıştır.

Son yapılan dört anketin sonuçları ile ilgili olarak başlıca aşağıda verilen tespitler yapılabilir:

1. Türkiye'de (ileriki bölümde verilen uluslar arası karşılaştırmadan da açık biçimde görüleceği üzere) gelir dağılımı bozuk ve adaletsizdir, gelişmiş ülkelerde (A.B.D. dışında) genelde yüzde 20-30 aralığında seyreden Gini Katsayısı 0.38'e düşmüş olmakla beraber yine de çok yüksektir,
2. Gelir dağılımında zaman içerisinde düzelleme eğilimi gözlemlenmektedir, zira en üst gelirli yüzde 20'lik dilim dışında, diğer tüm gelir dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları payda son on yıllık dönemde artış meydana gelmiştir. En zengin yüzde 20'lik nüfus grubunda yer alanların toplam ulusal gelirden aldıkları payın oranı 1994 yılında yüzde 54.9 iken bu pay 2005 yılında yüzde 44.4'e gerilemiş, buna karşılık en fakir yüzde 20'lik nüfus grubunun payı yüzde 4.9'dan yüzde 6.1'e yükselmiştir. Diğer bir ifade ile, 1994 yılında beşinci yüzde 20'lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20'lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05, 2004 yılında 7.7 ve 2005 yılında da 7.3 kata gerilemiştir. Gini katsayılarındaki gelişme de bu gözlemi doğrulamaktadır.
3. DİE anket sonuçlarının sadece yanıltıcı sonuçlar verme olasılığı olan "hane halkı toplam geliri" ölçeğine göre değil, aynı zamanda "ulusal eşdeğer fert başına gelir ölçeği" ve "OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği" kavramlarına göre de düzelleme yönündeki aynı sonucu vermesi gelir dağılımında, halen bozuk yapısını koruyor olmakla beraber, zaman içerisinde bir düzelleme meydana geldiği şeklindeki izlenimi güçlendirmektedir.

Diğer taraftan Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, 2005 yılı itibariyle yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin yüzde 39.2'sini maaş ve ücret gelirleri, yüzde 28.8'ini müteşebbis gelirleri, yüzde 23.0'ünü transfer gelirleri, yüzde 5.6'sını mülk ve menkul kıymet gelirleri ve yüzde 3.3'ünü ise yevmiye gelirleri oluşturmaktadır.

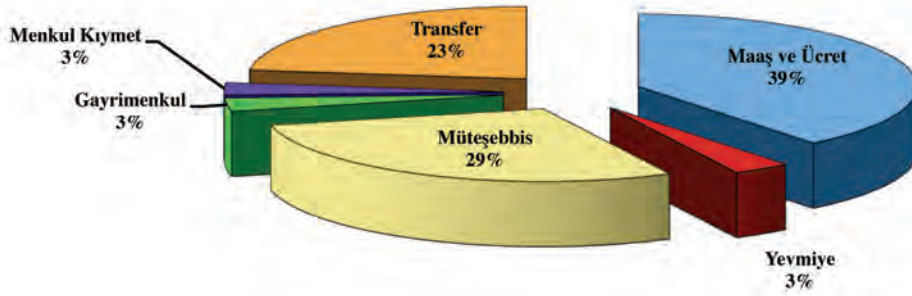
1 Lorenz eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın, köşegen altında kalan alana olan oranıdır. Oranın (Gini Katsayısının) büyümesi artan gelir adaletsizliğini yansıtmaktadır.

TABLO.II.2.12.
GELİR TÜRLERİNE GÖRE YILLIK KULLANILABİLİR
FERT GELİRLERİNİN DAĞILIMI*
(15 ve daha yukarı yaştakiler için % olarak)

Gelir Türleri	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Maaş ve Ücret	38.7	39.2	44.5	45.6	23.9	23.4
Yevmiye	3.5	3.3	2.9	2.8	5.0	4.7
Müteşebbis	31.8	28.8	25.7	22.2	47.5	44.8
Gayrimenkul	2.7	2.9	3.2	3.6	1.3	1.2
Menkul Kıymet	2.2	2.7	2.3	2.9	2.0	2.2
Transfer	21.2	23.0	21.6	22.8	20.2	23.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Gelir Türlerine Göre Dağılımı
(2005 Yılı)

Anket sonuçlarına göre 2005 yılında esas işten elde edilen yıllık gelir ortalaması 6 264 YTL. olarak bulunurken, en yüksek ortalama yıllık gelir 16 035 YTL. ile mali sektör aracı kuruluş faaliyetlerinde, en düşük yıllık ortalama gelir ise 2 467 YTL. ile tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe tespit edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu 2002-2005 döneminde her yıl yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarından hareketle “Yoksulluk Çalışması” da yürütmüştür. 2005 yılı Anket sonuçlarına göre Türkiye’de fertlerin yüzde 0.87’si sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, yüzde 20.5’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Satınalma gücü paritesine(1) göre toplam nüfusun yüzde 0.01’i günlük 1 Doların altında, yüzde 1.55’i günlük 2.15 Doların altında ve yüzde 16.36’sı da günlük 4.3 doların altında gelir elde etmektedir.

TABLO II.2.13.
YOKSULLUK SINIRI YÖNTEMLERİNE GÖRE
FERT YOKSULLUK ORANLARI

(Fert Yoksulluk Oranı (%))

Yöntemler	Türkiye			Kent			Kır		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1.29	1.29	0.87	0.74	0.62	0.64	2.15	2.36	1.24
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	28.12	25.60	20.50	22.30	16.57	12.83	37.13	39.97	32.95
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı*	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01	0.00	0.01	0.02	0.04
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı*	2.39	2.49	1.55	1.54	1.23	0.97	3.71	4.51	2.49
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı*	23.75	20.89	16.36	18.31	13.51	10.05	32.18	32.62	26.59
Görelî yoksulluk	15.51	14.18	16.16	11.26	8.34	9.89	22.08	23.48	26.35

* 1 \$’ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL., 2003 yılı için 732 480 TL. ve 2004 yılı için 780 121 TL. ve 2005 yılı için ise 0.830400 YTL. kullanılmıştır.

2005 yılı araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 623 bin kişi açlığı gidermeye yetmeyen gelir elde ediyor, bunların 54'ü kırsal kesimde, geri kalanı kentsel yerlerde yaşıyor. Daha açık bir ifade ile Türkiye nüfusunun yüzde 0.87'si açlık sınırının altında yaşamını sürdürüyor. Yaklaşık 15 milyon kişi ise daha geniş tanımlı gıda + gıda dışı yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Diğer bir ifade ile yaklaşık her 4.5 kişiden biri geniş tanımlı yoksulluk kapsamı içinde kalıyor. Son dört yıla ilişkin araştırma sonuçları, gıda yoksulluğu oranlarının kentsel alanlarda 2005 yılına kadar olan dönemde azalma gösterdiğini, 2005 yılında az da olsa yükseldiğini, buna karşılık kırsal alanlarda 2002-2004 döneminde belirgin bir artış ortaya koyduktan sonra 2005 yılında dikkat çeken keskin bir düşüş gösterdiğini ortaya koymaktadır. Son iki yıla ilişkin veriler "gıda + gıda dışı" yoksulluk oranının Türkiye genelinde ve hem kentsel hem kırsal alanlarda belirgin şekilde düştüğünü göstermektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı Yüzde 32.95 iken kentsel yerlerde yaşayanlarda yoksulluk oranı yüzde 12.83'tür.

2005 yılı araştırma sonuçlarına göre ücretli – maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 6.57 iken yevmiyeli çalışanlarda bu oran yüzde 32.12'dir. 2005 yılı için yoksulluk oranı işverenler için

yüzde 4.8 ve kendi hesabına çalışanlar için yüzde 22.26 olarak saptanmıştır. 2004 yılında tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 40.88, sanayi sektörü çalışanlarında yüzde 15.64 ve hizmet sektörü çalışanlarında yüzde 12.36 olarak tahmin edilmişken, 2005 yılında bu oranların sırasıyla yüzde 37.24'e, yüzde 9.85'e ve yüzde 8.68'e gerilediği tespitinde bulunulmuştur.

Yoksulluk çalışması;

- kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların, kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha büyük bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olduklarını,
- hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin yükseldiğini
- eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığını (burada ilişkinin iki yönlü olduğu hatırlanmalıdır) ve
- fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riskinin de değiştiğini

ortaya koymaktadır.

Ülke - içi gelir dağılımı adaletsizliğinin dünyada bir bölgeden diğerine önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Genel anlamda Latin Amerika ve Sahra Güneyi Afrika'sında gelirin çok adaletsiz bir biçimde dağıldığı gözlemlenirken, Güney Asya'da

ve OECD üyesi ülkelerde ulusal gelirin vatandaşlar arasında görece olarak daha az adaletsiz şekilde dağıtıldığı görülmektedir.

Bu alanda herne kadar çok iyi ve belirgin şekilde tanımlanmış kıstas bulunmamakta ise de, 0.50'nin üzerinde Gini Katsayısına sahip olan ülkelerde gelirin, kabul edilemez ölçüde gayri adil biçimde dağıtılmış olduğu kanaatine varılabilir. Diğer taraftan bir ülkede ortalama gelir düzeyi ile medyan¹ (ortanca) gelir düzeyi arasındaki farklılık ta o ülkede gelir dağılımı adaletsizliği konusunda güvenilir bir fikir vermektedir. Ortalama gelir düzeyi ile medyan gelir düzeyi arasındaki fark büyüdükçe o ülkede gelir dağılımı adaletsizliği de büyümektedir. Örneğin gelirin adaletsiz dağıtılmış olduğu Meksika'da medyan gelir düzeyi, ortalama gelir düzeyinin yüzde 51'i kadarken, gelirin daha adaletli biçimde dağıtılmış olduğu Viet Nam'da bu oran yüzde 77'dir.²

Gelir dağılımı adaletsizliği tüm toplumlarda sosyal adalet ve sosyal yapının savunulabilirliği gibi normatif idealler açısından önemli meseleler ortaya çıkarmaktadır. Zira gelirin nasıl biçimde dağıtıldığı hususu toplum bireylerinin beslenme, sağlık ve eğitim olanaklarına sahip olma ırsatını da doğrudan etkilemektedir.

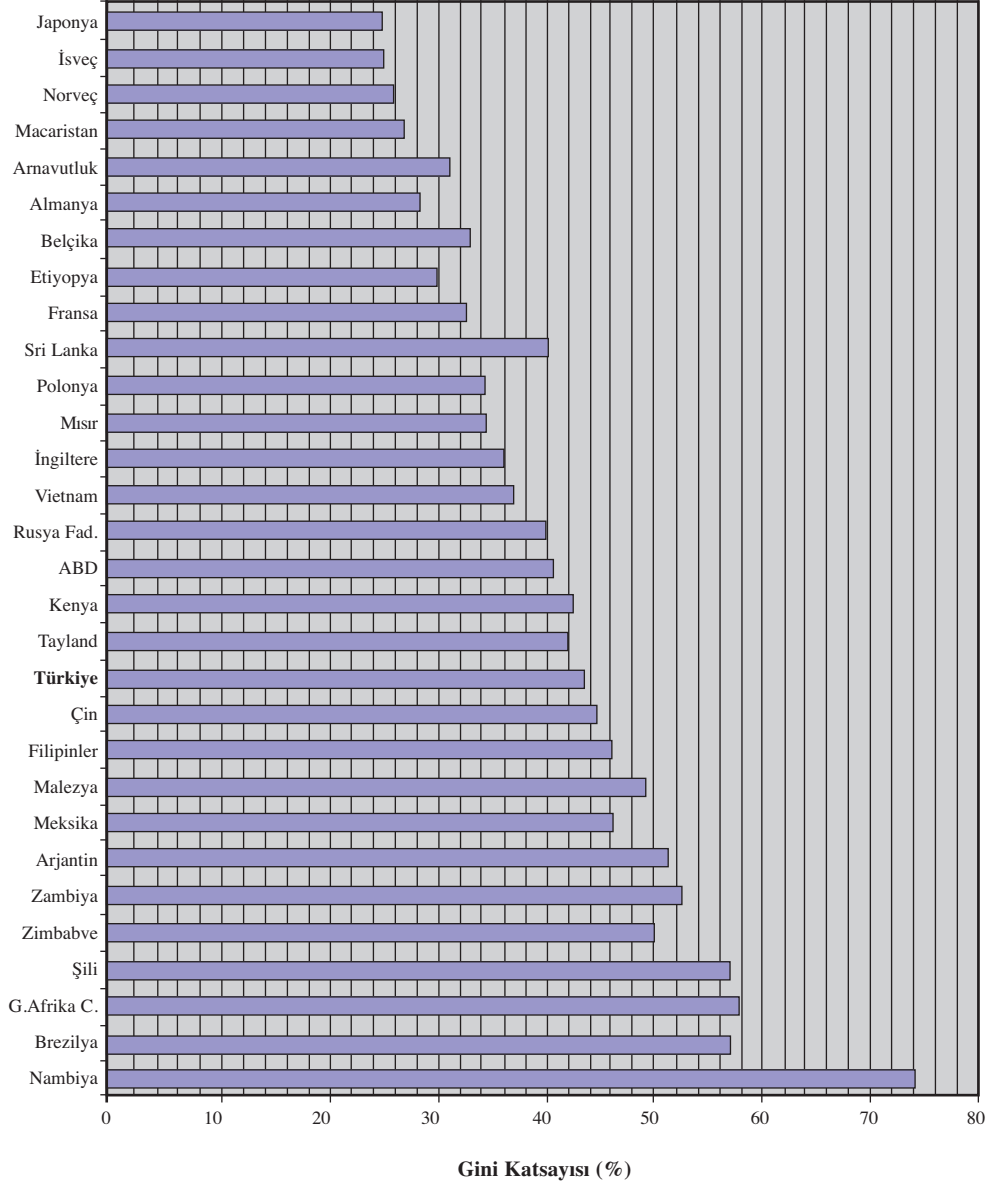
Ulusal gelirin ülke vatandaşları arasında dağılımındaki adalet ülkeden ülkeye büyük farklar göstermektedir. Örneğin Gini katsayısı Güney Asya'da 0.33 iken, Latin Amerika'da 0.57 ve gelirin çok adaletsiz biçimde dağıtılmış olduğu Sahra Güneyi Afrika'sında 0.70'dir. Gelir dağılımındaki adalet fakirliğin azaltılması alanındaki çalışmaların başarısı açısından da büyük önem taşımaktadır. Gelir daha adaletli dağıtılmış ise ekonomik büyümenin nimetleri fakirlere daha fazla yansıyacaktır. Örneğin ulusal gelirin yüzde 1 oranında büyümesi Viet nam'da fakirliği yüzde 1.5 azaltmakta iken, gelirin adaletsiz dağıtıldığı Meksika'da fakirliği sadece yüzde 0.75 kadar azaltacaktır.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin görece olarak az olduğu Endonezya ve Vietnam gibi ülkelerde nüfusun en fakir yüzde 20'lik diliminin ulusal gelirlerinden aldıkları pay, Guatemala veya Peru gibi adaletsizliğin ağır olduğu ülkelerdeki aynı nüfus gruplarının aldığı ulusal gelir payının üç, dört katını bulmaktadır.

(1) Bir istatistiki nüfus genelinde, nüfusun yarısına ait değerleri altında, diğer yarısına ilişkin değerleri üstünde bırakan parametre (ör. Kişi başına gelir) değeri. (ortanca).

(2) UNDP, Human Development Report, 2006, S. 272. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsan Gelişme Raporu, 2006, S. 272.)

GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ

Not: Türkiye'ye ilişkin Gini katsayısı değeri olan 0.436 UNDP, HDR, 2006 ve 2007-8'de 2003 yılı için verilen rakamdır.

Ülkeler arasındaki gelir farklılıkları küresel düzeydeki gelir dağılımı farklılıklarının ana nedenini oluştururken, bazı ülkelerin kendi içlerindeki adaletsizlik, ülkeler arası adaletsizlikle yarışır durumdadır. Örneğin Brezilya'da nüfusun en fakir yüzde 10'luk diliminin ulusal gelirden aldığı pay sadece yüzde 0.9 iken, nüfusun en zengin yüzde 10'luk dilimi toplam ulusal gelirin yüzde 44.8'ini götürmektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği sadece gelişmekte olan ülkelere has bir sorun olmayıp, dünyanın en zengin ülkeleri için de söz konusu olabilmektedir. Son çeyrek asırlık dönemde A.B.D.'nde gelir dağılımında en alt tabaka ile orta tabaka ve en zengin tabaka arasındaki gelir düzeyi farklılığı dramatik biçimde yükselmiştir. A.B.D.'nde 1980 ile 2004 yılları arasındaki dönemde, hane halklarının en zengin yüzde 1'lik bölümünün geliri (2004 yılında ortalama hane geliri 721 000 Dolardan yüksek idi) yüzde 135 oranında yükselmiştir. Aynı dönemde bu ülkede imalat sanayiindeki reel ücretler yüzde 1 oranında gerilemiştir. Bu dönem zarfında en zengin yüzde 1'lik nüfus kesiminin ulusal gelirden aldığı pay iki katı artarak yüzde 16'ya yükselmiştir. Diğer bir ifade ile A.B.D.'ndeki ekonomik büyümenin temelinde yatan verimlilik artışının yarattığı nemanın çok önemli bölümü toplumun en zengin bölümüne akmıştır.

Aşağıda Eylül 2007'de yayınlanmış olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2006 Yılı İnsani Gelişme Raporu'nda (UNDP Human Development Report 2006) verilen ve ülkeler itibariyle nüfusun en fakir ve en zengin yüzde 10 ve yüzde 20'lik dilimlerinin toplam ulusal gelirden aldığı gelir veya tüketim payını gösteren Tablodan derlenen ve gelir dağılımı en adaletsiz ülkelerle en az adaletsiz ülkelere bir bölümü verilmektedir.

**Nüfusun en fakir ve zengin yüzde yirmilik
nüfus dilimlerinin toplam gelirden aldıkları pay**

Gelir dağılımı adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20	Gelir dağılımı az adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20
Şili	2003	3.8	60.0	Slovak Cumhur.	1996	8.8	34.8
Bolivya	2002	1.5	63.0	Japonya	1993	10.6	35.7
Paraguay	2002	2.4	61.9	İsveç	2000	9.1	36.6
Brezilya	2004	2.8	61.1	Çek Cumhuriyeti	1996	10.3	35.9
Zwaziland	2000-1	5.4	56.3	Norveç	2000	9.6	37.2
Arjantin	2004	3.1	55.4	Finlandiya	2000	9.6	36.7
Meksika	2004	4.3	55.1	Türkiye	2003	5.3	49.7

Kaynak : Birleşmiş Milletler, İnsani Gelişme Raporu, (UNDP, HDR) 2007-2008, S.281.

Ülkeler itibariyle, ülke nüfusunun değişik gelir dilimlerinin toplam gelirden aldıkları payı ve Gini katsayısını gösteren ve Birleşmiş Milletler kalkınma Programı'nın Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu) 2006'dan alınmış olan aşağıdaki tablo, ülkemizde gelir dağılımının görece olarak adaletsiz olduğunu; ancak geçmişteki yüksek enflasyon düzeyi, sıcak para ve ekonomik krizler gibi ekonomik alanlarda adı sık, sık birlikte anılan Brezilya veya Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerine göre çok daha kabul edilebilir durumda olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

TABLO.II.2.14.
ÜLKELER İTİBARIYLA GELİR DAĞILIMI
(Nüfus Gelir Gruplarının Toplam Ulusal Gelirden Aldığı Pay)

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Norveç 2000	3.9	9.6	37.2	23.4	6.1	25.8
İsveç 2000	3.6	9.1	36.6	22.2	6.2	25.0
Avustralya 1994	2.0	5.9	41.3	25.4	12.5	35.2
Hollanda 1999	2.5	7.6	38.7	22.9	9.2	30.9
Belçika 2000	3.4	8.5	41.4	28.1	8.2	33.0
A.B.D. 2000	1.9	5.4	45.8	29.9	15.9	40.8
Kanada 2000	2.6	7.2	39.9	24.8	9.4	32.6
Japonya 1993	4.8	10.6	35.7	21.7	4.5	24.9
Danimarka 1997	2.6	8.3	35.8	21.3	8.1	24.7
İngiltere 1999	2.1	6.1	44.0	28.5	13.8	36.0
Finlandiya 2000	4.0	9.6	36.7	22.6	5.6	26.9
Avusturya 2000	3.3	8.6	37.8	23.0	6.9	29.1
Fransa 1995	2.8	7.2	40.2	25.1	9.1	32.7
Almanya 2000	3.2	8.5	36.9	22.1	6.9	28.3
İspanya 2000	2.6	7.0	42.0	26.6	10.3	34.7
İtalya 2000	2.3	6.5	42.0	26.8	11.6	36.0
Portekiz 1997	2.0	5.8	45.9	29.8	15.0	38.5
Yunanistan 2000	2.5	6.7	41.5	26.0	10.2	34.3
Kore 1998	2.9	7.9	37.5	22.5	7.8	31.6
Çek Cumh. 1996	4.3	10.3	35.9	22.4	5.2	25.4
Polonya 2002	3.1	7.6	41.9	26.7	8.6	34.1

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Macaristan 2002	4.0	9.5	36.5	22.2	5.5	34.1
Uruguay 2003	1.9	5.0	50.5	34.0	17.9	44.9
Meksika 2002	1.6	4.3	55.1	39.4	24.6	49.5
Bulgaristan 2003	3.4	8.7	38.3	23.9	7.0	29.2
Rusya Feder. 2002	2.4	6.1	46.6	30.6	12.7	39.9
Kolombiya 2003	0.7	2.5	62.7	46.9	63.8	58.6
Brezilya 2004	0.9	2.8	61.1	44.8	51.3	57.0
Venezuela 2003	0.7	3.3	52.1	35.2	48.3	48.2
Romanya 2003	3.3	8.1	39.2	24.4	7.5	31.0
Türkiye 2003	2.0	5.3	49.7	34.1	16.8	43.6
Türkiye 2005*	2.19	6.05	44.44	28.65	13.08	38.0

* TÜİK 2005 yılı Hanehalkı Bütçe Araştırması sonuçları

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2007-2008 , S. 281 – 284.

Yukarıdaki tablodan izlenebileceği gibi Danimarka, 24.7 olan Gini katsayısıyla dünyada ulusal gelirini en adil biçimde dağıtan ülke konumunda bulunuyor, Japonya ise 24.9 olan Gini katsayısıyla onu izliyor.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2007-8 Yılı İnsani Gelişme Raporu verilerine göre OECD üyesi olan ülkeler arasında Türkiye 43.6 olan Gini katsayısıyla, Gini katsayısı 46.1 olan Meksika'dan sonra gelir dağılımı en adaletsiz olan ülke konumunda bulunuyor.

II.3. YURTİÇİ HASILA VE EKONOMİK BÜYÜME

II.3.1. YAKIN GEÇMİŞ DÖNEMDE YURTİÇİ HASILA GELİŞMELERİ VE EKONOMİK BÜYÜME

Geçen yüzyılın son 20 yıllık dönemine göz atıldığında; 1980 yılında yaşanan küçülmenin ardından ekonominin, dalgalanmalar göstermekle beraber 1994 yılına kadar kesintisiz biçimde büyüme gösterdiği ancak daha sonra 1994, 1999 ve 2001 yıllarında finansal kesimde ve reel ekonomide sarsıntılar yaratan derin krizlerle karşı, karşıya kaldığı ve 2001 yılında yaşanan son ekonomik kriz ertesinde 2002 yılı ilk yarısında başlayan ekonomik büyümenin kesintisiz biçimde günümüze değin sürdüğü görülmektedir. Bu krizler ekonomik alanda o güne kadar sağlanmış olan geçmiş kazanımların büyük ölçüde kaybedilmesine neden olacak şekilde şiddetli seyretmiştir.

İran'daki rejim değişikliğinin tetiklediği yüksek petrol fiyatlarının yol açtığı dışsal şok, döviz darboğazı ve siyasi alandaki istikrarsızlık sonucu milli hasılanın yüzde 2.8 oranında küçülmüş olduğu 1980 yılı gözardı edilirse 80'li yıllar genelde Türk ekonomisinin istikrarlı ve görece olarak hızlı bir büyüme performansı sergilediği bir dönem olmuştur. 1980 yılında göstermiş olduğu yüzde 2.8 oranındaki küçülmenin ardından, dalgalanmalar göstermekle beraber, sürekli bir büyüme ortaya koyan ve 1981-1993 döneminde de yıllık ortalama yüzde 5.2 oranında genişleme göstermiş olan Türkiye Gayrisafi Milli Hasılası bu uzun dönemli ve kesintisiz büyüme döneminin ardından ilk kez 1994 yılında derin bir daralma sergilemiştir. Finansal piyasalarda başlayan dalgalanma, daha sonra yapılan yüksek oranlı devalüasyonun yarattığı arz şoku sonucu, reel sektörü etkisi altına alan derin bir ekonomik krizi tetiklemiş ve ekonomi 1994 yılında yüzde 6.1 oranında küçülmüştür. O yılın sonbaharından itibaren alınan genişletici mali ve parasal politikaların etkisiyle, ekonomi, yılın son çeyreğinden itibaren belirgin bir büyüme dönemi içine girmiş ve esas itibarıyla iç talep genişlemesine bağlı bu eğilimini, güçlü bir şekilde 1998 yılının ikinci çeyreğine kadar sürdürmüştür.

GSMH ve GSYİH BÜYÜME HIZLARI
(Sabit Fiyatlarla % Olarak, 1987 Yılı Bazlı)

Yıl	GSMH	GSYİH	Yıl	GSMH	GSYİH	GSYH*
1980	- 2.8	- 2.4	1994	-6.1	-5.5	
1981	4.8	4.9	1995	8.0	7.2	
1982	3.1	3.6	1996	7.1	7.0	
1983	4.2	5.0	1997	8.3	7.5	
1984	7.1	6.7	1998	3.9	3.1	
1985	4.3	4.2	1999	-6.1	-4.7	-3.4
1986	6.8	7.0	2000	6.3	7.4	6.8
1987	9.8	9.5	2001	-9.5	-7.5	-5.7
1988	1.5	2.1	2002	7.9	7.8	6.2
1989	1.6	0.3	2003	5.9	5.8	5.3
1990	9.4	9.3	2004	9.9	8.9	9.4
1991	0.3	0.9	2005	7.6	7.4	8.4
1992	6.4	6.0	2006	6.0	6.1	6.9
1993	8.1	8.6	2007			4.5

* 1998 Yılı Bazlı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değişim Oranları

1998 yılı başında Hükümet tarafından uygulamaya konulan enflasyonu düşürmeye yönelik para ve maliye politikaları, ayrıca vergi gelirlerinde sağlanan yüksek oranlı artış, özel sektör tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki doğurmuş, bu durumun yanısıra 1997 yılında başlayarak 1998 yılında daha da derinleşen ve yayılan Güney-Doğu Asya krizi ile Ağustos ayındaki Rusya krizi, neden oldukları yoğun sermaye kaçıışı ve ihraç talebindeki gerilemeyle, bu olumsuz tabloyu daha da kötüleştirmiş ve neticede giderek yavaşlama süreci içine giren ekonomide, GSMH büyümesi, 1998 yılının tamamı itibariyle sadece yüzde 3.9 olarak gerçekleşmiştir.

Olumsuz iç ve dış etkenlerin yanısıra yaşanan deprem felaketleri 1999 yılında özellikle yatırım harcamaları olmak üzere özel kesim talebinde önemli bir daralmaya yol açmış ve kamu tüketim harcamalarındaki genişlemeye rağmen, toplam iç talep yüzde 4.0 oranında daralmış ve yılın tamamı itibariyle sabit fiyatlar üzerinden Gayrisafi Yurtiçi Hasıla yüzde 4.7 oranında düşerken, Net Dış Alem Faktör Gelirlerindeki

önemli küçülme, GSMH'daki daralmanın yüzde 6.1 oranında gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

1999 yılının Aralık ayında IMF ile yapılan 17 nci Stand-by Anlaşması doğrultusunda 2000 yılı başında uygulanmasına geçilen ve kur çapasına dayalı enflasyon hedeflemesi sistemi, faiz hadlerinde çarpıcı bir gerilemenin meydana gelmesine olanak sağlamış, faizlerdeki bu düşme tüketim talebinde dikkat çekici bir sıçramaya neden olmuştur. Diğer taraftan, gerçek enflasyonun, hedeflenenin üstünde seyretmesi sonucu, hedeflenen enflasyona göre belirlenen kurların, TL'nin giderek aşırı değerli duruma gelmesine yol açması, ithal talebinde hızlı bir genişlemeye neden olmuştur. Sonuçta, 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır. 2000 yılında Gayrisafi Milli Hasıla cari fiyatlar üzerinden yüzde 60.9 oranında, reel anlamda ise yüzde 6.3 oranında (1998 baz yılına göre GSYH büyümesi = % 6.8) bir büyüme ortaya koymuştur.

Bir likidite krizi şeklinde başlayıp bankacılık kesimini derinden sarsan ve yoğun bir sermaye kaçışına neden olan Kasım 2000 krizi ile ardından dalgalı kur rejimine geçilmesi ile ekonomik politikada önemli bir değişiklik yapılması zorunluluğunu ortaya çıkaran Şubat krizi, 2001 yılında para piyasalarındaki krizin hızla reel ekonomiye yansımaları sonucunu getirmiştir. Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde (-) 9.5 olarak (1998 baz yılına göre GSYH daralması = % 5.7) gerçekleşmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi 2001 yılında yaşamıştır. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken, toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur.

Dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından, TL'nin değerinde, iktisat teorisinde atıfta bulunulduğu veçhile, olması gerekenin üstünde bir değer kaybı meydana gelmiştir (over shooting).

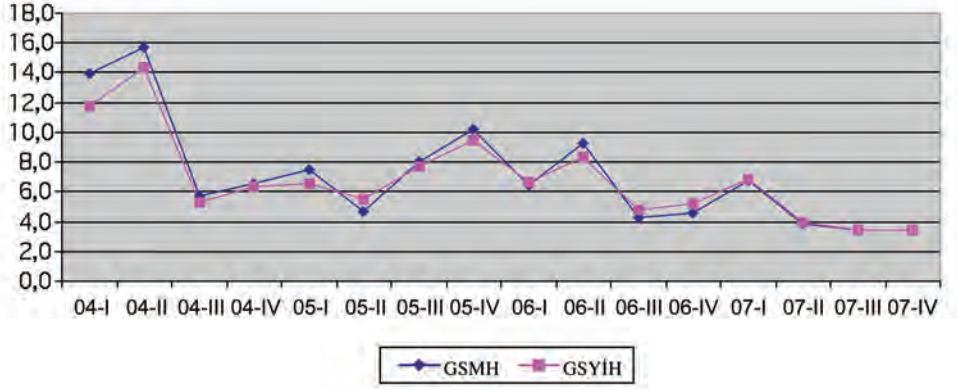
Bu gelişme sonucu TL.sının değerinde meydana gelen ciddi reel kayıp, dış rekabet gücünün artmasını sağlamış ve ayrıca iç talebin daralmış olmasının etkisiyle, 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

Türkiye ekonomisi, bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın ardından 2002 yılında yeniden ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

2002 yılında GSMH büyümesi; özellikle tarım ve ticaret sektörlerinde gerçekleşen büyüme hızlarının beklenenin üstünde tutturulmuş olmaları nedeniyle, tahmin edilenden daha hızlı gerçekleşmiş ve yüzde 7.9 oranına (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 6.2) ulaşmıştır. Şüphesiz 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen bu hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yolaçtığı ve GSMH'nin sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından, 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini, biraz yavaşlamış olmakla beraber, 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi, ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

ŞEKİL II.3.1.
Üçer Aylık Dönemler İtibariyle GSMH ve GSYİH Büyüme Hızları (%)
(1987 Yılı Bazlı)

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2003 yılında bir önceki yıla göre 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.7 oranında yükselmiştir. GSYİH değeri ise bir önceki yıla göre, sabit fiyatlar üzerinden yüzde 5.9 (1998 baz yıllı GSYİH büyümesi = % 5.3), cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.6 oranında bir büyüme göstermiş, sektörler itibariyle en hızlı büyüme oranları, sırasıyla ithalat vergisinde, ulaştırma ve haberleşme sektöründe, ticaret sektöründe ve sanayi sektöründe gerçekleşmiştir.

Önceki iki yılda olduğu gibi 2003 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir.

Irak savaşının olumsuz etkilerini geride bırakan Türkiye ekonomisi 2004 yılında çok hızlı bir büyüme sergilemiştir. Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüştür.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin so-

nucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 9.4) (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir.

Önceki üç yılda olduğu gibi 2004 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir. 2004 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 19.7 oranında bir büyüme göstermiş ve sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla ithalat vergisi, ticaret, sanayi, serbest meslek hizmetleri ile ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde gerçekleşmiştir.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ertesinde 2002 yılı ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2005 yılında da kesintisiz biçimde sürmüştür. 2005 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla inşaat, ulaştırma ve haberleşme, ticaret, serbest meslek ve hizmetler ile sanayi sektörlerinde gerçekleşmiştir. Gayrisafi milli hasıla (GSMH) 2005 yılında, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden, bir önceki yıla göre yüzde 7.6 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 13.4 oranında büyümüştür. GSYİH’de ise yüzde 7.4 oranında bir reel büyüme (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 8.4) gerçekleşmiştir. Geçmiş yakın dönemde gözlemlendiği gibi, net dış alem faktör gelirleri 2005 yılı genelinde de negatif bakiye vermiş ve GSMH, GSYİH’nın altında gerçekleşmiştir.

Ekonomik krizlerden olumsuz yönde etkilenerek daralma süreci içine giren inşaat sektörü 2003 yılının son çeyreğinden itibaren büyümeye başlamış ve devamlı biçimde ivme kazanarak, 1987 yılından sonraki en yüksek hıza ulaşmış ve 2005 yılı genelinde yüzde 21.5 oranında çarpıcı bir büyüme sergilemiştir. GSMH içinde yüzde 13.6 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü yakın geçmiş dönemdeki hızlı genişlemesini sürdürmüştü ve 2005 yılında yüzde 8.8 oranında büyüme göstermiştir. Canlı iç talep ve ithalatın etkisiyle ticaret sektörü, önceki yıla göre biraz yavaşlamış olmakla beraber, dikkat çekici büyümesini devam ettirmiş ve söz konusu yılda yüzde 7.4 oranında genişlemiştir. İhracat hacmi büyümesindeki yavaşlamanın ve aşırı değerli YTL.’nin mamul ve ara malı ithalatını çekici kılması nedeniyle sanayi sektöründeki büyüme hızı 2005 yılında yavaşlayarak yüzde 6.5’e gerilemiştir. İmalat sanayi büyüme hızı ise, daha da düşük düzeyde, yüzde 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım sektörü katma değerinin yüzde 5.6 oranında dikkat çekici bir artış göstermesi 2005 yılında ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunmuştur.

2005 yılı genelinde yüzde 7.6 oranında (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 8.4) gerçekleşen GSYİH büyümesine, tarım sektörünün katkısı 0.7 puan, sanayi sektörünün katkısı 1.9 puan ve hizmetler sektörünün katkısı 4.9 puan olmuştur.

Önceki iki yıla göre biraz yavaşlamış olmakla beraber Türkiye ekonomisi hızlı büyümesini, 2006 yılında da sürdürmüş ve GSMH yüzde 6.0 ve GSYİH yüzde 6.1 oranında (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 6.9) büyüme göstermiştir.

Bu şekilde, yaşanan ekonomik krizler ertesinde 2002 yılının ilk çeyreğinde başlayan ekonomik büyüme süreci aralıksız 20 dönem boyunca devam etmiştir. 2005 yılının tamamında cari fiyatlar üzerinden gerçekleşen GSMH 486 401 milyon YTL. tutarında iken, 2006 yılında gerçekleşen GSMH 575 784 milyon YTL. olmuştur. 2005 yılı ve 2006 yıllarına ilişkin GSMH değerlerinin Dolar karşılıkları sırasıyla 360 876 milyon Dolar ve 399 673 milyon Dolar olmuştur.

Geçmiş yakın dönemde gözlemlenen durumun 2006 yılında da devam etmesiyle, net dış alem faktör gelirleri yine negatif bakiye vermiş ve GSMH, GSYİH'nın altında gerçekleşmiştir.

Derin bir daralma döneminin ardından 2003 yılının son çeyreğinden başlayarak büyüme süreci içine girmiş olan inşaat sektörü bu canlılığını 2006 yılında da sürdürmüş ve reel anlamda yüzde 19.4 oranında genişlemiştir. Bu şekilde 2006 yılında sektörel bazda en hızlı büyüme inşaat sektöründe gerçekleşirken, onu yüzde 9.0 ile ithalat vergisi, yüzde 7.4 ile sanayi sektörü, yüzde 5.9 ile ticaret sektörü ve yüzde 5.2 ile serbest meslek ve hizmetler izlemiştir. GSMH içinde yüzde 13.6 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektöründe yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı genişleme biraz yavaşlamış ve bu sektördeki reel büyüme 2006 yılında yüzde 3.1 düzeyinde kalmıştır.

Özel tüketim ve ithalat talebindeki yavaşlamaya paralel olarak ticaret sektöründeki büyüme, önceki yıla göre biraz yavaşlamış ve yüzde 5.9 oranında gerçekleşmiştir. İhracat hacmindeki büyümenin 2006 yılında da sürmesi ve özel kesim yatırım harcamalarındaki canlılık, sanayi sektöründeki büyüme hızının 2006 yılında, önceki yıla göre ivme kazanarak yüzde 7.4'e yükselmesinde başlıca etkenler olmuştur. İmalat sanayii büyüme hızı ise, aynı düzeyde, yüzde 7.4 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik gelişme paralelinde toplam GSMH içindeki payı sürekli bir biçimde daralarak 2006 yılı itibariyle yüzde 9.2'ye kadar gerilemiş olan tarım sektörü katma değerindeki artış hızı yavaşlamış ve bir önceki yıla göre dikkat çekici bir azalışla yüzde 2.9 oranında gerçekleşmiştir.

2006 yılı genelinde yüzde 6.1 oranında (1998 baz yıllı GSYH büyümesi = % 6.9) gerçekleşen GSYİH büyümesine, tarım sektörünün katkısı 0.3 puan, sanayi sektörünün katkısı 2.2 puan ve hizmetler sektörünün katkısı 3.6 puan olmuştur.

Talep unsurlarında yaşanan gelişmelere bakıldığında, 2006 yılında bir önceki yıla göre, özel kesim tüketim ve özel kesim yatırım talebi artış hızlarının biraz yavaşladığı, buna karşılık kamu kesimi tüketim talebi artış hızında belirgin bir sıçrama meydana geldiği gözlemlenmektedir. Yine 2006 yılında mal ve hizmet ihracat talebi büyüme hızı yüzde 8.5 ile bir önceki yıl düzeyini korurken, mal ve hizmet ithalatı talebi artışı 2005 yılındaki yüzde 11.5 düzeyinden 2006 yılında yüzde 7.1'e gerilemiştir.

2006 yılı geneli itibariyle yüzde 6.1 oranında bir genişleme gösteren GSYİH'nın büyümesinin kaynakları incelendiğinde, bu önemli orandaki büyümede, yüzde 17.4 oranında büyüyen özel kesim sabit sermaye yatırımlarının, yüzde 5.4 oranında artan özel tüketimin ve yüzde 8.5 oranında büyüyen ihracat talebinin belirleyici bir etkide bulunduğu görülmektedir. 2006 yılında mal ve hizmet ihracatı yüzde 8.5 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı daha yavaş bir şekilde yüzde 6.1 oranında artış göstermiştir. 2004 yılında yüzde (-) 4.9 puan ve 2005 yılında da yüzde (-) 1.7 puan olarak gerçekleşen net mal ve hizmet ihracatının GSYİH büyümesine olan katkısı, 2006 yılının ikinci yarısından itibaren olumlu bir seyir içine girerek pozitif nitelik kazanmış ve sonuçta 2006 yılı geneli itibariyle net mal ve hizmet ihracatı ekonomik büyümeye, dört yıllık bir dönemin ardından ilk kez pozitif katkıda bulunmuştur. 2006 yılında stok değişmelerinin büyümeye katkısı (-) yüzde 2.1 puan olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılında toplan yurtiçi tüketim talebi büyüme hızı, bir önceki yıla göre belirgin bir yavaşlama ile, yüzde 5.6 oranında gerçekleşirken, toplam yurtiçi talebin büyüme hızı ise yüzde 8.0 olmuştur.

2006 yılında Gayrisafi Milli Hasıla değeri cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre yüzde 18.4 oranında bir artışla 575 783 962 bin YTL.'na (yüzde 10.8 oranında artışla 399 673 milyon Dolar) yükselmiş, Dolar cinsinden kişi başına gelir de yüzde 9.4 (Doların uluslar arası piyasada değer yitirmesi ve TL.'nin aşırı değerli hale gelmesinin de etkisiyle) oranında bir tırmanmayla 2005 yılındaki 5 008 Dolar düzeyinden 2006 yılında 5 482 Dolara çıkmıştır. Satınalma Gücü Paritesine (SAGP) göre ise Dolar cinsinden kişi başına reel gelir 2006 yılında bir önceki yıla göre, yüzde 5.6 oranında bir artışla 8 600* Dolar düzeyine yükselmiştir. 2006 yılı için GSMH Deflatörü yüzde 5.3* olarak hesap edilmiştir.

* Dünya Bankası tahmini

II.3.2 2007 YILI ULUSAL HASILA BÜYÜMESİ

Yakın geçmiş dönemde milli gelir büyüme oranında tanık olunan yavaşlama 2007 yılında daha belirgin bir nitelik kazanmış ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla büyüme oranı geçen yıl yüzde 4.5'e, 2001 ekonomik krizinden sonra elde edilen en düşük değeri-ne gerilemiştir.

2007 yılı GSYH büyümesinin ayrıntılarına girilmezden önce, Türkiye İstatistik Kurumu'nun, (TUİK) yılın son çeyreğinden itibaren ulusal gelir hesaplama baz yılında ve yönteminde yaptığı önemli değişikliğe ana çizgileriyle temas edilmesinde yarar bulunmaktadır.

TUİK MİLLİ HESAPLAR GÜNCELLEME ÇALIŞMASI

Zaman içerisinde ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler ve çok sayıdaki sektörün ulusal ekonomi içindeki ağırlıklarında tanık olunan değişimler, bu sektörlerde yaratılan katma değerlerin toplamını veren ulusal gelirin hesaplanmasında benimlenen yöntem ve katsayılar ile kapsama alanının zaman zaman güncel hale getirilmesini gerekli kılmaktadır. Ülkemizde 1923 yılından günümüze kadar olan dönem itibariyle yürütülen ulusal gelir hesaplama sisteminde daha önceleri de, 1948, 1968 ve 1987 yıllarında güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de 5 ila 6-7 yıllık sürelerle bu kapsamda güncelleme çalışmaları yapılmaktadır.

Ülkemizin AB üyeliğine adaylık süreci çerçevesinde ulusal hesap sisteminin Avrupa İstatistik Sistemi'ne uyumunun gerçekleştirilmesini ve son güncellemenin yapılmış olduğu 1987 yılından buyana ekonomik yapıda gerçekleşen önemli değişimlerin hesaplara yansıtılabilmesini teminen GSYH'nın güncellenmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Yeni GSYH serisinde yapılan başlıca yöntem ve kapsam değişiklikleri aşağıda verilmektedir:

Yöntem Değişiklikleri

- Baz yılında 1987'den 1998'e geçilmiştir,
- İktisadi faaliyetler ve ürünler için 1987 bazlı seride ISIC Rev.2 sınıflaması (Birleşmiş Milletler Sınıflaması) kullanılmış iken, 1998 bazlı GSYH serisinde NACE Rev.1 (Avrupa Birliği Sınıflaması) kullanılmıştır, Hanhalklarının Nihai Tüketim harcamalarında ise BEC sınıflaması yerine COICOP kullanılmıştır.

- Yeni sistemde dönemler arası girdi-çıkıtı oranları ikinci kez analiz edilmekte ve yıllık değişen girdi-çıkıtı katsayıları dönemlere yeniden dağıtılmaktadır,
- Sektörel katma değerler temel fiyatlarla (vergiler hariç sübvansiyonlar dahil) hesaplanmıştır,
- Önceki sistemde izafi banka hizmetleri olarak adlandırılan ve ekonomiye girdi olarak işleme tabi tutulan faiz ödemeleri-faiz gelirleri farkı, yeni sistemde girdi ve nihai tüketim harcaması olarak işlem görmektedir,
- 1998 bazlı GSYH hesaplamalarında ürün fiyatlandırmada zincirleme endeks kullanılmıştır,
- İmalat sanayi sektöründe katma değer hesaplamalarında girdi-çıkıtı katsayıları, yıllar içinde meydana gelen değişimler dikkate alınmak suretiyle kullanılmıştır,
- Eski seride sadece toplam imalat sanayii düzeyinde kullanılan işgücü girdi yaklaşımı 1998 bazlı seride imalat sanayiinin alt sektörlerinde de kullanılmıştır.
- İnşaat sektöründe gözlemlenen kayıt dışılığın azaltılması için mal akım yöntemi yardımıyla, imalat sanayiinde üretilen ve inşaat sektöründe kullanılan girdiler de dikkate alınmıştır,
- Kendi konutunda ikamet eden hanehalkları için izafi kira yerine gerçek kira bedeli, konut tipi ve ısınma sistemi ayrımında kullanılmıştır,
- ESA-95 standartlarına uyum kapsamında serbest bölgeler Türkiye'nin ekonomik sınırlarına dahil edilmiştir.

Kapsam Genişlemesi

- 2000 yılında yapılan bina sayımı sonuçları ışığında, 1987 bazlı seride 2000 yılı için öngörülen konut sayısı 13.9 milyon iken, bu sayı yeni seride 19.2 milyon adet olmuştur,
- 2001 tarım sayımı sonuçlarına göre tarım sektöründe bazı büyüklüklerin hesaplanmasında kullanılan teknik katsayılar güncellenmiştir,
- 2002 yılı Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı sonuçlarına göre tespit edilen kapsam genişlemeleri hesaplara yansıtılmıştır,
- Sanayi ve Hizmet istatistiklerindeki istihdam sayıları ile Hanehalkı İşgücü Anketlerindeki istihdam sayıları karşılaştırılarak eksik kapsam düzeltilmesi yapılmıştır,

- Bir çoğu yakın geçmiş dönemde ekonomik hayata giren internet hizmet sağlayıcıları, mali kiralama şirketleri, faktöring şirketleri, katılım bankaları, özel emeklilik fonları ve kar amacı olmayan mali aracı kuruluşlar kapsama dahil edilmiştir,

GSYH'nın harcama yöntemiyle hesaplanmasında da bazı değişiklikler yapılmış, bu kapsamda, 1998 bazlı seride harcama bileşenlerinin; ülke sınırları içinde yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının harcamalarını, yurtiçi ve yurtdışı harcamalar ayrımında vermesi sağlanmıştır,

GSYH hesaplamalarında mal ve hizmet dış ticareti verilerinin işleme tabi tutulmasında da bazı değişikliklere gidilmiş, bu kapsamda, 1987 bazlı seride mal ihracatı FOB, mal ithalatı ise CIF bazda değerlendirilirken, 1998 bazlı seride ise hem mal ihracatı hem mal ithalatı FOB olarak değerlendirilmiştir.

Yeni milli gelir serisi üretim yönünden incelendiğinde, önceki seriye göre hizmetler sektörünün payında artış, tarım ve sanayi sektörlerinin paylarında azalma olduğu gözlemlenmektedir. Hizmetler sektörünün payındaki artışta en önemli etken yeni yöntemle birlikte mali kuruluşların yarattığı katma değer payının belirgin şekilde yükseltilmesi olmuştur. Diğer taraftan yeni seride inşaat sektörünün payı yaklaşık yüzde 50 oranında artış kaydetmiştir.

Yeni milli gelir serisi harcamalar açısından incelendiğinde ise özel harcamaların (tüketim ve yatırım) payının arttığı, kamu harcamalarının payının azaldığı görülmektedir. Ayrıca ihracatın ve ithalatın payında gerileme meydana gelmiş, bu şekilde ekonominin dışa açıklık oranında düşme sergilenmiştir.

Özel tüketim harcamaları, 1987 yılı bazlı seride yurtiçi yerleşik hanehalklarının harcamaları olarak verilirken, 1998 bazlı seride yerleşik hanehalkının yurtiçi ve yurtdışı tüketimi ve yerleşik olmayan hanehalkının yurtiçi tüketimi olarak daha ayrıntılı hale kavuşturulmuştur. 1987 yılı bazlı seride beş alt başlık halinde verilen özel tüketim harcamaları, 1998 yılı bazlı seride on alt başlık halinde fonksiyonel harcama grubu olarak verilmiştir.

1987 bazlı GSYH hesaplama sistemine göre 1998 bazlı seri hesaplamasında bazı yöntem değişikliklerine ve kapsam genişletmesine gidilmesi sonucu, aynı dönemler itibariyle her iki seriye göre elde edilmiş rakamlar arasında ikinci seri lehine bir büyüme ile karşılaşılması olağan karşılanmalıdır. 1987 bazlı ulusal hesaplama sistemine göre 2006 yılı için belirlenmiş olan Türkiye GSYH değeri 576 milyar 322 milyon YTL. iken, 1998 yılı bazlı seri ile aynı yıl için saptanan GSYH değeri 758 mil-

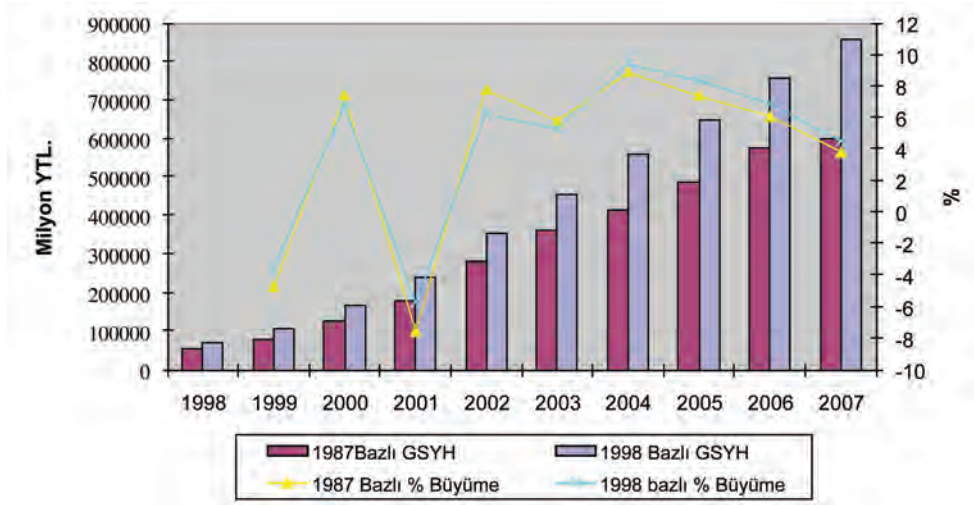
yar 391 milyon YTL. olmuş ve ulusal hasıla değeri yüzde 31.5 oranında büyümüş-tür. Benzer durumlarla daha önce gerçekleştirilen baz yılı değişikliklerinde de kar-şılaşılmıştır. Nitekim, 1987 bazlı GSMH serisi ile 1968 bazlı GSMH serisi arasında 1990 yılı için, yine güncelleştirilmiş seri lehine, yüzde 38 oranında bir fark oluştu-ğu gözlenmişti.

2006 yılı Gayrisafi Yurtiçi hasıla değeri dikkate alındığında 1987 bazlı hesaplama so-nucu ile 1998 bazlı hesaplama sonucu arasında 180 068.6 milyon YTL. tutarında, dikkat çekici bir fark oluşmaktadır. Bu önemli farkın sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında yukarıda da belirtildiği üzere, en önemli artış 74.8 milyar YTL. ile ko-nut ve gayrimenkul kiralama ortaya çıkmış ve bu sektörün toplam GSYH içinde-ki payı eski seride yüzde 4.76 iken, 1998 bazlı seride yüzde 13.49'a yükselmiştir. Ev sahibi olmayan hanehalklarının bütçesinde kira giderinin yüzde 15-20 dolayında bir paya sahip olduğu düşünülürse, bu yeni yaklaşımın isabetli bir kapsam ve yön-tem değişikliği olduğu sonucuna varılır.

1998 bazlı yeni hesaplama sistemi çerçevesinde 2006 yılı verilerine göre meydana gelen artışın 9.6 milyar YTL.'si tarım sektörü, 5.5 milyar YTL.'si sanayi sektörü, 5.3 milyar YTL.'si inşaat, 23.2 milyar YTL. bölümü ulaştırma-haberleşme sektörlerin-de meydana gelen artışlardan kaynaklanmıştır. 1998 bazlı GSYH hesaplama siste-minin sergilediği artışta önemli bir rolü de, faktöring ve finansal kiralama hizmet-leri, özel finans kurumları, özel emeklilik fonları ile mali aracılığa hizmet etmekte olup kar amacı gütmeyen kuruluşların (İMKB, Döviz Borsası, Takasbank) hesapla-malara dahil edilmesi oynamış ayrıca, 1987 bazlı seride tamamı ara tüketim malı sa-yılarak sektörlerin katma değerlerinden düşülen izafi banka hizmetlerinin, 1998 bazlı seride dolaylı ölçülen üretim değerinin kurumsal sektörlerin nihai tüketimlerin-e karşılık gelen kısmı, GSYH üzerinde arttırıcı etkide bulunmuştur.

Aşağıda verilen Grafikte 1998-2007 III.Dönem itibariyle 1987 bazlı ve 1998 bazlı GSYH hesaplama sistemlerine göre elde edilmiş ulusal gelir düzeyleri ve yıllık bü-yüme oranları gösterilmektedir. Yıllar itibariyle yeni seriye göre GSYH değerlerin-de meydana gelen farklılıklardan (artış yönünde) dolayı iki seri arasında yıllık büyü-me oranları itibariyle de cüzi de olsa bazı oynamalar gözlemlenmiştir.

1987 ve 1998 Bazlı Hesap Sistemine Göre Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ve Reel Büyüme Oranları*

* 2007 yılı 9 aylık

Tüm bu açıklamaların ardından hatırdta tutulması gereken husus, hesaplama sistemi ile baz yılı değişikliği sonucu GSYH değerinde meydana gelen artışın ülke halkını daha zengin ve müreffeh yapmamış olduğudur. Nasıl ölçüldüğüne bakılmaksızın, ülkenin üretim gücü ve refah düzeyi bahse konu zaman anı veya dilimi için bir veridir ve ölçüm yönteminden bağımsızdır.

2002 yılının ilk çeyreğinde başlayan ekonomik büyüme süreci 2007 yılının son çeyreğinde de devam etmiş böylelikle, ekonomi 24 dönem boyunca kesintisiz ardarda büyüme sergilemiştir. Ancak 2007 yılının üçüncü çeyreğinde tanık olunan düşük oranlı büyüme dördüncü çeyrekte de devam etmiş ve söz konusu iki dönemdeki büyüme oranları, 2002 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kaydedilen en düşük büyüme oranları olmuştur.

2006 yılının tamamında cari fiyatlar üzerinden gerçekleşen GSYH 758 391 milyon YTL. tutarında iken, 2007 yılında gerçekleşen GSYH 856 387 milyon YTL. olmuştur. 2006 yılı ve 2007 yıllarına ilişkin GSYH değerlerinin Dolar karşılıkları sırasıyla 526 429 milyon Dolar ve 658 786 milyon Dolar olmuştur.

TABLO II.3.1.
DÖNEMLER İTİBARIYLA 2007 YILI GSMH BÜYÜMESİ
Sabit Fiyatlarla (%) Değişim

Sektörler	2006	2007	2007 Yılı			
	Yılı	Yılı	I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem
Tarım	1.4	-6.8	-6.6	-2.2	-8.2	-7.8
Sanayi	8.3	5.5	10.0	4.3	4.7	3.6
Madencilik	5.2	8.1	9.3	9.4	10.9	2.7
İmalat	8.4	5.4	10.2	3.9	4.3	3.6
Enerji	6.6	6.2	7.0	7.8	7.0	3.9
İnşaat	18.5	5.0	8.8	7.5	4.0	0.5
Ticaret	5.8	5.2	6.4	2.2	6.2	6.1
Ulaştırma	6.8	6.9	8.4	5.5	7.2	6.7
Mali Aracı Kuruluşlar	14.0	9.6	12.7	7.8	10.7	7.8
Konut Sahipliği	2.8	2.0	2.6	2.2	2.2	1.0
(-)Dol. Mali Ara. Hizm.	17.4	9.0	13.2	6.2	10.1	7.1
Hizmetler*	7.2	5.8	7.6	4.6	6.0	5.0
Kasnu Yön. Sav. Sos.Gü.	0.1	1.0	-1.0	0.8	3.1	1.0
Eğitim	5.2	4.0	7.6	3.5	0.2	4.4
Sağlık İşl. Sos. Hiz.	3.9	3.1	2.8	3.6	4.8	1.3
Vergi-Sübvansiyon	6.6	5.5	9.7	3.1	5.1	4.7
GSYİH	6.9	4.5	7.8	4.0	3.4	3.4

* DPT

2007 yılında GSYH'nın üçer aylık dönemler itibariyle gelişimine bakıldığında, imalat sanayiindeki gelişmeler paralelinde yılın ilk çeyreğinde belirgin şekilde yüksek seyrettiği ancak ikinci çeyrekle beraber hızlı bir yavaşlama dönemine geçtiği ve bu seyrini yıl sonuna kadar koruduğu gözlemlenmektedir. Yılın ilk dokuz aylık bölümünde hızlı bir büyüme ortaya koyan madencilik ve enerji alt sektörlerinde yılın son çeyreğinde yavaşlama gözlenmiştir.

Kuraklık ve olumsuz iklim şartları 2007 yılında tarım sektörünü ciddi biçimde olumsuz yönde etkilemiş ve önceki yıl yüzde 1.4 oranında büyüme göstermiş olan tarım sektörü katma değeri 2007 yılında yüzde 6.8 oranında daralmıştır.

Derin bir daralma döneminin ardından 2003 yılının son çeyreğinden başlayarak büyüme süreci içine girmiş olan inşaat sektörü giderek ivme kazanan bu canlılığını 2006 yılı ortalarına kadar sürdürmüştür ve Mayıs-haziran aylarında finans piyasalarında yaşanan çalkantının ardından yavaşlamaya yüz tutmuştur. Bununla beraber inşaat sektörü 2006 yılında reel anlamda yüzde 18.5 oranında genişleme gerçekleştirmiştir. Ancak reel ekonomide baş gösteren yavaşlama ve A.B.D.'nde Ağustos ayında patlak veren Mortgage piyasası krizinin de etkisiyle finans sektöründe yaşanan olumsuz görünüm ile emlak piyasasının geleceği konusundaki beklentilerdeki değişim, inşaat sektörünü özellikle yılın ikinci yarısında olumsuz biçimde etkilemiş ve bu sektördeki büyüme, belirgin bir yavaşlamayla, 2007 yılında yüzde 5.0'e gerilemiştir. Ekonomik faaliyet hacmi genişlemesindeki yavaşlama doğrultusunda 2007 yılında ticaret sektörü büyüme oranı da bir önceki yıla göre biraz yavaşlamayla yüzde 5.2 olarak gerçekleşirken, ulaştırma sektörü önceki yıldaki canlı büyümesini sürdürmüştür ve katma değeri yüzde 6.9 oranında artmıştır. Ulaştırma ve haberleşme hariç tüm sektörlerde olduğu gibi mali aracı kuruluşlar katma değer büyüme oranı da bir önceki yıla göre önemli bir düşüşle yüzde 9.6 olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2007 yılında sektörel bazda en hızlı katma değer büyümesi mali aracı kuruluşlarda gerçekleşirken onu yüzde 6.9 ile ulaştırma, yüzde 5.8 ile hizmetler, yüzde 5.5 ile sanayi sektörü, yüzde 5.2 ile ticaret sektörü ve yüzde 5.0 ile inşaat sektörü izlemiştir.

TABLO.II.3.2.
SEKTÖREL BAZDA 2007 YILI GSYH BÜYÜMESİ

	Değer (1998 Fiyatları İle)		Değer (Cari Fiyatlar ile)	Pay (%)	Reel Büyüme (%)	
	2006	2007	2007		2006	2007
Tarım	9 700.1	9 039.3	65 906.3	7.7	1.4	-6.8
Sanayi	25 650.0	27 068.8	167 703.3	19.6	8.3	5.5
Madencilik	714.0	772.0	10 536.6	1.2	5.2	8.1
İmalat	23 033.3	24 276.4	141 545.1	16.5	8.4	5.4
Enerji	1 902.6	2 020.5	15 621.6	1.8	6.6	6.2
İnşaat	6 221.0	6 530.5	42 748.2	5.0	18.5	5.0
Ticaret	14 589.2	15 349.8	122 645.4	14.3	5.8	5.2
Ulaştırma	13 830.5	14 787.8	117 306.8	13.7	6.8	6.9
Mali Aracı Kuruluşlar	9 023.2	9 893.3	27 234.0	3.2	14.0	9.6
Konut Sahipliği	4 679.8	4 773.4	90 963.5	10.6	2.8	2.0
Gay.menkul Kira. İş Hi.	2 859.1	3 251.3	34 412.6	4.0	12.8	13.7
Diğer Sos. Top. Hiz. Faa.	1 502.7	1 578.0	14 534.0	1.7	9.1	4.9
Eviçi Per. Ç.a.Hanehalk.	131.5	147.0	1 487.8	0.2	13.5	11.8
Sektörler Toplamı	94 312.9	98 685.7	756 727.7	88.4	7.5	4.6
Hizmetler*	61 387.4	64 937.4	622 777.1	72.7	7.2	5.8
(-)Dol. Mali Ara. Hizm.	5 729.3	6 245.6	12 928.7	1.5	17.4	9.0
Kamu Yön. Sav. Sos.Gü.	3 061.7	3 092.6	33 092.5	3.9	0.1	1.0
Eğitim	1 892.7	1 968.3	24 564.6	2.9	5.2	4.0
Sağlık İşl. Sos. Hiz.	1 170.9	1 207.6	14 128.7	1.6	3.9	3.1
Vergi-Sübvansiyon	8 154.7	8 605.4	112 587.7	13.1	6.6	5.5
GSYİH	96 738.3	101 045.5	856 386.7	100.0	6.9	4.5

* DPT

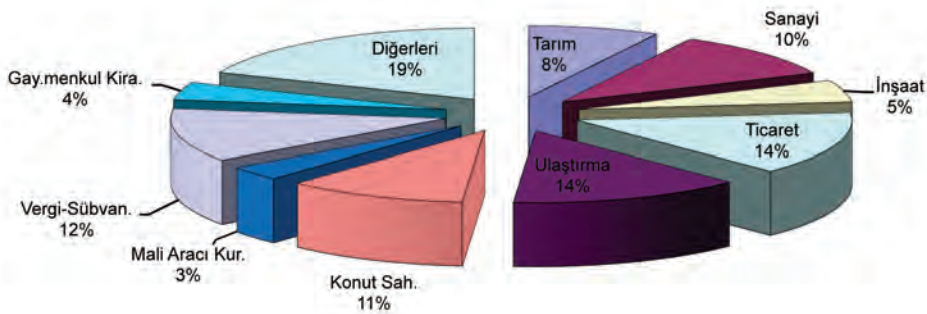
Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

2007 yılında gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) büyümesi, kamu sektörü tüketim ve özel sektör yatırım harcamalarında tanık olunan yavaşlama nedeniyle, bir önceki yıla göre belirgin bir yavaşlamayla, yüzde 4.5 olarak gerçekleşmiş ve yüzde 5.0 düzeyindeki beklentinin altında kalmıştır.

Yatırım harcamaları reel büyüme oranı 2002 yılından sonraki dönemde ilk kez 2007 yılında yüzde 3.3 ile GSYH büyüme oranının altında gerçekleşmiş ve yavaşlama yatırım talebinin büyümeye olan katkısını azaltmıştır.

Harcamalar açısından GSYH'nın en büyük bileşenini oluşturan hanehalkı tüketim harcamaları 2007 yılında da güçlü konumunu sürdürmüş ve yüzde 4.6 oranında büyümüştür. Hanehalkı tüketim harcamalarının 2007 yılı ekonomik büyümesine katkısı, bir önceki yıla göre sadece 0.1 puan azalmayla 3.2 puan olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında yüzde 8.4 oranında büyüyen kamu kesimi tüketim harcamaları artış oranının keskin bir daralmayla 2007 yılında yüzde 2.8'e gerilemesi kamu tüketim harcamalarının büyümeye olan katkısını düşürmüştür.

2007 YILI GAYRISAFİ YURTIÇİ HASILA SEKTÖREL DAĞILIMI (Cari Fiyatlar Üzerinden)

TABLO.II.3.3.
YURTIÇİ HASILA HARCAMA BİLEŞENLERİ
DÖNEMSEL VE YILLIK GELİŞME HIZLARI
(Sabit Fiyatlar Üzerinden)

	2006	2007 Yılı				
	Yılı	I	II	III	IV	Yıllık
1- Tüketim Harcamaları	5.1	5.5	1.7	7.6	2.7	4.4
Kamu	8.4	4.7	2.1	3.3	1.6	2.8
Yerleşik Hanehalkı Tüketimi	4.6	5.6	1.6	8.2	2.9	4.6
Yurt İçi Tüketim	4.6	5.6	1.2	6.3	1.9	3.8
Gıda, İçki ve Tütün	3.9	7.0	3.7	3.6	0.2	3.5
Giyim ve Ayakkabı	-3.9	-0.7	-0.8	-4.3	0.8	-3.9
Mobilya, Ev Aletleri	5.3	7.3	-3.9	2.7	1.0	1.5
Ulaştırma-Haberleşme	7.4	3.1	-1.8	12.9	4.9	4.6
Lokanta ve Oteller	2.5	7.3	0.3	4.3	-6.6	1.8
2- Sabit Sermaye Yatırımları	13.3	2.8	1.2	2.1	7.2	3.3
Kamu	2.6	4.3	8.4	15.9	2.2	7.6
Özel	15.0	2.6	0.2	0.0	8.1	2.7
Makine - Teçhizat	12.2	-3.2	-3.7	-1.6	11.9	0.7
İnşaat	20.3	12.	8.2	2.8	2.2	6.3
3- Stok Değişimi*	-0.1	1.9	1.8	0.0	3.2	1.7
4- Mal ve Hizmet İhracatı	6.6	12.5	9.3	4.2	2.5	6.7
5- Mal ve Hizmet İthalatı	6.9	8.6	5.6	14.4	15.7	11.1
Net İhracat*	-0.3	0.4	0.5	-2.6	-3.7	-1.5
6- Toplam Yurtiçi Talep	7.0	6.8	3.2	5.9	7.0	5.7
7- Toplam Nihai Yurtiçi Talep	7.0	4.8	1.6	6.3	3.8	4.1
8- GSYİH	6.9	7.6	4.0	3.4	3.4	4.5

* GSYH büyümesine katkı, yüzde puan

Kaynak : TÜİK

Toplam yatırımların yaklaşık yarısını oluşturan özel sektör makine teçhizat yatırımları 2007 yılının ilk üç çeyreğinde durgun seyretmiş ve önceki yılın aynı dönemlerine göre daralma sergilemiştir. Ancak son üç aylık dönemde yüzde 11.9 oranında yüksek bir hızla büyümüş ve yılın tamamında özel makine teçhizat yatırımları yüzde 0,7 oranında cüzi bir büyüme kaydetmiştir. Özel sektör inşaat yatırımlarında 2006 yılında yüzde 20.3 olan büyüme oranı yine keskin bir düşüşle 2007 yılında yüzde 6.3'e gerilemiş ve bu surette toplam özel kesim yatırımları 2007 yılı reel büyüme oranı önemli bir gerilemeyle yüzde 2.7 olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında kamu kesimi tüketim harcamaları büyüme oranı bir önceki yıla göre çarpıcı bir düşüş sergilerken 'yerleşik hanehalkı tüketimi' büyüme oranı yaklaşık aynı düzeyini korumuş, bununla beraber yurtiçi tüketim artış hızı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.6 düzeyinden, 2007 yılında yüzde 3.8'e gerilemiştir.

Yerleşik hanehalkı tüketim artış hızı yaklaşık aynı düzeyini korurken yurtiçi tüketim artış hızının düşmesinde mal ve hizmet ithalatının, mal ve hizmet ihracatından daha hızlı büyümesi önemli rol oynamıştır. Gerçekten 2007 yılında mal ve hizmet ihracatı büyüme hızı yüzde 6.7 ile yaklaşık 2006 yılı düzeyini korurken, mal ve hizmet ithalatı büyüme oranı, bir önceki yıla ilişkin yüzde 6.9 oranından 2007 yılında, büyük bir sıçramayla, yüzde 11.1'e tırmanmıştır. Bu olumsuz gelişme etkisini net ihracatın GSYH büyümesi üzerine olan etkisinde de göstermiş ve net ihracatın büyümeye olan olumsuz katkısı 2006 yılında yüzde (-) 0.3 iken, 2007 yılında yüzde (-) 1.5'e yükselmiştir.

TABLO.II.3.4.
2007 YILI GSYH HARCAMA BİLEŞENLERİ
(Cari Fiyatlarla)

	Milyon YTL.	% Pay	2007/2006
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	856 387.7	100.0	4.5
Yerleşik Hanehalkları Tüketimi	605 236.3	79.7	4.6
Yerleşik Olan ve Olmayan Hanehalkları Yurtiçi Tüket.	632 730.6	73.9	3.8
(-) Yerleşik Olmayan Hanehalkları Yurtiçi Tüketimi	31 741.6	3.7	-7.5
Yerleşik Hanehalkları Yurtdışı Tüketimi	4 247.3	0.5	7.5
Devletin Nihai Tüketim harcamaları	104 465.8	12.2	2.8
Maaş ve Ücret	59 977.0	7.0	1.1
Mal ve Hizmet Alımları	44 488.8	5.2	4.7
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	184 126.0	21.5	3.3
Kamu Sektörü	28 990.9	3.4	7.6
Makine-Teçhizat	5 133.5	0.6	16.5
İnşaat	23 857.4	2.8	5.2
Özel Sektör	155 135.1	18.1	2.7
Makine-Teçhizat	92 849.5	10.8	0.7
İnşaat	62 285.5	7.3	6.3
Stok Değişimleri*	5 729.1	0.7	
Mal ve Hizmet İhracatı	187 952.7	21.9	6.7
(-)Mal ve Hizmet İthalatı	231 123.1	27.0	11.1

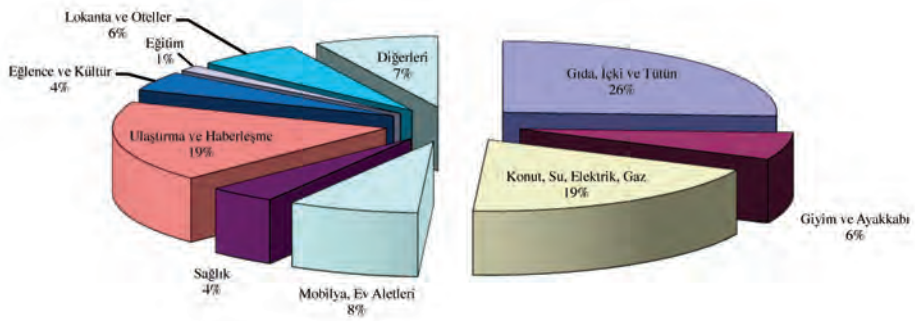
* İstatistiki hatayı da içermektedir.

Yerleşik olan ve yerleşik olmayan hanehalklarının 2007 yılında yapmış oldukları yurtiçi tüketim harcamalarının başlıca tüketim alanları itibariyle dağılımı ile bu tüketim alanlarının toplam tüketim harcamaları içindeki payları aşağıda verilmektedir:

Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanhalklarının 2007 Yılı Yurtiçi Tüketimi
(Cari Fiyatlarla Milyon YTL.)

	Milyon YTL.	Pay
Yerleşik ve Yerleşik Olmayan Hanhalkları Yurtiçi Tüketimi	632 730.6	100.0
Gıda İçki ve Tütün	163 155.3	25.8
Giyim ve Ayakkabı	39 510.7	6.2
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve yakıtlar	119 678.8	18.9
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev bakım Hizmetleri	48 721.6	7.7
Sağlık	25 063.8	4.0
Ulaştırma ve Haberleşme	116 455.8	18.4
Eğlence ve Kültür	27 421.7	4.3
Eğitim	8 015.7	1.3
Lokanta ve Oteller	38 832.5	6.1
Çeşitli Mal ve Hizmetler	45 875.1	7.3

Hanhalklarının 2007 Yılı Yurtiçi Tüketiminin
Tüketim Alanları İtibariyle Dağılımı

Yukarıdaki Grafikten görüleceği üzere gıda, içki, tütün, ve konuta ilişkin harcamalar ile yakıt, ulaştırma ve haberleşme giderleri yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının toplam yurtiçi tüketim harcamaları içerisinde toplam ağırlıkları üçte ikiye yaklaşan üç temel tüketim alanını oluşturmaktadırlar.

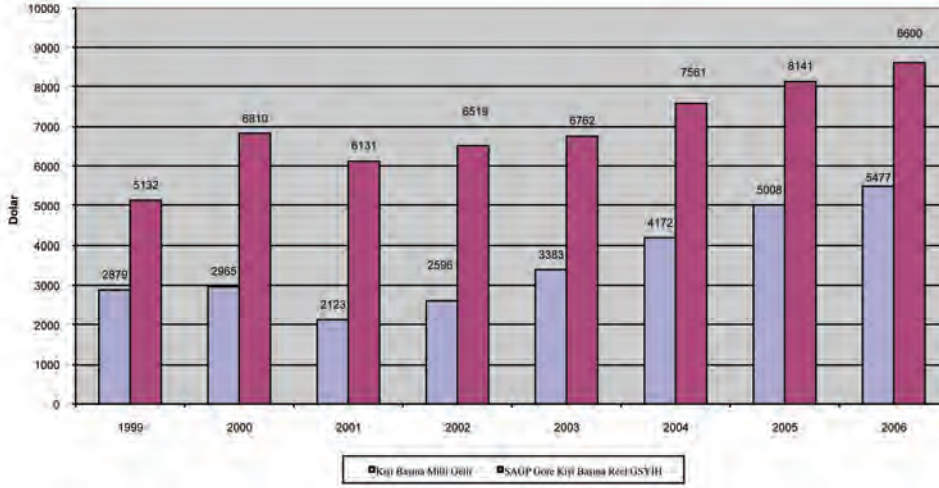
1987 yılı bazlı ulusal gelir hesap sistemine göre cari fiyatlar üzerinden 2000 yılında 1 862 YTL. olan kişi başına gelir, yaşanan derin ekonomik kriz nedeniyle 2001 yılında önemli bir azalma sergilemiş, ancak daha sonraki dönemde hızlı bir büyüme ortaya koymuştur. Dolar cinsinden kişi başına gelir 2000 yılındaki 2 965 düzeyinden 2006 yılında 5 477 Dolar düzeyine yükselmiştir. Şüphesiz bu hızlı tırmanmada, son birkaç yıllık dönemde Doların uluslararası piyasada değer yitirmesi ve Türk Lirasının aşırı değerli hale gelmesinin de önemli katkısı olmuştur. Ayrıca bu alanda not edilmesi gereken bir diğer husus ta, Türkiye İstatistik Kurumu'nca (TÜİK) 2007 yılı içerisinde yürütülmüş olan "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" çalışmaları ile tespit edilmiş olan toplam nüfus sayısının (70 586 256) , daha önce yapılmış olan Nüfus Sayımı sonuçlarının ihmal edilmeyecek ölçüde altında çıkmış olmasıdır. Bu durum şüphesiz kişi başına gelir rakamlarını yukarıda verilen rakamların üzerine taşıyacak olan bir gelişmedir.

TABLO.II.3.5.
KİŞİ BAŞINA GELİR
(1987 Yılı Bazlı Hesap Sistemine Göre)

Yıllar	Cari Fiyatlarla				1987 Fiyatlarıyla		SAGP Göre	
	YTL	Değişim (%)	Dolar	Değişim (%)	YTL	Değişim (%)	Kişi Başın GSYİH Dolar	Değişim (%)
2000	1 862	53.0	2 965	3.0	1.77	1.7	5 810	11.1
2001	2 572	38.1	2 123	-28.4	1.57	-11.3	6 131	-10.0
2002	3 950	53.6	2 596	22.4	1.67	6.4	6 519	6.3
2003	5 044	27.7	3 383	30.2	1.74	4.2	6 762	3.7
2004	5 975	18.5	4 172	23.3	1.88	8.0	7 561	11.8
2005	6 749	13.0	5 008	20.0	2.02	7.4	8 141	7.7
2006	7 890	16.9	5 477	9.4	2.11	4.5	8 600 ⁽¹⁾	5.6

(1) Dünya Bankası tahmini
Kaynak: TÜİK

GRAFİK II.3.1.
KİŞİ BAŞINA GELİR
(1987 Yılı Bazlı Hesap Sistemine Göre)

TÜİK ayrıca ayrıntıları üzerinde daha önce durulduğu gibi 2007 yılı son çeyreğinden itibaren 1998 yılı bazlı ulusal gelir hesap sistemine geçmiştir. 1998 yılı bazlı hesap sistemine göre YÜİK tarafından 2007 yılına ilişkin GSYH 856 387 milyon YTL., ve 658 786 milyon Dolar olarak tespit edilmiştir. Bu durumda 2007 yılı kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla değeri cari fiyatlarla 12 132 YTL. ve 9 333 Amerikan Doları olarak belirlenmiştir.

II.3.3. 2008 YILI I. VE II. ÜÇ AYLIK DÖNEMİNDE GSYH BÜYÜMESİ

Yaşanmış olan derin ekonomik krizlerin ardından 2002 yılının ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2008 yılı ilk ve ikinci üç aylık dönemlerinde de devam etmiş ve gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) 2007 yılının aynı dönemlerine göre, ilk çeyrekte beklentilerin biraz üzerinde, sabit fiyatlar üzerinden yüzde 6.7 oranında büyümüş, ancak yılın ikinci çeyreğinde büyüme hızı dikkat çekici bir düşüş göstererek yüzde 1.9'a gerilemiştir. 2008 yılı ilk yarısında büyüme hızı, önceki yılın aynı dönemine göre, 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 4.2 düzeyinde gerçekleşmiş-

tir. Bu şekilde ekonomi kesintisiz biçimde 26 dönem üst üste büyüme performansını göstermiştir.

2008 yılının ilk altı aylık döneminde GSYH bir önceki yılın aynı dönemine göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 16.3 oranında genişleyerek 463 milyar 611 milyon YTL. olarak, 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden ise yüzde 4.2 oranında büyüyerek 49 milyar 509 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılı birinci üç aylık döneminde gerçekleşen beklentilerin üzerindeki büyüme oranı üzerinde, imalat sanayindeki yüksek oranlı artış belirleyici olurken, yılın ikinci çeyreğinde sözkonusu sektördeki büyüme oranı çarpıcı bir daralma göstererek yüzde 2.5'e gerilemiştir. Paralel bir olumsuz gelişme ticaret ve ulaştırma, haberleşme sektörlerinde de gözlemlenmiş ve bu sektörlerde I. Çeyrekte sırasıyla yüzde 9.1 ve 7.8 olan büyüme hızları, ikinci çeyrekte yüzde 3.3'e ve 3.2'ye gerilemiştir. Tarım, avcılık, ormancılık sektöründe ise 2007 yılında yaşanan şiddetli kuraklığın neden olduğu düşük bazın da etkisiyle 2008 yılının ilk çeyreğinde bir toparlanma gözlemlenmişse de, ikinci çeyrekte (-) 3.5 düzeyinde gerçekleşen küçülme sonucu tarımsal kesim katma değeri ilk yarıda, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 1.5 oranında küçülmüştür.

Sektörün alt bileşenlerinden balıkçılık sektörü katma değeri 2008 yılı ilk yarısında önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6.1 oranında büyümüştür..

2008 yılı ilk yarısında imalat sanayi katma değeri yüzde 4.7 oranında, madencilik ve enerji sektörleri katma değerleri de sırasıyla yüzde 8.0 ve yüzde 7.3 oranında büyüme göstermiştir.

TABLO.II.3.6.
SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemlerine Göre % Değişme)

	2006	2007	2007				2008		
			I	II.	III.	IV.	I.	II.	I.Yarıyıl
Tarım, Avcılık, orman.	1.3	-7.2	-5.1	-1.2	-8.2	-10.9	2.6	-3.5	-1.5
İmalat	8.4	5.6	10.4	4.1	4.6	4.0	7.0	2.5	4.7
Enerji	8.6	6.8	6.6	8.3	6.6	5.8	9.9	5.1	7.3
Madencilik. Taşocak.	5.2	8.1	9.3	9.4	10.9	2.7	8.4	7.7	8.0
İnşaat	18.5	5.7	12.7	7.3	3.9	0.3	3.1	0.9	2.0
Ticaret	5.8	5.7	6.8	2.6	6.9	6.7	9.1	3.3	6.1
Ulaştırma	6.8	6.9	8.4	5.3	6.7	7.2	7.8	3.2	5.4
Mali Aracı Kuruluşlar	14.0	9.8	12.7	7.8	10.6	8.3	8.8	9.4	9.1
Konut	2.7	2.1	2.8	2.4	2.6	1.0	1.5	1.6	1.6
Vergi Sübvansiyon	6.6	5.9	10.2	3.5	5.3	5.2	9.1	-6.9	0.8
GSYH	6.9	4.6	8.1	4.1	3.3	3.6	6.7	1.9	4.2

Yaşadığı uzun bir daralma döneminin ardından tekrar hızlı bir büyüme süreci içine girerek ekonomik büyümeye önemli destek sağlamış olan inşaat sektöründe, ilgili bölümlerde açıklanan nedenlerle, 2007 yılı üçüncü çeyreğinden başlayan büyüme yavaşlaması bu yılın ilk yarısında da belirgin bir biçimde gözlemlenmiş ve sektör katma değeri geçen yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 2.0 oranında genişlemiştir.

Ticaret sektörü katma değeri 2008 yılı ilk çeyreğinde yüzde 9.1 oranında yüksek düzeyde bir büyüme gösterirken, ikinci çeyrekte keskin bir yavaşlama sergilemiş ve büyüme hızı yüzde 3.3'e düşerken, ilk yarı yıla ilişkin büyüme oranı önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6.1 olmuştur..

Cari fiyatlar üzerinden GSYH içinde yaklaşık yüzde 14 düzeyinde bir paya sahip olan ulaştırma sektörü katma değeri 2008 yılı ilk çeyreğinde yüzde 7.7 oranında büyümüş ve ekonomik büyümeye olan katkısı 1.2 puan olmuş, ancak ikinci üç aylık

dönemde büyüme hızı yavaşlayarak yüzde 3.3'e gerilemiştir. Vergi (-sübvansiyon) katma değeri ise 2008 yılı ilk çeyreğinde yüzde 9.1 oranında büyüme göstermiş, ancak ikinci üç aylık dönemde keskin bir yavaşlama ile yüzde 6.8 oranında küçülmüştür.

Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

GSYH'da talep yönünden en büyük paya sahip olan özel tüketim harcamalarında (yüzde 73.1) 2007 yılının üçüncü çeyreğinde gözlemlenen yavaşlama, dördüncü çeyrekte biraz toparlanmış ve bu yılın ilk çeyreğinde yerini daha canlı bir büyüme bırakmıştır. Ancak özel tüketim harcamalarında tanık olunan bu canlı seyir kısa sürmüştür ve 2008 yılının ikinci çeyreğinde yerleşik hanehalklarının özel tüketim harcamalarındaki büyüme yüzde 2.8'e gerileyerek, ilk yarı yıl büyüme oranının yüzde 5.1'de kalmasına neden olmuştur. 2008 yılı ilk üç aylık döneminde yüzde 11.9 oranında dikkat çekici bir büyüme sergilemiş olan 'gayrisafi sabit sermaye yatırımları', yılın ikinci üç aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 1.5 oranında bir daralma göstermiş ve 2007 yılının ilk yarısına göre büyüme oranı yüzde 4.7 olmuştur.

Bu yılın birinci çeyreğinde, önceki yılın aynı dönemine göre kamu tüketimi yüzde 5.6 oranında genişlerken, ikinci çeyrekte yüzde 3.7 oranında daralmış ve ilk yarı yıl itibariyle geçen yılın aynı dönemine göre büyüme oranı yüzde 0.5 düzeyinde kalmıştır.

2007 yılında yüzde 15.7 oranında büyüyen kamu sektörü makine-teçhizat yatırımları hızlı büyümesini bu yılın birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde de sürdürmüştür ve 2008 yılı ilk yarısında yüzde 37.2 düzeyinde dikkat çekici bir genişleme göstermiştir. Buna karşılık 2007 yılı genelinde yüzde 15.1 oranında büyüyen özel sektör makine-teçhizat yatırım harcamaları 2008 yılı ilk çeyreğinde yüzde 18.1 oranında hızlı bir büyüme gösterdikten sonra, ikinci çeyrekte daralmaya yüz tutmuş ve yüzde 2.7 oranında küçülmüştür. Bu gelişmeler sonucu, özel sektör makine-teçhizat yatırımları 2008 yılı ilk yarısında, geçen yılın aynı dönemine göre 6.8 oranında bir büyüme sergilemiştir.

TABLO.II.3.7.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % değişme)

	2006 Yılı	2007 Yılı	2007 Yılı				2008		
			I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	I. Çeyrek	II. Çeyrek	I. Yarıyıl
Özel Tüketim (Yerleşik Hanehalkları)	4.6	4.6	4.1	3.4	1.8	6.5	7.6	2.8	5.1
Kamu Nihai Tüketimi	8.4	2.7	6.5	7.0	13.5	4.2	5.6	-3.7	0.5
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	13.3	8.7	5.5	4.5	3.5	3.9	11.9	-1.5	4.7
Kamu Sektörü	2.6	1.5	7.3	3.7	8.2	16.1	-9.1	-16.8	13.7
Özel sektör	15.0	10.1	5.2	4.6	3.4	3.0	14.1	0.6	7.0
Mal ve Hizmet İhracatı	6.6	3.3	7.3	13.3	9.8	4.6	12.1	2.3	7.0
Mal ve Hizmet İthalatı	6.9	15.6	10.7	8.2	5.1	14.0	12.8	0.7	6.4
GSYH	6.9	4.2	4.6	8.1	4.1	3.3	6.7	1.9	4.2

2007 yılı ikinci ve üçüncü üç aylık dönemlerinde büyümeye pozitif katkıda bulunmasının ardından yılın dördüncü çeyreğinde ve biraz hafiflemekle beraber 2008 yılı ilk çeyreğinde büyümeye negatif katkıda bulunmuş olan “net mal ve hizmet ihracatı”nın büyümeye olan katkısı, 2008 yılı ikinci çeyreğinde zayıf ta olsa pozitif nitelik kazanmıştır.

TABLO II.4.6.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2002	2003	2004	2005	2006
Sanayi	9.4	8.8	9.9	5.3	5.8
Madencilik	-8.3	-3.4	4.0	13.8	4.3
İmalat	10.9	9.3	10.4	4.8	5.6
Gıda, İçecek	2.9	7.6	-0.4	6.1	6.0
Tekstil	12.5	2.1	-1.4	-11.9	-1.0
Giyim	3.3	1.7	3.7	-12.5	-4.9
Petrol Ürünleri	9.1	3.1	-4.6	-0.1	2.3
Kimyasal Ürünler	14.2	8.8	16.1	5.6	7.0
Toprak San. Ürünl.	10.9	10.0	9.4	10.0	4.4
Ana Metal Sanayii	10.1	11.9	11.6	3.4	10.6
Metal Eşya Sanayii	0.5	3.2	9.6	31.7	18.9
Makine – Teçhizat	21.4	22.4	31.1	1.1	22.0
Taşıt Araçları	27.1	47.6	53.3	9.6	9.6
Enerji	5.4	8.5	6.8	7.6	9.1

II. 4. SEKTÖREL GELİŞMELER

II.4.1. Tarım

Tarım sektörü (tarım, avcılık ve ormancılık) katma değeri 2007 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 4.7, balıkçılık sektörü ise yüzde 20.0 oranında büyüme gösterirken, 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden reel anlamda tarım, avcılık ve ormancılık sektörü yüzde 7.3 oranında küçülmüş, balıkçılık sektörü ise yüzde 8.3 oranında büyümüştür.

TARIM SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ

Cari Fiyatlarla	Değer (Bin YTL)		Değişim (%)		
	2005	2006	2007	2006	2007
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	59 027 013	60 819 444	63 693 945	3.0	4.7
Balıkçılık	1 686 734	1 843 310	2 212 399	9.3	20.0
Toplam	60 713 747	62 662 754	65 906 344	3.2	5.2
1998 Yılı Fiyatlarıyla	2005	2006	2007	2006	2007
Tarım, Avcılık, Ormancılık	9 275 244	9 393 296	8 705 964	1.3	-7.3
Balıkçılık	295 508	307 647	333 328	4.1	8.3
Toplam	9 570 752	9 700 943	9 039 292	1.4	-6.8

2007 yılında yaşanan elverişsiz iklim koşulları tarımsal faaliyetleri ve üretim hacmini olumsuz biçimde etkilemiş ve bir önceki yıla göre tarım sektörü katma değeri sabit fiyatlar üzerinden yüzde 6.8 oranında küçülmüştür. Üretim daralması yıl boyunca etkili olmuş ve sektör katma değeri önceki yılın aynı dönemlerine göre I. üç aylık dönemde yüzde 6.6, II. üç aylık dönemde yüzde 2.2, III. üç aylık dönemde yüzde 8.2 ve yılın son çeyreğinde de yüzde 7.8 oranında küçülmüştür.

Yıl içerisinde yaşanan kuraklığın etkisiyle tahıl, meyve ve sebze üretiminde bir önceki yıla göre kayda değer eksilmeler gözlemlenmiştir. Bu kapsamda seçilmiş tarla bitkilerinin tümünde üretim miktarı bir önceki yıla göre gerilemiştir. En yüksek üretim düşüşleri yüzde 48.3 ile fiğ, yüzde 34.0 ile soya, yüzde 25.9 ile susam ve yüzde 23.6 ile ayçiçeğinde meydana gelmiştir.

TABLO II.4.1.
SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİLERDE ÜRETİM DURUMU

Üretim (Bin Ton)					
	2003	2004	2005	2006	2007
Buğday	19.000	21.000	21.500	21 010	17 234
Arpa	8.100	9.000	9.500	9 661	7 307
Mısır	2.800	3.000	4.200	3 811	3 535
Çeltik	372	490	600	696	648
Tütün	112	134	135	98	80
Şeker Pancarı	12.623	13.517	14.723	14 452	12 415
Pamuk (kütlü)	2.346	2.455	2.240	2 550	2 275
Ayçiçeği	800	900	975	1 118	854
Soya	85	50	29	49	31
Fındık	480	350	530	661	530
Zeytin	850	1.600	1.200	1 767	1 076
Portakal	1.250	1.300	1.445	1 536	1 427
İncir	280	275	285	290	210
Üzüm	3.600	3.500	3.850	4 000	3 613
Patates	5.300	4.800	4.090	4 397	4 246

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO.II.4.2.
TARIMSAL DESTEKLEME ÖDEMELERİ

	Tutar (Milyon YTL.)				Pay (%)		Değişim (%)
	2004	2005	2006	2007*	2006	2007	2007/2006
Doğ. Gel. Dest. ve Alan Baz. Öde.	2.480	2.352	2.653	2 465	54.9	44.2	-7.1
DGD	2 125	1 673	2 653	1 640	55.9	29.4	-38.2
Mazot	355	410	0	480	0.0	8.6	-
Gübre	0	270	0	345	0.0	6.2	-
Fark Ödemesi Destekleme Hiz.	334	897	1 292	1794	27.2	32.2	38.9
Hayvancılık Dest. Ödeme.	209	345	661	711	13.9	12.7	7.6
Tarım Reformu Uyg. Projesi	31	29	14	36	0.3	0.6	157.1
Kuraklık Desteği	-	-	-	300	-	5.4	-
Diğer Sübvansiyonlar	-	209	395		5.9	8.1	89.0 -
Toplam	3 084	3 708	4 747	5 577	100.0	100.0	17.5

* Geçici

Yukarıdaki Tablodan görüldüğü gibi tarımsal destek ödemeleri 2007 yılında bir önceki yıla göre yüzde 17.5 oranında bir artışla 5 milyon 577 bin YTL. olarak gerçekleşmiş, bu tutar içerisinde doğrudan gelir desteği ödemelerinin payı yüzde 44.2 olurken, arz açığı olan ürünlere, hububat ve çaya yapılan ödemeleri kapsayan “ Fark ödemesi destekleme hizmetleri” sübvansiyonunun payı yüzde 32.2 olmuştur. 2007 yılında tarımsal destekleme ödemelerinde bir önceki yıla göre en büyük artış yüzde 38.9 oranında ve 502 milyon YTL. tutarla “fark ödemesi destekleme hizmetleri”nde gerçekleşmiştir.

II.4.2. SANAYİ

Genel ekonomik konjonktörde 90’lı yılların ortalarından 2000’li yılların başına kadar olan dönemde yaşanmış olan dalgalı seyir doğal olarak sanayi sektörü katma değerindeki gelişmelerde de etkisini derinden göstermiştir. 1994 yılındaki ekonomik kriz sürecinde yüzde 5.7 oranında önemli bir daralma gösteren sanayi sektörü katma değeri, 1994’ü izleyen üç yıl boyunca hızlı bir genişleme göstermiş ve sırasıyla yüzde 12.1, yüzde 7.1 ve yüzde 10.4 oranında bir büyüme ortaya koymuştur. Uzak

Doğu Asya ve daha sonra Rusya'da meydana gelen ekonomik krizin de etkisiyle 1998 yılı ikinci yarısından başlayarak tekrar yavaşlama süreci içine giren sanayi sektörü katma değer artışı, 1998 yılının tümü itibariyle yüzde 2.0'de kalmıştır. 1998 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5.4 oranında küçülme gösteren sanayi sektöründeki daralma, yılın ikinci çeyreğinde yaşanan hafif bir toparlanma dışında yıl boyunca devam etmiştir. 17 Ağustos depreminin doğrudan ve dolaylı etkileri ve tüketim ve yatırım talebindeki daralmalar ayrıca ihrac talebinin düşmesi sanayi sektöründeki olumsuz gidişi daha da derinleştirmiş ve sanayi sektörü katma değeri yılın tamamı itibariyle yüzde 5.0 oranında düşmüştür.

IMF ile 1999 yılı Aralık ayında girilen Stand-by düzenlemesinin ekonomide yarattığı iyimser beklentiler, faiz hadlerinde meydana gelen, beklenenin ötesinde düşüş ve tüketici kredileri elverişliliğindeki iyileşmeler, 2000 yılı ilk üç aylık döneminden itibaren, tüketim ve yatırım talebinde ve dolayısıyla sanayi üretiminde yeniden büyüme eğilimine girilmesinde temel etkenler olmuşlardır. 2000 yılında oniki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla göre toplam sanayi üretimi yüzde 6.1 artış göstermiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 aylarında yaşanan ve önce para piyasalarında etkili olan krizler daha sonra reel ekonomiye de yansımıştır. Oniki aylık ortalamalar bazında bir önceki yıla göre, 2001 yılında toplam sanayi üretimi yüzde 8.7 oranında şiddetli bir daralma göstermiştir.

TABLO II.4.3.
SANAYİ SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI

Yıl	Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
1998	2.0	9.3	11.5	5.0
1999	-5.0	-7.3	1.2	5.3
2000	6.1.	-2.8	6.5	7.4
2001	-8.7	-8.0	-9.5	-1.8
2002	9.4	-8.3	10.8	5.4
2003	8.7	-3.4	9.3	8.5
2004	9.9	4.0	10.4	8.5
2005	5.3	13.8	4.8	7.6
2006	5.8	4.3	5.5	9.1
2007	5.4	9.6	4.8	8.7

Madencilik sektörü dışında kalan toplam sanayi, imalat ve enerji sektörlerinin 2002 yılı başından itibaren tekrar bir toparlanma dönemine girdiği ve bu sürecin yıl boyunca bu sektörlerde hızlanarak devam ettiği gözlenmiştir. İmalat, enerji ve toplam sanayi sektörlerinde 2002 yılında gerçekleşen bu hızlı üretim genişlemesinde bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın baz rakamlarını düşürmüş olmasının yanısıra stok yenileme faaliyetleri ve ihracat artışı da önemli etkenler olmuşlardır.

Madencilik sektörü dışında alt sektörler olan imalat sanayii ve enerji sektörlerinde 2003 yılında gerçekleşen hızlı büyüme, 2002 yılında sanayi sektörü katma değerinde gerçekleşen genişlemenin sözü edilen yılda da ivme kazanarak devam etmesini sağlamıştır. Canlı iç talebin yanısıra ihracat hacminde sağlanan dikkat çekici artış sanayi sektörü katma değerinin büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki yıllara göre sanayi sektörü üretim endeksi 2003 yılında yüzde 5.3 oranında artarken, bu sektörün katma değeri yüzde 7.8 oranında yükselmiştir.

1999 – 2003 döneminde kesintisiz biçimde küçülme eğilimi göstermiş olan madencilik sektörü üretimi 2004 yılında tekrar büyümeye başlamıştır. Sanayi sektörü katma değerinde 2002 ve özellikle 2003 yıllarında gerçekleşen hızlı büyüme 2004 yılında da devam etmiştir. Süregelen ekonomik büyüme, geleceğe yönelik beklentilerdeki iyileşme ve faiz hadlerindeki belirgin düşüş ile canlı bir seyir izleyen iç talep ve ihracat hacminde tanık olunan hızlı genişleme, 2004 yılında sanayi sektörü katma değerinin yüzde 11.3 düzeyinde hızlı bir büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

TABLO.II.4.4.
SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
(1998 Yılı Fiyatları İle Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Madencilik	-6.5	-2.4	-2.2	3.4	9.0	5.2	8.1
İmalat Sanayi	-7.6	2.9	8.4	11.9	8.2	8.4	5.4
Elektrik, Gaz, Su	-3.4	3.3	4.9	7.1	14.1	8.6	6.2
Toplam Sanayi	-7.3	2.7	7.8	11.3	8.6	8.3	5.5

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Tüketim ve yatırım talebinin canlı olmasına karşılık YTL.'nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak tüketim talebinin ithal mallarına kayması, ihracat hacmi büyüme hızının yavaşlaması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle sanayi sektörü katma değeri büyüme hızında 2005 yılında, bir önceki yıla göre, belirgin bir yavaşlama meydana gelmiştir. Yukarıda verilen tablodan görüleceği üzere, önceki iki yıllık dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 9.5 olan sanayi sektörü katma değeri büyüme hızı 2005 yılında, yine canlılığını korumakla beraber, biraz gerilemeyle yüzde 8.6 olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi sektörü katma değerindeki büyüme 2006 yılında yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuş ve cüzi bir azalma ile yüzde 8.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişimde şüphesiz madencilik ve enerji alt sektörlerindeki yavaşlamaya karşılık, toplam sanayi sektörü içinde yüzde 86.92 oranında ağırlığa sahip olan imalat sanayindeki büyümenin, bir önceki yıla ilişkin yüzde 8.2 düzeyinden 2006 yılında yüzde 8.4'e çıkması esas etken olmuştur.

TABLO.II.4.5.
SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
DÖNEMSEL DEĞİŞİM HIZLARI

(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % olarak 1998 Yılı Temel Fiyatları Üzerinden)

	Toplam Sanayi	İmalat	Madencilik	Enerji
2006	8.3	8.4	5.2	8.6
I. Dönem	6.4	6.1	3.6	12.1
II.Dönem	12.2	12.4	12.6	9.4
III. Dönem	9.0	9.0	11.3	8.9
IV. Dönem	5.7	6.0	-5.6	5.8
2007	5.5	5.4	8.1	6.2
I. Dönem	10.0	10.2	9.3	7.0
II. Dönem	4.3	3.9	9.4	7.8
III: Dönem	4.7	4.3	10.9	7.0
IV. Dönem	3.6	3.6	2.7	3.9

2007 yılının ilk üç aylık döneminde canlı bir seyir izleyen toplam sanayi sektörü ve imalat alt sektörü üretim düzeyleri yılın ikinci üç aylık döneminden itibaren dikkat çekici bir yavaşlama süreci içersine girmiş ve bu durumunu yılın geri kalan bölümünde de sürdürmüştür. Son üç aylık dönem dışında madencilik ve enerji sektörlerinde üretim düzeyi canlı bir seyir izlemiş ve dönemsel katma değer büyüme oranları yılın ilk dokuz aylık döneminde anılan sektörlerde sırasıyla yüzde 9.0 ve yüzde 7.0'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan sanayi sektörü¹ alt sektörleri ile imalat alt sektörünün başlıca dallarına ilişkin üretim endekslerinde son beş yıllık dönemde gözlemlenen gelişmeler aşağıdaki tabloda verilmektedir:

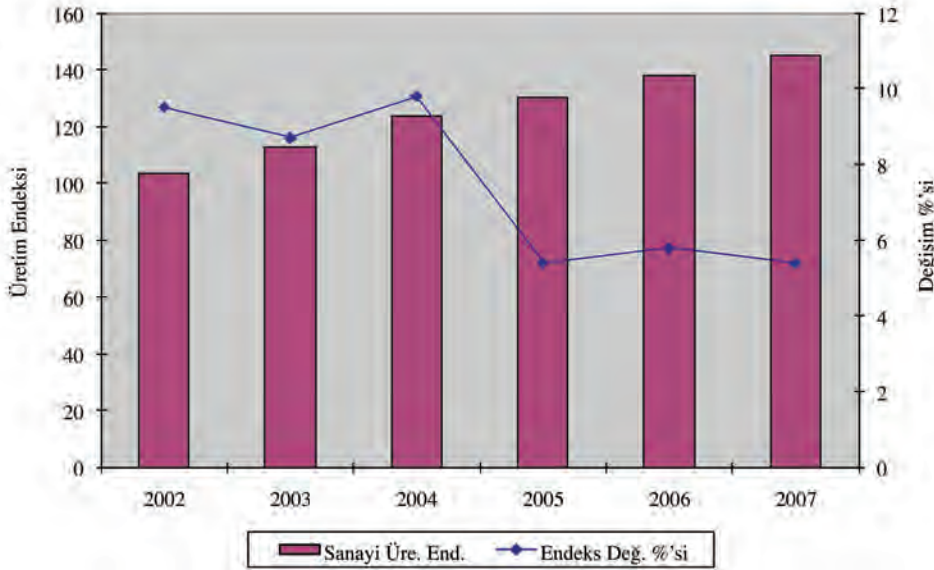
TABLO.II.4.6.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2005	2006	2007
Sanayi	5.4	5.8	5.4
Madencilik	13.8	4.3	9.6
İmalat	4.8	5.5	4.8
Gıda, İçecek	6.2	6.0	2.4
Tekstil	-11.8	-1.0	2.3
Giyim	-12.4	-4.8	2.2
Petrol Ürünleri	-0.1	2.4	2.1
Kimyasal Ürünler	6.3	6.3	9.6
Toprak San. Ürünl.	10.2	4.4	0.0
Ana Metal Sanayii	3.4	10.7	11.7

(1) Sanayi sektörü madencilik, imalat ve elektrik, gaz, su olmak üzere üç ana alt sektörden oluşmakta olup, toplam sanayi sektörü içinde madencilik sanayii yüzde 4.89, imalat sanayii yüzde 86.92 ve elektrik, gaz ve su sanayii de yüzde 8.19 oranında ağırlığa sahiptir.

Sektör, alt sektör	2005	2006	2007
Metal Eşya Sanayii	32.0	18.9	14.4
Makine – Teçhizat	1.2	22.0	4.6
Taşıt Araçları	9.6	9.7	10.3
Enerji	7.6	9.1	8.7

SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI

2002 – 2004 döneminde tanık olunan canlı bir genişlemenin ardından 2005 yılında imalat sanayii üretiminde meydana gelen yavaşlama 2006 yılında görece olarak hafiflemiştir. Çin'den yapılan ithalat üzerindeki kotaların kaldırılmasının da etkisiyle özellikle dış piyasalardaki daralma sonucu, 2005 yılında tekstil ve giyim sanayii üretim endekslerinde önemli bir daralma ile karşı karşıya kalınmış bu eğilim 2006 yılında da etkisini sürdürmüştür. Önceki iki yılda üretim endeksinde yaşanan düşmenin yol açtığı baz etkisinin de katkısıyla söz konusu iki sektörde 2007 yılında düşük te olsa bir üretim artışı gerçekleşmiştir.

İmalat sanayii alt sektörlerinde 2007 yılı içinde tanık olunan gelişmeler incelendiğinde, bir önceki yıla göre en hızlı üretim artışlarının yüzde 24.1 ile ‘elektrikli makine cihaz imalatı’nda, yüzde 17.5 ile ‘ağaç ve mantar üretimi’nde, yüzde 11.2 ile ‘plastik, kauçuk ürünler imalatı’nda

Gerçekleşmiş olduğu gözlemlenmektedir. Buna mukabil geçtiğimiz yıl bir önceki yıla göre, ‘büro, muhasebe, bilgi işlem makineleri imalatı’ yüzde 35.0 (bir önceki yıl gerçekleşen hızlı büyümenin yarattığı baz etkisi nedeniyle) yüzde 35.0, ‘radyo, tv ve haberleşme cihazları’ üretimi yüzde 29.8, ‘mobilya imalatı’ yüzde 13.8 oranında daralma sergilemiştir.

Diğer taraftan madencilik sektörü kapsamında ‘maden kömürü, linyit üretimi’ bir önceki yıla göre 2007 yılında yüzde 13.6 oranında artış gösterirken, ‘ham petrol ve doğal gaz’ üretimi yüzde 2.7 oranında azalma göstermiştir.

Sanayi sektörü katma değerinin GSYH içerisindeki payında 2001 yılından buyana gözlemlenmekte olan azalma eğilimi 2007 yılında da devam etmiş ve toplam sanayi sektörünün payı cari fiyatlar üzerinden, 2006 yılına ilişkin yüzde 20.1 oranından 2007 yılında yüzde 19.6’ya gerilemiştir. Bu gelişmede hizmetler sektörünün payında meydana gelen büyümenin etkisi önem taşımaktadır.

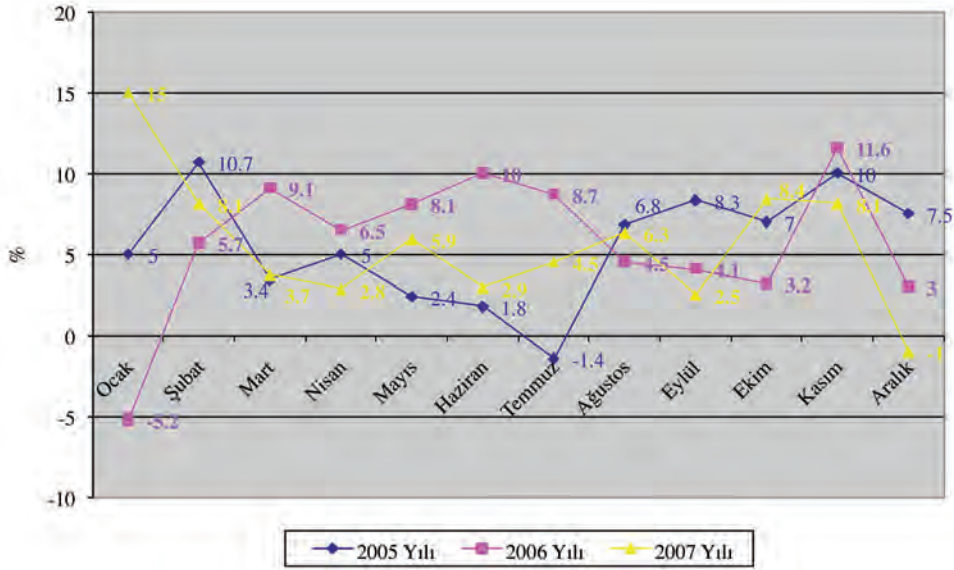
TABLO.II.4.7.
GSYİH İÇİNDE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ PAYI
(Cari Üretici Fiyatlarıyla % Olarak)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Madencilik	1.0	0.9	1.0	1.1	1.2	1.2	1.2
İmalat Sanayi	19.1	17.8	17.7	17.4	17.3	17.2	16.5
Elektrik, Gaz, Su	2.4	2.3	2.2	1.9	1.8	1.8	1.8
Toplam Sanayi	22.4	21.0	20.9	20.3	20.3	20.1	19.6

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Sanayi üretim endeksinde 2005, 2006 ve 2007 yıllarında aylar itibariyle, önceki yılın aynı ayına göre meydana gelen gelişmeler aşağıda Grafik halinde verilmektedir:

TOPLAM SANAYİ AYLIK ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİMİ (Önceki Yıl Aynı Aya Göre % Değişim)

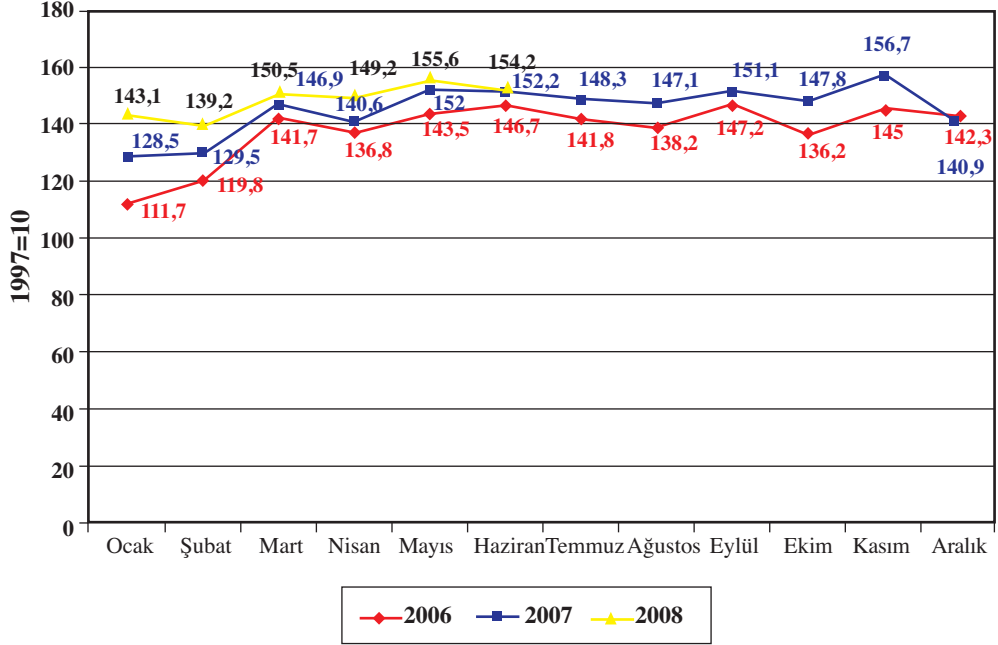

II.4.2.1.SANAYİ SEKTÖRÜNDE 2008 YILI GELİŞMELERİ

2008 yılı Ocak-Haziran döneminde altı aylık ortalamalar itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre sanayi sektörü yüzde 4.9 ve alt sektörler olan madencilik yüzde 8.9, imalat sanayii yüzde 4.4, elektrik, gaz ve su yüzde 7.8 oranında artış göstermişlerdir.

Aşağıda son üç yıllık dönemde aylık sanayi üretim endeksinde meydana gelen gelişmeler Grafik halinde verilmektedir. Görüldüğü gibi 2008 yılının ilk yarısında tüm aylarda sanayi üretim endeksi önceki iki yıla ilişkin endeks değerlerinin üstünde gerçekleşmiştir.

AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ
(1997 = 100.0)

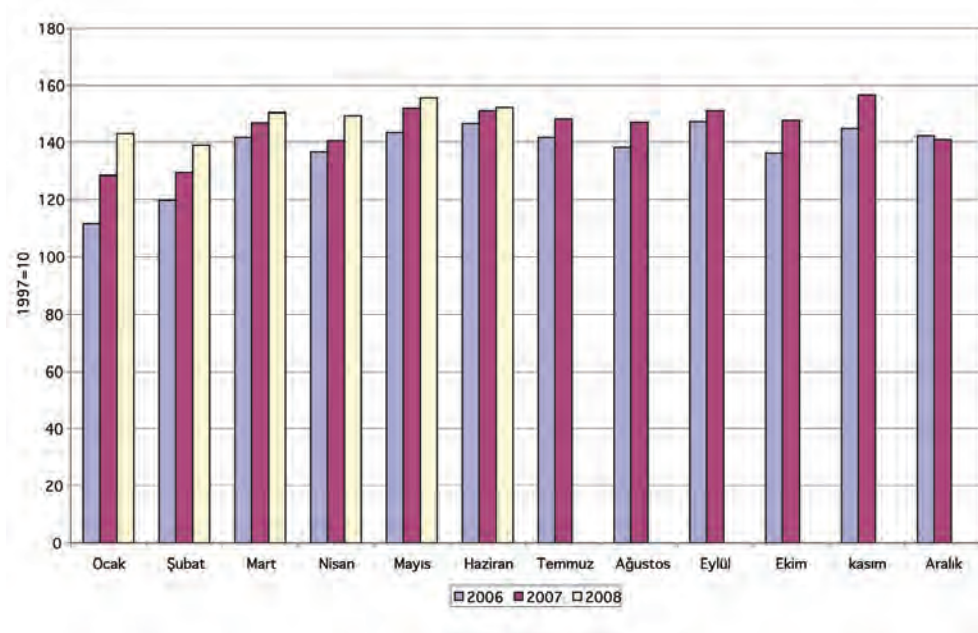

TABLO.II.4.8.
AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2005	2006	2007	2008					
				Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Sanayi	5.4	5.8	5.4	11.4	7.5	2.5	6.3	2.4	0.8
Madencilik	13.8	4.3	9.6	7.1	13.3	12.4	-1.1	2.5	20.3
İmalat	4.8	5.5	4.8	11.3	6.6	1.8	6.7	1.9	-0.4
Gıda, İçecek	6.2	6.0	2.4	10.1	7.5	4.6	7.6	6.0	2.2
Tekstil	-11.8	-1.0	2.2	-3.9	-13.1	-18.9	-15.1	-19.5	-21.4
Giyim	-12.4	-4.8	2.2	4.8	1.9	-10.6	1.8	-10.5	-18.0
Petrol Ürünleri	-0.1	2.4	2.1	7.9	-5.3	2.4	21.0	0.6	0.2
Kimyasal Ürünler	.3	6.3	6.6	19.4	11.7	-5.8	-2.6	-6.2	-1.2

Sektör, alt sektör	2005	2006	2007	2008					
				Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Toprak San. Ürün.	10.3	4.3	-0.1	5.0	8.8	4.9	9.0	6.6	3.8
Ana Metal Sanayii	3.4	10.7	11.7	13.9	8.3	9.8	8.1	7.8	9.3
Metal Eşya Sanayii	32.0	18.9	14.4	-5.6	-3.8	-2.7	3.7	-2.7	3.8
Makine – Teçhizat	1.2	22.0	4.5	-8.0	-3.7	-3.9	2.1	-3.7	-12.6
Taşıt Araçları	9.6	9.7	10.3	46.6	35.7	25.8	32.4	20.7	15.8
Enerji	7.6	9.1	8.7	12.8	13.1	4.9	5.2	6.7	4.5

AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (1997 = 100.0)

Aşağıda verilen Tabloda son dört yıla ilişkin yıllık ortalama ve 2008 yılı Ocak – Haziran dönemi aylık kapasite kullanım oranları verilmektedir.

TABLO.II.4.9.
KAPASİTE KULLANIM ORANI
(% Olarak)

	Yıllık			2008					
	2005	2006	2007	Ocak	şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
İmalat sanayii	80.3	81.0	81.8	80.3	79.3	81.2	81.7	82.4	82.3
Kamu	86.2	89.4	88.4	88.7	84.1	86.3	91.8	96.0	95.7
Petrol Ürünleri	90.9	93.0	89.7	89.3	81.6	86.8	91.8	96.0	95.7
Gıda	79.2	79.9	79.5	77.1	71.0	70.2	71.4	89.6	89.4
Kimya	73.6	89.1	90.3	97.5	96.0	69.4	96.2	97.9	98.9
Ana Metal	90.2	86.4	91.4	90.6	92.5	97.8	96.0	92.8	99.1
Özel	78.0	79.6	80.8	79.3	78.7	80.6	80.4	80.8	80.6
Gıda-İçecek	70.	70.8	72.5	70.4	70.3	72.1	70.8	70.4	70.4
Tekstil	80.9	80.6	81.7	78.3	76.9	76.9	77.6	76.6	75.7
Giyim	81.8	82.5	83.6	82.9	83.5	81.7	80.9	81.5	81.4
Petrol Ürünleri	65.3	64.0	68.1	62.1	46.1	61.7	69.9	68.0	71.2
Kimya	75.7	74.5	74.7	72.6	74.9	76.9	75.9	76.1	75.7
Toprak ürünleri	82.5	83.4	82.3	74.2	73.3	79.3	83.1	84.7	84.9
Ana Metal	80.2	82.7	84.8	84.9	81.3	86.6	85.2	86.8	87.1
Makine-Teçhizat	75.6	79.8	76.9	73.7	74.0	73.7	76.7	78.1	77.3
Taşıt Araçları	83.8	85.5	88.0	88.8	89.9	90.9	89.1	90.3	89.4

Kaynak : DPT, Aylık Ekonomik gelişmeler, Temmuz 2008, S. 5.

II.4.2.2. MADENCİLİK

Madencilik sektörü katma değerinde 2007 yılında, ulusal hasıla artış hızının ve toplam sanayi üretimi katma değeri artış hızının üstünde yüzde 8.1 oranında bir büyüme olmuştur. Bir önceki yıl yüzde 5.2 olan toplam madencilik sektörü üretim artış hızında 2007 yılında gözlenen yükselmeye, özellikle maden kömürü, linyit ve metal cevheri üretiminde sağlanan hızlı büyüme birinci derecede rol oynamıştır.

TABLO.II.4.10.
MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ
(1997 = 100.0)

(1997=100)

	Üretim Endeksi				Değişim (%)		
	2004	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Madencilik ve Taşocakçılığı	82,6	94,0	98,1	107,5	13,8	4,4	9,6
Maden Kömürü, Linyit ve Turba Sanayi	73,5	98,0	104,0	118,1	33,3	6,1	13,6
Ham Petrol ve Tabii Gaz Üretimi	73,4	79,7	69,3	67,4	8,6	-13,0	-2,7
Metal Cevheri Madenciliği	49,4	53,8	65,5	83,9	8,9	21,7	28,1
Diğer Madencilik	121,1	118,7	125,8	131,1	-2,0	6,0	4,2

Kaynak: TÜİK

II.4.2.3. İMALAT SANAYİİ

İmalat sanayi üretimi 2007 yılının ilk üç aylık döneminde canlı seyretmiş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10.2 oranında bir katma değer artışı sağlanmıştır. Ancak ekonomik büyüme hızında yaşanan yavaşlamaya paralel olarak ve ayrıca YTL.'nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak tüketim talebinin ithal mallarına kayması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle yılın geri kalan döneminde imalat sanayi büyüme hızında belirgin bir yavaşlama gözlemlenmiştir. İmalat sanayi katma değeri büyüme hızı 2007 yılının II., III. ve IV.'ncü çeyreklerinde sırasıyla yüzde 3.9, yüzde 4.3 ve yüzde 3.6 oranında gerçekleşmiştir.

2006 yılında yüzde 5.6 olan imalat sanayi üretim endeksi büyüme oranı ise, 2007 yılında, katma değer artışındaki yavaşlama paralelinde yüzde 4.8'e gerilemiştir.

TABLO.II.4.11
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100.0)

(1997=100)

İmalat Sanayi ve Bazı Alt Sektörleri	Üretim Endeksi				Değişim (%)		
	2004	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Toplam İmalat Sanayi	123,6	129,6	16,8	143,3	4,9	5,6	4,8
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	112,1	119,0	126,1	129,1	6,2	6,0	2,4
Tekstil Ürünleri İmalatı	102,9	90,7	89,8	91,8	-11,9	-1,0	2,2
Giyim Eşyası İmalatı	114,6	100,4	95,5	97,6	-12,4	-4,9	2,2
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	92,5	75,0	85,7	85,2	-18,9	14,3	-0,6
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	133,7	154,9	158,7	186,4	15,9	2,5	17,5
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	113,6	119,1	120,2	128,8	4,8	0,9	7,2
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	139,9	148,6	158,0	173,2	6,2	6,3	9,6
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	160,0	191,6	169,1	188,0	19,8	-11,7	11,2
Ana Metal Sanayi	8133,7	138,2	152,9	170,8	3,4	10,6	11,7
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	182,6	200,2	219,5	242,0	9,6	9,6	10,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

İmalat sanayi kapasite kullanım oranında 2007 yılında bir önceki yıla göre cüzi bir artış olmuş ve yüzde 81.0'den, yüzde 81.8'e yükselmiştir

TABLO.II.4.12.
İMALAT SANAYİİ KAPASİTE KULLANIM ORANLARI

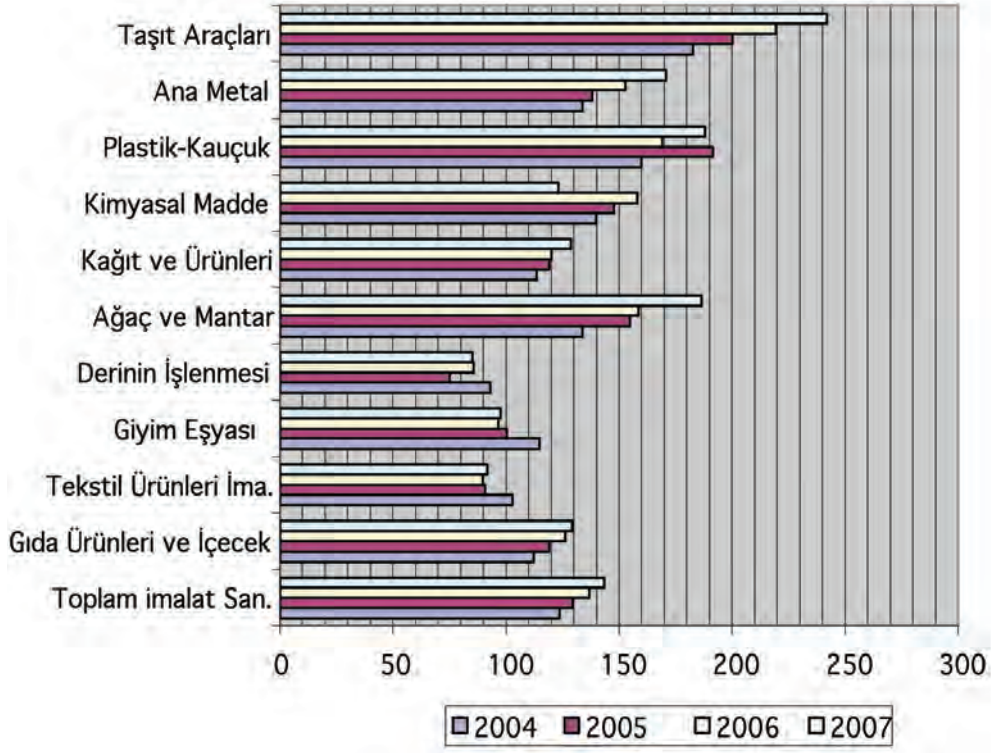
(Üretim Değeri Ağırlıklı, %)

İmalat Sanayi ve Bazı Alt Sektörleri	2005			2006			2007		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	86,0	78,8	80,3	89,4	79,6	81,0	88,4	80,7	81,8
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	79,2	70,1	71,0	77,9	70,7	71,2	79,0	72,3	72,6
Tekstil Ürünleri İmalatı	41,8	80,8	80,8	74,9	80,5	80,5	70,8	81,5	81,5
Giyim Eşyası İmalatı	0,0	81,7	81,7	0,0	82,5	82,5	0,0	83,5	83,5
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	0,0	66,4	66,4	0,0	67,8	67,8	0,0	68,0	68,0
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	83,9	83,9	0,0	85,9	85,9	0,0	85,7	85,7
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	83,3	84,6	84,7	44,3	83,3	83,3	84,2	85,4	85,5
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	73,6	75,6	75,1	89,0	74,9	76,9	90,3	74,7	77,1
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	80,9	80,9	0,0	80,3	80,3	0,0	81,1	81,1
Ana Metal Sanayi	90,2	80,1	82,2	86,4	82,8	83,6	91,4	84,6	85,7
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	0,0	83,6	83,6	0,0	85,4	85,4	0,0	88,0	88,0

2007 yılında imalat sanayinde kapasite kullanım oranı devlet kesiminde yüzde 88.4 olarak gerçekleşirken, özel sektörde daha düşük oranda, yüzde 80.7 olarak gerçekleşmiştir.

Bazı ülkelerce birtakım mevzii korumacılık önlemleri alınmış olmakla beraber, Çin'den yapılan tekstil ürünleri ithalatında uygulanagelmekte olan kotaların uluslar arası düzeyde kaldırılması veya yumuşatılması ve özellikle YTL.'nin aşırı değer kazanmış olması nedenleriyle iç piyasada ve dış piyasalarda karşı, karşıya kalınan rekabet gücü kaybı, 2005 yılında olduğu gibi 2006 ve 2007 yıllarında da imalat sanayii kapsamındaki tekstil, giyim eşyası ve deri ürünleri sanayii ürünleri üretimlerinde dikkat çekici boyutta üretim azalmalarına yol açmış olup, bu durum aşağıda verilen Grafikte açık biçimde gözlenmektedir..

İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ (1997 = 100.0)

Yukarıda verilen Tablodan ve Grafikten açık biçimde görüldüğü gibi yakın geçmiş dönemde kapasite kullanım oranında en hızlı büyümenin gerçekleştiği imalat sanayii alt sektörleri 'taşıt araçları ve karoseri imalatı' ile 'ana metal sanayii' olmuştur.

Aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere 2007 yılında dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları kapsamında en hızlı üretim artışları yüzde 54.9 ile bulaşık makinesi, yüzde 17.0 ile otobüs, yüzde 16.9 ile kamyonet ve yüzde 13.2 ile otomobil üretiminde gerçekleşmiştir. Buna karşılık bir önceki yıla göre 2007 yılında üretim daralması en çok yüzde 29.5 ile televizyon ve yüzde 14.4 ile kamyon üretiminde gözlenmiştir.

Aşağıdaki Tablolarda, 2005 – 2007 yılları itibariyle, seçilmiş dayanıklı tüketim ve yatırım malları üretim düzeyleri ve yıllık değişim oranları verilmektedir:

TABLO II.4.13.
SEÇİLMİŞ DAYANIKLI TÜKETİM VE YATIRIM MALLARI ÜRETİMİ

Mallar	Adet			Değişim (%)	
	2005	2006	2007	2006	2007
Buzdolabı	5.098.866	6.222.690	6.160.335	22,0	-1,0
Bulaşık Makinesi	783.278	1.192.314	1.832.608	52,2	53,7
Çamaşır Makinesi	4.433.810	5.410.212	5.407.789	22,0	0,0
Elektrik Süpürgesi	1.206.693	1.487.791	1.575.867	23,3	5,9
Fırın	5.859.311	6.567.175	6.472.196	12,1	-1,4
Televizyon	20.908.706	18.283.948	12.642.537	-12,6	-30,9
Otomobil	635.137	712.564	856.244	12,2	20,2
Midibüs - Minibüs	59.070	46.510	38.264	-21,3	-17,7
Otobüs	5.160	5.837	6.115	13,1	4,8
Kamyonet	128.426	136.594	157.677	6,4	15,4
Kamyon	39.324	35.142	29.702	-10,6	-15,5
Traktör	38.155	42.496	37.456	11,4	-11,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Aşağıda verilen Tabloda ise son üç yıllık dönemde başlıca sanayi ara maddeleri üretiminde gözlemlenen gelişmeler verilmektedir.

Başlıca sanayi ara maddeleri üretiminde en dikkat çekici artış yüzde 563.9 ile küp şekerde gerçekleşmiş onu, yüzde 81.6 ile linyit üretimi ve yüzde 27.9 ile bakır teller izlemiştir. 2007 yılında önemli üretim düşüşlerinin gerçekleştiği ara maddeler ise yüzde 33.0 ile sentetik dokuma, yüzde 22.2 ile normal benzin, yüzde 14.0 ile kristal şeker ve yüzde 11.3 ile teneke rulo saç olmuştur.

TABLO II.4.14.
BAŞLICA SANAYİ ARAMADDELERİ ÜRETİMİ

Maddeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2005	2006	2007	2006	2007
Taşkömürü	3.049.699	3.070.793	3.233.330	0,7	5,3
Linyit (Bin Ton)	55.626	61.006	70.619	9,7	15,8
Ham Petrol	2.280.764	2.175.353	2.134.260	-4,6	-1,9
Doğalgaz (m ³)	483.525	307.136	287.500	-36,5	-6,4
Buğday Unu	2.296.341	2.192.794	2.372.330	-4,5	8,2
Kristal Şeker	1.923.890	1.861.600	1.601.054	-3,2	-14,0
Küp Şeker	4.013	4.355	28.911	8,5	563,9
Rakı (45) (Bin Litre)	44.062	37.839	37.755	-14,1	-0,2
Şarap (Bin Litre)	25.993	25.078	25.156	-3,5	0,3
Bira (Bin Litre)	893.557	905.886	920.470	1,4	1,6
Filtreli Sigara	104.106	130.269	119.579	25,1	-8,2
Pamuk İpliği	460.376	526.456	536.280	14,4	1,9
Sentetik İplik	569.533	567.809	571.476	-0,3	0,6
Pamuklu Dokuma (Bin Metre)	603.349	645.232	699.283	6,9	8,4
Sentetik Dokuma (Bin Metre)	251.589	258.990	173.433	2,9	-33,0
Yazı Kağıdı	279.815	285.064	272.471	1,9	-4,4
Karton	259.440	258.848	283.934	-0,2	9,7
Normal Benzin	64.898	64.189	49.935	-1,1	-22,2
Kurşunsuz Benzin	3.313.107	3.695.380	4.097.371	11,5	10,9
Motorin	7.549.248	7.616.527	7.338.368	0,9	-3,7
Fuel Oil 6	6.388.568	6.192.261	6.023.314	-3,1	-2,7
LPG	767.290	800.674	761.223	4,4	-4,9
Polietilen	273.588	384.656	393.890	40,6	2,4
PVC + PCC Kompound	133.266	135.097	155.014	1,4	14,7
Binek Oto Dış Las. (Bin Adet)	17.535	17.488	17.557	-0,3	0,4
Karo Fayans (Bin m ²)	477.009	452.447	436.144	-5,1	-3,6

Maddeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2005	2006	2007	2006	2007
Çimento	41.669.151	47.977.425	49.628.720	15,1	3,4
Pik	178.395	159.733	290.102	-10,5	81,6
Teneke Rulo Sac	140.906	133.042	117.989	-5,6	-11,3
Alümina	112.558	140.089	163.435	24,5	16,7
Bakır Teller	94.920	110.201	140.893	16,1	27,9
Elektrik (Milyon kws)	161.741	175.896	189.961	8,8	8,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

II.4.2.4. ENERJİ

Enerji sektörü üretimi artışı 2007 yılında bir önceki yıla göre biraz yavaşlayarak yüzde 8.7 oranında gerçekleşmiştir. Enerji sektörü katma değer artışı da 2006 yılına ilişkin yüzde 8.6 oranından 2007 yılında yüzde 6.2'ye gerilemiştir.

Enerji sektörü üretimi endeksi 2007 yılı ilk üç aylık dönemde yüzde 8.9, ikinci üç aylık dönemde yüzde 9.9, üçüncü üç aylık dönemde yüzde 10.2 ve yılın son çeyreğinde de yüzde 5.9 oranında artış göstermiştir.

TABLO.II.4.15.
ENERJİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100.0)

	Üretim Endeksi	Değişim Oranları % 'si
2004	145.3	-
2005	156.3	7.6
2006	170.5	9.1
2007	185.4	8.7

2007 yılında gerçekleşen elektrik enerjisi üretiminin yüzde 48.3'ü doğal gaz yakıtlı santrallerden, yüzde 21.0'i linyite dayalı santrallerden, yüzde 18.6'sı hidrolik santrallerden, yüzde 7.5'i taşkömürüne dayalı, yüzde 4.1'ı akaryakıtı dayalı, yüzde 0.3'ü jeotermal-rüzgar enerji santrallerinden ve yüzde 0.1'i de biogaz ve diğer yakıtlara dayalı santrallerden üretilmiştir.. Bu şekilde 2007 yılında ülkemizde üretilen toplam elektrik enerjisinin yüzde 75.7'si termik santrallerden üretilmiştir. Toplam elektrik enerjisi üretimi içinde ısrarlı bir azalma eğilimi ile 2001 yılında yüzde 19.6'ya kadar düşmüş olan hidrolik santraller elektrik enerjisi üretimi payı, dalgalanma göstermekle beraber, sonraki yıllarda tekrar yükselmiş, ancak 2007 yılında, yaşanan kuraklığın da etkisiyle, tekrar gerileyerek yüzde 18.6'ya düşmüştür..

TABLO.II.4.16.
ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN KAYNAK DAĞILIMI
(Gwh Olarak)

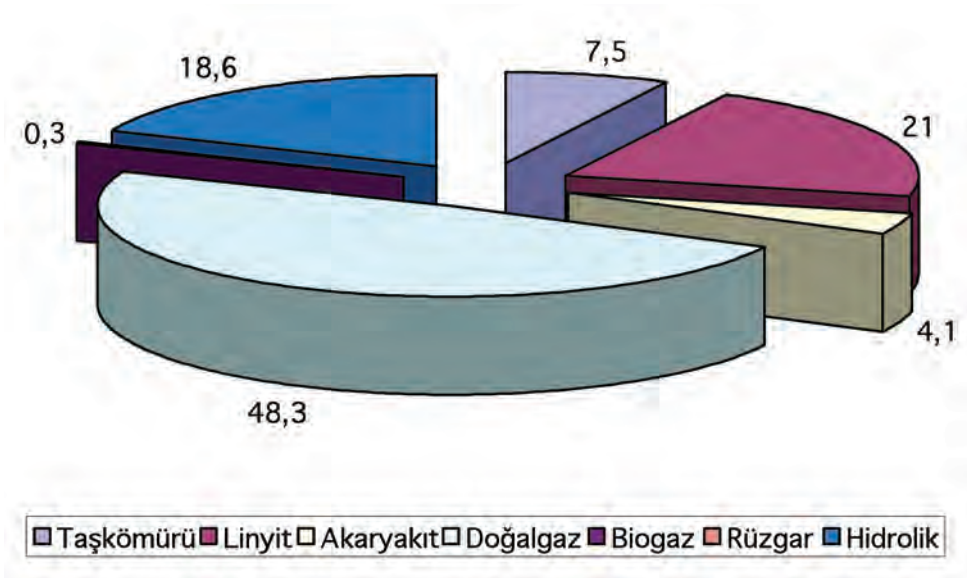
	Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar		Toplam	
	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%
1999	81.661	70.1	34.677	29.8	102	0.1	116.440	100.0
2000	93.934	75.2	30.879	24.7	109	0.1	124.932	100.0
2001	98.563	80.3	24.010	19.6	152	0.1	122.725	100.0
2002	95.563	73.9	33.684	26.0	153	0.1	129.400	100.0
2003	105.101	74.8	35.329	25.1	150	0.1	140.580	100.0
2004	104.463	69.3	46.084	30.6	151	0.1	150.698	100.0
2005	121.550	74.8	40.800	25.1	150	0.1	162.500	100.0
2006	131.535	74.8	44.244	25.1	221	0.1	176.300	100.0
2007*	154.180	81.1	35.300	18.6	620	0.3	190.100	100.0

* Geçici

Kaynak: TÜİK

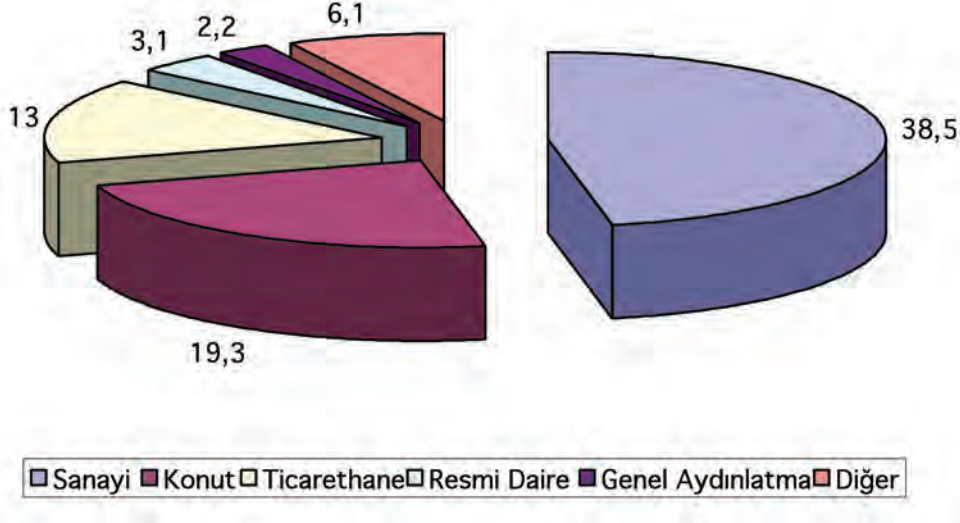
Yukarıda verilen Tablodan görüleceği üzere, termik santrallerden üretilen elektrik enerjisinin toplam elektrik enerjisi üretimi içindeki payı 2007 yılında, 2001 yılından sonraki dönemde ilk kez yüzde 80.0'in üzerine çıkarak, yüzde 81.1 olarak gerçekleşmiştir. Hidrolik santrallerden elde edilen enerji üretimindeki azalışta yaşanan kuraklık birinci derecede rol oynamıştır.

**ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN
ENERJİ KAYNAKLARINA GÖRE DAĞILIMI**
2007 Yılı

2006 yılına göre yüzde 6.7 oranında artarak 2007 yılında 188 400 Gwh'a yükselen toplam elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 19.3'ü konutlarda, yüzde 13.0'ü ticarethanelerde, yüzde 3.1'i resmi dairelerde, yüzde 2.2'si genel aydınlatmada, yüzde 38.5'i sanayi sektöründe ve kalan yüzde 6.1'i de diğer alanlarda tüketilirken, kayıp-kaçak elektrik tüketimi oranı yüzde 17.8 olmuştur.

**ELEKTRİK ENERJİSİ TÜKETİMİNİN
KULLANIM ALANLARINA GÖRE DAĞILIMI**
(2007 Yılı)

II.4.3. HİZMETLER

II.4.3.1. TİCARET

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ardından son altı yıllık dönemde ulusal hasılanın kesintisiz biçimde ve yüksek hızda büyüme göstermiş olmasının yanısıra dış ticaret hacminde gerçekleşen dikkat çekici boyuttaki genişleme doğal olarak etkisini ticaret sektörü üzerinde de göstermiştir. 2002 yılında yüzde 5.9, 2003 yılında yüzde 8.3, 2004 yılında da 12.7, 2005 yılında yüzde 8.2 oranında reel büyüme göstermiş olan ticaret sektörü katma değeri son iki yıllık dönemde büyüme hızında gözlemlenen yavaşlama paralelinde biraz yavaşlayarak 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla yüzde 5.8 ve yüzde 5.2 oranında büyüme kaydetmiştir (1998 yılı temel fiyatları ile). 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın ardından para politikasının sıkılaştırılması ve bunun faiz hadleri yoluyla tüketim ve ithal talebi üzerinde yarattığı daraltıcı etki, ticaret sektörü katma değeri genişleme hızının 2006 yılında biraz yavaşlamasına neden olmuştur. Ticaret sektörü katma de-

ğeri 2006 yılında sabit fiyatlar üzerinden, önceki yılın aynı dönemlerine göre, yılın ilk çeyreğinde yüzde 6.0, ikinci çeyreğinde yüzde 9.6, üçüncü çeyreğinde yüzde 5.4 ve dördüncü çeyreğinde de yüzde 2.5 oranında reel anlamda genişlemiştir. Ticaret sektörü katma değeri 2007 yılında ise dönemler itibariyle sırasıyla yüzde 6.4, yüzde 2.2, yüzde 6.2 ve yüzde 6.1 oranında büyüme göstermiştir. Cari fiyatlar üzerinden ticaret sektörü katma değeri 2007 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 12.7 oranında bir artışla, 122 645.4 milyon YTL.'na yükselmiş, ancak yine cari fiyatlar üzerinden büyüme hızı (% 9.6) genel ekonomideki büyüme hızının (% 12.7) yaklaşık 3 puan altında kaldığı için, GSMH içindeki payı da, bir önceki yıldaki yüzde 14.7 düzeyinde, az bir gerileme ile yüzde 14.3'e düşmüştür.

Ticaret borsaları işlem hacmi, 2007 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 16.5 oranında bir artışla, bir önceki yıldaki 53 243.0 milyon YTL.'ndan, 62 031.9 milyon YTL.'na yükselmiş ve yüzde 7.7 oranında reel bir büyüme göstermiştir (12 aylık ortalamalara göre 2007 yılı TÜFE artışı = % 8.76). 2007 yılında işlem hacminin en yüksek olduğu borsa, 7 511.8 milyon YTL. ile İstanbul Ticaret Borsası olmuş, onu 3 335.6 milyon YTL. ile İzmir, 2 320.2 milyon YTL. ile Konya ve 2 292.9 milyon YTL. ile Adana Ticaret Borsaları izlemiştir. Ticaret borsaları arasında işlem hacmi bir önceki yıla göre en çok yükselen borsalar yüzde 56.9 ile Diyarbakır, yüzde 34.8 ile Aydın, yüzde 30.9 ile Gaziantep ve yüzde 27.5 ile Tekirdağ olmuştur.

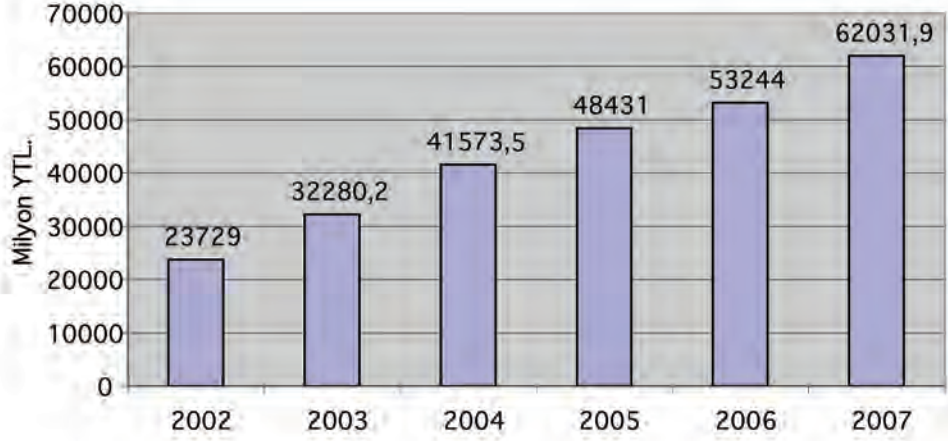
TABLO.II.4.17.
TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Yıllar	İşlem Hacmi		TEFE/ÜFE		İşlem Hacmi
	(Bin YTL)	Değişim (%)	Değişim (%) (1)		Reel Değişim (%)
2003	32.280.218	-	25,6		8,3
2004	41.573.499	28,8	14,6		12,4
2005	48.431.036	16,5	5,9		10,0
2006	53.243.986	9,9	9,3		0,6
2007	62.031.924	16,5	6,3	9,6	

Kaynak. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ekonomik Rapor, S. 44.

Not: 2003 yılı için 1994 temel yıllık TEFE, 2004 ve sonraki yıllar için 2003 = 100.0 temel yıllık ÜFE, 12 aylık ortalama yüzde değişim esas alınmıştır.

TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Bir önceki yıla göre 2007 yılında kurulan şirket sayısında yüzde 5.0 oranında, konulan sermaye tutarında yüzde 32.2 oranında bir artış olurken, kapanan şirket sayısında ise yüzde 6.6 oranında bir yükselme meydana gelmiştir. 2007 yılında 9'u kolektif, 1'i komandit, 50 658'i limited, 3 381'i anonim şirket ve 1 301'i kooperatif olmak üzere toplam sermayesi 12 605.9 milyon YTL. olan 55 350 şirket kurulmuştur. Buna mukabil 2007 yılında 118'i kolektif, 7'si komandit, 8 385'i limited, 1 126'sı anonim şirket ve 318'i kooperatif olmak üzere toplam 9 954 şirket kapanmıştır.

Gerçek kişilerde tescil sayısı önceki yıla göre yüzde 7.2 oranında bir azalış göstererek 53 568'den 49 736'ya gerilerken, ticareti terk edenlerin sayısı da yüzde 2.7 oranında bir azalma göstererek 22 719'dan 23 105'e düşmüştür.

2007 yılında protesto edilen senetlerin sayısı yüzde 24.9 oranında bir artışla 1 milyon 471 bine çıkarırken, protesto edilen senetlerin toplam parasal tutarı da yüzde 41.4 oranında bir tırmanmayla 5 732.4 milyon YTL.'na yükselmiştir. Karşılıksız çıkan çeklerin sayısı da yüzde 15.2 oranında artış göstererek 1 397 bine yükselmiştir.

TABLO.II.4.18.
PROTESTO EDİLEN SENETLER VE KARŞILIKSIZ ÇEKLER

Yıl	Protesto Edilen Senetler			Karşılıksız Çekler		
	Adet (Bin)	Değişim (%)	Tutar Bin YTL	Değişim (%)	Adet (Bin)	Değişim (%)
2001	805	-	1.114.794	-	1.199	-
2002	499	-38,0	816.175	-26,8	748	-37,6
2003	480	-3,8	907.941	11,2	850	13,6
2004	590	22,9	1.652.306	82,0	965	13,5
2005	921	56,1	2.803.142	69,7	1.103	14,3
2006	1.178	27,9	4.054.905	44,7	1.213	10,0
2007	1.471	24,9	5.732.371	41,4	1.397	15,2

Kaynak: TCMB

II.4.3.2. TURİZM

2007 yılında ülkemize gelen yabancı-turist sayısında yüzde 17.8 oranında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. YTL:’nın aşırı değerli konumda bulunmasına rağmen sağlanan bu artışta, bir önceki yıl ülkemize gelen turist-yabancı sayısında meydana gelmiş olan yüzde 6.2 oranındaki gerilemenin de baz etkisi olmuştur. 2007 yılında yurt dışına çıkan vatandaş sayısı ise dikkat çekici bir artış sergilemiş ve yüzde 22.0 oranında bir artışla 4 957 bine yükselmiştir.

TABLO.II.4.19.
GELEN TURİST YABANCI VE ÇIKAN VATANDAŞ SAYISI
(Bin Kişi)

Yıllar	Gelen Yabancı	Değişim (%)	Çıkan Vatandaş	Değişim (%)
2001	11.620	-	2.542	-
2002	13.248	14,0	2.686	5,7
2003	13.956	5,3	3.415	27,1
2004	17.548	25,7	3.845	12,6
2005	21.125	20,4	4.125	7,3
2006	19.820	-6,2	4.063	-1,5
2007	23.341	17,8	4.957	22,0

Kaynak: DPT, TÜİK

Turizm amaçlı yurt dışına çıkışlarda 2003, 2004, 2005 yıllarında gözlemlenmiş hızlı büyüme 2006 yılında yerini cüzi bir daralmaya bırakmış ancak 2007 yılında yeniden hızlı bir genişleme göstermiştir. Bu gelişmede, YTL.'nin yabancı paralar karşısındaki aşırı değerli konumunu daha da güçlenerek sözkonusu dönem boyunca sürdürmüş olması ve hızlı ekonomik büyüme nedeniyle gelir düzeylerinin belirgin şekilde yükselmesi etkili olmuştur.

TABLO.II.4.20.
TURİZM GELİR – GİDER HESABI
(Milyon Dolar Olarak)

	Gelir⁽¹⁾	Gider	Net Turizm Geliri
2000	7.636	1.713	5.923
2001	8.090	1.738	6.352
2002	8.479	1.880	6.599
2003	13.203	2.113	11.090
2004	15.888	2.524	13.364
2005	18.152	2.872	15.280
2006	16.853	2.743	14.110
2007	18.487	3.260	15.227

(1) Turizm gelirlerine, yurt dışında yerleşik Türk vatandaşlarının daha önce işçi gelirleri olarak hesaplanan, ancak 2003 yılından itibaren yurda girişte turizm geliri olarak değerlendirilen harcamaları dahil edilmiştir.

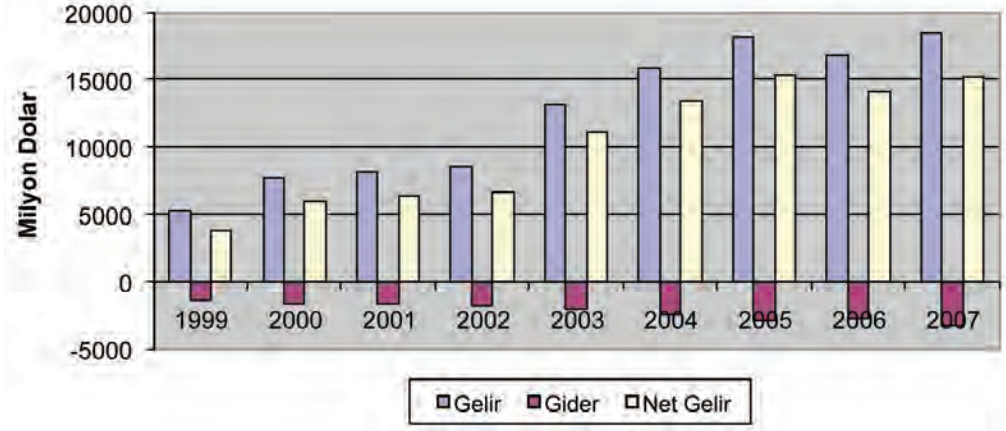
Kaynak: DPT, Devlet İstatistik Enstitüsü

Gelen turist sayısındaki artış paralel olarak 2007 yılında turizm gelirleri, bir önceki yıla göre yüzde 10.9 oranında bir yükselmeye 18 milyar 487 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşirken, turizm giderleri de yüzde 18.8 oranında önemli bir tırmanışla 3 milyar 260 milyon Dolara çıkmıştır..

2007 yılında yurtdışına çıkan vatandaş başına ortalama harcama 658 Dolar olarak yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, gelen yabancı başına ortalama harcama bir önceki yıla ilişkin 850 Dolardan, 792 Dolara gerilemiştir.

2007 yılının Ocak-Haziran döneminde gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre dikkat çekici bir artışla yüzde 17.2 oranında artmış ve 11 milyon 348 bin olmuştur. Turizm gelirleri ise aynı dönemler itibariyle yüzde 26.8 oranında bir artışla 2007 yılının ilk yarısında 7 milyar 469 milyon Dolara ulaşmıştır.

TURİZM GELİR VE GİDERLERİ (Milyon Dolar Olarak)

II.4.3.3. ULAŞTIRMA

2006 yılında, Mayıs- Haziran aylarında finans piyasalarında yaşanan dalgalanmaya rağmen, İstikrar kazanan üretim artışına ve beş yıldır kesintisiz devam eden ekonomik büyümeye paralel şekilde, bir önceki yıla göre, yaklaşık GSYH büyüme oranında, yüzde 6.8 oranında (1998 yılı sabit fiyatları ile) hızlı bir genişleme göstermiş olan ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri 2007 yılında da genişleme sürecini devam ettirmiş ve reel olarak yüzde 6.9 oranında büyümüştür. GSYH içinde yüzde 13.7 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri cari fiyatlar üzerinden 2007 yılında 117 306.8 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Ulaştırma ve haberleşme sektörünün 1998 yılı temel fiyatları üzerinden 2007 yılı reel büyüme hızının, GSYH'da gerçekleşen büyüme hızının üstünde gerçekleşmiş olmasına rağmen, cari fiyatlar üzerinden bu sektörün toplam GSYH içersinde taşıdığı payda 2007 yılında, bir önceki yıla göre kayda değer bir değişme olmamıştır.

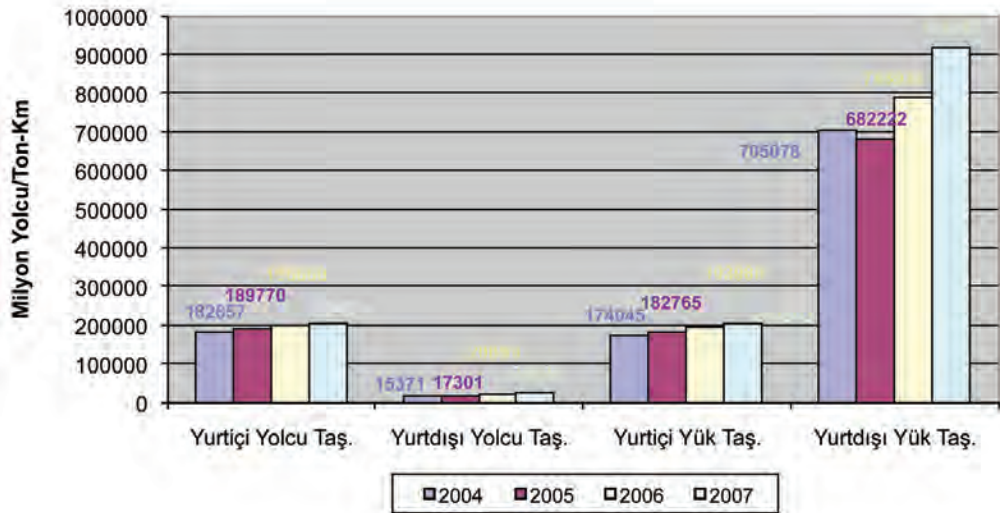
2007 yılında önceki yıla göre, yurt içi yolcu taşımada yüzde 3.8, yurt içi yük taşımada yüzde 4.4 oranında bir artış gerçekleşirken, yurt dışı yolcu ve yük taşımalarında yüksek oranlı artışlar gerçekleşmiştir. Yurt dışı yolcu taşımada yüzde 20.0 oranında

ve yurt dışı yük taşımacılığında da yüzde 16.4 oranında dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. 2007 yılında toplam

204 214 milyon yolcu-Km.'ye ulaşan yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 95.1'i karayolu, yüzde 1.9'u demir yolu, ve yüzde 3.0'ü de hava yoluyla yapılmıştır.

Karayolu taşımacılığı 2007 yılında yük taşımada da ağırlığını korumuş ve toplam 202 503 milyon Ton-Km.'ye ulaşan toplam yurtiçi yük taşımacılığının yüzde 91.5'i karayolu ile yapılırken, demir yolu yüzde 4.3, deniz yolu yüzde 2.9, ve boru hatları da yüzde 1.2 pay almıştır. Yurt dışı yolcu taşımalarında havayolu yaklaşık yüzde 100.0 düzeyindeki ağırlığını korumuştur. Yurt dışı yük taşımalarında ise doğal olarak deniz yolu taşımacılığı önemli bir yer tutmuştur. Toplam 915 187 milyon Ton-Km. olan yurt dışı yük taşımalarının yüzde 96.7'si deniz yolu, yüzde 3.1'i ise boru hatları ile gerçekleştirilmiştir.

YOLCU VE YÜK TAŞIMACILIĞI (Milyon Yolcu-Km.) (Milyon Ton-Km.)

II.5. KAMU MALİYESİ

II.5.1. Yakın Geçmiş Dönemde Kamu Kesimi Finansmanı

Sürekli ve yüksek boyutlu kamu finansman açıkları ülkemizde doksanlı yılların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin altında yatan temel etkenlerin başında yer almıştır. Kamu kesimi gelirlerinin önemli bir bölümünün, hatta giderek tamamının faiz ödemelerine tahsisi zorunluluğunda kalınması, kamu maliyesinde, yüksek borç stoku-yüksek nominal ve reel faiz-faiz ödemeleri için yüksek boyutlu borçlanma sarmalının doğması sonucunu getirmiştir. Başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapı ve özellikle sosyal güvenlik sistemi, tarımsal destekleme ve kamu ürünleri fiyatlandırma politikası alanındakiler olmak üzere diğer yapısal sorunların bir türlü kalıcı bir çözüme kavuşturulamaması, ekonomik krizlere yol açan diğer önemli faktörler olmuştur

Yapısal sorunlara çözüm getirilememesi ve popülist politika uygulamaları sonucu süreklilik ve derinlik kazanan kamu finansman açığı, giderek kamu kesimi toplam borç stokunun artan bir hızla büyümesi sonucunu getirmiş ve 1990 yılında yüzde 29.0 olan kamu kesimi toplam borç stokunun GSYH'ya olan oranı, 2001 yılında tavan yaparak yüzde 78.8'e kadar (1998 baz yıllı GSYH serisine göre) yükselmiştir. Yaşanan ekonomik krizler ertesinde benimsenmiş olan istikrar politikaları doğrultusunda izlenen sıkı maliye politikaları olumlu etkisini kamu borç stoku üzerinde göstermiş ve 2002 yılından itibaren, hernekadar yavaşlamış olmakla beraber borç stoku nominal bazda yükselmesini sürdürmüşse de, kamu kesimi iç ve dış borçlarının brüt ve net olarak GSYH'ya olan oranları gerilemeye başlamıştır. 2004 yılı sonu itibariyle toplam kamu brüt ve net borç stoklarının GSYH'ya olan oranları sırasıyla yüzde 59.4 ve yüzde 49.1'e, 2005 yılı sonu itibariyle yüzde 53.9 ve yüzde 41.7'ye, 2006 yılı sonu itibariyle yüzde 48.1 ve yüzde 34.1'e ve 2007 yılı sonu itibariyle de yüzde 41.9 ve yüzde 29.1'e gerilemiş bulunmaktadır.

TABLO.II.5.1
KAMU BORÇ STOKU
(Milyon YTL.)

	2004	2005	2006	2007
I. Toplam Kamu Borç Stoku	331 809	349 935	364 921	354 089
A. İç Borç	233 864	258 404	267 323	271 928
Merkezi Yönetim	224 483	244 782	251 470	255 310
Diğer Kamu	9 381	13 622	15 853	16 618
B. Dış Borç	97 945	91 531	97 598	82 161
Merkezi Yönetim	92 046	86 738	93 580	78 169
Diğer Kamu	5 900	4 793	4 018	3 991
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	27 891	30 793	45 685	41 769
Net Dış Varlıklar	23 048	49 480	67 136	70 977
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	4 843	-18 687	-21 451	-29 208
III. Kamu Mevduatı	16 144	30 496	35 961	32 618
Merkezi Yönetim	7 918	18 701	24 745	20 350
Diğer Kamu	8 227	11 795	11 216	12 269
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	13 317	18 029	23 748	30 727
Top. Kamu Net Borç Stoku (I-II-III-IV)	274 456	270 617	259 527	248 974
Kamu Borç Stoku / GSMH (% Olarak)				
	2004	2005	2006	2007
I. Toplam Kamu Borç Stoku	59.4	53.9	48.1	41.9
A. İç Borç	41.8	39.8	35.2	31.8
B. Dış Borç	17.8	14.1	12.9	9.6
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	5.0	4.7	6.0	4.9
Net Dış Varlıklar	4.1	7.6	8.9	8.3
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	0.9	-2.9	-2.8	-3.4
III. Kamu Mevduatı	2.9	4.7	4.7	3.8

	2004	2005	2006	2007
Merkezi Yönetim	1.4	2.9	3.3	2.4
Diğer Kamu	1.5	1.8	1.5	1.4
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	2.4	2.8	3.1	3.6
Top. Kamu Net Borç stoku (I-II-III-IV)	49.1	41.7	34.1	29.1
Net Dış Borç stoku	13.4	6.5	4.0	1.3
Net İç Borç stoku	35.7	35.2	30.2	27.8
Bilgi İçin: GSYİH (Milyon YTL) (1998 bazlı)	559 033	648 932	758 391	856 387

Ekonomik istikrar programları ile düşürülmesi amaçlanan yüksek kamu finansman açığı, açığın monetizasyonu veya zorunlu kıldığı kamu ürünleri fiyat artışları yoluyla enflasyonu yükseltici etki doğurmuş , açığın borçlanma ile finansmanı durumunda yüksek reel faizlere, dolayısıyla kamu borç yükünde sarmal bir artışa ve yüksek faiz servisi ile açığın daha da büyümesine yol açmış, ayrıca özel kesim yatırım talebinin azalmasına (crowding out) ve ekonomik büyüme kayıplarına neden olmuş, bunun yanısıra yüksek reel faizler, işletmelerin finansman ve üretim maliyetlerini şişirerek, yüksek enflasyonu besleyen bir diğer önemli unsur haline gelmiştir. Bu nedenle 1989 yılından buyana uygulamaya konulmuş olan ve enflasyonla mücadele için temel politika hedefi olarak almış olan beş istikrar programından özellikle son dördü, kamu mali dengesinin kurulmasını öngören sıkı bir maliye politikasını temel almıştır. İstikrar programları kapsamında alınması öngörülen önlemlerle kamu harcamalarının GSMH içindeki payı düşürülürken, kamu gelirlerinin arttırılmasına çalışılmıştır.

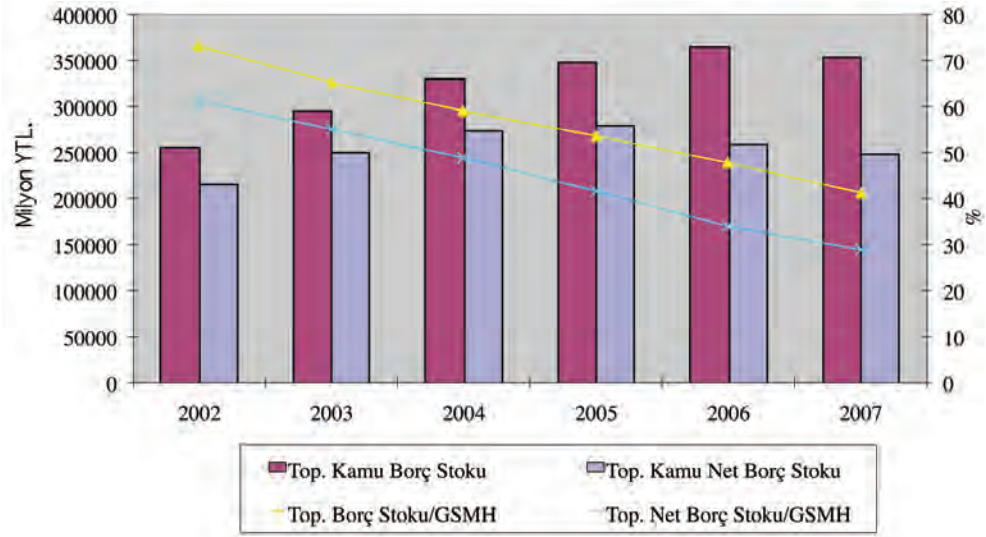
Kamu borç stokunda 90'lı yılların başından itibaren gözlemlenen bu artış, dönemin ilk yıllarında yüksek oranlarda seyreden faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, daha sonraki dönemde ise süregiden finansman açıkları ile biriken borç stokunun getirdiği yüksek reel faizler, borç stoku birikiminin ivmesini arttıran temel bir unsur olma niteliğini kazanmıştır. Borçlanma - yüksek faiz - yüksek borç stoku sarmalı faiz ödemelerini giderek tırmandırmış ve genel bütçenin parasal olanaklarının hemen tümünü emen bir boyuta tırmandırmıştır. Nitekim 1994-1997 döneminde genelde yüzde 7-8 düzeyinde oluşan konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH'ya olan ora-

nı,1998 yılından itibaren hızlı bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve 2001 yılında yüzde 23.3'e kadar (1987 yılı bazlı GSMH hesap sistemine göre) yükseldikten sonra azalmaya başlamış ve 1998 yılı bazlı GSYH değerlerine göre 2002 yılı itibariyle yüzde 14.8'e ve 2003 yılı itibariyle yüzde 12.9'a, 2004 yılı sonu itibariyle yüzde 10.1'e, 2005 yılı sonu itibariyle yüzde 7.0'ye, 2006 yılı sonu itibariyle yüzde 6.1'e ve 2007 yılı sonu itibariyle de yüzde 5.7'ye düşmüştür.

Faiz ödemelerindeki hızlı tırmanma, finansman açığını azaltmak üzere izlenmeye çalışılan sıkı maliye politikalarının da, 2000'li yılların başlarına kadar sonuçsuz kalmasına yol açmış ve Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı dikkat çekici bir hızla yükselerek 1995 yılındaki yüzde 21.8 düzeyinden, sürekli ve ısrarlı bir biçimde artarak, 2000 yılında yüzde 37.4'e ve 2001 yılında da –özellikle faiz ödemelerindeki tırmanma nedeniyle- yüzde 46.0'ya (1987 yılı bazlı GSMH hesap sistemine göre) kadar yükselmesine neden olmuştur . 2002 yılından başlayarak azalma eğilimi içine giren Konsolide Bütçe harcamalarının GSYİH'ya (1998 yılı bazlı) olan oranı anılan yılda 33.0 olarak gerçekleşmiş, daha sonra 2003 yılında yüzde 30.9'a, 2004 yılında yüzde 25.2'ye, 2005 yılında yüzde 22.5'e gerilemiş, ancak 2006 ve 2007 yıllarında cüzi bir artış sergileyerek sırasıyla yüzde 23.1 ve 23.8 olarak (Merkezi Yönetim Bütçesi) gerçekleşmiştir.

Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranında da benzer bir süreç yaşanmış ve faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranı 2001 yılında yüzde 103.3'e yükseldikten sonra düşmeye yüz tutmuştur. Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine oranı 2002 yılında yüzde 86.9, 2003 yılında yüzde 69.4, 2004 yılında yüzde 62.7, 2005 yılında yüzde 42.7, 2006 yılında yüzde 33.4 ve 2007 yılında da yüzde 30.8 düzeyine gerilemiştir.

Toplam Kamu Brüt ve Net Borç Stoku ve GSYİH'ya Oranları

Konsolide bütçe harcamalarında 2002 yılına kadar süregelen bu hızlı yükselme, konsolide bütçe gelirlerinin aynı paralelde artırılması olanaksız olduğu cihetle, etkisini doğal olarak kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde de göstermiştir. 2001 yılı itibariyle yüzde 16.5 düzeyine kadar tırmanan Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ya olan oranı, daha sonra izlenmekte olan daraltıcı maliye politikası ve programlanan yüksek düzeydeki faiz dışı fazla tutarlarının önemli ölçüde gerçekleştirilmesi sonucu, düşme eğilimi içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 12.7'ye, 2003 yılında yüzde 9.4'e ve 2004 yılında da yüzde 4.7'ye gerilemiş ve 2005, 2006 ve 2007 yıllarında henekadar Merkezi Yönetim açısından borçlanma gereği devam etmişse de, özellikle özelleştirme gelirlerinde sağlanan dikkat çekici artışların katkısıyla, kamu kesimi genelinde borçlanma gereği ortadan kalkmıştır.

TABLO.II.5.2.
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ

	(Cari Fiyatlarla Milyon YTL.)				GSMH'ya* Oranı (%)			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Toplam Gelir	122 279	151 751	191 432	193 319	30.5	31.2	33.2	29.9
Vergi ve Diğer gelirler	120 588	147 767	179 474	181 738	28.1	30.4	31.2	28.1
Özelleştirme gelirleri	1 691	3 984	11 958	11 581	0.4	0.8	2.1	1.8
Toplam Harcama	142 646	149 658	176 482	193 058	33.3	30.8	30.7	29.8
Borçlanma Gereği	20 367	-2 093	-14 950	-263	4.7	-0.4	-2.6	0.0
Merkezi Yönetim Bütçesi**	30 300	8 117	4 643	14 884	7.1	1.7	0.8	2.3
KİT	-2.451	-872	-3 725	5	-0.6	-0.2	-0.6	0.0
İşletmeci	- 1.723	- 678	-1 327	-519	-0.4	-0.1	-0.2	-0.1
Özelleş. Kapsam. Kuruluşlar	- 728	- 194	-2 398	525	-0.2	-0.0	-0.4	0.1
Mahalli İdareler	-295	-449	1 204	-92	0.1	-0.1	0.2	0.0
Döner Sermaye	-1 076	-1.226	-1 283	-1 317	-0.3	-0.3	-0.2	-0.2
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	203	138	-889	472	0.0	0.0	-0.2	0.1
İşsizlik Sigortası Fonu	-4 379	-4 713	-5 717	-7 087	-1.0	-1.0	-1.0	-1.1
Fonlar	-1 935	-3 087	-9 202	-7 129	-0.5	-0.6	-1.6	-1.1

* 1987 yılı bazlı hesap sistemine göre

** 2004 ve 2005 yıllarında Konsolide Bütçe tanımı, daha sonraki yıllarda Merkezi Yönetim Bütçesi kapsamı kullanılmıştır.

Kaynak: DPT

II.5.2. Yakın Geçmiş Dönemde Maliye Politikası

1997 yılında Uzak-Doğu Asya'da baş gösteren daha sonra Rusya'yı ve Brezilya'yı etkisi altına kriz, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'yi de olumsuz yönde etkileyerek sermaye kaçışına yol açmış ve reel sektörde krize ve ekonomik küçülmeye neden olmuştur. Finansal kesimdeki sarsıntı ve ekonomik kriz giderek kamu finansman yapısının daha da bozulması, borçlanma gereğinin yükselmesi sonucunu doğurmuş ve bu olumsuz gelişmeler nominal ve reel faiz hadlerini yükseltmiştir. 1999 yılında ekonominin ciddi bir darboğazla karşılaşması, Hükümeti, IMF ile Aralık 1999 ayında 3 yıl süreli bir "Stand-by" düzenlemesine taraf olmaya zorlamıştır.

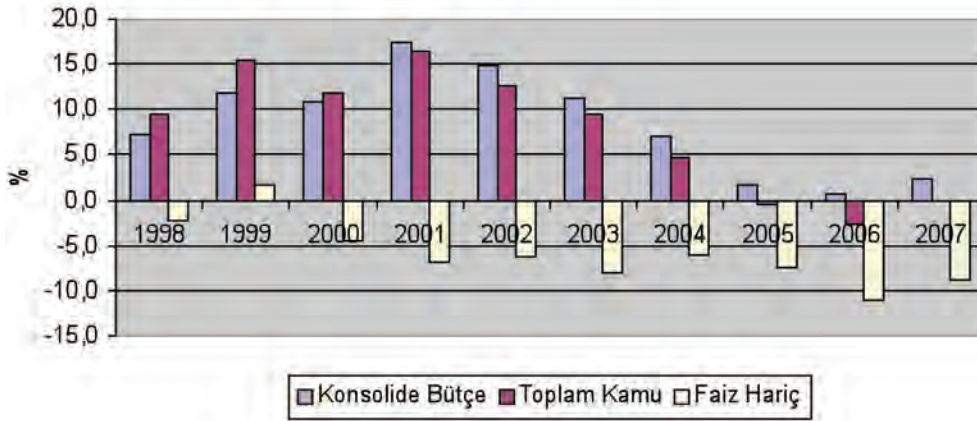
Sözkonusu düzenleme üç temel esasa dayanmıştır;

- (1) Önceden de bir takım önlemlerin alınmış olduğu mali uyum,
- (2) Sterilizasyona yer vermeyen, dövizin “çapa” olarak kullanıldığı ve bir “para kuru” uygulamasını çağrıştıran bir para politikası, ayrıca kısmi bir gelirler politikası,
- (3) Önemli yapısal reform düzenlemeleri.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile genel çerçevesi oluşturulan enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde kayda değer bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Ne var ki istikrar programının temel politika araçlarından birisi olan “döviz kuru çapası” giderek neden olduğu yüksek cari işlemler hesabı açığıyla program dengelerinin sürdürülebilirliğini ve başarısını tehdit eden önemli bir unsur niteliği kazanmıştır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH* (% olarak)

* 1987 yılı bazlı

Not: Grafikte pozitif değerler “borçlanma gereği”ni gösterirken negatif değerler kamu kesimi toplamı ile faiz dışı bütçe fazlasının GSMH’ya olan oranını yansıtmaktadır.

“Döviz kuru çapası”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki önemli tehdidi oluşturmuştur.

Bir likidite sıkıntısı olarak algılanan Kasım 2000 bankacılık kesimi krizi, risk alma düşüncesi ile yabancı bankaların bankacılık kesimine olan kredilerini kesme olayına yol açarken, aşırı değerlenmiş TL'nin gündeme getirdiği devalüasyon riski, yabancılara sermaye ihracına yönelmelerine yol açmıştır.

Kasım ayında ortaya çıkan likidite sıkıntısı faizlerde hızlı bir yükselmeyi beraberinde getirmiş, bu yüksek faizlerle bilançolarındaki yüksek hacimli DİBS'leri taşımakta yerli bankaların acze düşmeleri, yabancıların, ellerindeki Hazine kağıtlarını satıp dövize dönmelerini teşvik etmiş bu durum piyasadaki likiditeyi daha da daraltarak faizlerin fırlamasına yol açmıştır.

Ancak bankacılık kesiminin yapısal zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime , Hükümetin, TL'nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrarı ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan kamu finansman açığı ile olası bir devalüasyon riskinin bankaları döviz talebine yönelmesi, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuştur.

Şubat 2001 krizinin hemen ertesinde, yine önemli boyuttaki bir sermaye çıkışının ardından, Hükümet “döviz kuru çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçildiğini deklare etmiştir.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmış ve daha sonra, IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanan Niyet Mektubu 15 Mayıs 2001 tarihinde adı geçen Kurumca onaylanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmıştır.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadeleye değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

2002 yılı Bütçesi, borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüştür.

2003 Yılı Bütçesi de, bir önceki yıl Bütçesinde olduğu gibi, mali disiplinin sağlanmasını ve borçların döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış, yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın tutturulmasını öngören sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiştir. 2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması (ABS) olarak adlandırılan yeni sistem, fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslar arası karşılaştırmaların yapılmasına, mali saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine ve detaylı bir kurumsal kodlama ile program sorumlularının saptanmasına olanak vermektedir. 10.12.2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanunu 2006 yılı başından itibaren tam olarak uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, önceki yıllarda uygulanmış olan konsolide bütçe sistemi terk edilerek, merkezi bütçe sistemine geçilmiş ve bütçenin kapsamı, hem kapsanan kurumlar hem gelir ve harcama ayrıntıları açısından genişletilmiştir.

Yıllar itibariyle konsolide bütçe ve finansmanının verildiği aşağıdaki TABLO. II.5.3'te bu yöntem benimsenmiştir.

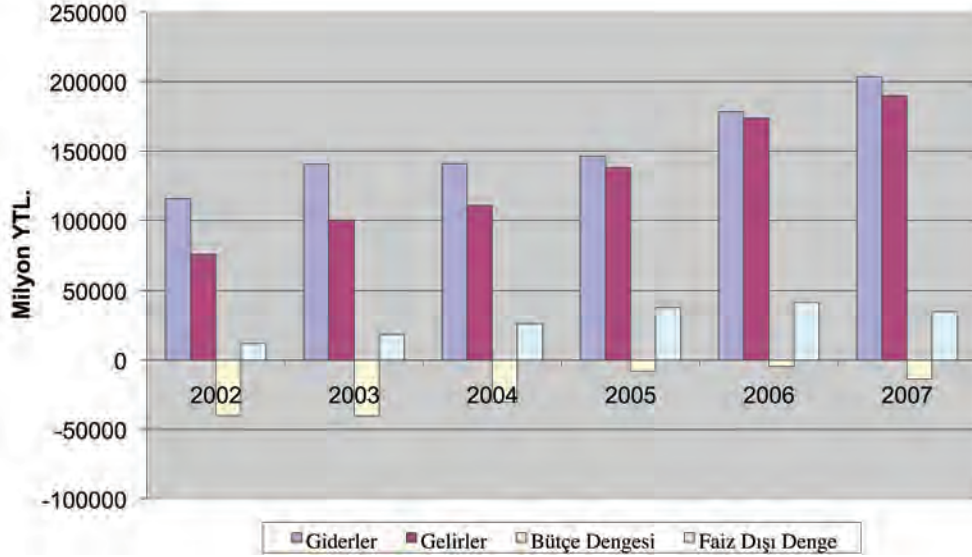
TABLO.II.5.3.
KONSOLİDE BÜTÇE/MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
GERÇEKLEŞMELERİ*
(Milyon YTL.)

	2004	2005	2006	2007
Gelirler	110.721	137.981	173.483	189.617
Genel Bütçe Gelirleri	108.940	135.756	168.547	184.235
Vergi Gelirleri	90.077	106.929	137.480	152.832
Vergi Dışı Gelirler	17.500	25.742	26.970	23.525
Sermaye Gelirleri	161	2.025	1.841	6.077
Alınan Bağış ve Yardımlar	1.202	1.060	2.255	1.801
Katma Bütçe Öz Geliri	1.781	2.225		
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri			3.530	3.795

	2004	2005	2006	2007
Düzen. Ve Denet. Kurum Gelirleri			1.407	1.587
Harcamalar	141.021	146.098	178.126	203.501
Personel Giderleri	28.948	31.856	37.812	43.555
Sos. Güv. Kur. Devlet Primi	4.024	4.533	5.075	5.801
Mal ve Hizmet Alımları	12.684	14.446	19.001	22.154
Faiz Harcamaları	56.488	45.680	45.963	48.732
Cari Transferler	27.683	35.223	49.851	63.249
Sermaye Giderleri	8.050	9.805	12.098	12.915
Sermaye Transferleri	437	1.546	2.637	3.543
Borç Verme	2.669	3.009	5.689	3.552
Yedek Ödenekler	37	0	0	0
Bütçe Dengesi	-30.300	-8.117	-4.643	-13.883
Bilgi için:				
Faiz Hariç Harcama	84.532	100.418	132.163	154.769
Faiz Dışı Denge	26.188	37.563	41.320	34.848

* Analitik Bütçe Sınıflandırmasına göre düzenlenmiştir.

Bütçe Uygulama Sonuçları

Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan istikrar programı çerçevesinde uygulanmakta olan sıkı maliye politikası 2005 yılında da, ön planda göz önünde tutularak sürdürülmüştür. Bu çerçevede kamu gelirlerinin artırılmasına çalışılmış ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yatırımlarda kısıntıya gidilmiş, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de, öngörülen enflasyona göre artırılmıştır.

Üç yıl süreli yeni bir Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulması amacıyla Hükümetçe 26 Nisan 2005 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF İcra Kurulu'nca 11 Mayıs tarihinde imzalanmasıyla, Türkiye ile IMF arasında üç yıl süreli ve 6.662 milyon SDR (Özel Çekme Haddi) (yaklaşık 10 milyar A.B.D. Doları) tutarında bir mali desteği içeren yeni bir Stand-by düzenlemesi (19. Stand – by) yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmanın IMF tarafından onaylandığına ilişkin basın açıklamasında, hem makroekonomik değişkenlere ilişkin en son gerçekleştirmeler ile 2005 yılı hedeflerine hem izleyen dönemde uygulanması öngörülen ekonomi politikasının genel çerçevesine yer verilmiştir.

Sözkonusu Stand-by Anlaşmasına dayanak oluşturan 26 Nisan tarihli Niyet Mektubunda Hükümetçe, kamu maliyesi alanında, yüksek seviyede faiz dışı fazla üretilmesi suretiyle borcun azaltılması üzerine odaklanmaya devam edileceği ifade edilmiş, ayrıca mali uyumun sürdürülebilirliğini ve ekonomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonunun ve kalitesinin geliştirileceği hususları vurgulanmıştır.

Hükümetçe I. ve II. Gözden Geçirmeye ilişkin olarak IMF'ye 24 Kasım 2005 tarihinde yeni bir Niyet Mektubu sunulmuştur. Mektupta 2005 ve 2006 yıllarına ilişkin makroekonomik çerçeve tanımlanmış izlenecek para ve maliye politikalarına yer verilmiştir..

24 Kasım 2005 tarihli mektup ile programlandığı belirtilen yapısal kamu maliyesi reformları kapsamında Kurumlar Vergisi oranının, vergi indirim ve muafiyetlerinin aşamalı olarak kaldırılması suretiyle indirilmesine gidileceği, Gelir Vergisi alanında ise, ücret ve ücret dışı gelirlere uygulanan vergi tarifelerinin birleştirileceği, vergi dilimi sayısının düşürüleceği ayrıca faiz ve sermaye kazançlarının 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yüzde 15 oranında stopaja tabi tutulacağı hususlarına yer verilmiştir.

2006 yılında bir önceki yıla göre özel bütçeli idareler öz gelirleri ve düzenleyici ve denetleyici kurum gelirleri dahil, bütçe gelirlerinin yüzde 25.7 oranında artmasına karşılık harcamalar toplamının sadece yüzde 21.9 oranında yükselmiş olması sonucu bütçe açığının yüzde 42.8 oranında bir daralmayla 8 milyar 117 milyon YTL.'ndan 4 milyar 643 milyon YTL.'na düşmüş olması bütçe performansı alanında ilk planda dikkat çekici olmuştur. Harcama toplamının, toplam gelirlerdeki artış hızının daha altında olsa da önemli bir oranda artmasında en önemli etken; 2006 yılında kamu borçlanma gereksiniminde azalma meydana geldiği halde Mayıs-Haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanma sonucu nominal ve reel faizlerdeki yükselme nedeniyle, faiz harcamalarının yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde kalmasına karşılık, özellikle cari transferlerde bir önceki yıla göre yüzde 41.5 oranında, yaklaşık 14.6 milyar YTL. düzeyinde bir artışın meydana gelmiş olması olmuştur. Faiz harcamaları dışında diğer tüm harcama kalemlerinde reel artışlar gözlemlenmiştir. Bu kapsamda faiz harcamaları ve cari transferlerden sonra en önemli harcama kalemini oluşturan personel giderlerinde 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 18.7 oranında bir artış meydana gelmiştir. 2006 yılında 'faiz dışı denge'de bir önceki yıla göre yüzde 10 oranında bir yükselme meydana gelmiş ve faiz dışı denge 41.320 milyon YTL olarak gerçekleşmiştir.

Hükümetçe 3. ve 4. Gözden geçirme çalışmaları ile ilgili olarak IMF'ye 7 Temmuz 2006 tarihinde bir Niyet Mektubu daha verilmiştir. 7 temmuz 2006 tarihli Niyet

Mektubunda maliye politikası ile ilgili olarak esas itibariyle daha önceki Niyet Mektuplarında yer verilen, mali disiplin, öngörülenin üzerinde gerçekleşen gelirlerin muhafaza edilmesi, kamu maliyesinde şeffaflığın artırılması gibi konularda alınması öngörülen önlemler belirtilmekte ,ve vergi yapısının basitleştirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve gelir idaresinin güçlendirilmesi gibi kamusal mali reform alanlarında ek olarak yapılacak yapısal düzenlemeler için taahhütte bulunulmuştur.

V. gözden geçirme ile ilgili olarak IMF'ye verilen 27 Kasım 2006 tarihli Niyet Mektubunda makroekonomik değişkenler alanında beklenen 2006 yılı gerçekleşmelerine ve 2007 yılı hedeflerine yer verilmiştir. Sözü edilen Niyet mektubunda maliye politikası ile ilgili olarak sıkı maliye politikasının önemle sürdürüleceği, harcama artışlarını telafi etmek üzere cari harcama ödeneklerinde GSMH'nın yüzde 0.2'si kadar blokaj yapıldığı, gerektiği takdirde 2007 yılı ödeneklerinde ilave kesintiye gidilebileceği belirtilmiş, sağlık harcamaları başta olmak üzere alınan önlemler sıralanmıştır.

IMF'ye VI. Gözden geçirme ile ilgili olarak 1 Mayıs 2007 tarihinde yeni bir Niyet Mektubu verilmiştir. Bu mektupta da önceki mektuplarda yer verilen para ve maliye politikası hedefleri tekrarlanmış ve sayısal performans kriterleri ile gösterge niteliğindeki hedeflerde bazı revizyonlar yapılmıştır.

27 Kasım 2006 tarihli Niyet mektubunda 2007 yılı ile ilgili olarak belirlenen Sayısal Performans Kriterleri ile Gösterge Niteliğindeki Hedefler, ayrıca VI:Gözden geçirmeye ilişkin olarak 1 Mayıs 2007 tarihinde verilen Niyet Mektubu ile sözkonusu edilen kriterler ve hedeflerde yapılan revizyonlar aşağıda verilmektedir:

	Tavan Taban 31 Aralık 06	Tavan Taban 30 Nisan 07	Tavan Taban 31 Ağustos 07	Tavan Taban 31 Aralık 07	
I. Sayısal Performans Kriterleri (Milyon YTL.)					
1. Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır	34.050	10.450	30.450	37.850	
Revize*	36 159	12 338	32.338	39.738	
2. KİT'ler Hariç Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Faiz Dışı Dengesine İlişkin	31.350	9.850	29.250	35.350	
Revize*	34 646	11 738	31.138	37.238	
3. Merkezi Bütçe ve SG Kuruluşları Kon. Faiz Dışı Harcamalarına İlişkin Üst Sınır	174.000	58.250	122.000	194.22	
Revize*	174 972	56 362	119.000	190.600	
4. 1 Yıldan Uzun Vadeli Kamu Dış Borç Sözleşme ve Garanti Verme Üst Sınırı (Milyon Dolar)	10 853	9.000	15.000	22.000	
5. 1 Yıldan Kısa Vadeli Kamu Dış Borç Stoku (Milyon Dolar)	0	1.000	1.000	1.000	
6. Net Uluslar arası Rezervlerin Seviyesine İlişkin Alt Sınır (Milyar Dolar)	22.8	28.0	28.0	29.0	
Revize*	43.6	28.7	31.3	31.8	
7. SG Kurumları Kümülatif Genel Dengesi	-24.300	-5.000	-8.850	-12.850	
Revize*	-22 001	5 000	-16.300	-24.200	
2. Gösterge Niteliğindeki Hedefler					
1. Konsolide Kamu Sektörü Küm. Genel Dengesine İlişkin Alt Sınır	-6.900	-8.500	-5.500	-6.440	
Revize*	-1 168	-6 612	-3.612	-6.512	
2. Özelleştirme Gelirleri	8 010				
III. Enflasyona İliş, İştışari Çerçeve					
	Aralık 06	Mart 07	Haz. 07	Eylül 07	Aral. 07
Dış Bant (Üst limit)	7.0	11.2	8.7	7.3	6.9
İç Bant (Üst Limit)	6.0	10.2	7.7	6.3	5.9
Merkez Noktası	5.0	9.2	6.7	5.3	4.9
İç Bant (Alt Limit)	4.0	8.2	5.7	4.3	3.9
Dış Bant (Alt Limit)	3.0	7.2	4.7	3.3	2.9

II.5.3. Merkezi Yönetim Bütçesi 2007 Yılı Gerçekleşmesi

Merkezi yönetim bütçesi 2007 yılı gerçekleştirmelerine bakıldığında ‘bütçe dengesi’nde ve ‘faiz dışı denge’de 2006 yılı sonuçlarına göre belirgin bir bozulma meydana geldiği gözlemlenmektedir. 2007 yılında merkezi yönetim faiz dışı dengesi, hedeflenen tutarın 1.3 milyar YTL. altında, 34 848 milyon YTL. fazla verirken, toplam bütçe dengesi 13 883 milyon YTL. açıkla kapanmıştır. 2007 yılında merkezi yönetim bütçe gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 9.3 oranında artarken, giderler yüzde 14.25 oranında genişlemiştir. Harcamalardaki artışta seçim yılı olmasının etkileri gözardı edilmemelidir. Bununla beraber yine de merkezi yönetim bütçe dengesi hedefinin tutturulmuş olması önem taşımaktadır.

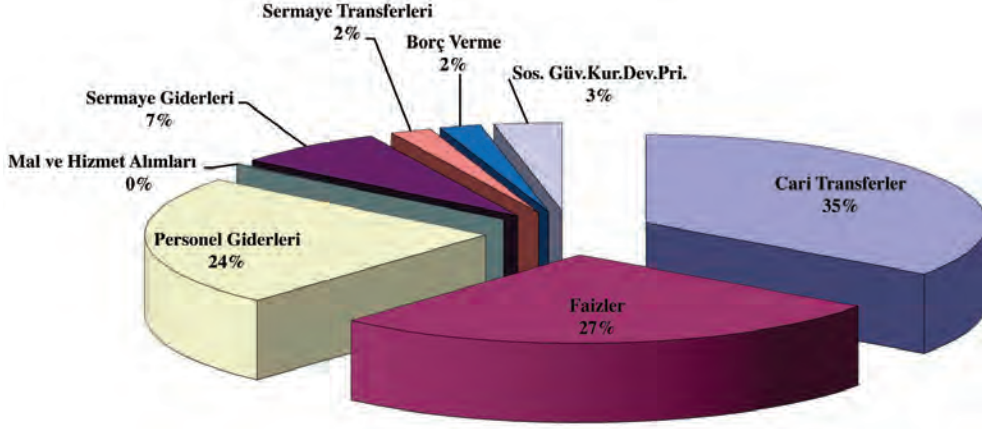
Merkezi Yönetim Bütçe harcamaları

2007 yılında merkezi yönetim harcamalarında en hızlı artış yüzde 26.9 ile, harcamalarda yüzde 31.0 oranında en büyük paya sahip olan cari transferlerde gerçekleşmiştir.

Toplam 63 249 milyon YTL. tutarındaki cari transferler kapsamında en büyük payı 36 273 milyon YTL tutarında bir harcama düzeyi ile yüzde 57.3 oranında bir paya sahip ‘hazine yardımları’ almış, onu yüzde 27.1 ile ‘gelirden alınan paylar’ izlemiştir. Tarımsal amaçlı transferler 5 555 milyon YTL. ile ‘cari transferler içinde yüzde 8.8 oranında bir ağırlık taşımıştır. Yine cari transferler kapsamında yer alan ‘görev zararları’nda bir önceki yıla göre yüzde 80.1 oranında önemli bir daralma gözlemlenmiş ve 1 401 milyon YTL. düzeyinde bir harcama gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim toplam harcamaları içersinde yüzde 17.8 oranında bir paya sahip olan 36 273 milyon YTL tutarındaki ‘hazine yardımlarının 33 063 milyon YTL bölümünü ‘sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri, 807 milyon YTL. bölümünü ‘işsizlik sigorta fonu’, 1 706 milyon YTL. bölümünü ‘mahalli idarelere hazine yardımı’ ve 696 milyon YTL. bölümünü de ‘diğer hazine yardımları’ oluşturmuştur.

Merkezi yönetim harcamaları kapsamında bir önceki yıla göre 2007 yılında, ‘personel giderleri’nde yüzde 15.2, ‘sosyal güvenlik kurumları devlet primi giderleri’nde yüzde 14.3, ‘mal ve hizmet alımı giderleri’nde yüzde 16.6, ‘sermaye giderleri’nde yüzde 6.6 ve ‘sermaye transferleri’nde yüzde 34.3 oranında bir artış meydana gelmiş, buna karşılık ‘borç verme’ yüzde 37.6 oranında daralmıştır.

2007 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ DAĞILIMI

2007 yılında sosyal güvenlik reformunun uygulamaya gireceği öngörüsüyle, kamu personeli ile yeşil kartlıların tedavi ve ilaç giderleri ödeneği, mal ve hizmetler altında sıralanan sağlık harcamaları kalemi yerine, sosyal güvenlik kurumu bütçesi altında ödeneklendirilmiştir. Ancak, reformun uygulamaya konulamamış olması nedeniyle, sağlık harcamaları mal ve hizmetler kalemi harcamalarından yapılmaya devam edilmiş ve başlangıç ödeneğini önemli ölçüde aşmıştır.

2007 yılı merkezi yönetim bütçe harcamaları içinde 12 milyar 915 milyon YTL. tutarında bir paya sahip olan 'sermaye giderleri' içinde başlıca kalemler olarak 9 milyar 526 milyon YTL. ile gayrimenkul 'sermaye üretim giderleri' (yatırım), 1 milyar 480 milyon YTL. ile 'mamul mal alımları', 639 milyon YTL. ile 'gayrimenkul alımları ve kamulaştırmaları', ve 865 milyon YTL. ile 'gayrimenkul büyük onarım giderleri' göze çarpmaktadır. 2007 yılı merkezi yönetim harcamaları kapsamında sermaye giderlerinde bir önceki yıla göre yüzde 8.2 oranında bir nominal genişleme gerçekleşmiş olmakla beraber reel anlamda cüzi bir daralma meydana gelmiştir.. (2007 12 aylık ortalamalara göre TÜFE artışı = % 8.76)

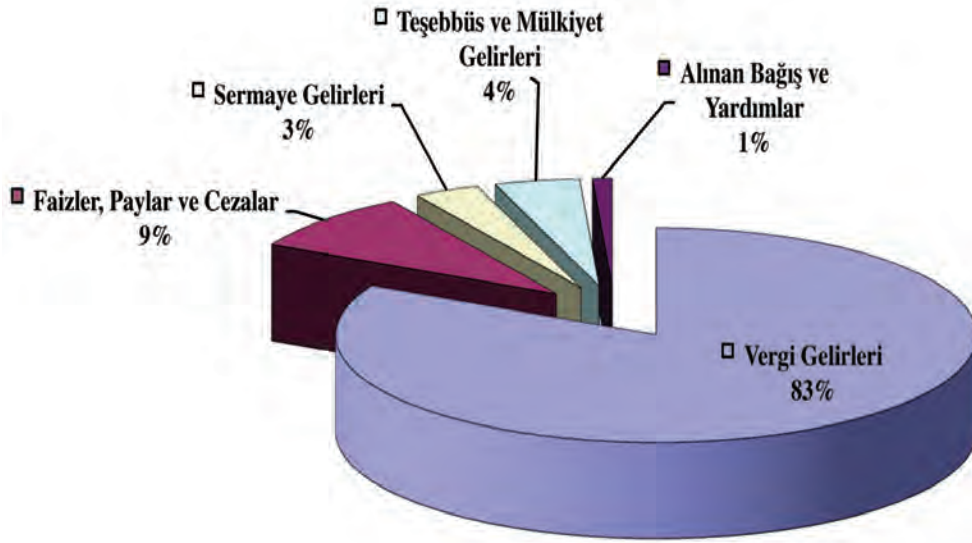
TABLO.II.5.4.
2007 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ GERÇEKLEŞMELERİ
(Milyar YTL.)

	2006 Yılı	2007 Yılı	2007/ 2006	Gerç/ Büt.He.	Bütçe Hedefi
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	178,13	203,50	14,25	99,27	205,0
A) Faiz Giderleri	45,96	48,73	6,02	92,04	52,9
B) Faiz Hariç Bütçe Giderleri	132,16	154,77	17,10	101,79	152,0
I. Personel Giderleri	37,81	43,55	15,19	99,74	43,7
II. Sosyal Güvenlik Kurumları Devlet Primi Gid.	5,08	5,80	14,30	57,42	10,1
III. Mal ve Hizmet Alımı Giderleri	19,00	22,15	16,59	142,13	15,6
1) Savunma - Güvenlik	7,63	7,58	-0,71	92,78	8,2
2) Sağlık Harcamaları	5,35	6,2	23,80	-	0,2
a) Genel İlaç Giderleri	0,81	0,97	21,08	-	0,1
b) Genel Tedavi ve Sağlık Malz.Gid.	1,63	1,74	6,16	-	0,1
c) Yeşil Kart Sağlık Hizmetleri	2,91	3,91	34,46	-	0,0
3) Diğer Mal ve Hizmet Alım Gid.	5,94	7,89	33,02	110,54	7,1
IV. Cari Transferler	49,85	63,25	26,88	103,92	60,9
1) Görev Zararları	7,25	1,40	-80,66	117,97	1,2
2) Hazine Yardımları	21,76	36,2	66,70	105,02	34,5
a) Sosyal Güvenlik Açık Finansmanı	18,54	25,82	39,26	202,09	12,8
3) Hane Halkına Yap.Transferler	0,80	0,99	24,77	106,97	0,9
4) Tarımsal Amaçlı Transferler	4,75	5,56	17,03	105,81	5,3
5) Gelirden ayrılan Paylar	14,12	17,16	21,48	101,18	17,0
V. Sermaye Giderleri	12,10	12,92	6,76	106,70	12,1
VI. Sermaye Transferleri	2,64	3,54	34,34	97,13	3,6
VII. Borç Verme	5,69	3,55	-37,56	96,14	3,7
VIII.Yedek Ödenekler	0,00	0,00	-	0,00	2,4
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	173,48	189,62	9,30	100,78	188,2

	2006 Yılı	2007 Yılı	2007/ 2006	Gerç/ Büt.He.	Bütçe Hedefi
A) Genel Bütçe Gelirleri	168.55	184.24	9.31	100.42	183.5
I- Vergi Gelirleri	137.48	152.83	11.17	96.64	158.2
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	40.14	48.20	20.07	106.30	45.3
a) Gelir Vergisi	28.98	34.45	18.85	10.08	33.4
b) Kurumlar Vergisi	11.16	13.75	23.24	115.31	11.9
2. Mülkiyet Üzerinden alınan Vergiler	3.12	3.65	16.95	100.16	3.6
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	59.41	63.59	7.04	92.39	68.8
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	15.91	16.79	5.54	83.13	20.2
b) Özel Tüketim Vergisi	36.93	39.11	5.92	95.23	41.1
4. Uluslararası Tic. ve Muamelelerden Alınan Verg.	27.56	28.97	5.11	90.38	32.1
a) İthalden alınan Katma Değer Vergisi	25.43	26.49	4.20	89.55	29.6
II. Vergi Dışı Gelirler	31.07	31.40	1.09	120.37	26.1
1. Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri	7.53	7.90	4.95	101.10	7.8
2. Faizler, Paylar ve Cezalar	19.44	15.62	-19.64	102.60	15.2
3. Alınan Bağışlar ve Yardımlar İle Özel Gel.	2.25	1.80	20.12	375.18	0.5
4. Sermaye Gelirleri	1.84	6.08	230.07	236.84	2.6
B) Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	3.53	3.80	7.52	116.29	3.3
C) Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Gel.	1.41	1.59	12.76	110.55	1.4
Bütçe Dengesi	-4.64	-13.88	199.04	82.49	-16.8
Faiz Dışı Dengesi	41.32	34.85	-15.66	96.49	36.1

2007 yılı merkezi yönetim bütçe harcamaları kapsamında yer alan 3 milyar 543 milyon YTL. tutarındaki 'sermaye transferleri'nin yüzde 94.7 bölümünü oluşturan 3 milyar 355 milyon YTL. 'yurtiçi sermaye transferleri'ne tahsis edilirken, bu tutarın 2 milyar YTL. bölümü 'KÖY-DES Projesi' için, 517 milyon YTL. bölümü ise Tübitak AR-GE ödeneği olarak tahsis edilmiştir.

2007 YILI GENEL BÜTÇE GELİRLERİ DAĞILIMI

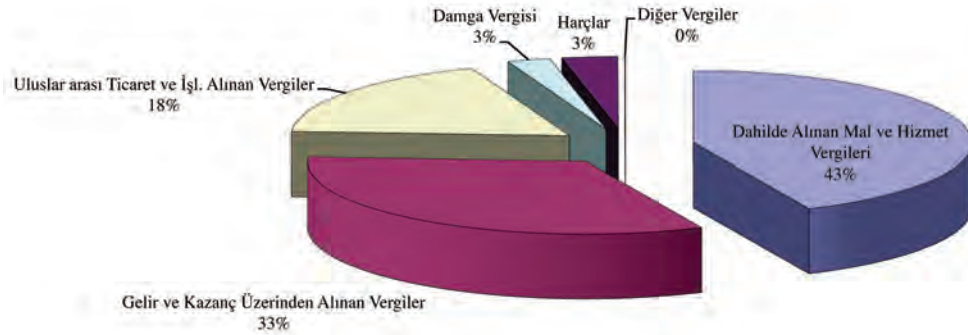
Merkezi Yönetim Bütçesi Gelirleri

Merkezi yönetim bütçesi gelir kalemlerinin 2007 yılı gerçekleştirmelerine bakıldığında, 2007 yılında merkezi yönetim bütçesi gelirlerinin programa göre yüzde 100.8 oranında bir gerçekleşme ile 189 milyar 617 milyon YTL. düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda merkezi yönetim bütçesi vergi gelirleri bir önceki yıl genel bütçe vergi gelirlerine göre yüzde 9.3 oranında nominal artış göstermiş reel anlamda ise önemsiz bir artışla yaklaşık aynı değerini korumuştur. (2007 12 aylık ortalamalara göre TÜFE artışı = % 8.76) Vergi dışı gelirlerde ise nominal yüzde 1.1 oranında bir artışla reel küçülme meydana gelmiştir. 2007 yılı merkezi yönetim bütçesi vergi gelirlerinin yüzde 31.5'ini 'gelir ve kazanç üzerinden alınan', yüzde 2.9'unu mülkiyet üzerinden alınan', yüzde 41.6'sını 'mal ve hizmetler üzerinden dahilde alınan', yüzde 19.0'unu 'uluslar arası ticaret ve muamelelerden alınan' vergiler ve kalan yüzde 5.5'ini ise Damga vergisi, harç ve diğer vergi gelirleri oluşturmuştur. Toplam vergi gelirleri içinde 3 milyar 642 milyon YTL. ile 'Damga Vergisi' yüzde 2.4 ve 'harçlar' 4 milyar 742 milyon YTL. ile yüzde 3.1 oranında bir ağırlık

lığa sahip olmuştur. Toplamı 48 milyar 197 milyon YTL.olan gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin 34 milyar 447 milyon YTL. bölümünü gelir vergisi oluştururken bu tutarın yüzde 92.0'sini teşkil eden 31 milyar 679 milyon YTL. gelir vergisi tevkifatı ile elde edilmiş, sadece yüzde 4.4'ü beyan yoluyla toplanmıştır. Basit usulde toplanan gelir vergisi toplamı ise 197 milyon YTL. düzeyinde kalmıştır.

2007 yılında 'dahilde alınan mal ve hizmet vergileri' toplamı 63 milyar 589 milyon YTL. olurken bu tutarın yüzde 26.4'ünü 'katma değer vergisi', yüzde 61.5'ini 'özel tüketim vergisi' (ÖTV), yüzde 5.0'ini 'banka ve sigorta muameleleri vergisi' ve yüzde 6.6'sını da 'özel iletişim vergisi' oluşturmuştur. 2007 yılında, doğalgaz ve petrol ürünleri üzerinden alınan ÖTV geliri yüzde 7.3, dayanıklı tüketim malları ve diğer mallar üzerinden alınan ÖTV geliri yüzde 7.2, alkollü içkiler ve tütün üzerinden alınan ÖTV geliri yüzde 4.1 ve motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV geliri ise yüzde 3.7 oranında artış göstermiştir.

2007 YILI GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ DAĞILIMI

2007 yılında uluslar arası ticaret ve muamelelerden alınan vergi tahsilatı 2006 yılına göre yüzde 5.1 oranında artış göstermiştir. Anılan yılda ithalde alınan KDV geliri yüzde 4.2 oranında artışla 26.5 milyar YTL. olmuştur. İthalde alınan KDV tahsilatının, bu dönemde düşük seyretmiş olan döviz kurlarından ve bazı enerji KİT'lerinin mali yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememiş olmasından olumsuz etkilendiği ve bütçe hedefinin yüzde 89.6 düzeyinde kaldığı gözlemlenmiştir.

2007 yılı merkezi yönetim bütçesi gelirleri kapsamında toplam 23 milyar 525 milyon YTL.'na ulaşan 'vergi dışı gelirler'in başlıca kalemlerini 7 milyar 904 milyon YTL. ile 'teşebbüs ve mülkiyet gelirleri', 15 milyar 621 milyon YTL. ile 'faizler, paylar ve cezalar' oluşturmuştur. 2007 yılında genel bütçe 'vergi dışı gelirler'i özellikle 2006 yılında elde edilmiş olan bir defalık gelirler sebebiyle oluşan baz etkisi sonucunda yüzde 12.8 oranında daralmış, ancak sermaye gelirleri, Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesi kapsamında, kalan taksitlerin yıl içinde bir defada ödenmesi nedeniyle yüzde 230.1 oranında bir artışla 6 milyar 77 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında genel bütçe kapsamında 'alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirler' tahsilatı 1 milyar 801 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim gelirleri kapsamında 2007 yılında gerçekleşen 'özel bütçeli idarelerin gelirleri' 3 milyar 795 milyon YTL. olurken, 'düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri' ise 1 milyar 587 milyon YTL. olmuştur.

2007 yılında Genel Bütçe gelirleri 184 milyar 235 milyon YTL. düzeyinde, Genel Bütçe (konsolide) harcamaları ise 203 milyar 501 milyon YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO.II.5.5.
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ FİNANSMANI
(Bin YTL.)

	2005*	2006	2007
Bütçe Faiz Dışı Dengesi	37 562 903	41 950 568	34 848 177
Bütçe Dengesi	-8 116 629	-3 994 664	-13 883 438
Bütçe Emanetleri	512 428	-1 354 517	211 961
Diğer Emanetler	2 263 492	1 538 455	1 056 033
Avanslar	-3 969 756	-1 730 222	-1 035 604
Bütçe Nakit Dengesi	-9 310 065	-5 540 948	-13 651 048
Finansman	9 310 065	5 540 948	13 651 048
Borçlanma (Net)	19 309 351	2 739 630	6 394 528
Dış Borçlanma (Net)	-2 009 034	-1 721 596	-2 520 820
Kullanım	13 759 789	16 754 542	13 028 388
Ödeme	-15 768 823	-18 476 138	-15 549 208
İç Borçlanma (Net)	21 318 385	4 461 225	8 915 348
Hazine Bonosu (YTL.)(Net)	-12 454 627	-8 224 015	-3 459 581
Satış	40 116 237	18 529 577	15 903 000
Ödeme	-52 570 863	-26 753 592	-19 362 581
Devlet tahvili (YTL.)(Net)	33 773 012	18 171 433	15 827 937
Satış	111 412 904	95 403 564	92 180 408
Ödeme	-77 639 893	-77 232 130	-76 352 471
Devlet Tahvili (Döviz) (Net)		-5 486 193	-3 453 009
Satış		2 297 433	8 139 146
Ödeme		-7 783 625	-11 592 154
Devirli ve Garantili Borç Geri Dönüşü	669 252	518 364	720 000
Özelleştirme Geliri	1 772 940	7 159 451	2 993 980
TMSF Geri Ödemeleri	1 215 416	84 457	98 000
Borç Verme (-)	930 929	0	-450 216
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	-12 725 965	-4 960 954	3 812 324

* Genel Bütçe

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yukarıdaki Tablodan görüldüğü üzere 2007 yılı genelinde merkezi yönetim bütçesinde 13 883 milyon YTL. tutarında açık verilmiş, oluşan 13 milyar 651 milyon YTL. tutarındaki nakit açığının 6 milyar 395 milyon YTL. bölümü borçlanma (net) suretiyle, 2 milyar 994 milyon YTL. bölümü yıl içinde elde edilen özelleştirme gelirleri ile kalan nakit açığı ise borç geri dönüşü ve diğer işlemlerle kapatılmıştır.

Genel bütçe gelirleri için 2005 yılında yüzde 87,0, 2006 yılında yüzde 86,4 olarak gerçekleşen tahsilat/tahakkuk oranı 2007 yılı genelinde yüzde 85,4 olmuştur. Aşağıdaki Tabloda son iki yıllık dönemde tahsilat/tahakkuk oranının değişik gelir türleri itibariyle gösterdiği gelişme verilmektedir.

TABLO.II.5.6.
GELİRLERDE TAHAKKUK VE TAHSİLAT DURUMU
(Red ve İadeler dahil)

	2006			2007		
	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %
Genel Bütçe	193 721.865	167 373 227	86.4	216 790 250	185 030 535	85.4
Vergi gelirleri	150 304 839	137 474 325	91.46	169 503 077	152 831 736	90.2
Vergi Dışı Gelirler	40 637 030	27 188 134	66.90	39 405 724	24 320 540	69.3
Sermaye Gelirleri	1 910 266	1 841 105	96.38	6 080 115	6 076 931	99.8
Öz.Gel.Alın.Bağ. ve Ya.	869 730	869 663	99.99	1 801 334	1 801 328	100.0

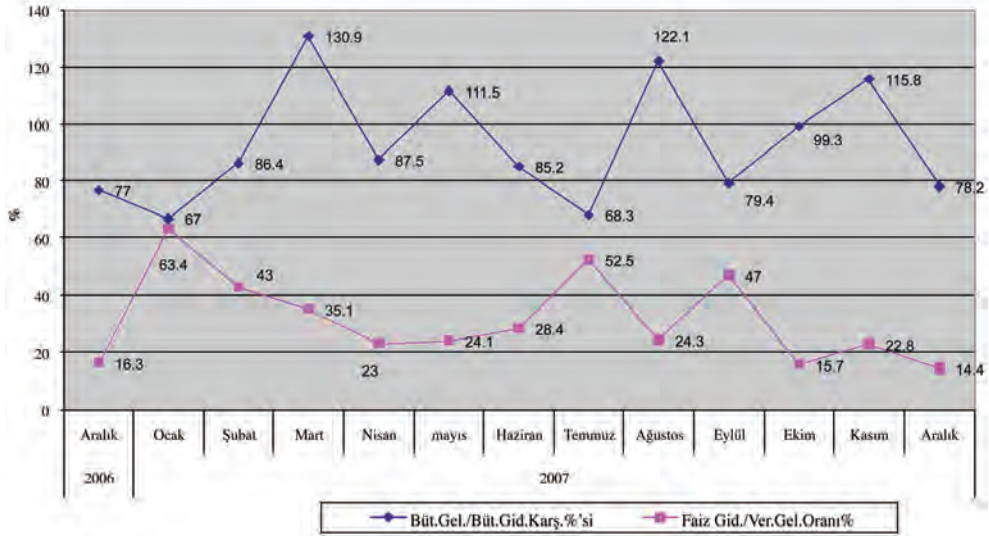
Bütçe gelirleri ve harcamaları ile ilgili önemli kalemlerin 1998 baz yılına göre güncellenmiş GSYH'ya olan oranlarında geçmiş yakın dönemde meydana gelen gelişmeler aşağıda verilmektedir;

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bütçe Gelirleri/GSYH	22.9	24.3	22.7	22.2	22.0	23.5	22.9	22.1
Vergi Gelirleri/GSYH	17.7	18.2	17.2	18.1	17.9	18.4	18.1	17.8
Vergi dışı Gelirler/GSYH	5.2	6.2	5.5	4.1	4.0	5.1	4.7	3.7
Bütçe Giderleri/GSYH	30.8	36.2	34.1	31.1	27.2	24.6	23.5	23.8
Faiz Hariç Gider/GSYH	18.6	19.1	19.4	18.2	17.1	17.6	17.4	18.1
Transfer Harcamaları/GSYH	7.6	7.6	7.3	6.9	6.6	7.1	6.6	7.4
Faiz Giderleri/GSYH	12.3	17.1	14.8	12.9	10.1	7.0	6.1	5.7
Sermaye Giderleri/GSYH	1.7	1.9	2.2	1.7	1.5	1.6	1.6	1.5
Bütçe Dengesi/GSYH	-7.9	-11.9	-11.5	-8.8	-5.2	-1.1	-0.6	-1.6
Faiz dışı Bütçe Fazlası/GSYH	4.4	5.2	3.3	4.0	4.9	6.0	5.4	4.1

Aşağıdaki Tablo ve Grafikte 2007 yılında bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı ile vergi gelirlerinden faiz ödemelerine ayrılan pay, aylar itibariyle verilmektedir.

	2006	2007											
	Aralık	Oc.	Şub.	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Ekim	Kas.	Ara.
Büt.Gel/Büt.Gid. Karşılama %'si	77.0	67.0	86.4	130.9	87.5	111.5	85.2	68.3	122.1	79.4	99.3	115.8	78.2
Faiz Gid./Vergi Gelir Oranı %	16.3	63.4	43.0	35.1	23.0	24.1	28.4	52.5	24.3	47.0	15.7	22.8	14.4

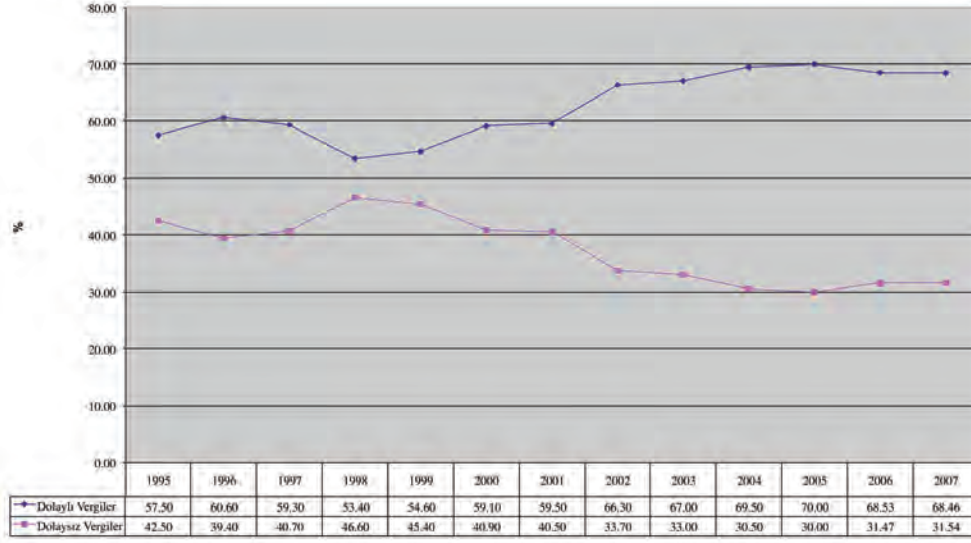
2007 YILI
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ GELİR / HARCAMA VE FAİZ
GİDERLERİ / VERGİ GELİRLERİ ORANLARI AYLIK GELİŞMELERİ

Vergi gelirleri ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken bir önemli nokta da toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının yıllar geçtikçe arttığı konusudur. Gerçekten gelirden ve servetten alınan dolaysız vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payında aşağıda verilen grafikten açık biçimde görülebileceği gibi 90'lı yılların başından buyana 20 puanın üzerinde bir gerileme meydana gelmiştir;

1991 yılında her yüz liralık vergi gelirinin 52.3 lirasını dolaysız vergiler oluştururken, 2005 yılı itibariyle dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yüzde 30.0'a gerilemiş, son iki yıllık dönemde cüzi de olsa olumlu yönde bir gelişme göstererek 2006 ve 2007 yılları itibariyle sırasıyla yüzde 31.47 ve yüzde 31.54'e yükselmiştir.

TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇİNDE GELİR VE KAZANÇ ÜZERİNDEN ALINANLARIN AĞIRLIĞI

II.5.4. 2008 Yılı Bütçesi

18 Ekim 2007 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış olan 15 Ekim 2007 Gün ve 2007/12701 sayılı 2008 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı eki “2008 Yılı Programı” doğrultusunda hazırlanan Bütçe tasarısı makro ekonomik değişkenlerde kayda değer bir değişikliğe gidilmeksizin, TBMM’nce kabul edilerek 2008 yılı başında yürürlüğe konulmuştur.

2008 Yılı Bütçesinde Merkezi Yönetim giderleri, bir önceki yıla göre yüzde 9.4 oranında bir artışla, 222 553 217 bin YTL., Merkezi Yönetim gelirleri ise 2007 yılına göre yüzde 7.9 oranında bir genişlemeyle, 204 556 459 bin YTL. olarak belirlenmiş ve bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 17 996 758 bin YTL. ve faiz dışı fazlanın da 38 003 792 bin YTL. olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür.

2008 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi hedefleri önceki yıllarda yüzde 6.5 olarak hedeflenen toplam konsolide kamu kesimindeki faiz dışı fazlanın GSYH’ya olan oranının

yüzde 5.5'e (1998 bazlı GSYH'ya göre yüzde 4.2*) indirilmesi çerçevesinde belirlenmiştir.

Bütçe Yasası'na göre 2008 yılında beklenen vergi gelirleri toplamı 171 206 312 bin YTL'dir. 2008 Yılı Bütçesindeki 222.6 milyar YTL. ödeneğin 166 553 milyon Yeni Lirası faiz dışı harcamalara, kalan 56 000 milyon YTL. bölümü ise faiz harcamalarına tahsis edilmiştir. 2008 Yılı Bütçesi ile faiz dışı harcamalar için ayrılan toplam 166 553.2 milyon YTL.ndan, 48 672.0 milyon YTL. personel giderleri, 6 405.5 milyon YTL. sosyal güvenlik kurumları devlet primleri, 22 905.4 milyon YTL. mal ve hizmet alımları, 69 206.6 milyon YTL. cari transferler, 11 775.0 milyon YTL. sermaye giderleri, 2 084.4 milyon YTL. sermaye transferleri için tahsis edilmiş, ayrıca 3 933.5 milyon YTL. borç verme amaçlı ve 1 570.7 milyon YTL. da yedek ödenek amaçlı olarak öngörülmüştür.

Bütçede 204 556.5 milyon YTL. olarak öngörülen Merkezi hükümet Bütçe Gelirlerinin, 199 410.9 milyon YTL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, 3 417.1 milyon YTL. bölümünü Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri, 1 728.4 milyon YTL. bölümünü Düzenleyici, Denetleyici Kurumlar gelirleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan Merkezi Yönetim Bütçesi gelirleri kapsamında 200 393.4 milyon YTL. tutarında genel Bütçe geliri, 11 837.8 milyon YTL. tutarında Özel Bütçe gelirleri, 1 728.4 milyon YTL. tutarında Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Gelirleri, (-) 10 430.7 milyon YTL. Hazine yardımı ve (-) 982.5 milyon YTL. tutarında Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar gelir fazlası kalemleri bulunmaktadır. Yine, yeni Bütçe kalemleri sınıflandırmasına göre 199 410.9 milyon YTL. tutarındaki Genel Bütçe Gelirleri, 171 206.3 milyon YTL. tutarındaki 'vergi gelirleri', 8 978.3 milyon YTL. tutarındaki 'teşebbüs ve mülkiyet gelirleri', 801.5 milyon YTL. tutarındaki 'alınan bağışlar ve yardımlar ile özel gelirler', 14 118.0 milyon YTL. tutarındaki 'faizler, paylar ve cezalar', ile 4 306.8 milyon YTL. tutarındaki 'sermaye gelirleri'nden oluşmaktadır.

2008 yılı Bütçesi ile elde edilmesi öngörülen 171.206.3 milyon YTL. tutarındaki vergi gelirlerinin; 52 600.0 milyon YTL. bölümü 'gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler' ile, 4 029.0 milyon YTL. bölümü ise 'mülkiyet üzerinden alınan' vergiler gibi 'dolaysız vergiler'den oluşmakta, buna karşılık, kalan 114 577.3 milyon YTL. bölümü ise dahililde alınan mal ve hizmet vergileri ile uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan 'dolaylı vergiler'le tahsil edilmektedir. Dolayısıyla 2008 yılı Bütçesi

* Toplam kamu faiz dışı fazla hedefi daha sonra Mayıs 2008 ayında hükümetçe "Orta Vadeli Mali Çerçeve" ile yüzde 3.5'e düşürülmüştür (1998 bazlı 2008 yılı GSYH öngörüsüne göre). Orta vadeli Mali Çerçeve Ekonomik Raporun "Genel Ekonomik Durum" Bölümünde verilmektedir.

ile elde edilmesi öngörülen toplam vergi gelirlerinin yüzde 66.9'unu 'dolaylı vergiler' oluştururken, kalan yüzde 33.1 oranındaki bölümün 'dolaysız vergiler'le elde edilmesi öngörülmektedir. Bu durum ülkemizin vergi yapısında var olan adaletsiz yapının, biraz düzelme eğilimi gösterecek şekilde, 2008 yılında da süreceği anlamını taşımaktadır.

II.5.5. KAMU MALİYESİ ALANINDA 2008 YILI GELİŞMELERİ

Yüksek boyutlu kamu finansman açıkları ülkemizde son yirmi yıllık dönemde başta yüksek enflasyon düzeyi ve makroekonomik istikrar eksikliği olmak üzere yaşanan ekonomik sorunların temelinde yatan temel neden olmuştur. Yüksek boyutlu kamu finansman açıklarının gerekli kıldığı yoğun kamu kesimi borçlanması sonuçta aşırı yüksek reel faiz hadlerine ve giderek, yüksek faiz haddi-yüksek borç servisi-yüksek bütçe açığı-yüksek borçlanma sarmalının oluşumuna yol açmış ve başlı başına kendi kendini besleyen bir makroekonomik istikrarsızlık kaynağına dönüşmüştür. Bu nedenle kamu açıklarının kapatılması ve yüksek faiz dışı fazla düzeyleriyle kamu borç stokunun düşürülmesi son on yılı aşan dönemde ülkemizde temel bir makroekonomik politika olmuştur.

Seçim yılı olmasına rağmen 2007 yılında da sıkı maliye politikası olanaklar ölçüsünde ön planda göz önünde tutularak sürdürülmeye çalışılmıştır. Ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan sıkı maliye politikası, 2008 yılında da ekonomik politikanın öncelikli hedeflerinden birisi olmuştur. Sıkı maliye politikasının bir diğer temel hedefi ise, kamunun finansman açığının kapatılmasıyla, devletin finansman piyasası içerisinde müşteri olarak ağırlığının azaltılması ve faiz hadleri üzerindeki yukarı yönlü baskısının giderilmesi suretiyle, yatırılabilir fonların daha elverişli koşullarla özel yatırımcıların istifadesine sunulabilir hale getirilmesi olmuştur.

Ancak 2007 yılında ve 2008 yılının ilk yarısında henüz, kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılamamıştır. Bununla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin arttırılmasına çalışılmakta ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yakın geçmiş döneme göre daha fazla kaynak ayrılmakla beraber, yatırımlar kısıtlı tutulmakta, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmakta ve kamu varlıklarının satışı ve gelecekteki gelirlerinin ciro edilmesi suretiyle kamu gelirleri desteklenmektedir.

2008 yılının Ocak-Haziran dönemi itibariyle Merkezi Yönetim Bütçe gerçekleştirmelerine bakıldığında, izlenmekte olan sıkı maliye politikası ve özelleştirme faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen varlık satışı suretiyle uzun yıllardan sonra ilk kez bütçe fazlası verildiği gözlenmektedir. 2007 yılı Ocak-haziran döneminde merkezi yönetim bütçe uygulaması 5 milyar 885 milyon YTL. açık vermiş iken, bu yılın aynı döneminde 7.8 milyar YTL.tutarında iyileşmeyle 1 milyar 917 milyon YTL. fazla vermiştir.

Bir önceki yılın aynı dönem sonuçlarıyla kıyaslandığında, 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde merkezi yönetim bütçe giderleri yüzde 0.01 oranında daralmayla 100 589 milyon YTL., bütçe gelirleri yüzde 8.1 oranında artışla 102 506 milyon YTL. ve 'faiz dışı denge' de yüzde 7.8 oranında bir yükselmeye 22 657 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılı için 38 003 milyon YTL. olarak öngörülen 'faiz dışı denge' hedefinin yüzde 59.6'sı yılın ilk yarısında gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Merkezi yönetim bütçe uygulamasında 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde elde edilen bir diğer önemli gelişme de, bu dönemde faiz giderlerinin, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 22.9 oranında, dikkat çekici bir azalmayla 20 milyar 740 milyon YTL. olarak gerçekleşmiş olmasıdır.

MERKEZİ YÖNETİM OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ

Milyon YTL	2007			2008			Artış Oranı (%)
	Yıllık Gerç.	Ocak-Haziran		Hedef	Ocak-Haziran		
		Gerç.	%		Gerç.	%	Ocak-Haziran
Bütçe Giderleri	204.068	100.679	49,3	222.553	100.589	45,2	-0,1
Faiz Hariç Giderler	155.315	73.786	47,5	166.553	79.849	47,9	8,2
Faiz Giderleri	48.753	26.893	55,2	56.000	20.740	37,0	-22,9
Bütçe Gelirleri	190.360	94.795	49,8	204.556	102.506	50,1	8,1
Bütçe Dengesi	-13.708	-5.885	42,9	-17.997	1.917	-10,7	132,6
Faiz Dışı Denge	35.045	21.009	59,9	38.003	22.657	89,6	78

2008 yılı Ocak-Haziran döneminde , önceki yılın aynı dönemine göre ‘faiz dışı giderler’ yüzde 8.2 oranında artış göstermiştir. Bu kapsamda personel giderleri yüzde 11.5, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi yüzde 12.0, mal ve hizmet alımı yüzde 9.7 ve ‘borç verme ‘ yüzde 29.7 oranında genişlemeyle, Haziran 2008 ayı itibariyle oniki aylık ortalamalara göre TÜFE artışının yüzde 8.64 olduğu dikkate alınrsa, reel anlamda büyüme göstermişlerdir.

MERKEZİ YÖNETİM OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ BÜTÇE GİDERLERİ GERÇEKLEŞMELERİ

Milyon YTL	2007			2008			Artış Oranı (%)
	Yıllık Gerç.	Ocak-Haziran		Hedef	Ocak-Haziran		
		Gerç.	%		Gerç.	%	Ocak-Haziran
Bütçe Giderleri	204.068	100.679	49,3	222.553	100.589	45,2	-0,1
Faiz Hariç Giderler	155.315	73.786	47,5	166.553	79.849	47,9	8,2
Personel Giderleri	43.569	21.974	50,4	48.672	24.506	50,3	11,5
Sosyal G.K.Dev.P.	5.805	2.725	47,0	6.405	3.053	47,7	12,0
Mal ve Hiz.Alım.	22.258	8.349	37,5	22.905	9.161	40,0	9,7
Cari Transferler	63.292	32.776	51,8	69.207	35.226	50,9	7,5
Sermaye Giderleri	13.003	4.466	34,3	11.775	4.679	39,7	4,8
Sermaye Transfer.	3.542	1.877	53,0	2.087	1.126	54,0	-40,0
Borç Verme	3.846	1.618	42,1	3.934	2.098	53,3	29,7
Yedek Ödenekler	0	0		1.571	0	0,0	
Faiz Giderleri	48.753	26.893	55,2	56.000	20.740	37,0	-22,9

Diğer taraftan 2008 yılı ilk yarısında cari transferler önceki yılı aynı dönemine göre yüzde 7.5 oranında bir artışla 35 milyar 206 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsam da sosyal güvenlik kurumlarına yapılan sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri için, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 6.7 oranında bir artışla 17 milyar 594 milyon YTL. tutarında transfer yapılmıştır. Yine aynı kapsamda, 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde Sosyal Güvenlik Kurumuna finansman açığı için, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5.2 oranında bir artışla 13 milyar 433 milyon YTL. transfer yapılmıştır.

Cari transferler kapsamı içinde yer alan tarımsal destekleme ödemeleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7.9 oranında bir azalmayla 4 milyar 452 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim bütçe gelirlerine bakıldığında 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde bütçe gelirlerinin, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 8.1 oranında artışla 102 milyar 506 milyon YTL. düzeyinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Söz konusu dönemde vergi gelirleri yüzde 17.2 oranında dikkat çekici bir artış gösterirken vergi dışı gelirler geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 23.3 oranında daralmıştır.

BÜTÇE GELİRLERİ

Milyon YTL	2007			2008			Artış Oranı (%)
	Yıllık Gerç.	Ocak-Haziran		Hedef	Ocak-Haziran		
		Gerç.	%		Gerç.	%	Ocak-Haziran
Bütçe Gelirleri	190.360	94.795	49,8	204.556	102.506	50,1	8,1
Genel Bütçe Gel.	184.803	92.372	50,0	199.411	99.456	49,9	7,7
Vergi Gelirleri	152.835	70.588	46,2	171.206	82.752	48,3	17,2
Vergi Dışı Gelir.	31.968	21.785	68,1	28.205	16.705	59,2	-23,3
Özel B.İda.Öz Gel.	3.972	1.564	39,4	3.417	1.847	54,0	18,1
Düz.ve Den.Kur.G.	1.585	858	54,2	1.728	1.203	69,6	40,1

Diğer taraftan yılın Ocak-Haziran dönemi itibariyle vergi gelirlerinin bütçe gelirleri içindeki payı 2007 yılında yüzde 74.5 iken, bu oran 2008 yılında yüzde 80.7'ye yükselmiştir.

“Dahilde alınan KDV” hariç diğer vergi türlerinde önceki yılın aynı dönemine göre dikkat çekici oranlarda gelir artışı olduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda 2008 yılı ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre Gelir vergisinde yüzde 20.5, Kurumlar Vergisinde yüzde 25.9, İthalde alınan KDV’nde yüzde 27.2 ve BSMV’nde yüzde 17.4 oranında artış gerçekleşmiştir.

2007 ve 2008 yılları Ocak-Haziran dönemi vergi gelirlerini vergi türleri itibariyle dağılımı ve artış oranları aşağıda verilmektedir.

2007-2008 YILLARI OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ VERGİ GELİRLERİ

Milyon YTL	2007			2008			Artış Oranı (%)
	Yıllık Gerç.	Ocak-Haziran		Hedef	Ocak-Haziran		
		Gerç.	%		Gerç.	%	Ocak-Haziran
Gelir Vergisi	34.447	15.701	45,6	38.100	18.914	49,6	20,5
Kurumlar Vergisi	13.751	6.125	44,5	14.500	7.714	53,2	25,9
Ban.ve Sig.Mum.V.	3.149	1.530	48,6	3.976	1.796	45,2	17,4
Dahilde Alın.KDV	16.793	8.064	48,0	17.652	8.442	47,8	4,7
İthalde Alın.KDV	26.493	12.260	46,3	30.500	15.590	51,1	27,2
Özel Tüketim V.	39.111	17.684	45,2	44.719	19.775	44,2	11,8
Damga Vergisi	3.642	1.778	48,8	4.200	1.979	47,1	11,3
Harçlar	4.744	2.319	48,9	5.400	2.573	47,6	10,9
Diğer	10.706	5.125	47,9	12.159	5.969	49,1	16,5
Gen.Büt.V.Gel.Top.	152.835	70.588	46,2	171.206	82.752	48,3	17,2

Ulusal hasıla artışına ve enflasyon oranındaki artışa rağmen Dahilde Alınan KDV’nin nominal sadece yüzde 4.7 oranında artmasında ve reel anlamda küçülmesinde, vergi iadesi uygulamasının kaldırılmasının etkili olduğu, önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

II.5.6. KAMU BORÇLANMASI

II.5.6.1. İÇ BORÇLANMA

Kamu kesiminin finansman gereksiniminin karşılanmasında iç borçlanma 1990'lı yılların başlarından itibaren giderek önem kazanmış, kamu kesimi, başlangıçta sermaye piyasasında tasarrufların giderek önemli bir müşterisi olurken, daha sonraki yıllarda fonların hemen tümünü talep eder konuma gelmiş ve iç borç stoku logaritmik bir hızla büyüyerek önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu yaklaşımda kamu kesiminin finansmanında “vergi alma borç al” şeklinde özetlenebilecek bir finansman politikasının benimsenmiş olması önemli rol oynamıştır. Yoğun ve hacimli kamu kesimi borçlanması, kısa sayılabilecek bir zaman süreci içerisinde, faiz düzeyini yükseltici yönde yarattığı baskı ve zaman içerisinde ivme kazanarak hızla büyüyen borç stoku ile, birikmiş eski borçların faizlerinin dahi yeni borçlanmalarla ödenebilir hale geldiği bir büyüklüğe erişmiştir. Bu durum personel harcamaları ve faiz ödemeleri dışında hemen tüm kamu harcama kalemlerinde, sabit sermaye birikimini ve kamu hizmet ve sosyal görevlerini aksatacak ölçüde reel kesintilere gidilmesine rağmen, kamu açığının genişlemesine, reel faizlerin yükselmesine, yükselen reel faizlerin kamu finansman açığını daha da arttırmasına ve yüksek reel faiz - yüksek finansman açığı – yüksek borçlanma gereği ve yüksek faiz sarmalının oluşmasına yol açmış ve neticede kamu bankaları bilançolarına gizlenmiş olan görev zararı biçimindeki ilave finansman açıkları, Şubat 2001 krizini tetikleyen başlıca faktör olmuştur.

Borçlanmaya dayalı bir kamu finansman politikası izlenmesinin doğal bir sonucu olarak yükselen reel faiz hadleri, fiziki sermaye yatırımlarını ciddi biçimde düşürerek ülkenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemiş, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da kötüleştirilmiş ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin olanaklı kıldığı kısa vadeli yabancı sermaye akışıyla yabancılara, önemli düzeyde servet transferi olanağı yaratan bir temel araç haline gelmiştir. 90'lı yılların sonlarında yüzde 25.2 gibi çok aşırı bir seviyeye kadar tırmanan reel faizler 2000 yılı başında uygulamaya konulan istikrar programına duyulan güven ile hedeflenen enflasyon paralelinde dramatik bir düşüş göstermiş ve 2000 yılı genelinde enflasyon haddinin altında kalarak negatif reel faiz oluşumuna yol açmış, ancak Kasım 2000 krizinin ardından tekrar yükselmiştir. 2001 yılı başında görece olarak biraz gerileyen faiz hadleri Şubat krizi ile birlikte yeniden yükselmiştir.

2001 yılı Şubat ayında finansal piyasalarda yaşanan derin krizin ertesinde uygulamaya konulan istikrar programı ile makul düzeye gerileyen reel faizler, bu yılın ortasına doğru ortaya çıkan siyasi bunalım sonucu ve rating firmalarının Türkiye notunu düşürmelerinin de etkisiyle tekrar, orta vadede sürdürülmesi olanaksız ve istikrar

programının devamını tehdit edici bir seviyeye çıkmıştır. (Ocak 2002 ayında net satışla ağırlıklandırılmış ortalama bileşik ihale faizi yüzde 74.5 iken, bu oran Mayıs ayında yüzde 56.6'ya gerilemiş ancak daha sonra siyasi belirsizlik algılamasının etkisiyle Haziran 2002 ayında yüzde 72.1 'e yükselmiş ve borçlanma vadeleri kısalmıştır. Aşağıda verilen Tabloda görülebileceği üzere 2002 yılı genelinde yapılmış olan hazine ihalelerinde ortalama faiz haddi yüzde 63.8 olarak gerçekleşmiştir.)

Şubat krizi ertesinde Mayıs 2001 ayında kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan birikmiş görev zararlarının karşılanması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bu bankalara devlet iç borçlanma senetleri verilmiştir.

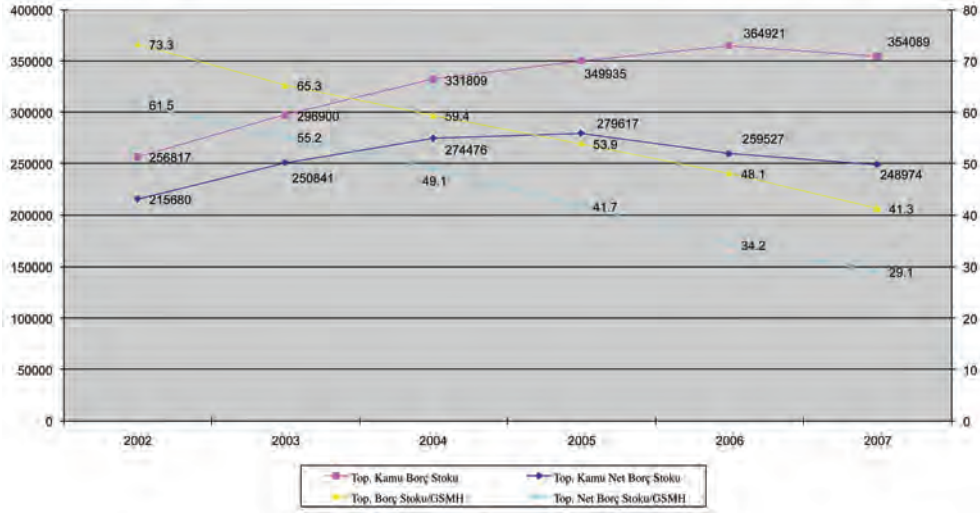
İç borçlanma gereğini düşürmek ve iç borcun vadesini uygun maliyetlerle azaltmak ve bankacılık kesiminin döviz kuru riskinin azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla Haziran 2001 ayında iç borç takas işlemi yapılmıştır.

Yaşanan krizler sonrası faiz hadlerinde meydana gelen hızlı tırmanma, bankacılık kesiminde yaşanan sorunların kamu maliyesine getirdiği ek yük ve bütçe açığının finansmanında süregelen kaynak ihtiyacı iç borç stokunun, 2001 yılında olduğu gibi, 2002 yılında önemli ölçüde artması sonucunu doğurmuş ve 2001 yılı sonu itibarıyla 122.2 katrilyon olan kamu iç borç stoku 2002 yılı sonunda 149.9 katrilyon TL.'na yükselmiştir.

Kararlı biçimde sürdürülen sıkı maliye politikasına ve nominal faiz hadlerindeki gerilemeye rağmen iç borç stokundaki tırmanma biraz yavaşlamakla beraber 2003 ve 2004 yıllarında da sürmüştür. Merkezi yönetim İç borç stoku 2002 yılı sonundaki 149.9 katrilyon TL. düzeyinden 2003 yılı sonunda 194.4 katrilyon TL. düzeyine, 2004 yılı sonunda ise 233.9 katrilyon TL düzeyine çıkmıştır.

2005 yılında istikrar programları uyarınca uygulanmakta olan sıkı maliye politikasının özenle sürdürülmesi ve nominal ve reel faiz hadlerindeki gerilemelerin etkisiyle kamu kesimi borçlanma gereğinde bir önceki yıla göre önemli bir düşme gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.7 oranından 2005 yılı sonunda yüzde (-) 0.4'e düşmüştür. 2005 yılı sonu itibarıyla merkezi yönetim toplam iç borç stoku 258.4 milyar YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı sonu itibarıyla merkezi yönetim dış borç stoku bir önceki yıl sonuna göre yüzde 7.9 oranında bir artışla 91 milyar 531 milyon YTL. eşdeğerine yükselirken, toplam borç stoku yüzde 4.7 oranında bir artışla 349 milyar 935 milyon YTL.'na çıkmıştır.

Toplam Kamu Net Borç Stoku⁽¹⁾ ve Kompozisyonu (%)

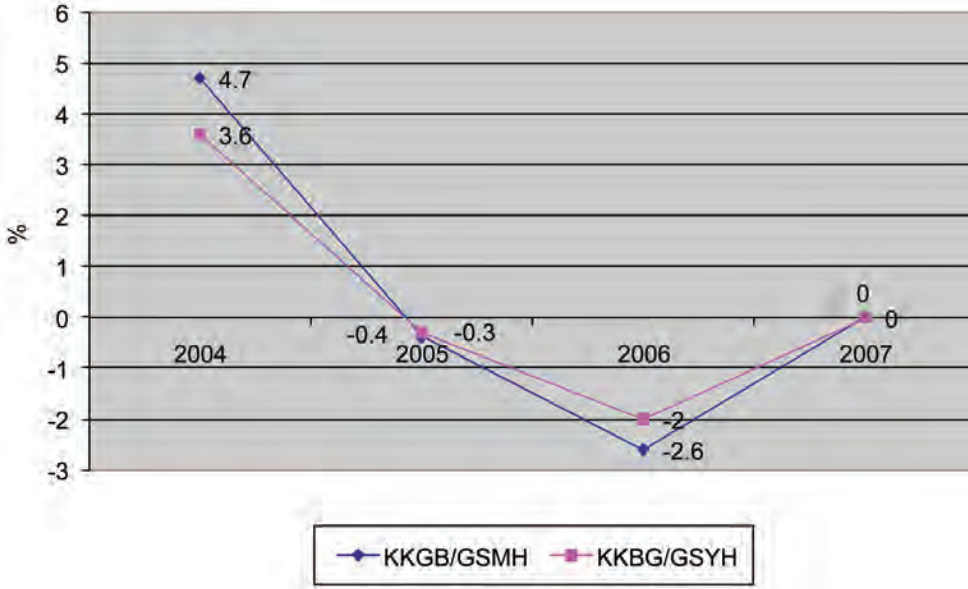
(1) Kamu net borç stoku, kamu brüt borç stokundan Merkez bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıkları düşülerek hesaplanmaktadır.

Kaynak : TCMB

Sıkı maliye politikası uygulaması 2006 yılında da sürdürülmüş, özelleştirme gelirlerindeki dikkat çekici artışın da etkisiyle konsolide bütçe borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı yüzde 0.8'e, toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı ise yüzde (-) 2.6'ya gerilemiştir.

Seçim yılı olmasının ve ekonomideki görece yavaşlamanın etkisiyle Merkezi Yönetim Bütçesi 2007 yılı gerçekleştirmelerinde bir önceki yıla göre biraz bozulma gözlemlenmiş ve bütçe dengesi (-) 4.6 milyar YTL.'nden (-) 13.9 milyar YTL.'na yükselirken, 'faiz dışı denge' 41.3 milyar YTL.'nden 34.8 milyar YTL.'na gerilemiş, bu gelişme kamu kesimi borçlanma gereği/GSMH oranına da yansımıştır. 2006 yılında (-) 2.6 olan kamu kesimi borçlanma gereği/GSMH oranı 2007 yılında yaklaşık 0.0 olarak gerçekleşmiştir. Kamu brüt ve net borç stoku ile kamu kesimi borçlanma gereğinin ulusal hasılaya olan oranları TÜİK tarafından yürütülen GSYH güncelleme çalışmaları sonucunda hesaplanan 1998 yılı bazlı GSYH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) değerleri esas alındığında belirgin bir düşme sergilemiştir.

KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ / GSMH* - GSYH** GELİŞMESİ (% Olarak)

* 1987 yılı bazlı

** 1998 yılı bazlı

2006 yılında toplam kamu borç stokundaki artış sürmüştü ve anılan yıl sonu itibariyle 364.9 milyar YTL. düzeyine çıkmış, ancak kamu net borç stokunda 2005 yılında başlayan azalma süreci devam etmiş ve kamunun net borç stoku 2005 yılı sonundaki 270.6 milyar YTL. düzeyinden 2006 yılı sonunda 259.5 milyar YTL.'na gerilemiştir.

2007 yılında ise toplam kamu brüt borç stokunda da daralma süreci başlamıştır. 2007 yılında bir önceki yıl sonuna göre toplam brüt borç stoku yüzde 3.0 oranında bir azalma ile 354.1 milyar YTL. düzeyine, toplam kamu net borç stoku ise yüzde 4.1 oranında bir küçülme ile 249.0 milyar YTL 'na düşmüştür.

2007 yılında Merkezi Yönetim Bütçesi 13 milyar 883 milyon YTL. açıkla sonuçlanmış, nakit dengesi ise (-) 13 651 milyon YTL. olmuştur. Söz konusu açığın finansmanı aşağıda verildiği gibi gerçekleştirilmiştir:

	Merkezi Yönetim 2007 Yılı Net Borçlanması (Milyon YTL.)
Finansman İhtiyacı	13 651
Net Borçlanma	6 395
Net İç Borçlanma	8 915
YTL. Cinsinden hazine Bonosu	(-) 3 460
Satış	15 903
Ödeme	19 363
YTL. Cinsinden Devlet tahvili	15 828
Satış	92 180
Ödeme	(1)76 352
Döviz cinsinden Devlet tahvili	(-)3 453
Satış	8 130
Ödeme	(-)11 592
Net dış Borçlanma	(-)2 521
Kullanım	13 028
Ödeme	(-)15 549
Net Borç verme	(-) 450
Özelleştirme Geliri	2 994
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	3 812

Uygulanan istikrar programı doğrultusunda gerek enflasyon haddinin istikrarlı bir düşüş sergilemesi gerek risk algılamalarının iyileşmeye yüz tutması sonucu 2003 ve 2004 yılları boyunca belirgin bir düşme gösteren nominal ve reel faiz hadlerindeki

bu gerileme eğilimi 2005 yılı boyunca ve 2006 yılı ilk dört aylık döneminde de sürmüştür. Ancak Mayıs-Haziran 2006 aylarında uluslar arası finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanma Türkiye’de diğer ülkelere göre daha şiddetli bir biçimde hissedilmiş ve borçlanma faiz hadlerinde önemli bir yükselme meydana gelmiştir.

Aşağıdaki Tablodan görüleceği üzere 2002 yılında sırasıyla yüzde 63.8 ve yüzde 26.3 olan bileşik nominal ve reel faiz hadleri 2003 yılında yüzde 45.0 ve yüzde 22.5’e, 2004 yılında ise sırasıyla yüzde 25.7’ye ve yüzde 15.0’e, 2005 yılında ise yine sırasıyla yüzde 16.9 ve yüzde 8.5’e gerilemiştir. Yukarıda işaret edildiği üzere mayıs-Haziran 2006 aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma nedeniyle 2005 yılı Aralık ayında yüzde 7.8’e kadar gerilemiş olan Hazine YTL. cinsi İç Borçlanma reel faiz oranı 2006 yılı Aralık ayı itibarıyla yüzde 14.4 olarak gerçekleşmiş, 2007 yılı Aralık ayı itibarıyla yüzde 9.8’e gerilemiştir.

2007 yılı ile 2008 yılı ilk yarısında iç borçlanma alanında meydana gelen gelişmeler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

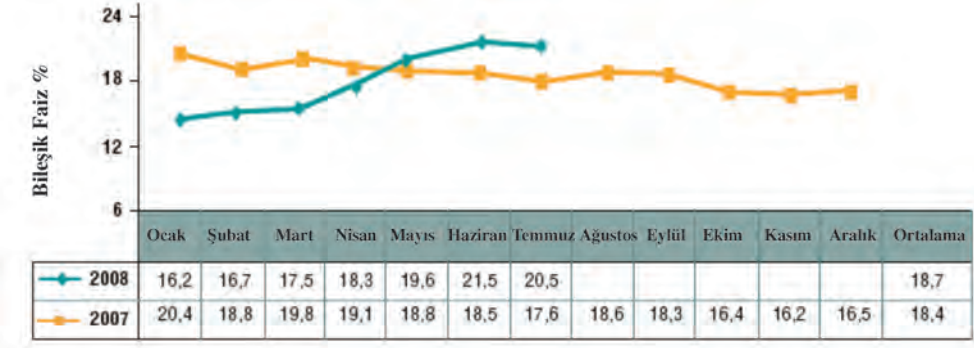
TABLO II.5.7.
HAZİNE İÇ BORÇ İHALELERİ

	Vade Gün	Net Borçlanma (Milyon YTL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
2002 Ocak-Aralık	253	67.791	63.8		29.7	26.3*
2003 Ocak-Aralık	302	82.560	45.0		18.4	22.5*
2004 Ocak-Aralık	372	114.941	25.7		9.3	15.0*
2005 Ocak-Aralık	560	134.241	16.9		7.7	8.5*
2005 Aralık	890	12.428	14.1	5.8		7.8
2006 Aralık	550	4.514	22.5	7.1		14.4
2007 Yılı						
Ocak	495	13.372	20.3	6.8		12.7
Şubat	645	8.343	18.9	6.8		11.4
Mart	1.140	10.774	20.1	6.8		12.5
Nisan	720	6.901	18.9	6.6		11.4

	Vade Gün	Net Borçlanma (Milyon YTL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
Mayıs	1.781	9.615	19.9	6.6		12.6
Haziran	958	11.303	19.0	6.6		11.7
Temmuz	392	12.691	17.6	6.4		10.5
Ağustos	836	2.737	18.9	6.4		11.8
Eylül	856	11.850	18.7	6.3		11.7
Ekim	854	6.307	16.5	6.0		9.9
Kasım	637	3.938	16.2	6.0		9.6
Aralık	719	5.616	16.6	6.1		9.8
2008 Yılı						
Ocak	546	5.721	16.4	6.0		9.8
Şubat	606	5.146	16.6	6.0		10.0
Mart	587	4.365	17.5	6.1		10.5
Nisan	791	11.614	18.2	7.0		10.5
Mayıs	616	1.591	19.6	7.9		10.8
Haziran	1.269	3.834	19.9	8.7		10.3
Temmuz	735	16.825	20.4	8.6		10.9

* Geride kalan 12 aylık dönemdeki 12 aylık fiili enflasyona göre reel (ex post) faiz

İSKONTOLU İÇ BORÇLANMANIN AĞIRLIKLI ORTALAMA MALİYETİ

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı, Ağustos Ayı Borç Yönetim Raporu

2006 yılı Ocak-Nisan döneminde yüzde 14 düzeyinde seyreden aylık ortalama bileşik faiz haddinin, Mayıs ayında döviz kurlarında meydana gelen tırmanmayla birlikte yükseliş eğilimine girdiği ve giderek yükselerek Temmuz ayında yüzde 22.8'e kadar tırmandığı gözlemlenmiştir.. Uluslar arası likidite koşullarında meydana gelen değişimin başta ülkemiz olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemesi ve bu olumsuz gelişmenin döviz kurları üzerinde yukarı yönde baskı yaratması, TCMB'nı, enflasyon haddi üzerinde oluşan baskıyı kontrol altında tutabilmek amacıyla, faiz oranlarını yükseltme zorunluluğunda bırakmıştır.(1) Merkez Bankasının Haziran ve Temmuz aylarında borçlanma faiz oranlarını 425 baz puan arttırmasıyla birlikte, hazine ihalelerinde oluşan ortalama faiz oranı Haziran ayında yüzde 17.6'ya, temmuz ayında ise yüzde 22.8'e yükselmiştir. Uluslar arası likiditede tanık olunan dalgalanmayla birlikte döviz kurlarında yaşanan hızlı artışın Temmuz ayından itibaren tekrar düşme eğilimi içine girmesine rağmen , Hazine ihalelerinde oluşan faiz hadleri yıl sonuna kadar yüzde 22'ler düzeyinde ısrarlı bir kalıcılık sergilemiştir.

Nominal faiz oranlarındaki artışa paralel olarak 2006 yılı ikinci yarısında reel faiz hadlerinde de önemli bir artış yaşanmıştır. Merkez Bankası beklenti anketinde yer alan 12 aylık TÜFE beklentisi kullanılarak hesaplanan gelecek döneme ilişkin reel faiz oranları 2006 yılı Ocak-Mayıs döneminde yıllık yüzde 8 dolayında iken, risk priminde gerçekleşen yükselmeye birlikte dikkat çekici bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve Aralık ayında yüzde 14.4 olarak gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda bir önceki yıla göre yaklaşık yarı yarıya azalarak 2004 yılında ortalama yüzde 24.7'ye ve 2005 yılında da belirgin düşüşünü sürdürerek orta-

lama yüzde 16.1'e düşen YTL. cinsi iskontolu borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, Mart-Nisan 2006 aylarında yüzde 13.8'e kadar gerilemiş ancak daha sonra tekrar yükselişe geçmiş ve 2006 yılı ağırlıklı ortalaması bir önceki yıla göre belirgin şekilde yükselerek yüzde 18.1 olarak gerçekleşmiştir.

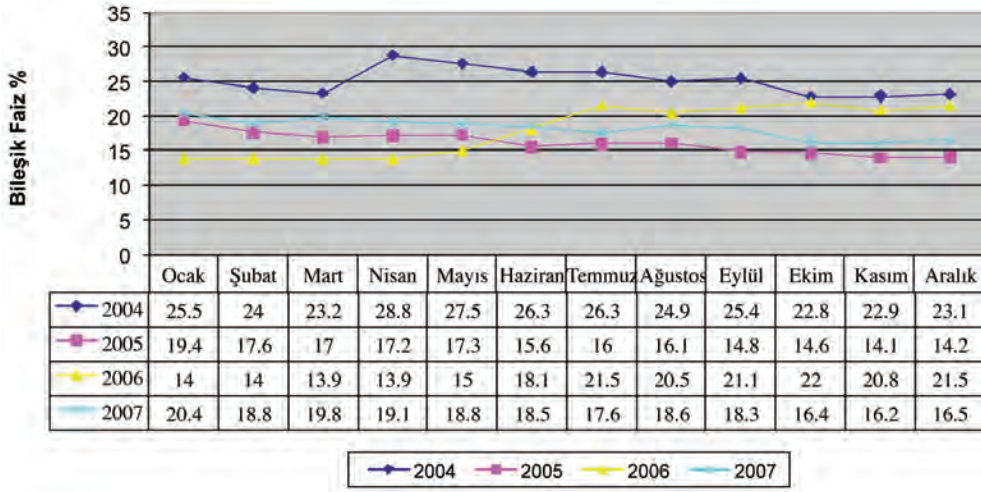
YTL. cinsi iç borç ihalelerinde Aralık 2006 ayı itibarıyla yüzde 22.5 düzeyinde oluşan bileşik faiz haddi 2007 yılı başından itibaren, yıl içerisinde dalgalanmalar göstermiş olsa da, istikrarlı bir düşme eğilimi içine girmiş ve Kasım 2007 ayında yüzde 16.2'ye kadar gerilemiştir.

2007 yılı genelinde yapılan toplam 108.8 milyar YTL. tutarındaki toplam iç borçlanmanın yüzde 92.6'sı YTL., yüzde 7.4'ü ise döviz cinsinden sağlanmıştır. YTL. cinsi değişken faizli borçlanmaların toplam YTL. cinsi borçlanma içindeki payı yüzde 12.9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında gerçekleştirilen ihale sonrası değişim ve senet değişim ihaleleri hariç olmak üzere toplam nominal 108.8 milyar YTL. tutarındaki iç borçlanmanın, yüzde 59.7'si, iskontolu, yüzde 12.9'u değişken faizli, yüzde 6.0'sı TÜFE'ye endeksli ve yüzde 14.0'ünde sabit kuponlu DİBS satışı suretiyle gerçekleştirilmiştir.

PİYASALARDAN YAPILAN İÇ BORÇLANMANIN YTL/DÖVİZ VE FAİZ YAPISI

	2004	2005	2006	2007
Toplam Borçlanma	100.0	100.0	100.0	100.0
Sabit Faizli	84.0	69.1	71.3	81.1
Değişken faizli	16.0	30.9	28.7	18.9
Toplam Borçlanma	100.0	100.0	100.0	100.0
YTL. Cinsi	90.3	87.2	98.0	92.6
Sabit Faizli	78.7	65.8	70.1	73.7
Değişken Faizli	11.6	21.4	27.9	18.9
Döviz Cinsi	9.7	12.8	2.0	7.4
Sabit faizli	5.4	3.3	1.3	7.4
Değişken faizli	4.4	9.5	0.7	0

**YTL. CİNSİ İSKONTOLU İÇ BORÇLANMANIN
AĞIRLIKLİ ORTALAMA MALİYETİ
(Nominal)**

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere izlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda borçlanma ihtiyacının azalması ve risk priminin düşmesi ile kararlı bir düşme eğilimi göstererek Nisan 2006 ayı itibariyle yüzde 13.9'a kadar gerileyen iç borçlanma ortalama nominal maliyeti daha sonra piyasalarda başgösteren dalgalanmanın etkisiyle yükselmiş ve aynı yılın Aralık ayında yüzde 21.5'e kadar tırmandıktan sonra yeniden düşme eğilimi içine girmiştir.

Toplam iç borç stokunun yıllık bileşik reel faiz yükü ise 2003, 2004, 2005, 2006 yılları geneli ve 2007 yılı için de aylar itibariyle aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

TABLO.II.5.6
İÇ BORÇ STOKUNUN YILLIK BİLEŞİK REEL FAİZ GELİŞİMİ ⁽¹⁾

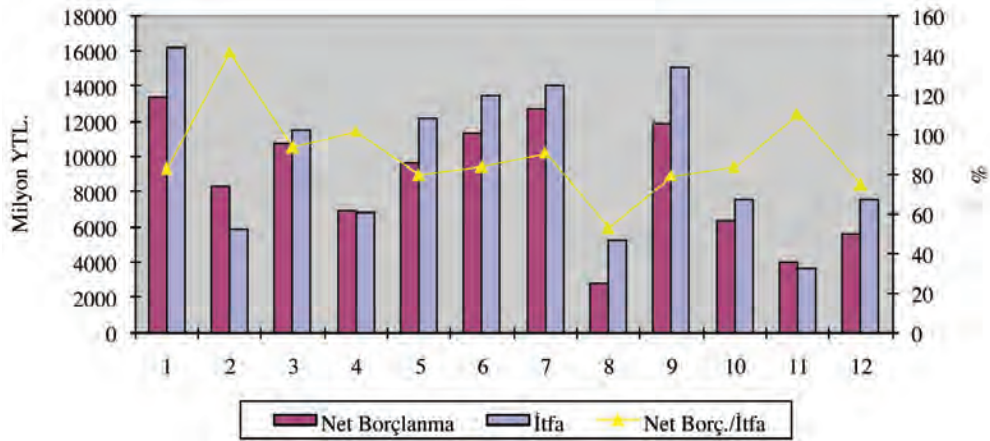
(%)	2004	2005	2006	2007											
				Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Toplam İç Borç Stoku	9,49	7,96	7,79	8,76	7,87	7,63	7,41	8,75	9,17	10,05	10,26	9,16	7,63	7,40	7,64
Kamu	7,50	5,61	6,82	8,45	7,53	6,00	5,87	7,36	8,83	10,33	9,24	7,25	5,56	4,47	5,57
TL	9,01	6,35	7,66	8,86	8,39	6,61	6,64	8,40	9,74	10,99	8,85	7,68	6,23	5,29	6,13
Döviz Cinsi/Endekli	-2,60	-2,08	-3,66	3,43	-3,67	-1,89	-4,55	-6,65	-2,78	1,44	14,60	0,76	-4,63	-7,65	-2,49
Piyasa	10,66	9,02	8,17	8,87	8,00	8,26	8,01	9,30	9,30	9,94	10,6	9,87	8,38	8,49	8,38
TL	14,55	10,55	9,89	10,54	10,32	9,96	10,30	10,72	11,07	11,50	11,27	11,10	10,65	10,05	10,17
Döviz Cinsi/Endekli	-4,59	2,24	-0,68	0,99	-3,48	-0,68	-5,55	0,88	-1,32	0,46	6,76	1,65	-6,93	-3,20	-5,35
Enflasyon Beklentisi ⁽²⁾	8,70	5,80	7,11	6,84	6,75	6,75	6,63	6,57	6,58	6,38	6,37	6,27	5,96	5,98	6,14

(1) Geçici

TCMB tarafından yapılan “Gelecek 12 Aylık TÜFE Enflasyon Beklentisi Anketi” verileri esas alınmıştır.

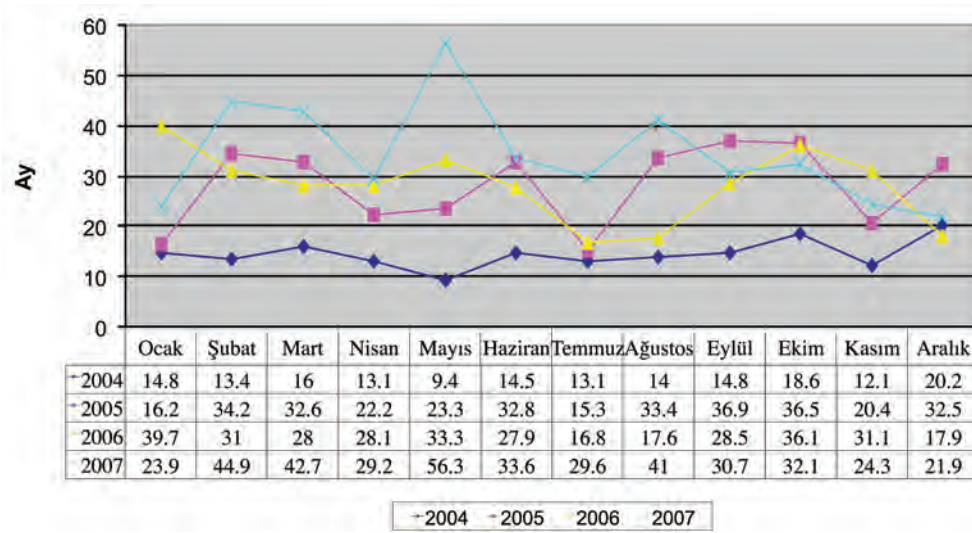
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2007 YILI AYLAR İTİBARIYLA NET BORÇLANMA – İTFA GELİŞİMİ

2004 yılında 14.7 ay olan nakit iç borçlanmanın kümülatif ortalama vadesi 2005 yılında önemli bir yükselmeye 27.7 ay düzeyine çıkmış, 2006 yılında yaklaşık aynı düzeyini (28 ay) korumuş, 2007 yılında belirgin bir uzama ile ortalama 34 ay olmuştur.ve 28 ay olmuştur..

PİYASALARDAN YAPILAN İÇ BORÇLANMANIN AĞIRLIKLI ORTALAMA VADESİ

İç borç stokunun alıcılara göre dağılımı 2005, 2006, 2007 yıl sonları ve 2008 yılı Nisan ayı itibariyle aşağıda verilmektedir: (% olarak)

TABLO.II.5.7.
İÇ BORÇ STOKUNUN ALICILARA GÖRE DAĞILIMI

	2005	2006	2007	Temmuz 2008
Bankacılık Kesimi	47.0	49.1	51,7	52,9
Kamu Bankaları	23.7	24.2	23.4	25.9
Özel Bankalar	21.2	21.5	23,4	21.5
Yabancı Bankalar	1.5	2.9	4.1	4.8
Kalk. ve Yat. Bankaları	0.7	0.6	0.8	0.7
Banka Dışı kesim⁽¹⁾	46.1	44.0	42.3	42.0
Gerçek Kişiler	10.5	8.8	5.9	6.4
Tüzel Kişiler	17.3	18.1	18.5	19.1
MKYF ⁽²⁾	8.0	3.5	4.5	3.6
Y. Dışı Yerleşikler	0.3	13.6	13.4	12.8
TCMB (Nakit Dışı-TÜFE Endeksli)	6.8	6.9	6.0	5.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

(1) Banka dışı kesim Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.

(2) Menkul kıymet yatırım fonları

İç borç stokunun alıcı kitlesi içinde banka dışı kesimde tüzel kişilerin ve bankacılık kesiminde de çok yer tutmamakla beraber yabancı bankaların payında belirgin bir genişleme eğilimi gözlenmektedir.

2005 yılı sonu itibariyle 331.5 Milyar YTL. olan merkezi yönetim toplam borç stoğu, 2006 yılı sonu itibariyle ise 345.0 Milyar YTL. düzeyine yükseldikten sonra azalma eğilimi içine girmiş ve 2007 yılı sonu itibariyle 333.4 milyar YTL. düzeyine inmiştir. 2007 yılında bir önceki yıla göre nominal anlamda da küçülme göstermiş olan merkezi yönetim iç borç stoğu, kararlı biçimde uygulanan sıkı maliye politikasının ve faiz hadlerindeki belirgin gerilemenin katkısıyla, 2004-2007 döneminde reel anlamda ve GSMH'ya olan oran itibariyle daha da dramatik bir biçimde küçülmüştür.

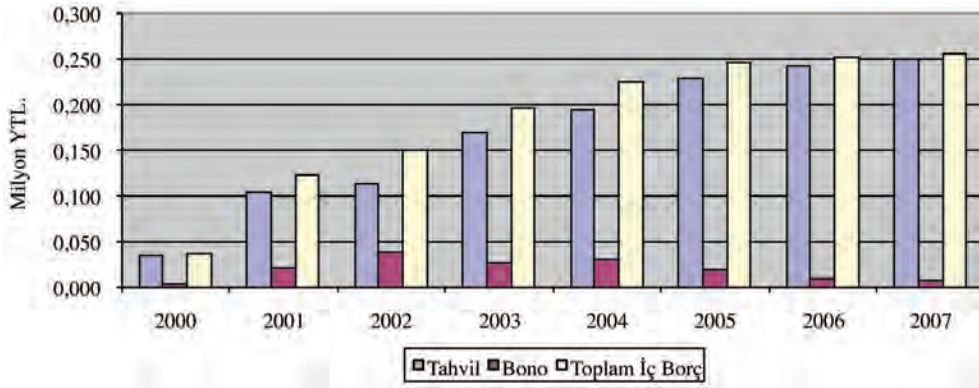
TABLO.II.5.8.
MERKEZİ YÖNETİM BORÇ STOKU

	Milyon YTL			Milyon Dolar*		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Toplam	331 520	345 050	333 481	247 071	245 482	286 324
YTL. cinsi	206 852	216 800	229 168	154 160	154 240	196761
Döviz cinsi	119 098	126 569	103 102	88 760	90 046	88 523
Döviz endeksli	5 570	1 681	1 211	4 151	1 196	1 040
İç Borç Stoku	244 782	251 470	255 310	182 428	178 906	219 207
YTL. cinsi	206 852	216 800	229 168	154 160	154 240	196 761
Döviz cinsi	32 360	32 989	24 931	24 117	23 470	21 405
Döviz endeksli	5 570	1 681	1 211	4 151	1 196	1 040
Dış Borç Stoku	86 738	93 580	76 171	64 643	66 576	67 117

* Yıl sonu TCMB Döviz Kurları esas alınarak hesaplanmıştır.

Merkezi yönetim borç stokunun Dolar cinsi karşılığının 2007 yılında hızlı bir artış göstermesinde Türk Lirasının değerinde meydana gelen görece artış da etkili olmuştur.

İÇ BORÇ STOKU* (Milyon YTL.)

* Döviz cinsinden borçlanmaların itfa tarihlerinde oluşan kur artışları stoktan düşülmüştür.

Yukarıda 2000-2007 döneminde iç borç bileşimindeki ve stokundaki gelişmeleri veren Grafikte yakın geçmiş dönemde stok artış hızının yavaşladığı ve bono/tahvil oranının düşmesi ile birlikte vadesinin uzadığı görülmektedir. Grafikte de izlendiği gibi 2001 yılında kamu borç stokunda 3 mislini aşan bir katlanma meydana gelmiştir. Bu olumsuz gelişmede; 2001 Şubat ekonomik krizini takiben, kamu ve TMSF bünyesine alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi faaliyetleri kapsamında yapılan işlemler ile 29 katrilyon TL'na ulaşan Bütçe açığı, bunun yanısıra iç kaynaklardan yapılan yaklaşık 5 milyar Dolarlık dış borç geri ödemesi başta gelen faktörler olmuş ve sonuçta kamu kesimi iç borç stoku çarpıcı bir biçimde, 2000 yılı sonundaki 36.4 katrilyon TL. tutarından, 2001 yılı sonunda 122.2 katrilyon TL'na fırlamıştır.

TABLO II.5.9.
İÇ BORÇ ÖDEMELERİ VE KULLANIMI
(Yıl Sonları İtibariyle Milyon YTL. Olarak)

Yıllar	Borcun Türü	Ödemeler			Borçlanma		Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam	Brüt	Net	
2000	Tahviller	12.006	16.967	28.973	26.686	14.680	34.363
	Bonolar	6.962	1.640	8.602	5.783	-1.179	2.058
	Avans	3	3	3	0	0	
	Toplam	18.968	18.609	37.577	32.469	13.500	36.421
2001	Tahviller	96.418	34.608	131.027	164.183	67.765	102.128
	Bonolar	27.458	5.876	33.334	45.430	17.972	20.029
	Toplam	123.877	40.484	164.361	209.613	85.737	122.157
2002	Tahviller	48.178	30.991	79.169	58.900	10.722	112.850
	Bonolar	49.413	12.477	61.890	66.403	16.991	37.020
	Toplam	97.591	43.469	141.059	125.303	27.712	149.870
2003	Tahviller	45.653	35.495	81.149	101.777	56.124	168.974
	Bonolar	68.068	17.141	85.209	56.461	-11.607	25.413
	Toplam	113.721	52.637	166.348	158.238	44.517	194.387
2004	Tahviller	76.803	39.171	115.974	102.040	25.237	194.211
	Bonolar	56.698	10.882	67.580	61.567	4.859	30.272
	Toplam	133.501	50.053	183.554	163.596	30.096	224.483
2005	Tahviller	82.651	33.088	115.739	115.404	32.754	226.964
	Bonolar	52.571	6.181	58.752	40.116	-12.555	17.818
	Toplam	135.222	39.270	174.492	155.520	20.299	244.782
2006	Tahviller	92.139	36.207	128.346	107.052	14912	241.876
	Bonolar	26.754	2.451	29.205	18.030	-8.224	9.594
	Toplam	118.893	38.659	186.757	125.581	6.688	251.470
2007	Tahviller	96.831	39693	134524	102.130	7.300	249.176
	Bonolar	19.763	1.846	21.209	15.903	-3.460	6.134
	Toplam	114.193	41.540	155.733	118.033	3.840	255.310

II.5.6.2. DIŞ BORÇLANMA

Konsolide bütçe toplam dış borç stoku 2002-2004 döneminde hızlı bir büyüme göstermiş ve 2001 yılındaki 38 730 milyon Dolar eşdeğeri tutarından 2004 yılı sonu itibariyle 68 583 milyon Dolar eşdeğeri tutara yükselmiş, ancak daha sonra biraz düşerek oldukça durağan bir görünüm kazanmıştır. 2008 yılı birinci çeyrek sonu itibariyle toplam kamu kesimi orta-uzun vadeli dış borç stoku 72 009 milyon Dolar, konsolide bütçe dış borç stoku ise 67 817 milyon Dolar düzeyindedir. Türkiye'nin dış borç stoku ise 2001 yılını izleyen dönemde gerçekten hızlı bir genişleme sergilemiş ve 2001 yılı sonundaki 113 milyar 592 milyon Dolar düzeyinden 2008 yılı birinci çeyrek sonu itibariyle 262 934 milyon Dolara yükselmiştir. Söz konusu dönemde kısa vadeli dış borç stoku 16 milyar 403 milyon Dolardan 44 milyar 550 milyon Dolara çıkarken, orta-uzun vadeli dış borç stoku 97 milyar 157 milyon Dolardan, 218 milyar 385 milyon Dolara tırmanmıştır. 2001 yılında yüzde 16.2 olan kısa vadeli dış borçların toplam dış borç stokuna olan oranı 2008 yılı birinci çeyrek sonu itibariyle yaklaşık aynı ağırlığını koruyarak yüzde 16.9'a yükselmiştir. 2001-2007 döneminde Türkiye'nin net dış borç stoku ise 78 milyar 509 milyon Dolar tutarından 133 milyar 320 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır.

TABLO.II.5.10.
TÜRKİYE DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon A.B.D. Doları)

	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽¹⁾
I. Dış Borç Stoku, bankacılık Sektörü Hariç (A – a - b)	106.305	118.420	122.961	147.479	183.334
A. Toplam Dış Borç Stoku	144.266	160.760	168.716	205.548	247.200
a. TCMB (-)	24.373	21.410	15.425	15.678	15.801
b. Bankalar (-)	13.588	20.930	30.329	42.391	48.064
II. Bankacılık Net dış Varlıklar⁽²⁾	9.918	15.628	24.508	39.411	50.014
A. Parasal Durum ⁽³⁾	11.078	17.097	25.906	41.063	53.106
B. Kalkınma ve Yat. Bankaları	-1.161	-1.469	-1.398	-1.652	-3.092
III. Net Dış Borç Stoku(I – II)	96.387	102.793	98.453	108.068	133.320
Net Dış Borç Stoku/GSYİH %	31,6	26,3	20,4	20,5	20,2
GSYİH	304.901	390.387	481.497	526.429	658.786

1) Geçici

2) 2005 yılından önceki veriler TECMB tarafından yayımdan kaldırılan "bankalar durumu" verileridir. 2005 yılı ve sonrası için ise TCMB tarafından yayımlanan "parasal durum" verileri kullanılmıştır.

3) Hazinesinin IMF'ye olan yükümlülüklerinin TCMB'ca yayımlanan Parasal Durum tablosunun Dış Yükümlülükler bölümünde ve Dış Borç Stoku'nda yer almaktadır. Mükerrerliği önlemek amacıyla Hazine'nin IMF'ye olan yükümlülükleri bu kalemden çıkarılmıştır.

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

2007 yılında uluslar arası sermaye piyasalarından bir adet yeni tahvil ihracı ve dört adet tahvil arttırımı yöntemi ile yaklaşık 4.6 milyar Dolar eşdeğeri tutarında borçlanma yapılmıştır. Bu tahvil ihraçlarının yüzde 64.8'i Dolar kalan yüzde 35.2'si Euro cinsinden gerçekleştirilmiştir.

TABLO II.5.11.
2007 Yılında Gerçekleştirilen Yurt Dışı Tahvil İhraçları

İhraç Tipi	İhraç Tarihi	Vade Sonu	Deviz Cinsi	Miktar (Milyon)	Miktar (Milyon ABD \$)	Kupon (%)	Yatırımcıya Getiri (%)	Yatırımcıya Getiri (Spread)
Global \$ artırım ⁽¹⁾	17.01.2007	17.03.2036	USD	500	500	6,875	7,215	UST + 247 bp
Global \$ artırım ⁽¹⁾	17.01.2007	26.09.2016	USD	500	500	7,000	6,732	UST + 207 bp
Euroya yeni ihraç	02.02.2007	02.04.2019	EUR	1.250	1.627	5,875	5,977	Bund + 193 bp
Global \$ artırım ⁽²⁾	23.02.2007	05.06.2020	SUD	750	750	7,000	6,888	UST + 218 bp
Global \$	03.10.2007	03.04.2018	USD	1.250	1.250	6,750	6,850	UST + 222 bp
Toplam (Milyon ABD Doları)				4.627				

(1) 17.01.2006 ve 26.09.2006 tarihinde ihraç edilen 1,5 milyar ABD Doları tutarındaki tahvillerin eş zamanlı arttırmıdır.

(2) 07.06.2005 tarihinde ihraç edilen 1,25 milyar ABD Doları tutarlarındaki tahvilin arttırımıdır.

UST : ABD Hazine tahvili getirisi
Bund : Alman Hazine tahvili getirisi
bp : baz puan (100 bp = % 1.00)

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

2007 yılında TCMB tarafından Uluslar arası para Fonuna 5 milyar 331 milyon Doları anapara olmak üzere toplam 5 milyar 912 milyon Dolar tutarında ödeme yapılmıştır. Bu şekilde 2007 yılı içerisinde IMF'den yapılan net kredi kullanımını (-)4 milyar 727 milyon Dolar olurken, faiz hariç net kullanım (-) 4 milyar 146 milyon Dolar olmuştur. Diğer bir ifade ile 2007 yılında IMF'ye yapılan faiz hariç net geri ödeme 4 milyar 146 milyon Dolar ya da 2 milyar 624 milyon SDR (özel çekme haddi) olmuştur.

TABLO II.5.12.
IMF (Uluslar arası Para Fonu) Kredi Kullanımları ve Geri Ödemeleri⁽¹⁾

Milyon ABD Doları ⁽²⁾	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Ocak-Aralık	Toplam
I. Kullanım	800	3,416	11,179	13,499	1,770	1,233	2,380	3,007	1,184	44.923
II. Borç Servisi	300	137	1,517	7,537	2,768	5,909	8,447	8,478	5,912	44.293
Anapara	288	85	1,090	6,684	1,819	4,905	7,527	7,661	5,331	38.201
Faiz	11	52	426	853	949	1,005	920	817	581	6.092
III. Net Kullanım (I-II)	501	3,278	9,662	5,962	-998	-4,677	-6,067	-5,471	-4,727	630
IV. Faiz Hariç Net Kullanım	512	3,329	10,088	6,815	-49	-3,672	-5,147	-4,654	-4,146	6.723
V. IMF Borç Stoku (D.Sonu)	891	4.174	14.117	22.086	24.092	21.507	14.646	10.762	7.158	-

- (1) Hazine Müsteşarlığı ve TACMB toplamını içermektedir.
(2) Toplam sütunu dışındaki veriler dönem sonu \$/SDR kurlarıyla, toplam sütunundaki veriler ise Aralık 2007 sonu kuruyula hesaplanmıştır. Tüm \$/SDR kurları IMF'nin web sayfasından (www.imf.org) alınmıştır.

Kaynak: hazine Müsteşarlığı

Diğer taraftan Türkiye'nin toplam dış borç stokunun vade durumuna, borçlanan sektöre ve kreditorlere göre dağılımı 2003 - 2007 dönemi yıl sonları itibariyle aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

TABLO II.5.13.
DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon Dolar Eşdeğeri Olarak)

	2003	2004	2005	2006	2007
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	144 260	160 789	168 808	206 471	247 094
Vadesine Göre					
Orta-Uzun Vadeli	121 247	128 909	131 705	164 487	205 283
Kısa Vadeli	23 013	31 880	37 103	41 984	41 810
Borç Alana Göre					
Orta-Uzun Vadeli	121 247	128 909	131 705	164 487	205 283

	2003	2004	2005	2006	2007
A. Kamu	69 504	73 831	68 247	69 585	71 272
1.Genel Yönetim	65 165	70 100	65 869	67 804	68 747
2.Finansal Kuruluşlar	765	656	320	205	186
3.Finan. Olma. Kurul.	3 574	3 075	2 058	1 576	1 912
B. TCMB	21 504	18 114	12 654	13 106	13 519
1. TCMB Kredileri	7 272	2 995	-	-	
2. Kredi Mekt. DTH	14 232	15 119	12 654	13 106	13 510
C. Özel	30 238	36 964	50 804	81 796	120 492
1.Finansal Kuruluşlar	5 152	8 418	15 890	28 761	42 712
2.Finan. Olma. Kurul.	25 086	28 546	34 914	53 035	77 780
Kısa Vadeli	23 013	31 880	37 103	41 984	41 810
A. TCMB	2 860	3 287	2 764	1 563	2 282
1.TCMB Kredileri	11	1	1	1	1
2.Kredi Mekt. DTHM	2 849	3 286	2 763	1 562	2 281
B.Bankalar	9 692	14 529	17 740	19 830	14 667
C. Diğer Sektörler	10 461	14 064	16 599	19 591	22 708
D Genel Hükümet				1 750	2 163
Borç Verene Göre					
Orta-Uzun Vadeli	121 247	128 909	131 705	164 487	205 283
A. Resmi Kreditorler	42 563	40 971	32 009	29 089	166 540
2. Uluslar arası Kur.	3 137	32 217	24 850	22 533	22 173
B. Özel Kreditorler	78 684	87 938	99 696	135 398	138 194
Kısa Vadeli	16.424	23.013	31.792	38.439	41 810
A. Ticari Banka Kredi.	8.260	12 661	16 363	18 612	15 158
B. Özel Kesim Kredi.	14.753	19 219	20 740	23 372	26 652

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Diğer taraftan Merkezi Yönetimin 2007 Yılı sonu ve Temmuz 2008 itibariyle dış borç stoku bilgileri aşağıda verilmektedir. (Milyon Dolar)

Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku	Aralık 2007	Temmuz 2008
Sabit Faizli	50 227	50 418
Değişken faizli	16 893	21 094
Toplam	67 120	71 412
ABD Doları	37 186	37 121
Japon Yeni	19 965	21 239
Euro	7 150	9 995
SDR	2 319	2 476
Diğer	501	581
Toplam	67 120	71 412

Ülkemiz kredi notlarında 2004 yılında ülkemiz lehine meydana gelmiş olan olumlu gelişmeler 2005 yılında da devam etmiştir. 2005 yılının ilk çeyreğinde ülkemiz kredi notlarında gözlemlenen olumlu değişikliklerin sonrası , ikinci ve üçüncü çeyrekte kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's ve Fitch'in not artırımları ile kredi değerliliği yükselmiştir. Her iki kuruluş da kredi notunun artışı, başta gelen unsurların, güdülen istikrarlı ekonomik politika ile AB üyeliğine ilişkin olarak sürdürülen çalışmalar olduğunu ifade etmişlerdir. 2006 yılında ise Moody's, Fitch ve JCR ülkemize verdikleri rating derecelerinde bir değişikliğe gitmezlerken, Standard & Poor's 27.06.2006 tarihinde ülkemize vermiş olduğu kredi notunu # BB – (pozitif) # ten, # BB – (durağan) # a düşürmüştür. Fitch ise kredi notunu 10 Mayıs 2007 tarihinde # BB – (pozitif) # ten, #BB – (durağan) #a, JCR ise 28.12.2007 tarihinde kredi notunu # BB – (pozitif) # ten # BB – (durağan) #a düşürmüştür.

Standard & Poor's kredi notunu 03.04.2007 Tarihinde # BB – (negatif) # e düşürmüş, daha sonra 31.07.2007 tarihinde # BB – (durağan) # olarak revise etmiştir.

TABLO.II.5.14.
TÜRKİYE KREDİ NOTUNUN GELİŞİMİ
(Yabancı Para)

(Yabancı Para)				
	Standard & Poor's	Moody's	Fitch	JCR
2003 Sonu	B + (durağan)	B1 (durağan)	B (pozitif)	B + (durağan)
09.02.2004	“	“	B + (durağan)	“
08.03.2004	B + (pozitif)	“	“	“
12.03.2004	“	“	“	B + (pozitif)
17.08.2004	BB- ((durağan)	“	“	“
25.08.2004	“	“	B + (pozitif)	“
2004 Sonu	BB - (durağan)	B1 (durağan)	B + (pozitif)	B + (pozitif)
13.01.2005			BB – (durağan)	
11.02.2005		B 1 (pozitif)		
10.03.2005			BB – (pozitif)	
06..12.2005			BB – (pozitif)	
14.12.2005		Ba 3 (durağan)		
2005 Sonu	BB – (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)
23.01.2006	BB – (pozitif)			
27.06.2006	BB- (durağan)			
2006 Sonu	BB – (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)
10.05.2007			BB – (Durağan)	
28.12.2007				BB –(durağan)
2007 Sonu	BB – (durağan)	Ba3 (durağan)	BB – (durağan)	BB – (durağan)
03.04.2008	BB – (negatif)			
31.07.2008	BB – (durağan)			

Uzun Vadeli YTL.				
2006 Sonu	BB (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)
Mayıs 2007	BB (durağan)	Ba3 (durağan)	BB – (durağan)	BB – (pozitif)
Aralık 2007	BB (durağan)	Ba3 (durağan)	BB – (durağan)	BB – (durağan)
03.04.2008	BB – (negatif)			
31.07.2009	BB – (durağan)			

ULUSLARARASI YATIRIM POZİSYONU – DIŞ VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLER

TCMB tarafından üç ayda bir yayınlanmakta olan “Uluslar arası Yatırım Pozisyonu” Raporu Türkiye’nin yurt dışında sahip olduğu tüm varlıkları ve yurt dışına olan tüm yükümlülüklerini yansıtıyor. Rapora göre 2007 yılı zarfında Türkiye’nin net dış yükümlülükleri yüzde 54.9 oranında çarpıcı bir genişlemeyle 313.4 milyar Dolara yükselmiştir. Aynı dönem itibarıyla verilen cari işlemler hesabı açığının 38.0 milyar Dolar olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alındığında ülkemizin dış dünyaya olan toplam net yükümlülüklerindeki tırmanmanın ne kadar kaygı verici boyutlara ulaştığı daha iyi şekilde algılanabilecektir.

2007 yılında Türkiye’nin dış varlıklarında 25 868 milyon Dolar tutarında bir artış meydana gelirken, *dış yükümlülüklerinde* 136 267 milyon Dolar tutarında ciddi bir genişleme gerçekleşmiştir.

2007 yılında gerçekleşen varlık artışının 13.2 milyar Dolarını rezerv varlıklardaki yükselme oluştururken, *diğer yatırımlar* 8.5 milyar Dolar, *yurtdışı doğrudan yatırımlar* 3.3 milyar Dolar artmış, buna karşılık *portföy yatırımlarında* 1.1 milyar Dolar tutarında daralma meydana gelmiştir.

2007 yılında Türkiye’nin *dış yükümlülüklerinde* en büyük artış 61.3 milyar Dolarla yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’de yaptıkları *doğrudan yatırımlarda* gerçekleşmiş, onu 38.7 milyar Dolarla *diğer yatırımlar* ve 36.2 milyar Dolarla *portföy yatırımları* izlemiştir. Yurtiçinde yapılan doğrudan yatırımların hemen tümünü 56.5 milyar Dolar ile yabancı sermayeli şirketlerin öz sermaye artışları ile yatırıma dönüştürülen karları oluşturmuştur. Bu dönemde yabancılarca sahiplenilen hisse senetleri değerinde gerek yeni satın almalar ve gerek değer artışı yoluyla 30.4 milyar Dolar tutarında büyüme meydana gelirken, yabancıların *borç senetleri* portföyü 5.8 milyar Dolar genişlemiştir. *Diğer yatırımlar* kaleminde 2007 yılında meydana gelen

38.7 milyar Dolar tutarındaki büyüme esas itibariyle bankalar dışında kalan özel sektörün dış kredi yükümlülüğünde meydana gelen 29.6 milyar Dolar tutarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Ayrıca *diğer yatırımlar* kapsamında *ticari krediler* 4.8 milyar Dolar, bankalarca sağlanan dış krediler 7.2 milyar Dolar genişlerken, *Genel Hükümet* kredi yükümlülüğü 1.5 milyar Dolar ve yurtdışı yerleşiklerin *mevduatları* 1.4 milyar Dolar tutarında daralma göstermiştir.

Türkiye'nin net dış yükümlülüklerinde yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyüme aşağıda verilen Tablo ile Grafikte açık biçimde görülmektedir.

TABLO.II.5.15.
ULUSLARARASI YATIRIM POZİSYONU
(Milyon Dolar olarak)

	2003	2004	2005	2006	2007
Varlıklar	74 491	87 001	106 162	143 209	169 077
Yurtdışı Doğrudan Yatırım	6 138	7 060	8 315	8 866	12 210
Portföy Yatırımları	1 963	936	732	3 126	2 023
Diğer Yatırımlar	31 217	41 362	44 685	67 931	78 404
Rezerv Varlıklar	35 173	37 643	52 430	63 286	76 440
Yükümlülükler	179 744	213 601	279 688	340 429	482 468
Yurtiçi Doğrudan Yatırımlar	33 537	38 522	71 297	88 309	155 703
Özsermaye ve Yat. Dö. Kar*	30 936	37 169	69 927	86 818	153 491
Portföy Yatırımları	30 024	45 751	72 606	84 410	120 629
Hisse Senetleri	8 954	16 141	33 387	37 654	64 201
Borç Senetleri	21 070	29 610	39 219	50 594	56 428
Diğer Yatırımlar	116 183	129 328	135 785	167 710	206 137
Ticari Krediler	9 264	13 045	15 499	16 937	21 586
Krediler	85 466	92 065	98 379	122 786	157 953
Mevduatlar	21 4532	24 218	21 907	27 987	26 598
Uluslararası Net Yat. Pozis.	-105 253	-126 600	-173 526	-197 220	-313 391

* Özsermaye ve yeniden yatırıma dönüştürülen karlar tutarı tahminidir.

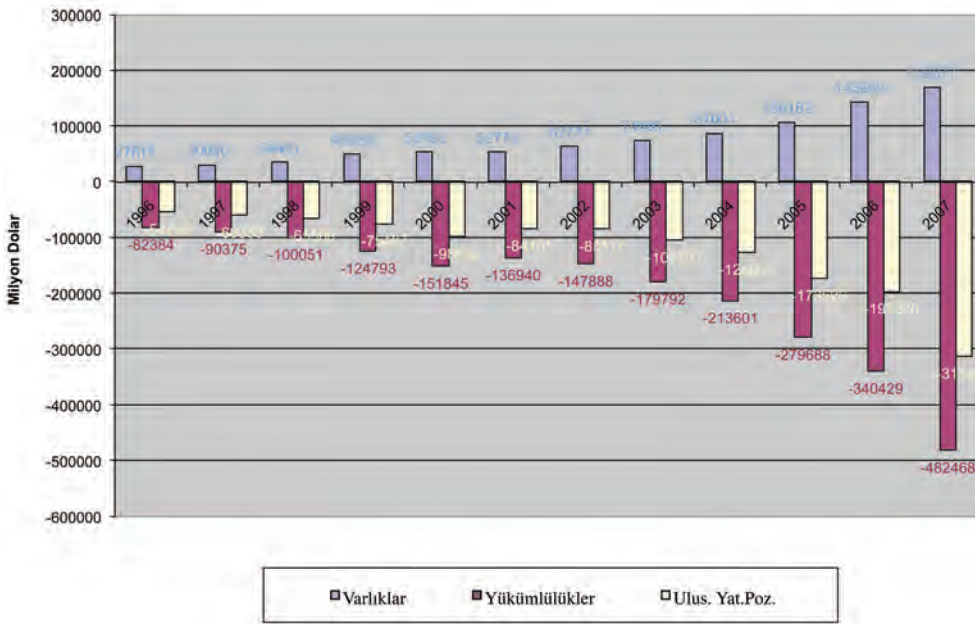
Kaynak: TCMB

2007 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin dış dünyaya olan net yükümlülükleri toplamını gösteren "uluslar arası net yatırım pozisyonu" (-) 313.4 milyar Dolarla GSYH'nın (2007 yılı GSYH = 658 786 milyon Dolar) yüzde 47.6'sına ulaşmış bulunmaktadır.

2007 yılında Türkiye 38.0 milyar Dolar tutarında cari işlemler hesabı açığı vermiştir. Cari işlemler hesabı açığı ile uluslar arası yatırım pozisyonunda meydana gelen 116.2 milyar Dolar tutarındaki bozulma arasındaki 69.8 milyar Dolarlık farkın, 66.7 milyar Doları yabancı sermayeli kuruluşların şirket sermayesine eklemiş oldukları karlar ile bu şirketlerin borsa değerlerindeki artıştan, kalan kısım ise esas itibariyle yabancılarca sahip olunan hisse senetlerindeki değer artışından kaynaklanmaktadır..

Aşağıda verilen Grafik son 11 yıllık dönemde ülkemizin dış varlıkları, yükümlülükleri ile uluslar arası yatırım pozisyonunda meydana gelen kaygı verici gelişmeyi açık biçimde göstermektedir.

Türkiye Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Milyon Dolar)

Ülkemiz tasarruf açığı ve bu nedenle GSYH'nın yüzde 5.8'ine (1998 bazlı GSYH serisine göre) ulaşan yüksek cari işlemler hesabı açığı vermektedir. Cari işlemler hesabı açığı dış borçlanma , yabancılara varlık satışı ve bunların yurtiçinde yeni varlık edinmeleri suretiyle finanse edilmektedir. Türkiye'nin yabancılara olan toplam net yükümlülüğünü veren "uluslar arası net yatırım pozisyonu"nda yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyüme, iç tasarruf açığı nedeniyle oluşan dış ticaret ve cari işlemler hesabı açıklarının ülkeye olan maliyetini açık biçimde ortaya koymaktadır.

II.6. ÖZELLEŞTİRME

II.6.1. HUKUKİ ALTYAPI

Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanunla getirilmiştir.

Daha sonra 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Nisan 1990'da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ve 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile özelleştirme uygulamaları alanında bazı kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Özelleştirmede karşılaşılan sorunların giderilmesi ve programa hız kazandırılması amacı ile uygulamalar konusundaki yasal ve yönetsel yapının değiştirilmesine yönelik ilk somut adım 1992 yılında atılmıştır. Bu tarihte başlayan mevzuat değişikliği çalışmaları 1994 yılında tamamlanmış ve konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren bir dizi kararname çıkarılmıştır. 11 Mayıs 1994 tarihinde yürürlüğe giren ve Hükümete özelleştirme uygulamaları konusunda düzenleme yapma yetkisi veren 3987 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 530, 531, 532 ve 533 sayılı Kanun Hükümünde Kararnameler (KHK) 6 Haziran 1994, 546 sayılı sayılı KHK ise 7 Temmuz 1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ancak söz konusu 5 KHK'nın dayanağı olan 3987 sayılı yetki kanunu 7 Temmuz 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiş, aynı mahkemenin söz konusu 5 KHK'nin iptaline ilişkin gerekçeli kararı da 5 Ağustos 1994 sayılı Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu durum karşısında özelleştirmeye ilişkin esasların, üzerinde fikri ve siyasi açıdan uzlaşma sağlanabilecek bir kanun çerçevesinde yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalara başlanmış ve neticede siyasi partilerin ve sendikaların önerilerinin de dikkate alınması ile hazırlanan 4046 sayılı “Özelleştirme uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun” 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla “Özelleştirme Yüksek Kurulu” ve “Özelleştirme İdaresi başkanlığı” kurulmuştur.

Daha sonra çıkarılan 4105 ve 4108 sayılı kanunlarla 4046 sayılı kanunda bir takım değişiklik ve düzenlemeler yapılmış, ayrıca 4046 sayılı kanunun Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilen 9 Nisan 1997 tarihinde iptal edilen 18 nci maddesi 4232 sayılı kanunla yeniden Anayasaya uygun olarak düzenlenmiş ve 8 Nisan 1997 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özelleştirme çalışmalarının hızlandırılması amacıyla hazırlanan 4971 sayılı Yasa 15 Ağustos 2003 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe konulmuş daha sonra çıkarılan 5148, 5189 ve 5234 sayılı Kanunlarla 4046 sayılı Kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla çıkarılan ve 3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanunun adı “Özelleştirme uygulamaları Hakkında kanun” olarak değiştirilmiş ve anılan Kanunda başka bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır.

II.6.2. ÖZELLEŞTİRME FAALİYETLERİ

Özelleştirme çalışmaları 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır.

1985 yılından 2007 yılı sonuna kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 30 milyar 41 milyon Dolar olup, bu tutar 2008 yılı Temmuz ayı sonu itibarıyla 35 milyar 835 milyon Dolara ulaşmıştır.¹

2006 Yılı Özelleştirme Uygulamaları

2006 yılında “Blok Satış” yoluyla toplam 7 milyar 178 milyon Dolar, “Tesis ve Varlık Satış veya Devri” yoluyla 626.2 milyon Dolar “Halka Arz” yoluyla toplam

(1) 2008 yılı Ocak – Temmuz döneminde 5 milyar 794 milyon Dolar eşdeğeri tutarda özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

207.8 milyon Dolar ve “Bedelli Devir” suretiyle de 84.1 milyon Dolar tutarında olmak üzere toplam 8 milyar 96 milyon Dolar eşdeğeri tutarında özelleştirme gerçekleştirilmiştir.

Özelleştirme faaliyetleri kapsamında 2006 yılında Blok Satış konusu olan kuruluşlar ve satış bedelleri aşağıda verilmektedir:

Tesis	Sözleşme tarihi	Satış Bedeli (Milyon Dolar)
Tüpraş	26.01.2006	4 140.0
Erdemir	27.02.2006	2 770.0
Başak Sigorta A.Ş.	16.05.2006	204.4
Başak Emeklilik A.Ş.	16.05.2006	63.6
Toplam		7 178.0

Tesis ve Varlık Satış veya Devri suretiyle 2006 yılında aralarında Büyük Tarabya Oteli, Tekel Başmüdürlük binası, Büyük Ankara Oteli'nin bulunduğu kamu tesis ve varlıklarının özelleştirilmesi suretiyle 626.2 milyon Dolar eşdeğeri gelir sağlanmıştır.

2006 yılında Türk Hava Yolları A.O. hisselerinin 16-17-18.05.2006 tarihlerinde Halka Arzı yoluyla ise 207.8 milyon Dolar bedelli özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Yine 2006 yılı içerisinde hemen tümü TEKEL'e ait taşınmazların bedelli devir işlemleri yapılmış ve toplam 84.1 milyon Dolar tutarında özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Bu şekilde 2006 yılında toplam 8 milyar 96 milyon Dolar tutarında özelleştirme geliri elde edilmiştir.

2007 Yılı Özelleştirme Uygulamaları

2007 yılında “Tesis ve Varlık Satış veya Devri” yöntemiyle 2 milyar 295 milyon Dolar, “Halka Arz” yöntemiyle 1 milyar 839 milyon Dolar ve “Bedelli Devir” yöntemiyle de 124 milyon Dolar eşdeğeri olmak üzere, toplam 4 milyar 258 milyon 630 bin Dolar eşdeğeri tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında “Tesis ve Varlık Satış veya Devri” yoluyla gerçekleştirilen toplam 2 296 milyon Dolar tutarındaki özelleştirme kapsamında elden çıkarılan başlıca tesis ve varlıklar şu şekildedir:

Tesis	Sözleşme Tarihi	Satış Bedeli (Milyon Dolar)
TDÇİ Deveci Maden sahası	08.02.2007	21.5
TCDD Mersin Limanı	30.05.2007	755.0
KGM İstanbul Levent Arsası	30.05.2007	800.0
Araç Muayene İstasyonu I. Bölge	15.08.2007	300.25
Araç Muayene İstasyonu II. Bölge	20.08.2007	313.25
Sümer, Kırklareli, Lüleburgaz	26.10.2007	58.0
Çelik Palas	05.11.2007	38.9
Diğerleri		9.1
Toplam		2 296.0

Halkbank'ın 2007 yılı 4 Mayıs tarihinde halka arzı suretiyle toplam 1 milyar 839 milyon Dolar tutarında gelir elde edilmiş, ayrıca yıl içinde değişik tarihlerde yapılan “Bedelli Devir” işlemleri yoluyla 124 milyon Dolar tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Bu surette 2007 yılında satış ve devir işlemi tamamlanmış olan özelleştirme işlemlerinin toplam tutarı 4 milyar 259 milyon Dolara ulaşmıştır.

2008 Yılı Ocak-Ağustos Dönemi Özelleştirme Uygulamaları

2008 yılının ilk sekiz aylık döneminde gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları toplam tutarı 5 milyar 794 milyon Dolara ulaşmıştır.

Söz konusu dönemde “Blok Satış” yöntemiyle 2 milyar 40 milyon Dolar, “Tesis ve Varlık Satış veya Devri” yöntemiyle 1 milyar 740 milyon Dolar, “Halka arz” yöntemiyle 1 milyar 928 milyon Dolar ve “Bedelli Devir” yöntemiyle de 85.2 milyon Dolar olmak üzere toplam 5 milyar 794 milyon Dolar eşdeğeri tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

30 Mayıs tarihinde Petkim Petrokimya A.Ş. “Blok satış” yöntemiyle 2 milyar 40 milyon Dolar bedelle özelleştirilmiştir.

7-8-9 Mayıs tarihlerinde Türk Telekomünikasyon Şti.’nin bir kısım hissesi “Halka Arz” yöntemiyle satılmış ve 1 milyar 928 milyon dolar özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Ocak-ağustos 2008 döneminin değişik tarihlerinde yapılan “Bedelli Devir” işlemleriyle toplam 85.2 milyon Dolar tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Aşağıda yıllar itibariyle uygulamaya konulan özelleştirme işlemleri sonuçları verilmektedir:

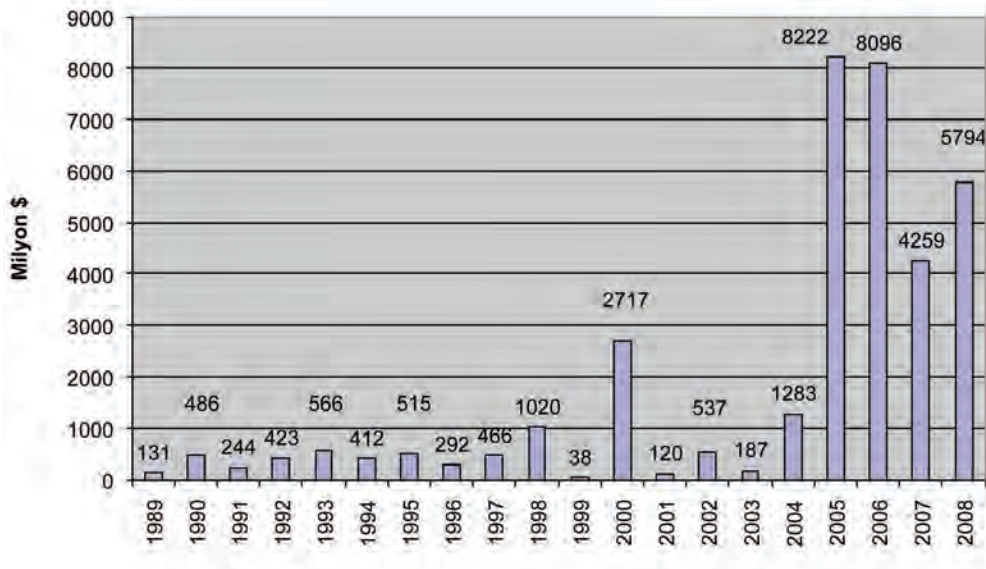
TABLO.II.6.1.
1986 – 2008 DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN
ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ
(Bin Dolar olarak)

Özelleştirme Yöntemi	1986 – 2006	2007	2008	Toplam
Blok satış	18 158 793		2 040 000	20 198 793
Tesis/Varlık Satışı	2 525 241	2 295 983	1 740 016	6 561 240
Halka Arz	3 341 560	1 838 643	1 928 298	7 108 500
İMKB’nda Satış	1 261 054			1 261 054
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	0	4.369
Bedelli Devirler	491 726	124 004	85 238	700 968
Toplam	25 782 743	4 258 630	5 793 552	35 834 924

Diğer taraftan Ağustos 2008 itibariyle ihalesi tamamlanmış ve sözleşmesi imza aşamasında bulunan özelleştirme işlemlerinin toplam tutarı 4 milyar 131 milyon Dolar olup, bu kapsamda yer alan başlıca tesis ve varlıklar şu şekildedir:

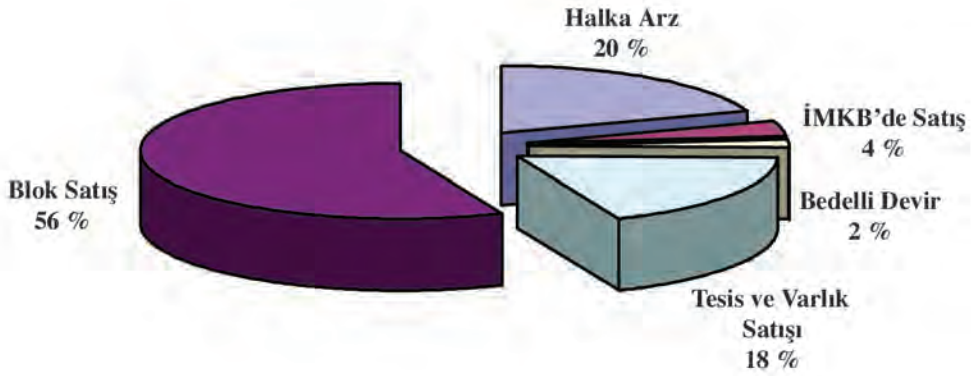
T.C.D.D. İzmir Limanı	1 milyar 275 milyon Dolar
T.C.D.D. Derince Limanı	195 milyon Dolar
Ankara Doğal Elektrik A.Ş. tesisleri	510 milyon Dolar
T.C.D.D. Bandırma Limanı	175.5 milyon Dolar
T.C.D.D. Samsun Limanı	125.3 milyon Dolar
Sakarya Elektrik dağıtım A.Ş.	600 milyon Dolar
Başkent elektrik dağıtım A.Ş.	1 225 milyon Dolar

Özelleştirme faaliyetleri kapsamında 1985-88 döneminde toplam 29 milyon Dolar tutarında özelleştirme yapılmış olup, 1989 – 2008 döneminde gerçekleştirilen özelleştirmeler yıllar itibariyle aşağıda verilen Grafikte gösterilmektedir:

Başlangıcından bugüne gerçekleştirilen toplam 35 milyar 835 milyon Dolar tutarındaki özelleştirme uygulamalarında benimsenmiş olan yöntemlerin taşıdığı ağırlıklar aşağıda grafik şeklinde verilmektedir.

YÖNTEMLER İTİBARIYLA ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ DAĞILIMI

II.7. YATIRIMLAR

2001 yılı krizi istihdam ve reel gelir azalmasına ve kapasite kullanım oranlarında düşüşe yol açarken, talep daralmasına ve iş aleminin ve tüketicilerin geleceğe dönük beklentilerinde kötüleşmeye neden olmuş, dolayısıyla özel kesim yatırım talebini ciddi biçimde olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer taraftan istikrar programı çerçevesinde uygulanan sıkı maliye politikası ve kamu kaynaklarının hemen yarısının faiz ödemelerine tahsis edilmesi zorunluluğu da, kamu yatırım harcamaları üzerine kısıtlama getirmiştir. Krizlerin ardından reel faiz hadlerinde meydana gelen yükselme yatırım talebini daha da azaltan bir diğer önemli etken olmuştur. 2001 yılında hem kamu hem özel kesim yatırımları ciddi bir daralma gösterirken, 2002 yılında özel sektör yatırımlarındaki daralma hafiflemekle beraber devam etmiş, buna karşılık kamu kesimi yatırımları çok cüzi bir artış göstermiştir.

2001 yılında toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre nominal yüzde 19.7 oranında bir yükselme gösterirken, reel anlamda yüzde 24.12 (2001 yılı GSMH Deflatörü = % 57.8) oranında keskin bir daralma ortaya koymuştur. Kamu kesimi yatırım harcamalarında 2001 yılında meydana gelen reel gerileme yüzde 23.5 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımları reel yüzde 24.4 oranında daralma göstermiştir.

Özel kesim yatırım harcamalarındaki reel daralma eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve yüzde 38.7 oranında nominal bir büyüme gösteren özel kesim sabit sermaye yatırımları, reel anlamda yüzde 5.1 oranında daralma göstermiştir. (2002 yılı GSMH Deflatörü = % 43.8) Toplam kamu sektörü yatırımları ise yüzde 44.6 oranında bir nominal büyüme göstermiş ve reel anlamda bir önceki yıla göre yüzde 6.6 oranında büyümüştür. Ancak toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 41.8 oranında bir genişleme göstermiş ve bu şekilde reel olarak yüzde 1.4 oranında küçülmüştür.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 1995 yılından itibaren gözlemlenen düşme eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve 1995 yılında yüzde 82.5 olan özel sektör yatırımlarının toplam sabit yatırımlar içindeki payı, 2002 yılında yüzde 63.5'e gerilemiştir.

Ancak 2003 yılında ekonomik büyüme eğiliminin istikrar kazanması, tüketici ve iş aleminin beklentilerinde süregelen iyileşme, ayrıca TL.'nin değer kazanmasına rağmen ihracat hacminin hızlı artışını sürdürmesi ve elverişli koşullarla dış kredi temini olanakları, özel sektör yatırımlarına uzun bir dönemdir tanık olunmayan bir canlanma getirmiştir. 2003 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlemlenen bu hızlı genişlemeye karşılık, izlenmekte olan sıkı maliye politikasının bir sonucu olarak kamu sektörü yatırımları nominal bazda küçülürken, reel anlamda ciddi bir daralma sergilemiştir.

2003 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları nominal anlamda yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, özel sektör sabit sermaye yatırımları yüzde 33.0 oranında çarpıcı bir genişleme göstermiştir. 2003 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı ise, bir önceki yıla göre nominal yüzde 20.9 oranında bir artış göstermiştir. 2003 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları reel olarak yüzde 22.6 oranında daralma göstermiş, buna karşılık özel sektör yatırımları yüzde reel bazda 8.6 oranında genişlemiştir. Ancak özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gerçekleşen reel genişleme, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen ciddi reel daralmayı telafi etmeye yetmemiş ve 2003 yılında, toplam sabit ser-

maye yatırımları reel yüzde 1.3 oranında daralma göstermiştir. (2003 yılı GSMH Deflatörü = % 22.5)

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılından itibaren toplam sabit yatırımlar içindeki payında süregelen düşme eğilimi ilk kez 2003 yılında tersine dönmüş ve 2002 yılı itibariyle yüzde 63.5'e kadar gerilemiş olan özel sektör payı 2003 yılında belirgin bir artışla yüzde 69.9'a yükselmiştir.

Canlı iç ve dış talep, güven ortamının pekişmesi ve faiz hadlerindeki önemli düşüş, diğer taraftan değer kazanmış TL.'nin ithal makine ekipman maliyetlerini daha elverişli kılması, 2004 yılında sabit sermaye yatırımlarının kamu kesiminde nominal bazda özel sektörde ise reel anlamda büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

2004 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları nominal yüzde 4.4 oranında genişlemişse de reel anlamda yüzde 4.6 oranında daralmış, özel sektör sabit sermaye yatırımları çok hızlı ve dikkat çekici bir büyüme sergilemiş ve nominal yüzde 51.3 ve reel anlamda yüzde 38.2 oranında artmıştır. (2004 yılı GSMH Deflatörü = % 9.5) 2004 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları ise nominal yüzde 37.2 ve reel yüzde 25.3 oranında bir büyüme ortaya koymuştur..

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 2003 yılından itibaren başlayan büyüme eğilimi 2004 yılında hızlanarak devam etmiş ve bir önceki yıldaki yüzde 69.9 düzeyinden yüzde 77.2 seviyesine çıkmıştır.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004 yılında başlayan reel anlamda genişleme eğilimi 2005 yılında daha da ivme kazanarak devam etmiştir. 2005 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı nominal bazda bir önceki yıla göre yüzde 23.9 oranında artarken reel anlamda yüzde 17.7 oranında genişlemiştir. (2005 yılı GSMH Deflatörü = % 5.3) Bir önceki yıla göre 2005 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki genişleme özel kesim yatırımlarına göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Anılan yılda kamu sektörü yatırım harcamaları yüzde 36.0 oranında bir artış ile 24 578 milyon YTL. olarak gerçekleşirken, özel sektör yatırımları önceki yıla göre yüzde 20.4 oranında bir yükselme ile 73 069 milyon YTL.'na çıkmıştır. Bu şekilde 2004 yılı gerçekleşmelerine göre 2005 yılında reel anlamda, kamu kesimi yatırım harcamalarında yüzde 29.2 oranında, özel sektör yatırımlarında ise yüzde 14.3 oranında bir genişleme meydana gelmiştir.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004 ve 2005 yıllarında tanık olunan hızlı reel genişleme eğilimi, hafif bir yavaşlama olsa da, 2006 yılında da sürmüştür. 2006 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı nominal bazda 26.5 oranında, yaklaşık bir önceki yıl genişleme oranı düzeyinde, artarken, reel anlamda yüzde 15.4 oranında genişlemiştir (2006 yılı 12 aylık ortalama TÜFE değişim oranı = % 9.6). Dolayısıyla toplam sabit sermaye yatırımlarında 2006 yılında gerçekleşen reel büyüme yüzde 17.7 olan 2005 yılı reel büyüme oranının altında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre 2006 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki genişleme özel kesim yatırımlarına göre daha yavaş gerçekleşmiştir. Anılan yılda kamu sektörü yatırım harcamaları nominal yüzde 23.7 ve reel anlamda yüzde 12.9 oranında bir artış ile 30 410 milyon YTL. olarak gerçekleşirken özel sektör yatırımları önceki yıla göre nominal yüzde 27.5 ve reel anlamda yüzde 16.3 oranında bir yükselme ile 93 159 milyon YTL.'na çıkmıştır. Kamu sektörü yatırım harcamalarındaki reel genişleme yüzde 29.2 olan 2005 yılı reel artışının çok gerisinde kalırken, özel sektör yatırımlarında 2006 yılında gerçekleşen reel genişleme, 2 puanlık bir artışla yüzde 14.3 olan önceki yıl düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir. (2005 yılında kamu kesimi yatırım harcamalarında meydana gelen yüksek oranlı reel büyümede 2004 yılına ilişkin yatırım değerinin düşük olmasının baz etkisi not edilmelidir.)

2006 yılı kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında en önemli artış, yüzde 49.8 ile, toplam kamu yatırımları içinde yüzde 39.3 oranında ağırlığa sahip olan mahalli idareler yatırımlarında gerçekleşmiştir.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004-2006 döneminde gözlemlenmiş olan hızlı büyüme 2007 yılında yavaşlamaya yüz tutmuştur. 2007 yılında toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre nominal yüzde 13.5 oranında bir genişleme gösterirken, reel anlamda yüzde 4.4 oranında (12 aylık ortalamalara göre 2007 yılı TÜFE artışı = % 8.76) ve 1998 yılı sabit fiyatları üzerinden de yüzde 3.3 oranında büyümüştür. 2007 yılında da özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki büyüme oranı kamu sektörü büyüme oranının üstünde gerçekleşmiştir. Kamu sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre yüzde 10.0 oranında büyürken, özel sektör yatırım harcamaları yüzde 14.7 oranında büyümüştür. Dolayısıyla toplam sabit sermaye yatırımları içindeki özel sektör payı artışı 2007 yılında da sürmüş ve bir önceki yıla ilişkin yüzde 75.4 oranından yüzde 76.2'ye yükselmiştir.

2007 yılında kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde, önceki yıllarda olduğu gibi, ulaştırma sektörü, biraz gerilemiş olsa da, yüzde 30.2 pay ile en ağırlıklı sektör olmuş onu, yüzde 11.0 ile eğitim ve yüzde 10.2 ile enerji sektörü yatırımları izlemiştir. 2007 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları kapsamında,

eğitim alanındaki yatırımların payı yaklaşık aynı düzeyini korurken ulaştırma sektörünün payı yüzde 34.1'den yüzde 30.2'ye gerilemiş, buna mukabil enerji sektörünün payı da yüzde 9.7'den yüzde 10.2'ye çıkmıştır.

Özel sektörün 2007 yılında gerçekleştirdiği sabit sermaye yatırımları içerisinde en ağırlıklı sektör, bir önceki yıl olduğu gibi, yüzde 41.4 payla imalat sektörü olmuş, onu yüzde 16.9 ile konut ve yüzde 15.6 ile ulaştırma sektörü yatırımları izlemiştir. Özel sektör yatırımlarında tarım, konut, eğitim ve sağlık sektörleri yatırımlarının payında artış meydana gelirken, madencilik ve turizm sektörleri payları yerini korumuş, diğer tüm sektörlerin paylarında düşüş gözlenmiştir.

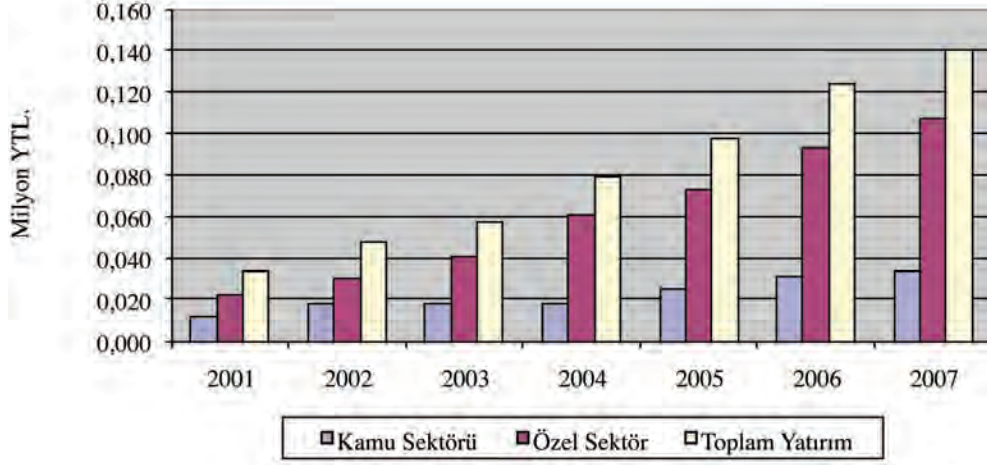
TABLO II.6.2
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Cari Fiyatlarla, Milyon YTL.)

	2005		2006		2007*	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
Konsolide Bütçe	12.133	25.5	13.952	15.0	14.209	1.8
KİT	3.593	44.4	3.672	2.2	4.054	10.4
İller Bankası	526	27.1	540	2.7	660	22.
Mahalli İdareler	7.834	54.2	11.940	15.9	13.841	32.4
Döner Sermayeli Kuruluşlar	280	40.0	283	1.1	597	111.0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	66	-43.6	17	-74.2	74	335.3
Fonlar	12	20.0	5	-58.3	0	-
Toplam Kamu Sektörü	24.444	36.0	30.409	23.7	33.435	10.0
Top. Sabit Sermaye Yat.	97.648	23.9	123.568	26.5	140.290	13.5
Kamu Sektörü	24.444	36.0	30.409	23.7	33.435	10.0
Özel Sektör	73.204	20.4	93.159	27.5	106.855	14.7

* Geçici

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Milyon YTL.)

TABLO.II.6.2
SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ
SEKTÖRLER İTİBARIYLA DAĞILIMI
(% Olarak)

Sektörler	2004		2005		2006		2007	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
Tarım	9.1	4.1	8.0	3.1	6.8	3.4	8.5	3.5
Madencilik	1.5	2.0	1.5	1.9	1.8	1.7	2.0	1.7
İmalat	2.6	42.2	1.7	42.0	2.0	42.2	1.3	41.4
Enerji	13.3	1.7	12.4	2.1	9.7	2.7	10.2	2.6
Ulaştırma-Haberleşme	33.5	18.8	34.4	17.4	34.1	16.3	30.2	15.6
Turizm	0.7	7.6	0.4	7.9	1.5	7.4	0.4	7.4
Konut	1.0	13.2	1.7	15.2	1.3	15.6	1.6	16.9
Eğitim	13.7	1.2	11.4	1.1	10.7	1.0	11.0	1.1
Sağlık	5.1	4.1	5.8	5.0	5.7	5.7	6.3	5.8
Diğer Sektörler	19.4	5.2	22.7	4.4	27.3	4.0	28.5	4.0

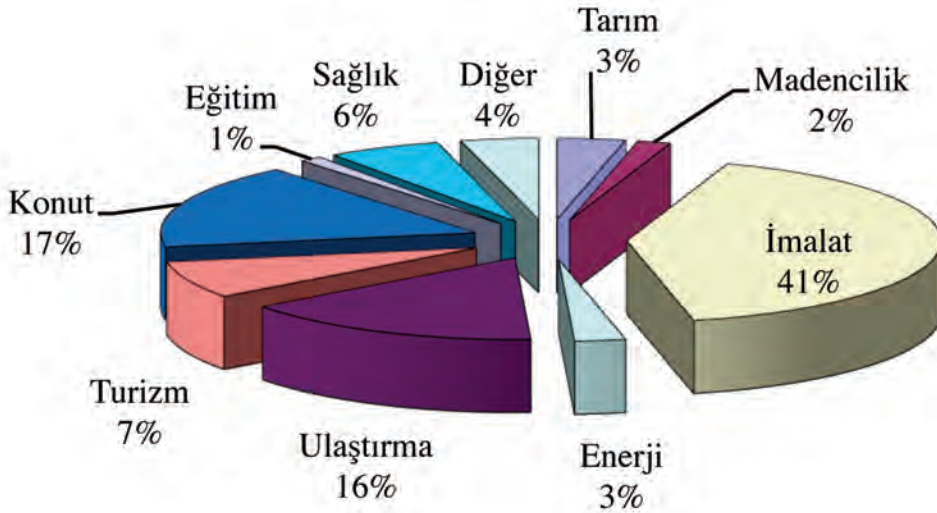
Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Toplam sabit sermaye yatırımları içinde tarım, madencilik, konut, eğitim, ve sağlık sektörlerinin payları artarken enerji ve turizm sektörleri payları sabit kalmış, diğer sektörlerin paylarında azalma gözlemlenmiştir.

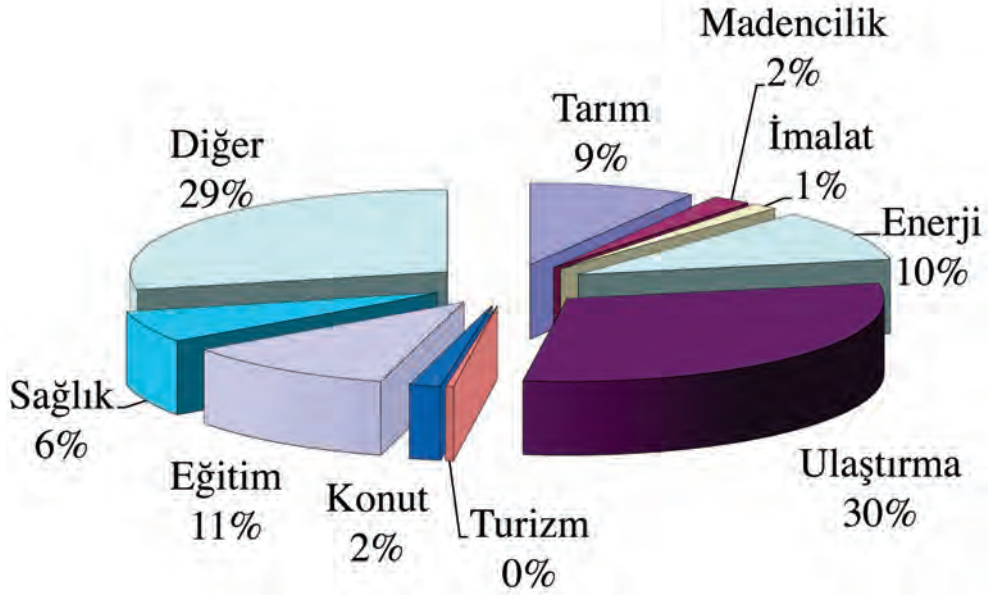
Teşvik belgesine bağlanan yatırım harcamaları tutarı 2007 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 15.8, reel yüzde 6.5 oranında bir artış ile 26 330.6 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılı içinde verilmiş olan yatırım teşvik belgelerinin yatırım proje tutarı itibariyle bölgesel dağılımına bakıldığında en büyük payı yüzde 30.4 ile Marmara Bölgesinin aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesini yüzde 15.6 ile Akdeniz Bölgesi, yüzde 14.4 ile İç Anadolu Bölgesi ve yüzde 13.3 oranlarıyla Karadeniz Bölgesi izlemektedir. Proje yatırım tutarı itibariyle 2007 yılı içinde verilen yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımında daha sonra gelen bölgeler sırasıyla yüzde 7.9 ile Ege Bölgesi, 4.9 ile Güney Doğu Anadolu ve yüzde 4.0 ile Doğu Anadolu Bölgesidir. Teşvik belgelerinin yüzde 9.6'sı birden fazla bölgeyi kapsayan yatırım projelerine ilişkindir.

2007 YILI SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Özel Sektör

Kamu sektörü

TABLO II.6.3.
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	Belge Sayısı		Toplam Yatırım (Bin YTL)					İstihdam (Kişi)	
	2006	2007	2006	% Pay	2007	Pay %	Değişim %	2006	2007
Tarım	94	62	524.092	2,3	344.591	1,3	-34,2	4.006	2.325
Madencilik	132	131	608.974	2,7	637.936	2,4	4,8	4.406	3.961
İmalat Sanayii	1.614	1.426	11.865.911	52,2	12.434.734	47,2	4,8	62.800	69.377
Enerji	55	102	1.889.452	8,3	4.105.979	15,6	117,3	1.452	4.928
Hizmetler	1.195	643	7.849.154	34,5	8.807.318	33,4	12,2	50.019	52.503
Toplam	3.090	2.364	22.737.583	100,0	26.330.558	100,0	15,8	122.683	133.094

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

TABLO II.6.4.
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

Bölgeler	Belge Sayısı		Toplam Yatırım (Bin YTL)					İstihdam (Kişi)	
	2006	2007	2006	% Pay	2007	Pay %	Değişim %	2006	2007
Marmara	954	772	8463.562	37,2	8.003.490	30,4	-5,4	33.755	52.935
İç Anadolu	515	357	3.368.665	14,8	3.782.887	14,4	12,3	26.865	16.371
Ege	487	316	2.300.567	10,1	2.085.295	7,9	-9,4	18.502	13.140
Akdeniz	434	335	3.539.612	15,6	4.104.681	15,6	16,0	20.577	22.537
Karadeniz	331	282	2.243.105	9,9	3.496.668	13,3	55,9	10.844	15.468
Doğu Anadolu	137	114	683.491	3,0	1.055.741	4,0	54,5	4.328	4.741
Güneydoğu Anadolu	216	175	1.369.878	6,0	1.285.601	4,9	-6,2	7.092	7.205
Muhtelif Bölge	16	13	768.703	3,4	2.516.195	9,6	227,3	720	697
Toplam	3.090	2.364	22.737.583	100,0	26.330.558	100,0	15,8	122.683	133.094

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Verilen teşvik belgelerinin sayısı bir önceki yıla ilişkin 3.090'dan 2007 yılında 2 364'e gerilemiştir. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların yüzde 71.9'luk bölümünü komple yeni yatırımlar oluştururken, bunu yüzde 20.5 ile tevsi yatırımları, yüzde 2.7 ile finansal kiralama, yüzde 1.8 ile tamamlama yatırımları izlemiştir.

2007 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımında ise ilk sırayı yüzde 47.2 pay ile imalat sektörü alırken, onu yüzde 33.4 ile hizmetler sektörü, yüzde 15.6 ile enerji sektörü yüzde 2.4 ile madencilik sektörü ve yüzde 1.3 ile tarım sektörü izlemiştir. 2007 yılında verilmiş olan 2 364 adet yatırım teşvik belgesi ile toplam 133 094 kişiye istihdam olanağı yaratılması öngörülmüştür.

Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanında 1998 yılında başlayan düşüş eğilimi yerini, 2003 yılında artışa bırakmıştır. 2004 yılında yüzde 53.2 oranında bir artışla 69.720 bin m²'ye yükselen yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı, büyüyen baz değeri nedeniyle biraz yavaşlamış gözükmeyle beraber, hızlı genişlemesini 2005 yılında da sürdürmüştür. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam alanı, bir önceki yıla göre yüzde 52.6 oranında bir artışla 2005 yılında 106 425 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanındaki büyüme , büyüyen baz değeri nedeniyle biraz yavaşlamış gözükmeyle beraber, 2006 yılında da sürmüş ve 122 910 bin m²'ye çıkmıştır.

Ancak 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın ardından faiz hadlerinde ciddi boyutta artış meydana gelmesi, büyüme hızının yavaşlaması ve konut stokundaki büyümenin etkisiyle, 2007 yılında inşaat faaliyetleri büyüme hızında önemli ölçüde düşüş meydana gelmiştir. Belediyeler tarafından verilmekte olan “yapı kullanma izin belgesi” ile “yapı ruhsatı” sayılarında yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı genişleme 2007 yılında keskin bir düşüş göstermiştir.

2007 yılında verilen yapı ruhsatlarında bir önceki yıla göre artış sadece yüzde 1.0 oranında gerçekleşmiş ve ruhsat verilen inşaat alanı 124 132 bin 2’ye yükselmiştir. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanında en hızlı büyüme yüzde 46.1 ile otel vb. binalarda olurken, onu yüzde 20.8 ile sanayi binaları ve depolar , yüzde 5.9 ile toptan ve perakende ticaret binaları izlemiştir. Buna mukabil toplam inşaat alanı içerisinde yüzde 68.2 oranında paya sahip olan iki ve daha fazla daireli konutlarda yapı ruhsatı verilen inşaat alanı yüzde 2.7, ve bir daireli konutlarda da yüzde 23.1 oranında küçülme gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan belediyeler tarafından verilen “yapı kullanma izin belgesi”ne konu olan yapıların toplam inşaat alanlarında 2007 yılında meydana gelen artış önceki yıla göre yavaşlamış ve yüzde 13.7’den, yüzde 10.4’e gerilemiştir.2007 yılında, inşaat alanı toplamı 63 150 bin m2 olan yapıya “yapı kullanma izin belgesi” verilmiştir.

Yapı kullanma izin belgesi verilen inşaatlarda 2007 yılında en hızlı artış yüzde 18.8 ile otel vb. binalarında gerçekleşmiş, onu yüzde 13.2 ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar izlemiş, ancak bir önceki yıla göre bir daireli ikamet amaçlı binalarda yüzde 20.2 ve ofis binalarında yüzde 2.4 oranında daralma meydana gelmiştir.

TABLO II.6.5.
YAPI RUHSATI VERİLEN BİNA İNŞAATI
(m² olarak yüzölçümü)

Kullanım Amaçları	2005	2006	2007
Bir Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	6.392.661	5.792.310	4.455.382
İki ve Daha Fazla Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	75.905.337	87.149.4466	84.826.258
Otel vb. Binalar	2.294.07	2.149.512	3.139.626
Ofis (İşyeri) Binaları	2.368.295	4.574.876	4.768.111
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	5.595.632	7.030.834	7.444.405
Sanayi Binaları ve Depolar	7.966.094	8.721.263	10.535.144
Diğerleri	5.902.491	7.491.625	8.963.434
Toplam	106.424.587	122.909.886	124.132.360

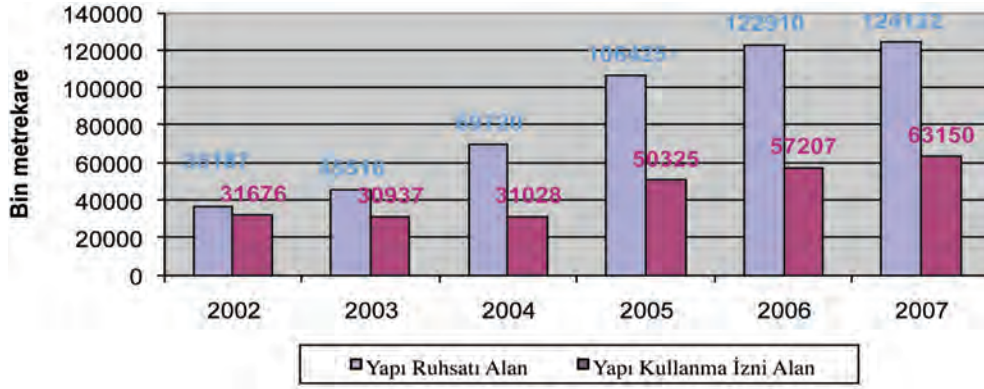
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO II.6.6.
YAPI KULLANMA İZİN BELGESİ VERİLEN BİNA İNŞAATI
(m² olarak yüzölçümü)

Kullanım Amaçları	2005	2006	2007
Bir Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	3.886.755	3.721.305	2.970.331
İki ve Daha Fazla Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	32.478.768	38.776.662	43.898.480
Otel vb. Binalar	972.862	928.768	1.103.048
Ofis (İşyeri) Binaları	1.374.206	2.219.454	2.166.990
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	4.247.349	3.582.127	3.921.738
Sanayi Binaları ve Depolar	5.807.237	5.440.646	5.624.274
Diğerleri	1.557.423	2.538.358	3.465.286
Toplam	50.324.600	57.207.320	63.150.147

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yapı Ruhsatı ve Yapı kullanma İzin Belgesi Alımına Göre İnşaat Yatırımları

Aşağıda son dört yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen artışlar dönemsel olarak ve başlıca maliyet kalemleri itibariyle verilmektedir:

TABLO.II.6.7.
BİNA İNŞAAT MALİYETLERİ

Yıl	Dönem	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre				Yıllık Ortalama % Değişme			
		Genel	İşçilik	Makine	Malzeme	Genel	İşçilik	Makine	Malzeme
2004	I.	12.8	13.1	8.3	12.5	17.0	18.7	13.7	16.2
	II.	14.7	16.8	12.0	13.8	15.2	17.0	12.5	14.3
	III.	16.1	17.0	10.3	15.8	14.7	15.9	11.2	14.1
	IV.	16.0	17.2	7.1	15.5	14.9	16.1	9.4	14.4
2005	I.	12.7	17.3	11.3	10.5	14.9	17.1	10.1	13.8
	II.	10.8	13.7	8.1	9.1	13.8	16.2	9.2	16.2
	III.	9.8	13.8	11.8	7.4	12.2	15.4	9.6	10.5
	IV.	8.2	13.0	12.7	5.1	10.3	14.6	11.0	8.0
2006	I.	9.3	15.2	11.3	6.2	9.2	14.1	11.0	6.5
	II.	23.3	27.6	20.5	21.0	12.6	17.8	14.2	9.8
	III.	20.9	25.3	16.2	18.5	15.6	20.7	15.9	12.8
	IV.	20.6	24.0	21.0	18.7	18.6	23.1	17.9	16.1
2007	I.	17.89	17.95		17.88	18.58	21.74		17.73
	II.	5.80	13.69		3.70	14.59	18.87		13.43
	III.	5.15	10.17		3.75	11.15	15.45		9.97
	IV.	5.71	11.13		4.18	8.36	13.09		7.06

Yukarıda verilen Tablodan izlenebildiği gibi, son dört yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen yıllık ortalama artışların, 2006 yılı I. Dönemi ve 2007 yılı IV. Dönemi dışında, genel enflasyon oranının dikkat çekici şekilde üstünde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından üçer aylık dönemler itibariyle hesaplanan ve yayımlanan 1991 temel yıllık “Bina İnşaatı Maliyet Endeksi” (BİME) 2005 temel yıllık olarak güncel bir yapıya kavuşturulmuştur.

Bu değişikliğin yapılmasında;

- Bina inşaatı girdi maddelerinin 1991 yılından günümüze kadar olan dönemde teknolojinin gelişmesi ile farklılaşması,
- Endeksin ağırlık yapısının değişmesi

başta gelen nedenler olmuştur.

1991 temel yıllık ve 2005 temel yıllık BİME’lerle ilgili olarak aşağıdaki hususlar önem taşımaktadır.

- İki endeks hesaplaması arasında metodolojik farklılık bulunmamaktadır.
- Bina inşaatı maliyet unsurlarından makine grubu, 2005 temel yıllık BİME’de kapsama alınmamıştır.
- 1991 temel yıllık BİME’de 295 olan madde sayısı teknolojik gelişmeler sonucu, 2005 temel yıllık BİME’de 121’e düşürülmüştür.

2005 temel yıllık BİME hesaplaması işçilik ve malzeme grupları ile bunların alt kalemleri temelinde;

- İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar (A)
- Bir daireli ikamet amaçlı binalar (B)
- Konut (A+B)
- Diğer kullanım amaçlı bina tipleri (Ticari, idari, okul, sıhhi yapılar)
- Bina (Konut ve Diğer)

olmak üzere 5 yapı tipi düzeyinde hesaplanmaktadır.

11.8. DIŞ TİCARET

2007 yılında biraz yavaşlamış olmakla beraber gerçekleştirilen hızlı ekonomik büyüme, TL.'nin yabancı paralar karşısında süregelen değer kazanımı, 2006 yılı ortalarına kadar giderek düşen faiz hadleri ile de desteklenen tüketim talebi canlılığı ve hızlanan özel kesim yatırımları, Türkiye dış ticaret hacminin 2001 yılını izleyen yakın geçmiş dönemde çok hızlı bir büyüme sergilemesinde etkili olan başlıca unsurlar olmuşlardır.

Reel sektörde tanık olunan ciddi olumsuz gelişmeler ve kur politikasında yapılan köklü değişiklik 2001 yılında Türkiye dış ticaret hacmini derinden etkileyen başlıca gelişmeler olmuştur. Derin bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında toplam ihracat tutarı, dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından reel efektif döviz kurunda meydana gelen şiddetli gerilemenin de olumlu etkisiyle yüzde 12.8 oranında büyürken, toplam ithalat tutarı, üretim hacmi, yatırımlar ve gelir düzeyindeki daralmanın etkisiyle yüzde 25.7 oranında dikkat çekici bir küçölme göstermiş ve dış ticaret toplam değeri, önceki yıla göre, 2001 yılında yüzde 12.2 oranında düşmüştür.

2002 yılında iç piyasadaki daralmanın üreticileri ihracata yöneltmesi, reel efektif döviz kurundaki yükselme eğilimine rağmen ihracat faaliyetini olumlu yönde etkilemiş, diğer taraftan yılın birinci çeyreğinden itibaren tekrar büyümeye başlayan ekonomi ithalat talebini tekrar canlandırmıştır. Yıl içinde Euro'nun Dolar karşısındaki değerinin ortalama yüzde 5.5 oranında değer kazanması, Euronun toplam ihracat geliri içindeki payının büyüklüğü nedeniyle, ihracat hacmini arttıran bir diğer etken olmuştur.

2002 yılında ihracat, bir önceki yıla göre, yüzde 15.1 oranında bir genişleme ile 36 milyar 59 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekrar ekonomik büyüme sürecine girilmesine, ılımlı talep genişlemesine ve özellikle üretici firmaların stok yenileme faaliyetine bağlı olarak 2002 yılında ithalat, hernekadar 2000 yılı düzeyinin altında kalmışsa da, bir önceki yıla göre yüzde 24.5 oranında önemli bir artış göstererek 51.6 milyar Dolara ulaşmıştır.

Türkiye dış ticaret hacmindeki hızlı büyüme 2003 yılında da devam etmiştir. 2003 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 31.0 oranında gerçekten dikkat çekici bir artışla 47 milyar 253 milyon Dolara yükselirken ithalat hacmi de, gerek ihracattaki hızlı genişlemenin ham madde ve yarı mamul ithalatı üzerine olan arttırıcı etkisi, gerek TL.'nin değer kazanımının ithal maliyetlerini görel olarak düşürmesi sonucu, ihraç hacmindeki artıştan da hızlı bir şekilde, yüzde 33.3 oranında çok yüksek hızda bir genişleme göstererek 69 milyar 340 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılından itibaren giderek artan bir hızla büyümesini sürdüren ihracat hacmi bu eğilimini 2004 yılında da korumuş ve bir önceki yıla göre yüzde 32.8 oranında çok dikkat çekici bir artışla 63 milyar 162 milyon Dolara yükselmiştir. İhracatın Dolar cinsinden verilen bu büyüme oranının değerlendirilmesinde, 2004 yılının son üç aylık dönemi hariç tutulursa, yılın geri kalan bölümünde Dolar/Euro paritesinin yaklaşık 1.2 – 1.3 aralığında seyretmiş olması hususu dikkatte bulundurulmalıdır.

2004 yılı ihracatında gerçekleşen yüzde 33.7 oranındaki büyüme esas itibariyle imalat sektörü ihracatında meydana gelen 14 milyar 705 milyon Dolar tutarındaki artıştan kaynaklanmıştır.

Diğer taraftan Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, özel sektör yatırımlarındaki belirgin canlanma, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması ve Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması, 2004 yılında ithalatın yüzde 40.7 gibi çok yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuştur.

2004 yılı toplam ithalat değerindeki artışın sektörel dağılımına bakıldığında en hızlı genişlemenin imalat sanayii ürünleri ithalatında meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Yaşanan ekonomik krizler ve faiz hadlerinin yüksekliği nedeniyle yakın geçmiş dönemde önemli gerileme gösteren ve ancak 2003 yılında tekrar canlılık kazandığı görülen sermaye malları ithalatında 2004 yılında yüzde 53.2 oranında çok dikkat çekici bir büyüme meydana gelirken, ithal tüketim mallarına olan talepte patlama niteliğinde bir artış gözlemlenmiş ve bu gruptaki malların ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 84.8 oranında yükselme göstermiştir.

Aşağıda verilen Tabloda son onbir yıllık dönem itibariyle gerçekleşen yıllık ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacmi Dolar cinsinden ve bir önceki yıla göre değişim oranları ile birlikte ayrıca, ihracatın ithalatı karşılama oranı % olarak verilmektedir:

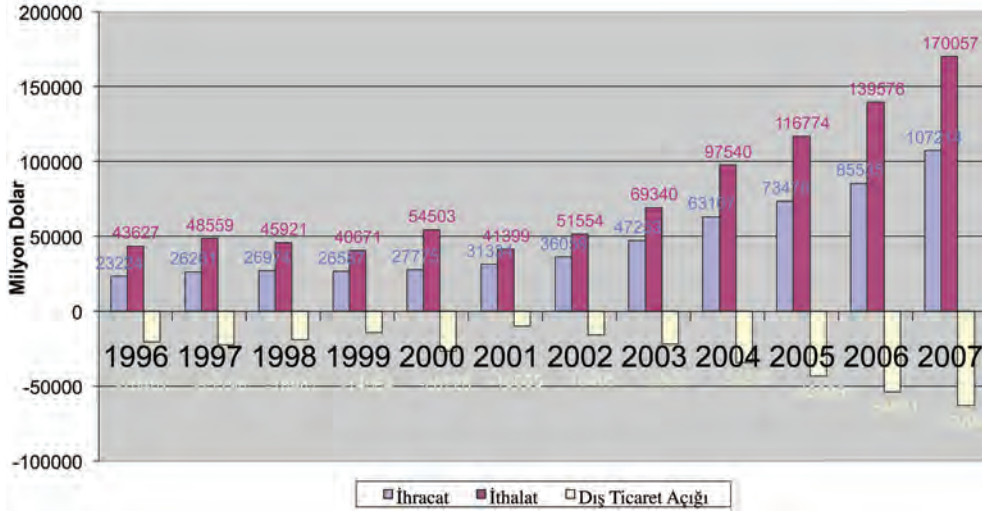
TABLO.II.8.1.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar)

Yıl	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi		Dış Ticaret Hacmi		İhracat/ İthalat %
	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	
1997	26.261.1	13.1	48.558.7	11.3	-22.297.6	9.3	74.819.8	11.9	54.1
1998	26.974.0	2.7	45.921.4	-5.4	-18.947.4	-15.0	72.895.3	-2.6	58.7
1999	26.587.2	-1.4	40.671.3	-11.4	-14.084.0	-25.7	67.258.5	-7.7	66.4
2000	27.774.9	4.5	54.502.8	34.0	-26.727.9	89.8	82.277.7	22.3	51.0
2001	31.334.2	12.8	41.399.1	-25.7	-10.064.9	-62.3	72.733.3	-12.2	75.7
2002	36.059.1	15.1	51.553.8	24.5	-15.494.7	53.9	87.612.9	20.5	69.9
2003	47.252.8	31.0	69.339.7	34.5	-22.086.9	42.5	116.592.5	33.1	68.1
2004	63.167.2	33.7	97.539.8	40.7	-34.372.6	55.6	160.706.9	37.8	64.8
2005	73.476.4	16.3	116.774.2	19.7	-43.297.7	26.0	190.250.6	18.4	62.9
2006	85.534.7	16.4	139.576.2	19.5	-54.041.5	24.8	225.110.9	16.8	61.3
2007 ¹	107.153.9	25.3	169.986.9	21.8	-62.832.9	16.3	277.140.8	23.1	63.0

(1) 2007 yılı dış ticaretine ilişkin ve TCMB ödemeler dengesi hesaplarında da baz olarak alınmış olan bu değerler daha sonra Türkiye İstatistik Kurumunca önemli olmayan bir revizyona tabi tutulmuş, bu kapsamda ihracat hacmi 107 milyar 271 milyon 750 bin Dolar olarak, ithalat hacmi ise, 170 milyar 62 milyon 715 bin Dolar olarak düzeltilmiştir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ (Milyon Dolar)

Türkiye'nin dış ticaret hacminde yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyüme biraz yavaşlamakla beraber, 2005 yılında da devam etmiş ve yine 2001 kriz yılını izleyen yıllarda olduğu gibi ihracat hacmindeki büyüme hızı, ithalat hacmindeki büyüme hızının altında gerçekleşmiştir. Bu gelişme etkisini ihracatın ithalatı karşılama oranında da göstermiş ve 2001 yılında yüzde 75.7'ye kadar yükselmiş olan karşılama oranı giderek gerileyerek, 2004 yılındaki yüzde 64.8'den 2005 yılında yüzde 62.9'a düşmüştür.

2004 yılına göre yüzde 16.3 oranında bir büyüme ile 2005 yılında 73 milyar 476 milyon Dolarla yükselmiş olan toplam ihracat hacmi 2006 yılında da büyüme hızını yaklaşık aynı düzeyde korumuş ve önceki yıla göre yüzde 16.4 oranında bir genişleme ile 85 milyar 535 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. .

2006 yılı ihracatının sektörel dağılımına bakıldığında toplam ihracat hacmi içerisinde çok önemli bir ağırlığa sahip olan imalat sektörü ihracatındaki artış hızının yine toplam ihracat hacmi artış hızını doğrudan belirlediği gözlemlenmektedir. 2006 yılında imalat sektörü ihracatı bir önceki yıla göre, toplam ihracat hacmi artış oranının üstünde, yüzde 16.1 oranında bir artış göstermiş ve bu nedenle toplam ihracat içindeki payı da bir önceki yıla göre cüzi bir genişleme göstererek yüzde 93.8'e çıkmıştır.

Daha açık bir deyişle 2006 yılı ihracatında bir önceki yıla göre gerçekleştirilmiş olan 12.0 milyar dolar tutarındaki artışın tamamına yakın bölümü, 11 milyar Doları, imalat sektörü ihracatındaki büyümeden kaynaklanmıştır. 2006 yılında tarım ve ormancılık sektörü ile balıkçılık sektörünün önceki yıla göre büyüme hızı dikkat çekici biçimde yavaşlarken, maden ve taşocakçılığı sektörü ihracat büyüme hızı belirgin bir yükselme göstermiştir.

Ana mal grupları itibariyle 2006 yılı ihracatına bakıldığında, toplam ihracat tutarı içinde yüzde 44.3 oranında bir paya sahip olan aramaları ihracatının, dikkat çekici ölçüde bir hızlanma ile yüzde 24.5 oranında bir genişleme gösterdiği, buna karşılık toplam ihracat geliri içinde aynı ağırlığa sahip olan tüketim malları ihracatının ise yavaşlama eğilimini sürdürdüğü ve bu nedenle toplam ihracat hacmi içindeki payının da daraldığı gözlemlenmiştir.

2006 yılında gerçekleştirilen ihracat imalat sektörünün önemli fasılları olarak incelendiğinde, bir önceki yıla göre en hızlı büyümenin yüzde 41.5 ile örülmemiş giyim eşyasında gerçekleştiği, onu yüzde 35.2 ile mineral yakıt ve mineral yağların, yüzde 32.2 ile inci, kıymetli taş ve mamullerinin, yüzde 28.2 ile plastik ürünler ve mamullerinin, yüzde 26.2 ile demir ve çelik, yüzde 24.2 ile kara taşıtlarının ve yüzde 21.8 ile demir ve çelikten eşyanın izlediği gözlemlenmiştir. Toplam yıllık ihracat tutarı açısından 11 882 milyon Dolar ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları en önemli ihraç kalemini oluşturmakta, sonra bu kalemi sırasıyla 6 936 milyon Dolar ile örme giyim eşyası, 6 502 milyon Dolarla kazan, makine ve cihazları, 6 313 milyon Dolarla elektrikli makine ve cihazlar, 6 268 milyon Dolarla örülmemiş giyim eşyası izlemektedir

TABLO II.8.2.
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(TÜFE bazlı, 1995 = 100)

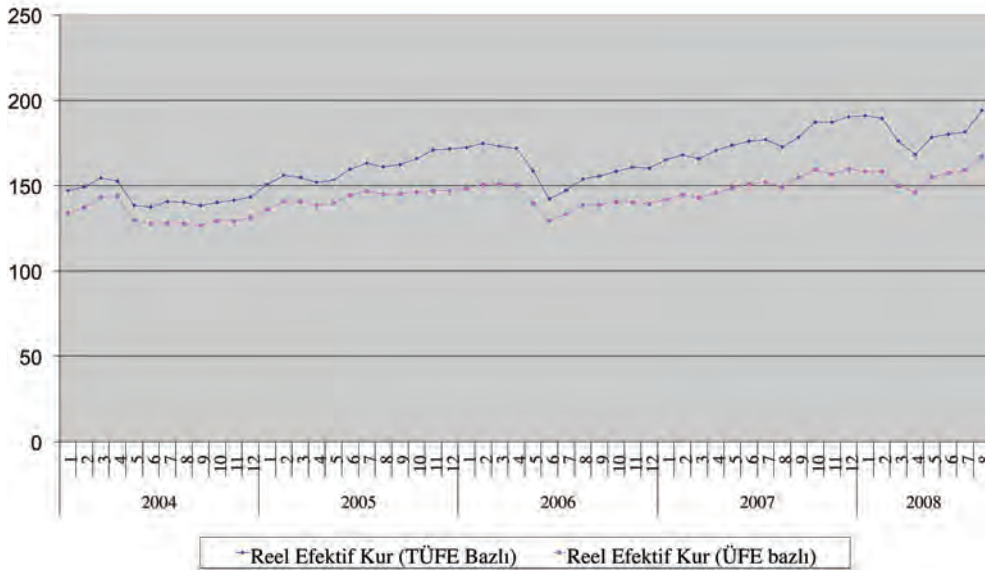
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Ocak	128.6	148.1	130.3	119.2	147.0	150.7	172.2	165.0	191.0
Şubat	131.5	138.4	135.8	122.7	149.1	156.0	174.6	167.9	189.3
Mart	132.4	113.5	138.4	123.5	154.2	154.7	173.0	165.6	176.1
Nisan	132.9	101.2	143.7	127.9	152.5	151.8	171.8	170.4	168.0
Mayıs	135.7	114.2	133.4	135.8	138.2	153.3	158.5	173.5	178.2
Haziran	132.3	111.8	118.9	140.6	137.5	159.5	142.1	176.0	180.0
Temmuz	133.5	105.1	107.6	145.1	140.5	163.0	147.1	176.9	181.4

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Ağustos	135.9	98.9	112.2	147.2	140.1	160.9	153.7	172.9	194.0
Eylül	139.0	98.5	115.2	151.5	138.1	162.2	155.5	178.3	
Ekim	142.4	96.6	119.0	142.9	139.9	165.7	158.3	187.2	
Kasım	146.5	107.4	123.7	140.5	141.3	170.8	160.7	187.1	
Aralık	147.6	116.3	125.4	140.6	143.1	171.4	160.1	190.3	

* İtalik biçimde verilen rakamlar geçicidir.

Kaynak: TCMB

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU (1995 = 100)

Yukarıda verilen Tablodan da görüleceği üzere Türk Lirası, makroekonomik göstergelerin görece olarak iyileştiği Kasım 2001'den itibaren reel olarak güçlenme eğilimi içine girmiştir. Bu güçlenme süreci Mayıs ayına kadar devam etmiş, Ekim 2001-Nisan 2002 döneminde Türk Lirasında reel değer kazancı, tüketici fiyatları kullanılarak Merkez bankası tarafından oluşturulan endekse göre yüzde 48.8 olmuştur. Mayıs-Temmuz 2002 döneminde yaşanan yurtiçi siyasi gelişmeler sonucunda TL. yüzde 25.1 oranında reel değer kaybına uğramış, ancak erken seçim kararının alınmasının ardından tekrar güç kazanmaya başlamıştır. Ekim-aralık döneminde Türk lirasındaki reel değer kazanımı yüzde 20.4 olmuştur.

Böylelikle TL. 2002 yılında, tüketici fiyatları kullanılarak oluşturulan Endekse göre ortalama olarak yüzde 11.4, toptan eşya fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ise ortalama olarak yüzde 18.5 oranında değer kazanmıştır.

2004 yılı Nisan ayı başlarına kadar olan dönemde Türk Lirasının, Dolar ve Euro'ya karşı olan değerindeki yükselme süreci devam etmiştir. Ancak "Kur Politikası" bölümünde de yer verildiği üzere Nisan 2004 ayı başlarından itibaren A.B.D. Merkez Bankası FED'in faiz artırımına gidebileceği yolunda ortaya çıkan beklentiler, Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerden fon çıkışlarının olabileceği kaygılarını arttırmış, bu durum döviz kurlarının hızla yükselmesi ve dolayısıyla yukarıda verilen Grafikte de açık biçimde görüldüğü gibi, reel kur endeksinin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. 2003 yılı Aralık ayına göre yüzde 8.5 oranında artarak Nisan ayı itibarıyla 152.5 düzeyine tırmanan reel kur endeksi, Mayıs 2004 ayında 138.2 düzeyine gerilemiş ve yılın geri kalan bölümünde, beklentilerdeki, Dolar/Euro paritesindeki ve döviz likiditesindeki değişmelerin etkisiyle dalgalanmalar göstermekle beraber, yaklaşık bir önceki yıl sonu düzeyini korumuştur.(1)

Türk Lirası 2005 yılı başından itibaren hızlı bir değer kazanım süreci içine girmiş, Mart ve Nisan ayları dışında giderek ivme kazanan bu eğilim sonucu TÜFE bazlı reel kur endeksi 2004 yılı Aralık ayındaki 143.1 düzeyinden, 2005 yılı Aralık ayında 171.3 seviyesine tırmanmıştır.

2006 yılının ilk dört aylık döneminde bu yüksek değerini koruyan reel kur endeksi, Mayıs ayında, faiz hadlerinin gelecekte göstereceği gelişim seyri üzerinde oluşan belirsizliğin, küresel piyasalarda yarattığı dalgalanmanın etkisiyle keskin bir düşüş eğilimi içine girmiştir. Japon Yeni ve İsviçre Frangı üzerinden düşük faizle borçlanılıp, yüksek faizli varlıklara yatırım yapılması şeklinde yürütülen "carry trade"nin, Japonya'nın faiz artırım süreci içine girmesiyle riskli hale gelmesi ve bu gelişmenin, gelişmekte olan ülkelere ilişkin risk algılamasını yükseltmesi ve sonuçta sözkonusu ülkelere yapılan portföy yatırımlarını ve sermaye girişlerini olumsuz etkileme-

si, Mayıs Haziran aylarında döviz arzını düşürmüş ve döviz fiyatlarındaki tırmanma, reel kur endeksinin Mayıs-Haziran aylarında belirgin bir gerileme göstermesi sonucunu doğurmuştur. Merkez Bankasının hem kur artışının enflasyonist baskısının frenlenmesi hem dövize olan talebin azaltılması amacıyla politika faizlerinde yaptığı 400 baz puanlık artışın da etkisiyle, küresel dalgalanmadan en fazla etkilenmiş olan ülkemizde piyasalar Haziran ayı sonlarından itibaren sakinleşmeye başlamış ve reel kur endeksi tekrar yükselişe geçmiştir. Reel kur endeksi bu düzgün ve sürekli tırmanış eğilimini 2008 yılı Mart ayına kadar sürdürmüştür. 2007 yılının Ağustos aylarında A.B.D. subprime mortgage – kredi alanların borç ödeme yeteneklerinin sınırlı olduğu mortgage piyasası – piyasasında patlak veren sarsıntı ve izleyen dönemde inşaat sektöründe yaşanan durgunluk ve resesyon olasılığının gündeme oturması Türkiye finans piyasasını beklendiği kadar, en azından önceki krizlerin yansımalarıyla kıyaslandığında, derinden etkilememiş; faizlerin çekiciliği, mali disiplin ve siyasi istikrar yabancı fon yönetimlerinin “carry trade”e ilişkin yaklaşımlarında bir değişikliğe lüzum görmemelerini sağlayan önde gelen unsurlar olmuştur.

Ancak daha sonra siyasi alanda yaşanan dalgalanma, mali disiplinden ödün verilmekte olduğu yolundaki kaygıların derinlik kazanması, enflasyonda gözlemlenen tırmanma eğilimi ve cari işlemler hesabı açığının ciddiyetini koruması ve TCMB'nin faizleri arttırabileceği yolundaki açıklaması Türkiye'ye ilişkin risk algılamalarında olumsuz yönde değişime yol açmış, bu gelişme hisse senedi ve bono piyasasında çöküşe neden olmuş ve YTL. değer kazanmıştır. Ancak bu dönem kısa sürmüş ve YTL.'ndeki değer kazanım süreci Mayıs ayından itibaren tekrar güç kazanmıştır.³

II.8.1. 2007 YILI İHRACATI

Önceki iki yıllık dönemde yavaşlamış olan ihracat hacmi artışının 2007 yılında tekrar belirgin bir ivme kazanarak hızlandığı gözlemlenmiştir. 2005 ve 2006 yıllarında önceki yıllara göre sırasıyla yüzde 16.3 ve yüzde 16.4 oranında büyümüş olan ihracat tutarı 2007 yılında dikkat çekici bir ivme kazanarak yüzde 25.3 oranında genişlemiş ve 107 milyar 154 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

3 2007 ve 2008 yılları döviz kuru ve Dolar/Euro parite gelişmeleri aylar itibariyle “Kur Politikası” bölümünde verilmektedir.

TABLO II.8.3.
İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2005			2006			2007		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Tarım ve Ormancılık	3.328.8	4.5	30.7	3.480.5	4.1	3.6	3.724.1	3.5	7.0
Balıkçılık	139.5	0.2	34.2	130.9	0.2	-6.8	158.1	0.1	20.6
Maden ve Taşocak.	810.2	1.1	24.6	1.146.3	1.3	41.0	1.660.6	1.6	44.9
İmalat	68.813.4	93.7	15.4	80.246.1	93.8	16.1	100.965.6	94.2	25.8
Diğer+	384.4	0.5	30.8	530.8	0.6	39.2	645.5	0.6	21.7
Toplam	73.476.4	100.0	16.3	85.534.7	100.0	15.9	107.153.9	100.0	25.3

2007 yılında da toplam ihracat tutarında gerçekleşen büyümeyi önceki yıllarda olduğu gibi imalat sanayii malları ihracatında meydana gelen genişleme belirlemiştir.

2007 yılında ihracat miktar endeksi (reel ihracat) yüzde 10.7 oranında yükselmiş ve yıl içerisinde ihracat birim değer endeksinde meydana gelmiş olan yüzde 13.1 oranındaki artış, toplam ihracat tutarındaki genişlemeyi yüzde 25.3'e taşımıştır. 2001 yılını izleyen dönemde giderek yoğunlaşan küresel rekabetin de zorlamasıyla ve hız kazanan sermaye yoğun yatırım harcamalarının katkısıyla sağlanan işgücü verimliliği artışları, birim işgücü maliyetlerini aşağı çekmiş ve bu gelişme aşırı değerlenen YTL.'nin ihracat faaliyeti üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi önemli ölçüde telafi etmiş ve ihracatta gerçekleştirilen hızlı büyümenin devam etmesini sağlamıştır.

TABLO II.8.4.
ANAMAL GRUPLARINA(*) GÖRE İHRACAT
(Milyon Dolar Olarak)

Anamal Grupları	2005			2006			2007		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	7.997.7	10.9	22.4	9.423.4	11.0	15.8	13.694.4	12.8	45.3
Ara Malları	30.289.8	41.2	16.6	37.788.3	44.2	24.5	49.334.0	46.0	30.6
Tüketim Malları	34.835.4	47.4	14.1	37.790.5	44.2	8.1	43.707.1	40.8	15.7

Anamal Grupları	2005			2006			2007		
	% Değer	% Pay	Değişme	% Değer	% Pay	Değişme	% Değer	% Pay	Değişme
Diğerleri	353.5	0.5	87.2	532.6	0.6	50.7	418.4	0.4	-21.4
Toplam	73.476.4	100.0	16.3	85.534.7	100.0	15.9	107.153.9	100.0	25.3

(*) BEC Mal Sınıflaması (Broad Economic Categories): Son kullanım alanları itibariyle 19 kategori halinde izlenmekte olan dış ticaret konusu mallar, burada 4 ana kategoriye indirgenmiştir.

2007 yılı genelinde motorlu kara taşıtları, ana metal, makine-teçhizat, giyim, tekstil ve elektrikli makine-cihaz sektörleri ihracat hacmine en önde gelen katkı sağlayıcı sektörler olmuşlardır.

Bir önceki yıla göre 2007 yılında toplam ihracat tutarında meydana gelen 21.6 milyar Dolarlık artışın 4.3 milyar Dolar bölümü 'motorlu kara taşıtı ve römorklar', 3.0 milyar Doları 'ana metal sanayii', 1.6 milyar Doları 'giyim eşyası', 1'er buçuk milyar Dolarlık bölümleri 'tekstil ürünleri' ile 'rafine edilmiş petrol, kok kömürü' ve 1.3 milyar Doları da 'elektrikli makine ve cihazlar' sektörlerinde gerçekleşen ihracat artışları ile sağlanmıştır. 2007 yılında imalat sanayii sektörlerinde en hızlı ihracat büyümeleri yüzde 45.5 ile elektrikli makine ve cihazlarda, yüzde 44.7 ile rafine edilmiş petrol, kok kömürü ürünlerinde, yüzde 32.0 ile ana metal sanayiinde ve yüzde 30.2 ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörlerinde gerçekleştirilmiştir.

Daha önce duraklama belirtileri gözlemlenmiş olan tekstil ve giyim sektörü ihracatında 2006 yılı son çeyreğinden itibaren canlanma gözlemlenmiş, ve yıl içerisinde söz konusu iki sektörde yaklaşık yüzde 16 düzeyinde ihracat artışı gerçekleştirilmiştir. Her iki sektör birlikte 2007 yılında gerçekleştirilen ihracat artışına yüzde 3.7 oranında katkı sağlamıştır.

İç talebin daralmasının da etkisiyle ihracat faaliyetine odaklanılması, sektörde gerçekleştirilen verimlilik artışları ve yeni model araç üretimlerine geçilmesi, kara taşıtları ihracatının 2007 yılı ikinci çeyreğinden itibaren hızlı bir ivme kazanmasında etkili olan başlıca unsurlar olmuştur. Küresel düzeyde gerçekleşen hızlı fiyat artışları, ana metal sanayii ürünlerinin ihracatının hızlı bir büyüme göstermesinde önde gelen etken olmuştur. 2007 yılında ana metal sanayi ürünleri ihracatı yüzde 32.0 oranında büyürken, sektörün ihracat miktar endeksi yüzde 11.1 ve birim ihracat fiyatları da yüzde 18.7 oranında yükselmiştir.

TABLO.II.8.5.
ANA MAL GRUPLARINA VE İMALAT SANAYİİ
ALT SEKTÖRLERİNE GÖRE İHRACAT
(Milyon Dolar Olarak)

Ocak - Aralık							
	2006	2007	% Değişim	% Katkı	\$ Katkı	İhracat pay	
						2006	2007
Toplam	85535	107154	25,3				
Sermaye Malı	9423	13694	45,3	5,0	4271	11,0	12,8
Ara Malı	37788	49334	30,6	13,5	11546	44,2	46,0
Tüketim Malı	37790	43707	15,7	6,9	5917	44,2	40,8
Diğer	533	418	-21,4	-01	-114	0,6	0,4
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre)							
Tarım ve Hayvancılık	3467	3708	7,0	0,3	242	4,1	3,5
Gıda Ürünleri ve İçecek	4339	5161	18,9	1,0	822	5,1	4,8
Tekstil ürünleri	266	10803	16,6	1,8	1537	10,8	10,1
Giyim Eşyası	10175	11793	15,9	1,9	1618	11,9	11,0
Rafine edilmiş petrol, kok köm.,nükl.yak.	3402	4922	44,7	1,8	1520	4,0	4,6
Kimyasal Madde ve Ürünler	3481	4054	16,5	0,7	573	4,1	3,8
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	3016	3928	30,2	1,1	912	3,5	3,7
Metalik olmayan Diğer Mineral Ürünler	2799	3394	21,3	0,7	595	3,3	3,2
Ana Metal Sanayi	9334	12325	32,0	3,5	2991	10,9	11,5
Metal Eşya Sanayi (Mak.&Teçh.hariç)	3350	4254	27,0	1,1	904	3,9	4,0
Makine ve Teçhizat	6006	8005	33,3	2,3	1999	7,0	7,5
Elektrikli Makina ve Cihazlar	2822	4106	45,5	1,5	1283	3,3	3,8
Radyo, Tv.,Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	3088	2766	-10,4	-0,4	-322	3,6	2,6
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	12677	17007	34,2	5,1	4330	14,8	15,9
Diğer Ulaşım Araçları	2140	2716	26,9	0,7	576	2,5	2,5

Kaynak : TÜİK

2007 yılında gıda fiyatlarında küresel düzeyde gözlemlenmiş olan hızlı fiyat artışları eğilimi ihracat fiyatlarına da yansımış ve tarım ve hayvancılık ile gıda ürünleri ve içecek sektörü ihraç fiyatları yüksek oranlı artışlar sergilemişlerdir. Paralel bir eğilim enerji fiyatlarında da gözlenmiş ve rafine edilmiş petrol, kok kömürü ihracat fiyatları yıllık bazda yüzde 50.6 oranında artmıştır.

Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın daha önce daralma eğilimi gözlenen toplam ihracat içindeki payında 2007 yılında tekrar büyüme gözlemlenmiştir. 2007 yılında AB'ne yapılan ihracattaki büyüme hızı yüzde 26.0 ile genel ihracat geliri artış hızının üzerinde gerçekleşmiş ve sözkonusu ülkeler topluluğuna yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla ilişkin yüzde 56.0'dan yüzde 56.4'e çıkmıştır. Bu gelişmede söz konusu ülkelerdeki canlı talep ve Euronun Dolar karşısında değer kazanması katkı sağlamıştır. Petrol geliri artan Rusya'nın yanısıra Romanya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde yeni piyasalar elde edilmesi 2007 yılında ihracat toplam gelirin hızla bir büyüme göstermesinde etkili olan diğer önemli hususlar olmuştur.

2007 yılı ihracatına seçilmiş ülke grupları itibariyle bakıldığında en hızlı ihracat artışlarının, bir önceki yıla göre, yüzde 44.9 ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelere ve yüzde 44.2 ile Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelere yapılan ihracatlarda gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir.

TABLO II.7.6.
İHRACATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Bin Dolar Olarak)

	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
İ H R A C A T					
Genel toplam	85 534 676	100,0	107 153 918	100,0	25,3
A- AB ÜLKELERİ (AB_27)	47 934 746	56,0	60 405 296	56,4	26,0
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	2 967 219	3,5	2 939 917	2,7	-0,9
C-DİĞER ÜLKELER	34 632 711	40,5	43 808 706	40,9	26,5

	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
1-Diğer Avrupa Ülkeleri	7 961 672	9,3	10 841 912	10,1	36,2
2-Afrika Ülkeleri	4 565 792	5,3	5 976 807	5,6	30,9
<i>Kuzey Afrika Ülkeleri</i>	<i>3 096 665</i>	<i>3,6</i>	<i>4 030 219</i>	<i>3,8</i>	<i>30,1</i>
<i>Diğer Afrika Ülkeleri</i>	<i>1 469 127</i>	<i>1,7</i>	<i>1 946 588</i>	<i>1,8</i>	<i>32,5</i>
3-Amerika Ülkeleri	6 328 447	7,4	5 577 204	5,2	-11,9
<i>Kuzey Amerika Ülkeleri</i>	<i>5 439 399</i>	<i>6,4</i>	<i>4 514 767</i>	<i>4,2</i>	<i>-17,0</i>
<i>Orta Amerika ve Karayip Ülkeleri</i>	<i>548 451</i>	<i>0,6</i>	<i>548 774</i>	<i>0,5</i>	<i>0,1</i>
<i>Güney Amerika Ülkeleri</i>	<i>340 598</i>	<i>0,4</i>	<i>513 664</i>	<i>0,5</i>	<i>50,8</i>
4-Asya Ülkeleri	15 257 306	17,8	20 213 466	18,9	32,5
<i>Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri</i>	<i>11 315 751</i>	<i>13,2</i>	<i>14 990 488</i>	<i>14,0</i>	<i>32,5</i>
<i>Diğer Asya Ülkeleri</i>	<i>3 941 556</i>	<i>4,6</i>	<i>5 222 978</i>	<i>4,9</i>	<i>32,5</i>
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	327 020	0,4	342 822	0,3	4,8
6-Diğer Ülke ve Bölgeler	192 474	0,2	856 495	0,8	345,0
Seçilmiş ülke grupları					
EFTA Ülkeleri	1 189 267	1,4	1 327 763	1,2	11,6
Bağımsız Devletler Topluluğu	6 992 529	8,2	10 084 084	9,4	44,2
OECD Ülkeleri	54 480 970	63,7	65 655 315	61,3	20,5
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	11 583 697	13,5	16 788 727	15,7	44,9
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	3 340 996	3,9	4 641 746	4,3	38,9
Türk Cumhuriyetleri	1 981 603	2,3	2 871 149	2,7	44,9
İslam Konferansı Teşkilatı	15 007 499	17,5	20 217 717	18,9	34,7

2007 yılında en çok ihracat yapılan ülkeler sıralaması gözden geçirildiğinde önceki yıllarda olduğu gibi yine önde gelen 4 ülkenin AB üyesi ülkeler olduğu dikkat çekmektedir. Toplam ihracatımızın üçte birinin bu dört ülkeye sırasıyla Almanya, İngiltere, İtalya ve Fransa'ya yapılmakta olduğu görülmektedir. Bu dört ülkeyi yakın geçmiş dönemde hızla yükselen petrol ve doğal gaz fiyatları nedeniyle önemli bir ticaret ortağı durumuna gelen Rusya ve ardından İspanya izlemektedir. 2007 yılında Birleşik Arap Emirlikleri, Romanya ve Yunanistan'a yapılan ihracat hacminde dikkat çekici genişlemeler gerçekleştirilmiştir.

TABLO.II.8.7.
SEÇİLMİŞ ÜLKELER İTİBARIYLA İHRACAT
(Bin Dolar Olarak)

	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
Genel toplam	85 534 676	100,0	107 153 918	100,0	25,3
1- Almanya	9 686 235	11,3	11 993 600	11,2	23,8
2- İngiltere	6 814 301	8,0	8 626 339	8,1	26,6
3- İtalya	6 752 346	7,9	7 478 717	7,0	10,8
4- Fransa	4 604 349	5,4	5 974 415	5,6	29,8
5- Rusya	3 237 611	3,8	4 727 197	4,4	46,0
6- İspanya	3 720 458	4,3	4 579 902	4,3	23,1
7- B.A.E.	1 985 696	2,3	3 240 807	3,0	63,2
8- Romanya	2 350 474	2,7	3 650 674	3,4	55,3
9- A.B.D.	5 060 854	5,9	4 144 906	3,9	-18,1
10- Hollanda	2 539 246	3,0	3 018 425	2,8	18,9
11- Irak	2 589 352	3,0	2 811 745	2,6	8,6
12- Yunanistan	1 602 590	1,9	2 262 376	2,1	41,2
13- İran	1 066 902	1,2	1 386 935	1,3	30,0
14- İsrail	1 529 158	1,8	1 658 257	1,5	8,4
15- Bulgaristan	1 568 006	1,8	2 060 678	1,9	31,4
16- Ukrayna	1 121 364	1,3	1 480 816	1,4	32,1
17- Belçika	1 381 104	1,6	1 735 612	1,6	25,7

II.8.2. 2007 YILI İTHALATI

2001 yılını izleyen önceki yıllarda olduğu gibi 2006 yılında da ithalat hacmi yüksek oranlı bir büyüme sergilemiş, ancak genişleme hızı sözü edilen dönemde ilk kez ihracat toplam tutarı büyüme hızının altında kalmıştır. Ekonomik büyüme sürecinin biraz yavaşlamakla beraber devam etmesi, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması, yıl içerisinde petrol ve enerji fiyatları ile başta metaller olmak üzere temel mal fiyatlarında tanık olunan ve kalıcılık kazanan önemli artışlar, Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürme-

si ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması ve bu faktörlere ek olarak biraz yavaşlamış olmakla beraber özel sektör yatırımlarında gözlemlenen canlılığın sürmesi, 2007 yılında ithalatın yüzde 21.8 gibi yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

TABLO II.8.8.
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2005			2006			2007		
	% Değer	% Pay	Değişim	% Değer	% Pay	Değişim	% Değer	% Pay	Değişim
Tarım ve Ormancılık	2.801.4	2.4	1.4	2.902.4	2.1	2.5	4.640.2	2.7	59.9
Balıkçılık	24.2	-	-	32.6	-	34.0	30.9	-	-5.2
Madencilik ve Taşo.	16.321.2	14.0	48.6	22.033.8	15.8	34.5	25.310.6	14.9	14.9
İmalat	94.208.3	80.7	16.9	110.378.8	79.1	14.7	133.879.2	78.8	21.3
Diğer ⁽¹⁾	3.419.1	2.9	1.4	4.228.6	3.0	21.3	6.125.9	3.6	44.9
Toplam	116.774.2	100.0	19.7	139.576.2	100.0	19.5	169.986.9	100.0	21.8

(1) Önceki yıllarda ait olduğu sektörde gösterilen “hurda ve atıklar” 2003 yılından itibaren “diğer” grubunda gösterilmektedir.

2007 yılında gerçekleşen ithalatın sektörel dağılımına bakıldığında ilk dikkati çeken husus “madencilik ve taşocakçılığı” sektörü kapsamında yer alan malların ithalat tutarında yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyümenin belirgin bir yavaşlama göstermiş olmasıdır. Madencilik sektörü ithalatı 2005 yılında yüzde 48.6, 2006 yılında da yüzde 34.5 oranında çarpıcı derecede hızlı bir büyüme sergilemişti, ancak sektörün 2007 yılı ithalat tutarı artış hızı belirgin bir yavaşlamayla yüzde 14.9 olarak gerçekleşmiştir. Petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan hızlı artışın 2007 yılında da sürmesi ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanması, ham petrol ve doğal gaz ithalatı için 2006 yılında harcanmış olan 19 milyar 220 milyon Dolar düzeyindeki tutarın, yüzde 13.3 oranında bir artışla, 2007 yılında 21 milyar 782 milyon Dolara tırmanmasına yol açmıştır. Petrol ve doğal gaz ithalat tutarının 2006 yılında yüzde 13.8 olan toplam ithalat hacmi içerisindeki payı, 2007 yılında yüzde 12.8 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında yüzde 16.9 oranında çok hızlı bir büyüme gösteren imalat sektörü malları ithalatı artış hızı 2006 yılında biraz yavaşlamayla yüzde 14.7’ye gerilemiş, ancak 2007 yılında belirgin bir hızlanma göstererek yüzde 21.3’e tırmanmıştır.

TABLO II.8.9.
ANAMAL GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar Olarak)

Mal Grupları	2005			2006			2007		
	% Değer	% Pay	Değişme	% Değer	% Pay	Değişme	% Değer	% Pay	Değişme
Sermaye Malları	20.363.2	17.4	16.9	23.047.1	16.7	8.7	27.050.3	15.9	15.8
Ara Malları	81.863.3	70.1	20.9	99.604.7	71.4	20.0	123.574.5	73.7	24.1
Tüketim Malları	13.975.3	12.0	15.4	16.116.0	11.6	14.2	18.697.4	11.0	16.0
Diğerleri	567.3	0.5	15.2	507.6	0.4	17.3	674.6	0.4	32.9
Toplam	116.774.2	100.0	19.7	139.576.2	100.0	19.5	169.986.9	100.0	21.8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 yılı ithalatının ana mal grupları itibariyle dağılımına bakıldığında, sermaye malları ithalatı ile tüketim malları ithalatının toplam ithalat tutarı içindeki paylarında biraz daralma meydana geldiği, buna karşılık aramaları ithalatının ağırlığında belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak, toplam ithalat içinde temel ağırlığa sahip olan ara malları ithalatının artış hızı önceki yıllarda olduğu gibi, genel ithalat artış hızının üstünde gerçekleşirken özellikle sermaye malları olmak üzere diğer mal grupları ithalatları artış hızı toplam ithalat artış hızının altında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında yüzde 60.6 oranında çok yüksek bir genişleme gösteren tüketim malları ithalatında 2005 yılında gözlemlenen belirgin yavaşlama 2006 yılında da sürmü ve büyüme hızı cüzi bir yavaşlama ile yüzde 14.2'ye gerilemiş, ancak 2007 yılında tekrar ivme kazanarak yüzde 16.0 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye malları grubu ithalatında 2006 yılında tanık olunan hızlı yavaşlama 2007 yılında etkisini bir parça yitirmiş ve bu malların ithalat tutarı bir önceki yıla göre yüzde 15.8 oranında büyümüştür.

Sektörel bazda incelendiğinde 2007 yılında ithalat tutarında meydan gelen artışa en yüksek katkıda bulunan sanayi sektörünün ana metal sanayii olduğu görülmektedir. Bu genişlemede ana metal sanayi sektörü ithalat miktarı artışı kadar, fiyat artışlarının da etkisi olmuştur. Nitekim 2007 yılında ana metal sanayi malları ortalama fiyatları yüzde 16.4 oranında artış gösterirken ithalat miktarı artışı yüzde 16.3 olmuştur. Kimyasal madde ve ürünler, makine ve teçhizat, tarım ve hayvancılık ürünleri, rafine edilmiş petrol ürünleri, ham petrol ve doğal gaz ile kara taşıtları ithalat artışına en büyük katkıda bulunan diğer sektörler olmuştur.

TABLO.II.8.10.
ANA MAL GRUPLARINA VE İMALAT SANAYİİ
ALT SEKTÖRLERİNE GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar Olarak)

	2006	2007	%	%	\$ Katkı	İhracat pay	
						Değişim	Katkı
Toplam	139576	169987	21,8				
Sermaye Malı	23348	27040	15,8	2,6	3693	16,7	15,9
Ara Malı	99605	123574	24,1	17,2	23970	71,4	72,7
Tüketim Malı	16116	18697	16,0	1,8	2581	11,5	11,0
Diğer	508	675	32,9	0,1	167	0,4	0,4
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre)							
Tarım ve Hayvancılık	2902	4640	59,9	1,2	1738	2,1	2,7
Madencilik ve Taşocaklığı	22034	25311	14,9	2,3	3277	15,8	14,9
Hampetrol ve Doğalgaz	19220	21782	13,3	1,8	2562	13,8	12,8
Tekstil Ürünleri	4227	5323	25,9	0,8	106	3,0	3,1
Kağıt Ürünleri	2346	2831	20,7	0,3	486	1,7	1,7
Rafine edilmiş Petrol kok köm.,nükl.yak.	7631	9489	24,4	1,3	1858	5,5	5,6
Kimyasal Madde ve Ürünler	19599	23615	20,5	2,9	4016	14,0	13,9
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	2578	3113	20,7	0,4	534	1,8	1,8
Ana Metal Sanayi	17083	23078	35,1	4,3	5995	12,2	13,6
Metal Eşya Sanayi (Mak.&Teçh.hariç)	2447	2814	15,0	0,3	367	1,8	1,7
Makine ve Teçhizat	14315	17108	19,5	2,0	2792	10,3	10,1
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makin.	2813	2935	4,3	0,1	122	2,0	1,7
Elektrikli Makina ve Cihazlar	4984	6324	26,9	1,0	1340	3,6	3,7
Radyo, Tv.,Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	4899	5841	19,2	0,7	942	3,5	3,4
Tıbbi ve Optik aletler	2882	3367	16,8	0,3	485	2,1	2,0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	13294	15096	13,6	1,3	1802	9,5	8,9
Diğer Ulaşım Araçları	2415	2195	-9,1	-0,2	-220	1,7	1,3
Atık ve Hurdalar (Toptan ve perakende)	4195	6074	44,8	1,3	1879	3,0	3,6

Rusya ve Çin'den yapılan ithalat tutarında meydana gelen yüksek oranlı artışın bir sonucu olarak 2007 yılında AB'nden yapılan ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki payında vir önceki yıla göre gerileme meydana gelmiştir. Paralel bir gerileme OECD üyesi ülkelerden yapılan ithalatta da gözlemlenmiştir.

TABLO II.8.11.
İTHALATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Bin Dolar Olarak)

Ülke Grupları	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
İ T H A L A T					
Genel toplam	139 576 174	100,0	169 986 851	100,0	21,8
A- AB ÜLKELERİ (AB_27)	59 400 922	42,6	68 589 779	40,4	15,5
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	944 142	0,7	1 220 951	0,7	29,3
C-DİĞER ÜLKELER	79 231 111	56,8	100 176 121	58,9	26,4
1-Diğer Avrupa Ülkeleri	25 695 361	18,4	34 248 397	20,1	33,3
2-Afrika Ülkeleri	7 404 527	5,3	6 782 373	4,0	-8,4
<i>Kuzey Afrika Ülkeleri</i>	<i>4 878 401</i>	<i>3,5</i>	<i>3 614 727</i>	<i>2,1</i>	<i>-25,9</i>
<i>Diğer Afrika Ülkeleri</i>	<i>2 526 126</i>	<i>1,8</i>	<i>3 167 646</i>	<i>1,9</i>	<i>25,4</i>
3-Amerika Ülkeleri	9 401 273	6,7	12 124 237	7,1	29,0
<i>Kuzey Amerika Ülkeleri</i>	<i>6 935 690</i>	<i>5,0</i>	<i>9 010 851</i>	<i>5,3</i>	<i>29,9</i>
<i>Orta Amerika ve Karayip Ülkeleri</i>	<i>334 966</i>	<i>0,2</i>	<i>447 901</i>	<i>0,3</i>	<i>33,7</i>
<i>Güney Amerika Ülkeleri</i>	<i>2 130 616</i>	<i>1,5</i>	<i>2 665 485</i>	<i>1,6</i>	<i>25,1</i>
4-Asya Ülkeleri	36 226 042	26,0	46 283 842	27,2	27,8
<i>Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri</i>	<i>10 568 063</i>	<i>7,6</i>	<i>12 638 651</i>	<i>7,4</i>	<i>19,6</i>
<i>Diğer Asya Ülkeleri</i>	<i>25 657 979</i>	<i>18,4</i>	<i>33 645 191</i>	<i>19,8</i>	<i>31,1</i>
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	398 688	0,3	671 717	0,4	68,5
6-Diğer Ülkeler	105 221	0,1	65 554	0,0	-37,7

Ülke Grupları	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
Seçilmiş ülke grupları					
EFTA Ülkeleri	4 522 434	3,2	5 774 443	3,4	27,7
Bağımsız Devletler Topluluğu	23 372 924	16,7	31 258 949	18,4	33,7
OECD Ülkeleri	77 812 573	55,7	91 810 797	54,0	18,0
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	27 021 455	19,4	34 803 029	20,5	28,8
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	8 101 662	5,8	9 970 917	5,9	23,1
Türk Cumhuriyetleri	1 967 429	1,4	2 669 476	1,6	35,7
İslam Konferansı Teşkilatı	19 110 794	13,7	21 520 692	12,7	12,6

A.B.D., Ukrayna, Hindistan, İsviçre, Güney Kore ve Hollanda 2007 yılından ithalat artış oranı, genel ithalat artış oranının üzerinde gerçekleşen başlıca ticaret ortakları olmuştur. 2007 yılında başta Almanya olmak üzere İtalya, Fransa, İngiltere,, İspanya, Belçika gibi Ab üyesi ülkelerden yapılan ithalatın büyüme oranının genel ithalat tutarı artış hızının belirgin şekilde altında gerçekleştiği, bu nedenle AB üyesi ülkelerden yapılan ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki payının gerilediği gözlemlenmiştir. Rusya, petrol fiyatlarındaki tırmanmanın ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanmasının etkisiyle bu ürünler için yapılan ödemelerde maruz kalınan tırmanma sonucu, ithalat yapılan ülkeler sıralamasında Almanya'yı da geride bırakarak birinci sıraya yükselmiştir. Rusya, petrol fiyatlarındaki tırmanmanın ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanmasının etkisiyle bu ürünler için yapılan ödemelerde maruz kalınan tırmanma sonucu, ithalat yapılan ülkeler sıralamasında Almanya'yı da geride bırakarak birinci sıraya yükselmiştir.

TABLO.II.8.12.
SEÇİLMİŞ ÜLKELER İTİBARIYLA İTHALAT
(Bin Dolar Olarak)

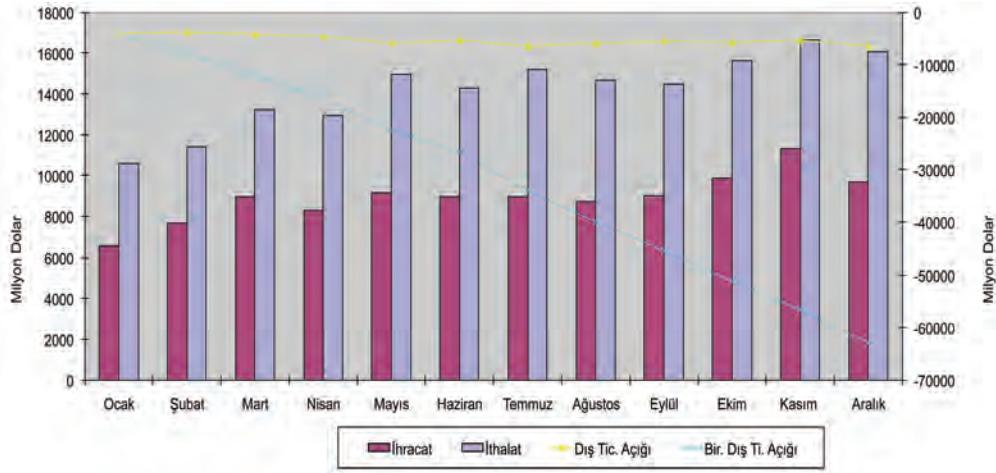
Ülkeler	2006		2007		Değişim %
	Değer	%	Değer	%	
İTHALAT					
Genel toplam	139 576 174	100,0	169 986 851	100,0	21,8
1- Rusya	17 806 239	12,8	23 506 019	13,8	32,0
2- Almanya	14 768 220	10,6	17 547 457	10,3	18,8
3- Çin	9 669 110	6,9	13 224 129	7,8	36,8
4- İtalya	8 663 469	6,2	9 967 056	5,9	15,0
5- A.B.D.	6 260 873	4,5	8 144 451	4,8	30,1
6- Fransa	7 239 953	5,2	7 831 774	4,6	8,2
7- İngiltere	5 137 553	3,7	5 471 206	3,2	6,5
8- İspanya	3 832 589	2,7	4 342 173	2,6	13,3
9- İran	5 626 610	4,0	6 613 791	3,9	17,5
10- Japonya	3 216 725	2,3	3 702 849	2,2	15,1
11- Ukrayna	3 059 079	2,2	4 517 725	2,7	47,7
12- Güney Kore	3 556 269	2,5	4 368 697	2,6	22,8
13- İsviçre	4 014 793	2,9	5 268 743	3,1	31,2
14- Romanya	2 668 987	1,9	3 112 607	1,8	16,6
15- Suudi Arabistan	2 252 139	1,6	2 439 873	1,4	8,3
16- Belçika	2 476 928	1,8	2 868 747	1,7	15,8
17- Cezayir	1 864 526	1,3	2 108 178	1,2	13,1
18- Hollanda	2 160 110	1,5	2 654 997	1,6	22,9

Aylar itibariyle gerçekleşen ihracat ve ithalat tutarlarını veren aşağıdaki Tablodan görüleceği üzere, 2007 yılında ihracat faaliyeti Haziran ve Eylül ayları dışında yıl boyunca hızlı büyüme eğilimini sürdürürken, ithalatın, Şubat ayından başlayarak Temmuz ayı dışında Ekim ayına kadar görece olarak yavaş bir büyüme sergilediği, ancak yılın son çeyreğinde belirgin bir ivme kazandığı dikkat çekmektedir.

TABLO.II.8.13.
2006 VE 2007 YILLARI
AYLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Bin Dolar Olarak)

	Yıl	İhracat	% Değ.	İthalat	% Değ.	Dış Tic. Dengesi	% Değ.
Ocak - Aralık	2006	85 534 676		139 576 174		- 54 041 499	
	2007	107 153 918	25,3	169 986 851	21,8	- 62 832 933	16,3
Ocak	2006	5 133 049		8 145 535		- 3 012 486	
	2007	6 566 247	27,9	10 594 257	30,1	- 4 028 010	33,7
Şubat	2006	6 058 251		9 796 220		- 3 737 969	
	2007	7 658 171	26,4	11 393 231	16,3	- 3 735 060	-0,1
Mart	2006	7 411 102		11 605 026		- 4 193 924	
	2007	8 958 316	20,9	13 235 477	14,0	- 4 277 161	2,0
Nisan	2006	6 456 090		11 587 102		- 5 131 012	
	2007	8 307 424	28,7	12 925 271	11,5	- 4 617 847	-10,0
Mayıs	2006	7 041 543		12 694 202		- 5 652 658	
	2007	9 140 428	29,8	14 937 524	17,7	- 5 797 096	2,6
Haziran	2006	7 815 435		12 465 725		- 4 650 290	
	2007	8 964 149	14,7	14 265 327	14,4	- 5 301 178	14,0
Temmuz	2006	7 067 411		11 709 384		- 4 641 973	
	2007	8 936 706	26,4	15 214 439	29,9	- 6 277 733	35,2
Ağustos	2006	6 811 202		12 276 088		- 5 464 885	
	2007	8 734 537	28,2	14 680 786	19,6	- 5 946 250	8,8
Eylül	2006	7 606 551		12 152 979		- 4 546 428	
	2007	9 020 467	18,6	14 458 844	19,0	- 5 438 377	19,6
Ekim	2006	6 888 813		11 199 557		- 4 310 744	
	2007	9 889 802	43,6	15 609 410	39,4	- 5 719 608	32,7
Kasım	2006	8 641 475		12 896 575		- 4 255 100	
	2007	11 302 099	30,8	16 625 052	28,9	- 5 322 953	25,1
Aralık	2006	8 603 753		13 047 783		- 4 444 029	
	2007	9 675 572	12,5	16 047 232	23,0	- 6 371 660	43,4

**2007 Yılı Aylar İtibariyle İhracat İthalat Tutarları,
Aylık ve Birikimli Dış Ticaret Açığı
(Milyon Dolar)**

Aylık ihracat ve ithalat tutarları Yukarıdaki grafikten de gözlemlenebileceği gibi dalgalı bir seyir izlemekle beraber aylar ilerledikçe giderek büyüyen bir eğilim sergilemekte olup, diğer taraftan aylık ihracat ve ithalat tutarları arasında belirgin bir korelasyon olduğu izlenimi edinilmektedir.

Yaşanan ekonomik kriz sonrası son dört yıllık dönemde Türkiye'nin yıllık toplam ithalat tutarının, yıllık ihracat tutarından daha hızlı büyümesi nedeniyle dış ticaret açığı sürekli bir biçimde büyümüş ve ihracat gelirinin ithalat harcamasını karşılama oranı sürekli bir düşüş göstermiştir. Son 11 yıllık dönemde 10 milyar 64 milyon Dolar düzeyi ile en düşük değerine ulaştığı 2001 yılından sonra dış ticaret açığı yıllık olarak 2002 yılında 15 495 milyon Dolar, 2003 yılında 22 087 milyon Dolar, 2004 yılında 34 373 milyon Dolar, 2005 yılında 43 298 milyon Dolar, 2006 yılında da 54 041 milyon Dolar ve geçtiğimiz 2007 yılında da 62 833 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır.

TABLO II.8.14.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar Olarak)

	2005		2006		2007	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
İhracat ⁽¹⁾	73.476.4	16.2	85.534.7	16.4	107 153.9	25.3
İthalat	116.774.2	19.5	139.576.2	19.4	169 986.9	21.8
Dış Ticaret Hacmi	190 250.6	18.4	225.110.8	18.3	277 140.8	23.1
Dış Ticaret Açığı	43.297.7	25.5	54 051 5	24.9	62 832.9	16.3
İhracat / İthalat %	63.0		61.3		63.0	
Dış Ticaret Açığı/İhracat %	58.8		63.2		58.6	
İhracat / GSYH* %	15.3		16.2		16.3	
Dış Ticaret Hacmi / GSYH* %	59.5		42.83		42.1	

* 1998 Yılı bazlı

(1) Bavul ticareti hariç

Ekonomik kriz nedeniyle ithalat hacminde büyük bir daralmanın yaşandığı 2001 yılında ulaştığı yüzde 75.7 oranı ile 1994 yılından sonraki en yüksek düzeyine erişmiş olan ihracatın ithalatı karşılama oranı daha sonra günümüze kadar süreklilik gösteren bir düşme eğilimine girmiş ve 2006 yılı itibariyle yüzde 61.3'e gerilemiş ancak 2007 yılında önceki yıla göre, ihracat tutarının ithalat tutarına göre daha hızlı bir büyüme göstermiş olması sonucu yüzde 63.0'e yükselmiştir.

TABLO II.8.15.
İHRACAT VE İTHALAT FİYAT ENDEKSİ

Yıl	İhracat				İthalat			
	Fiyat Endeksi				Fiyat Endeksi			
	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim
(1994 = 100)								
1996	107.6	-4.4	109.1	-4.8	109.7	-6.1	107.5	-8.5
1997	102.5	-4.7	101.7	-6.7	100.2	-6.7	97.9	-8.9
1998	98.4	-4.0	96.9	-4.7	96.1	-4.1	98.1	0.2
1999	91.7	-6.8	90.5	-6.8	90.8	-5.5	90.7	-7.5
2000	87.8	-4.3	86.6	-4.3	94.9	4.5	88.5	-2.4
2001	85.5	-2.6	85.1	-1.7	94.6	-0.3	88.8	0.3
2002	84.0	-1.9	83.5	-1.9	93.5	-1.2	88.1	-0.8
2003	92.4	10.1	92.8	11.1	100.9	7.9	93.9	6.6
2004	107.1	15.9	106.7	15.0	113.5	12.5	105.0	11.8
(2003 = 100)								
2003	100.0	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
2004	116.3	16.3	115.6	15.6	115.1	15.1	113.0	13.0
2005	122.9	5.7	121.0	4.7	123.3	7.1	116.8	3.4
2006	132.6	13.9	141.0	16.5	134.1	8.8	124.0	6.1
2007*	158.3	12.2	158.8	19.3	162.9	15.4	147.8	12.5

* Aralık ayı itibariyle

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Dış ticaret fiyat endekslerine bakıldığında, 1994 yılı bazına göre 2004 yılına kadar olan dönemde ithalat genel fiyat endeksinin, ihracat genel fiyat endeksi düzeyinin üstünde seyrettiği, 2003 yılı bazına göre ise son dört yıllık dönemde özellikle 2007 yılında olmak üzere ithalat fiyat endeksinin daha hızlı bir yükselme sergilediği gözlenmiştir. İthalat fiyat endeksindeki bu hızlı tırmanmada yakın geçmiş dönemde petrol ve başta metaller olmak üzere temel mal fiyatlarında meydana gelen keskin yükselmeler etkili olmuştur.

Raporun Mal (Emtia) Piyasaları Bölümünde daha ayrıntılı biçimde üzerinde durulduğu gibi, uzunca bir dönem gerileme eğilimi içinde olan uluslar arası emtia fiyatları, 2003 yılında başlayan güçlenme eğilimini giderek ivme kazanan bir biçimde sürdürmüştür. Gerek genel mal grubu gerek sanayi ürünleri olarak ihraç ürünleri fiyatları ithal fiyatlarına göre daha hızlı bir büyüme sergilediği cihetle, 2004 yılında Türkiye'nin ticaret hadlerinde belirgin bir iyileşme gerçekleşmiştir. Ancak ticaret hadlerinde ülkemiz lehine yaşanan bu iyileşme 2005 yılında sanayi mallarında etkisini sürdürürken, genel mal grubunda yerini olumsuz yönde bir gelişmeye bırakmıştır. Bu gelişmelerde, şüphesiz 2005 yılında petrol ve metaller başta olmak üzere diğer temel mal fiyatlarında meydana gelen dikkat çekici artışlar büyük rol oynamıştır. 2006 ve 2007 yıllarında sanayi malları ihraç fiyatları endeksinin ithal fiyatlarına göre belirgin bir biçimde hızlı yükselmesi, önceki yıllarda bu ürünlerde ülkemiz lehine oluşmuş olan durumu sürmesini sağlarken, genel mal ithalat fiyatlarının, ihracat fiyat endeksinden belirgin bir şekilde daha hızlı artması sonucu, ticaret hadleri ülkemiz aleyhine bir gelişme göstermiştir. Ticaret hadlerinde ülkemiz açısından olumsuz bir görüntü ortaya koyan ticaret haddi gelişmeleri 2007 yılında da etkili olmuş ve genel ithalat birim değer endeksindeki artış, genel ihracat birim değer endeksi artışının üstünde gerçekleşmiştir.

II.8.3. DIŞ TİCARET ALANINDA 2008 YILI GELİŞMELERİ

2005 ve 2006 yıllarında yavaşlama göstermiş olan ihracat ve ithalat hacimleri büyüme hızının 2007 yılında hızlanarak sırasıyla yüzde 25.4 ve yüzde 21.8 düzeyinde gerçekleştiği, ayrıca ihracat hacmi büyüme hızının, ithalat hacmi büyüme hızının üstüne çıktığı gözlemlenmiştir. İhracat ve ithalat hacimlerinde 2007 yılında tanık olunan bu gelişmenin 2008 yılının Ocak-Temmuz döneminde güçlenerek devam ettiği gözlenmektedir.

2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 40.8 oranında genişleyen ihracat hacmi, yüzde 35.0 oranında büyüyen ithalat hacminden daha hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişme sonucu 2008 yılının ilk yedi aylık döneminde dış ticaret açığı, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 32.4 oranında bir büyümeyle 45 milyar Dolara yükselmiştir. İthalatın baz değerinin büyük oluşu, ihracatın daha hızlı büyümesine rağmen dış ticaret açığının önceki yılın aynı dönemine göre 11 milyar Dolar tutarında önemli bir genişleme göstermesinde etkili olmuştur.

TABLO.II.8.16.
OCAK-TEMMUZ DÖNEMİ DIŞ TİCARETİ
(Ocak – Temmuz)

	Ocak - Temmuz		
	2007	2008	% Değişim
İhracat* (Bin Dolar)	58 558 284	81 397 391	39.0
İthalat (Bin Dolar)	92 543 673	126 380 074	36.6
Dış Ticaret Açığı (Bin Dolar)	33 985 389	44 982 683	32.4
İhracat / İthalat (%)	63.3	64.4	

* Bavul ticareti hariç

Sözü edilen gelişme sonucu 2007 yılı genelinde yüzde 16.2 oranında gerçekleşen dış ticaret açığındaki büyüme hızı, 2008 yılı ilk 7 aylık dönem itibariyle yüzde 32.4'e tırmanmıştır.

2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, en yüksek artış oranı yüzde 52.7 ile ara (ham madde) malları ihracatında gözlemlenmiş, onu yüzde 44.5 ile sermaye malları ihracatı büyüme oranı izlemiştir. Aynı dönemler itibariyle en hızlı ithalat hacmi büyümesi yüzde 40.0 ile ara malları ithalatında gerçekleşmiştir.

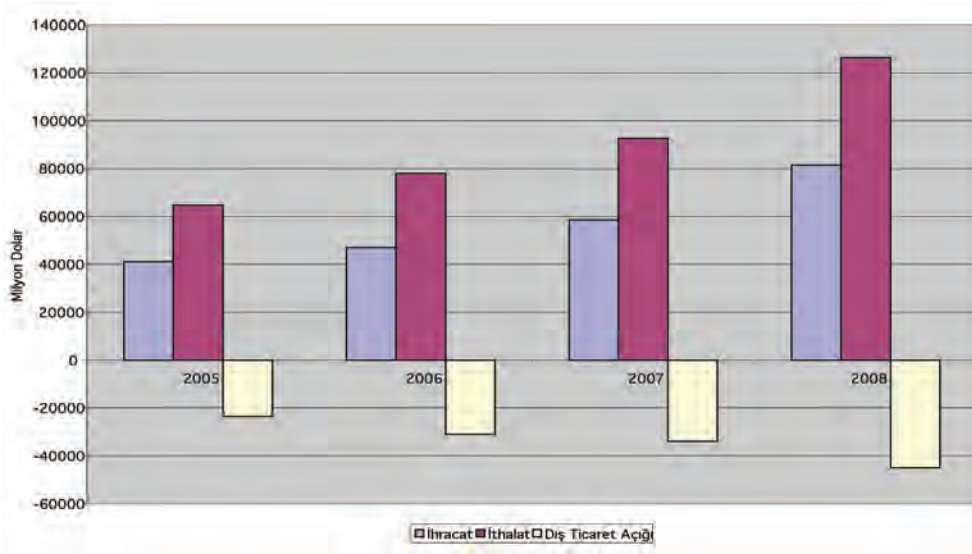
Fasıllar itibariyle bakıldığında, 2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde en büyük ihracat kalemi 12 milyar 801 milyon Dolar ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları olurken, bunu 9 milyar 93 milyon Dolarla demir ve çelik, 6 milyar 441 milyon Dolarla makineler, mekanik cihazlar, kazanlar, aksam ve parçaları ile 4 milyar 925 milyon Dolarla örme giyim eşyası izlemiştir. Aynı dönemde en büyük ithalat kalemini yakıtlar, mineral yağlar 29 milyar 434 milyon Dolar tutarla oluşturmuş, bu kalemi 15 milyar 387 milyon Dolarla demir ve çelik, 14 milyar 461 milyon Dolarla mekanik cihazlar, kazanlar, aksam ve parçaları izlemiştir.

2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde de Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin dış ticareti içindeki ağırlığında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Ocak-Temmuz dönemi itibariyle toplam ihracat ticaret hacmi içerisinde 2007 yılında yüzde 57.0 olan AB ülkeleri (27) payı 2008 yılının aynı döneminde yüzde 50.3'e gerilemiştir. Aynı durum ithalat içinde geçerli olmuş ve Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde 2007 yılının il

yedi aylık döneminde yüzde 40.8 olan AB ülkeleri payı 2008 yılının aynı döneminde yüzde 38.2'ye düşmüştür. Bunda bu ülkelerle ticaret hacmi büyüme hızının (ihracat artışı = % 22.8, ithalat artışı = %27.9) genel dış ticaret büyüme hızının çok gerisinde kalması rol oynamıştır. Şüphesiz bu gelişmede ticaret konusu mal fiyatlarındaki göreceli artışların büyük farklılık göstermesi ve enerji ticareti değerlerindeki hızlı tırmanma birinci derecede rol oynamıştır.

2008 yılı Ocak-Temmuz döneminde en yüksek tutarda ihracat yapılan ülke 8 milyar 149 milyon Dolarla Almanya olmuş, onu 5 milyar 346 milyon Dolarla İtalya, 5 milyar 164 milyon Dolarla İngiltere ve 4 milyar 767 milyon Dolarla Birleşik Arap Emirlikleri izlemiştir. Aynı dönemde en çok ithalat yapılan ülke 19 milyar 688 milyon Dolarla Rusya Federasyonu olmuş, onu 11 milyar 766 milyon Dolarla Almanya, 9 milyar 336 milyon Dolarla Çin ve 7 milyar 153 milyon Dolarla İtalya izlemiştir.

Ocak-Temmuz Dönemi Dış Ticareti (Milyon Dolar)

**BEC* MAL SINIFLAMASINA GÖRE 2007 VE
2008 YILLARI DIŞ TİCARETİ
(Ocak-Temmuz)**

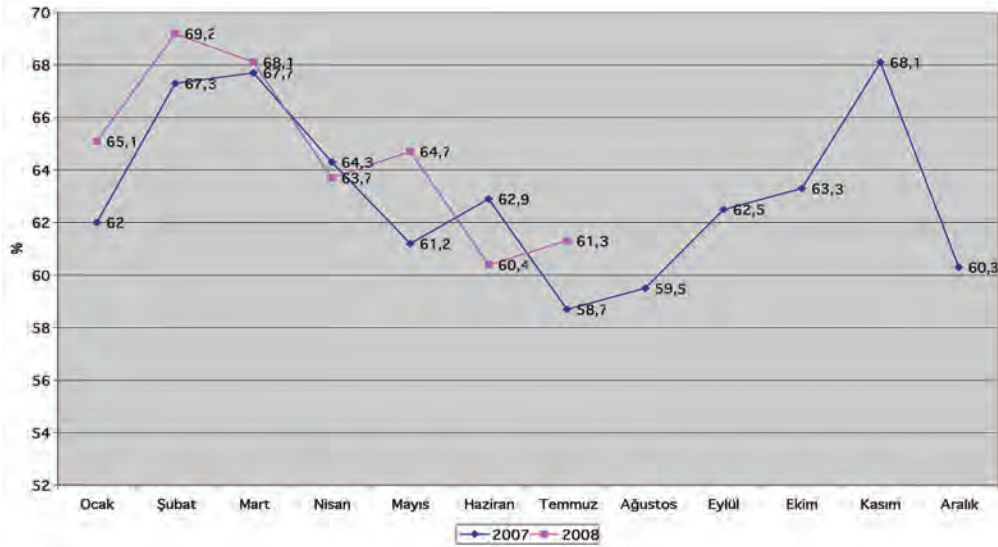
	2007		2008		2008/2007
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişim
İhracat (Bin Dolar)	58 558 284	100.0	81 397 391	100.0	39.0
Sermaye Malları	7 596 345	13.0	10 979 605	13.5	44.5
Ara Malları	27 182 803	46.4	41 506 224	51.0	52.7
Tüketim Malları	23 583 292	40.3	28 645 686	35.6	21.5
Diğerleri	195 844	0.3	265 877	0.3	35.8
İthalat (Bin Dolar)	92 543 673	100.0	126 380 074	100.0	36.6
Sermaye Malları	14 070 176	15.2	16 921 671	13.4	20.3
Ara Malları	68 65 605	74.0	95 844 127	75.8	40.0
Tüketim Malları	9 609 712	10.4	13 184 433	10.4	37.2
Diğerleri	598 179	0.4	429 643	03	7.9

* Geniş Ekonomik Gruplar (Broad Economic categories)

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

2008 yılı ilk 7 aylık döneminde ihracat ve ithalat konusu olan mallar “Geniş Ekonomik gruplar” itibariyle değerlendirildiğinde, sermaye malları ve ara mallarında ihracat hacminin belirgin bir hızla genişlediği buna karşılık tüketim malları ihracatının toplam ihracat içindeki payında daralma meydana geldiği gözlemlenmektedir. İthalatta ise sermaye malları ithalatı 2008 yılı ilk yedi aylık dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre hızlanma gösterirken, ara malları ithalatında geçen yıl tanık olunan hızlı büyümenin bu yıl biraz zayıfladığı, ancak yine de genel ithalat büyüme hızının üstünde büyüme gösterdiği gözlenmektedir. İthalat için harcanan her 100 Doların 75.8 Doları ara malları için harcanmaktadır.

Aylar İtibariyle İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (% Olarak)

II.9. ÖDEMELER DENGESİ

Ülkemizde 80'li yılların ikinci yarısında benimsenmiş olan finansal liberalizasyon olarak sağladığı uluslararası sermaye hareketleri ile ülkemizi dış şoklara ve finansal piyasalarda yaşanan krizlerin yarattığı sermaye kaçışlarına karşı daha duyarlı hale getirmiştir. Bu çerçevede özellikle 90'lı yılların ortalarından itibaren ülkemiz, gerek finansal piyasalarda ve gerek reel ekonomide yaşanan derin konjonktürel hareketlere ve krizlere sahne olmuştur. Efektif talep üzerinde doğrudan etkili olan bu ekonomik sarsıntılar etkisini, dış ticaret hacmi ve ödemeler dengesi üzerinde de etkin şekilde göstermiştir.

Toplam efektif talebi oluşturan tüketim, yatırım talebi ile kamu harcamaları ve net ihracat talebi ekonomik büyümeyi belirlerken aynı zamanda dış ticaret kalemleri ile ödemeler dengesi üzerinde de doğrudan etkide bulunmuştur. Ekonomik büyüme ile dış ticaret ve ödemeler dengesi gelişmeleri arasındaki bu sıkı ilişki, önemli dış tica-

ret kalemlerinin gerçekleştirmelerine kısaca göz atıldığında açık biçimde görülmektedir. Bu çerçevede, ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde daralan tüketim ve yatırım talebinin ve dolayısıyla üretim hacminin, ithalat hacmi ile dış ticaret açığında küçülmeye ve cari işlemler hesabında iyileşmeye yol açtığı, buna karşılık tüketim ve yatırım talebinin canlı ve büyümenin hızlı olduğu dönemlerde dış ticaret ve cari işlemler hesabı açığının büyüdüğü belirgin şekilde izlenebilmiştir.

Esas itibariyle iç talep genişlemesine bağlı olarak kesintisiz biçimde sürmüş dört yıllık bir ekonomik büyümenin ardından 1999 yılında ekonomi, Uzak-Doğu Asya'daki krizin gecikme ile gelen etkisi ile Rusya'daki finansal krizin neden olduğu sermaye çıkışı ve iç-dış talep daralması nedeni, ayrıca yaşanan yıkıcı iki depremin etkisi ile olumsuz biçimde etkilenmiş ve küçülmüştür. Derin bir ekonomik krizin yaşandığı ve GSMH'nın yüzde 6.4 oranında küçüldüğü 1999 yılında, ithalattaki azalmanın ihracattaki daralmadan daha fazla olması nedeniyle, dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 26.4 oranında bir daralmayla 10.469 milyon Dolara düşmüş ve 1998 yılında 1.984 milyar Dolar fazla veren Cari İşlemler hesabı 1999 yılında 1.344 milyar Dolar açıkla kapanmıştır.

İç talepte önemli bir genişlemenin yaşandığı 2000 yılında, ihracatın sadece yüzde 6.5 oranında yükselmesine karşılık ithalatın yüzde 34.0 oranında büyümesi sonucu dış ticaret dengesinde meydana gelen önemli bozulma etkisini Cari İşlemler Hesabı üzerinde de göstermiş ve 2000 yılında cari işlemler açığı 9.8 milyar Dolar gibi, GSMH'nın yüzde 5'ini bulan çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Yine finans piyasalarının ve reel ekonominin derinden sarsıldığı ve yurtiçi talebin daraldığı buna karşılık ihrac talebinin, devalüasyona uğramış Türk lirasının da etkisiyle canlılık kazanmış olduğu 2001 yılında dış ticaret dengesi, bavul ticareti dikkate alındığında, bir önceki yıla göre yaklaşık 18 milyar Dolar düzeyinde bir daralma ile (-) 4 milyar 543 milyon Dolara önemli bir iyileşme göstermiş, ancak cari işlemler dengesi yine aynı yönde, ancak daha ılımlı bir düzelme ortaya koymuştur. Cari işlemler hesabı 2000 yılında rekor düzeyde 9 milyar 819 milyon Dolar açık vermişken, 2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla vermiştir.

Aşağıda son beş yıllık dönem itibariyle Cari işlemler hesabında yer alan başlıca kalemlerde meydana gelen gelişmeler verilmektedir: (Milyon dolar olarak)

	2003	2004	2005	2006	2007
Cari İşlemler dengesi	-7 515	-14 431	-22 137	-31 893	-37 575
Dış ticaret Dengesi	-13 489	-22 736	-32 988	-40 941	-46 727
Toplam Mal ihracatı	52 394	68 535	78 365	93 611	115 306
Toplam Mal İthalatı	-65 883	-91 271	-111 353	-134 552	-162 033
Hizmetler Dengesi	10 511	12 797	15 272	13 831	13 868
Gelir	17 952	22 941	26 640	25 255	28 729
Gider	- 7 441	- 10 144	-11 368	-11 424	-14 861
Yatırım geliri Dengesi	- 5 557	- 5 609	- 5 875	-6 691	-6 941
Gelir	2 246	2 651	3 608	4 383	6 384
Gider	- 7 803	- 8 260	- 9 483	-11 074	-13 375
Cari Transferler	1 027	1 117	1 454	1 908	2 225
İşçi gelirleri	729	804	851	1 111	1 209
Ayrıntı Bilgileri					
<i>Bavul ticareti</i>	3 953	3 880	3 473	6 408	6 002
<i>Parasal Olmayan altın (net)</i>	- 2 522	- 3 407	- 3 754	-3 345	-4 354
<i>Turizm geliri</i>	13 203	15 888	18 152	16 853	18 487
<i>Turizm Gideri</i>	- 2 113	- 2 524	- 2 872	-2 743	-3 260
<i>Faiz Geliri</i>	634	697	1 005	1 453	2 158
<i>Faiz Gideri</i>	-3 910	-3 615	-4 005	-4 883	-5 333

2001 yılında 3 milyar 760 milyon Dolar fazla veren cari işlemler hesabı 2002 yılının Şubat ayından itibaren azalma eğilimi içine girmiş ve yılı 626 milyon Dolar açıkla kapatmıştır. Bir önceki yıla göre 2002 yılında dış ticaret açığının büyük ölçüde genişlemesi, cari işlemler hesabında açık oluşmasında en önemli etken olmuştur.

Cari işlemler hesabı açığı 2003 yılında, bir önceki yıla göre 11 katından fazla bir artışla 7 milyar 515 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önemli kısmı net turizm gelirlerindeki artıştan kaynaklanan 2 milyar 626 milyon Dolar tutarındaki net hizmet geliri artışına rağmen, dış ticaret açığında meydana gelen önemli yükselme, 2003 yılında cari açığın hızlı büyümesinde en önemli etken olmuştur.

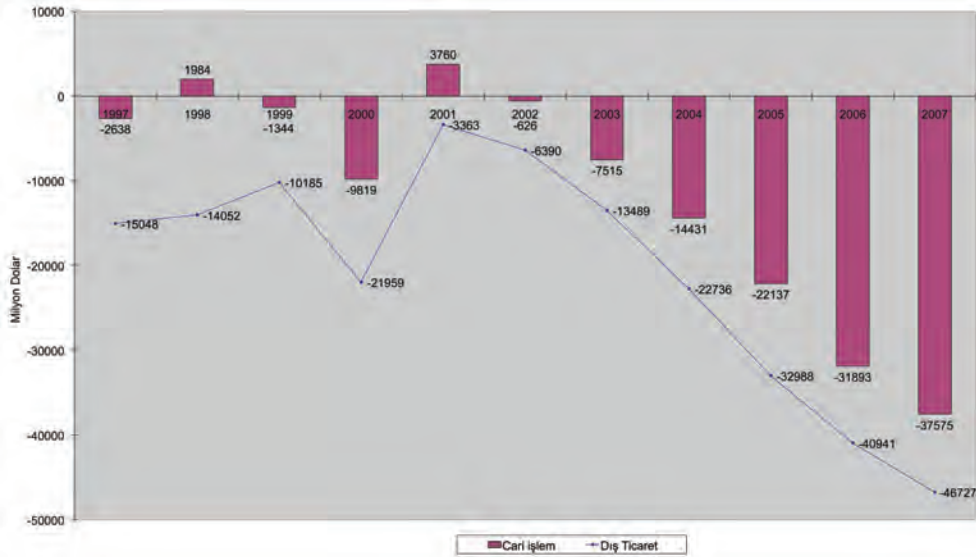
2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2003 yılında dış ticaret açığı yüzde 111.1 oranında bir artışla 13 489 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca bileşenleri taşımacılık, turizm, inşaat, finansal ve diğer hizmetler olan hizmetler dengesi bir önceki yıla göre yüzde 33.3 oranında bir artışla 2003 yılında 10 511 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

Bir önceki yıla göre yüzde 62.3 oranında bir keskin düşüşle 1.2 milyar Dolar gerileyerek 729 milyon Dolar olarak gerçekleşen “İşçi Gelirleri”nin etkisiyle “Cari Transferler”, 2003 yılında, bir önceki yıla ilişkin 2 433 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 20 milyon Dolar düzeyine inmiştir.

2003 yılında “Sermaye ve Finans Hesapları” 3 milyar 95 milyon Dolar fazla vermiştir. Bu çerçevede, Finans hesapları kapsamında yer alan “doğrudan yatırımlar” kaleminde 1 252 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 2 465 milyon Dolar ve “diğer yatırımlar”da 3 425 milyon Dolar net giriş gerçekleşmiş, “resmi rezervler” kaleminde 4 047 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

YILLAR İTİBARIYLA CARİ İŞLEMLER VE DIŞ TİCARET HESAPLARI (Milyon Dolar Olarak)

Cari işlemler hesabı açığı 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 92.0 oranında önemli bir artışla 14 milyar 431 milyon Dolara tırmanmıştır. Bu artışta en önemli etken dış ticaret açığındaki genişleme olmuştur. Esas itibarıyla turizm gelirlerindeki yükselmeden kaynaklanan yaklaşık 2.2 milyar Dolar tutarındaki hizmet gelirleri artışı, dış ticaret dengesindeki önemli bozulma nedeniyle, cari işlemler açığındaki büyümenin sınırlı kalmasını sağlayamamıştır.

2004 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 20.3 oranındaki artışın etkisiyle 12 797 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

2003 yılında 5 milyar 557 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2004 yılında cüzi bir artışla 5 milyar 609 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri portföy yatırımları ve faiz giderleri olmuştur.

2004 yılında cari işlemler hesabında gözlemlenen 14 431 milyon Dolar düzeyindeki açığa karşılık, doğrudan yatırımlarda 2 005 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 8 023 milyon Dolar ve diğer yatırımlarda ise 4 184 milyon Dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. Yıl içinde resmi rezervler 824 milyon Dolar artış gösterirken, net hata ve noksan kalemi 1 043 milyon dolar fazla vermiştir.

2003 yılında 4 047 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2004 yılında da artışını sürdürmüş ve 824 milyon Dolar yükselmiştir.

Ödemeler Dengesi 2005 Yılı Gelişmeleri

Cari işlemler hesabı

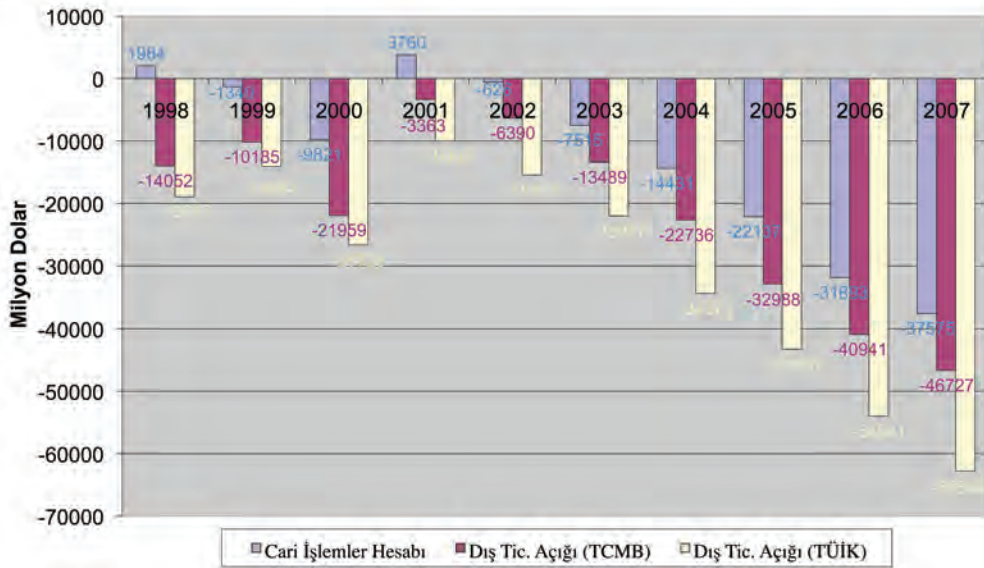
Bir önceki yıla göre yaklaşık 10.2 milyar Dolarlık bir artışla 32 milyar 988 milyon Dolara (TCMB) yükselmiş olan dış ticaret açığı 2005 yılında cari işlemler hesabı açığının yüzde 53.4 oranında bir genişlemeyle 22 milyar 137 milyon Dolara yükselmesinde başlıca etken olmuştur. Bu dikkat çekici boyuttaki cari açığın oluşmasında, (-) 32 milyar 988 milyon Dolar tutarındaki dış ticaret açığının yükünü, (+) 15 milyar 272 milyon Dolar bakiye veren hizmetler dengesi ve (+) 1 milyar 454 milyon Dolar bakiye veren cari transferler azaltırken, (-) 5 milyar 875 milyon Dolar bakiye veren yatırım geliri dengesi ağırlaştırmıştır.

2005 yılında ihracatın yüzde 14.2 oranında önemli bir artış göstererek 78 174 milyon Dolar (fob) düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 22.0 oranında görece olarak daha hızlı bir genişleme ile 116 774 milyon Dolara (cif) tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuş-

tur. Önceki üç yıl boyunca sürekli bir daralma eğiliminin gözlemlendiği bavul ticaretinde bu eğilim 2005 yılında da sürmüştü ve bavul ticareti bir önceki yıla göre yüzde 10.5 oranında bir azalma ile 3 473 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında altın ithalatı tutarı, yüzde 10.2 oranında bir artışla yaklaşık 3.8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 14.2 oranındaki artışın etkisiyle 15 272 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

YILLAR İTİBARIYLA DIŞ TİCARET AÇIĞI VE CARİ İŞLEMLER HESABI AÇIĞI İLİŞKİSİ

Hizmetler hesabının yaklaşık 15 milyar Doların üzerinde fazla vermesinde, turizm sektörü 15 milyar 280 milyon Dolar pozitif bakiye ile en fazla katkıda bulunan sektör olurken, onu 874 milyon Dolar ile inşaat hizmetleri izlemiştir, en önemli açık ise 874 milyon Dolar ile resmi hizmetlerde gerçekleşmiştir.

Yatırım Hesabı

2004 yılında 5 609 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2005 yılında yüzde 4.7 oranında bir artışla 5 875 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri faiz giderleri ve portföy yatırımları olmuştur. 2005 yılında faiz gelir ve giderlerini kapsayan “diğer yatırımlar” kalemi bir önceki yıla göre yüzde 7.9 oranında bir artışla 4 milyar Dolar olarak gerçekleşirken portföy yatırımları hesabı açığı önceki yıla göre 271 milyon Dolar düzeyinde bir azalışla 924 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında uzun vadeli faiz giderleri 5 milyar 10 milyon Dolar olmuştur. Diğer taraftan Yatırım Geliri hesabının bir diğer bileşenini oluşturan “doğrudan yatırımlar” net çıkışı 850 milyon Dolar olmuştur.

Sermaye ve Finans Hesapları

Cari işlemler hesabı açığından esas itibariyle kayıt dışı ihracat gelirlerini yansıtan “net hata ve noksan” tutarı olan 1 milyar 835 milyon Doların çıkarılması ile bulunan ve dış finansman açığının finansmanı için gerekli olan net sermaye girişi 20 milyar 302 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye ve finans hesaplarında 2005 yılında net 43 milyar 502 milyon Dolar sermaye girişi olmuştur. Bundan 20 milyar 20 milyar 302 milyon Dolar tutarındaki dış finansman ihtiyacı çıkarıldıktan sonra kalan 23 milyar 200 milyon Doların 17 milyar 847 milyon Doları uluslar arası rezerv artışına yönelirken geri kalan 5 milyar 353 milyon Dolar tutarındaki kısım IMF’ye borç ödemesinde kullanılmıştır. Gerçekleşen net 43 milyar 502 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinden IMF’ye yapılan geri ödeme tutarı düşüldükten sonra kalan 38 milyar 149 milyon Dolarlık tutarın, 8 milyar 967 milyon Dolarını ‘doğrudan yatırımlar’, 13 milyar 437 milyon Dolarını ‘portföy yatırımları’, 15 milyar 745 milyon Dolarını ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan meydana gelen ‘diğer yatırımlar’ kalemleri oluşturmuştur.

2005 yılında “doğrudan yatırımlar” kaleminde bir önceki yıla göre yüzde 347.2 oranında çok yüksek bir artış meydana gelmiş ve net 8 milyar 967 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir.

2004 yılında 8 milyar 23 milyon Dolar olarak gerçekleşen “portföy yatırımı” kaynaklı net sermaye girişi 2005 yılında hızlı bir büyüme sergilemiş ve yüzde 67.5 oranında bir artışla 13 milyar 437 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alım - satımları 2004 yılına göre yüzde 11.2 oranında bir düşüşle net 1 milyar 233 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan diğer yatırımlar kaleminde 2004 yılında 4 184 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2005 yılında çok dikkat çekici bir genişlemeyle, 15 milyar 745 milyon Dolara yükselmiştir.

2004 yılında 824 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2005 yılında çok hızlı bir genişleme göstermiş ve 17 milyar 847 milyon Dolar tutarında bir rezerv artışı sağlanmıştır.

Ödemeler Dengesi 2006 Yılı Gelişmeleri

Cari İşlemler Hesabı

2001 yılında pozitif bakiye vermesinin ardından hızlı bir genişleme gösteren cari işlemler açığı önceki yıla göre yüzde 44.1 oranında bir büyümeyle 2006 yılında 31 milyar 893 milyon Dolara yükselmiştir. 2006 yılında da ithalat hacminin ihracat hacminden daha hızlı genişlemesi (TÜİK verilerine göre ihracat yüzde 16.4, ithalat yüzde 19.5 oranında büyümüştür.) cari açığın önemli ölçüde artmasında başlıca etken olmuştur. Bu dikkat çekici boyuttaki cari açığın oluşmasında, (-) 40 milyar 941 milyon Dolar tutarındaki dış ticaret açığının yükünü, (+) 13 milyar 831 milyon Dolar bakiye veren hizmetler dengesi ve (+) 1 milyar 908 milyon Dolar bakiye veren cari transferler azaltırken, (-) 6 milyar 691 milyon Dolar bakiye veren 'gelir dengesi' (ücret ödemeleri ve yatırım gelirleri) ağırlaştırmıştır.

Emtia Ticareti

Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında, 2006 yılında dış ticaret açığı yüzde 24.1 oranında bir genişleme ile 40 941 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki üç yıl boyunca sürekli bir daralma eğiliminin gözlemlendiği bavul ticareti 2006 yılında dikkat çekici bir artış sergilemiş ve yüzde 84.5 oranında bir büyüme ile 6.4 milyar Dolara tırmanmıştır. 2006 yılında ihracatın yüzde 16.4 oranında önemli bir artış göstererek 85 535 milyon Dolar (fob) düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 19.5 oranında görece olarak daha hızlı bir genişleme ile 139 576 milyon Dolara (cif) tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuştur. Önceki dört yıl boyunca hızlı bir büyüme gösteren altın ithalatı 2006 yılında daralma göstermiş ve yüzde 10.9 oranında küçülerek 3 345 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Hizmetler Ticareti

2005 yılında 15.2 milyar Dolar tutarında fazla veren hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen

yüzde 7.7 oranındaki daralmadan olumsuz biçimde etkilenmiştir. Hizmetler kapsamında inşaat hizmetleri yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde 879 milyon Dolar fazla verirken, taşımacılık hizmetleri 2006 yılını cüzi düzeyde, (+) 385 milyon Dolar fazla ile kapamıştır.

2006 yılı genelinde 13 milyar 831 milyon Dolar fazla veren ‘hizmetler ticareti’ hesabına 14 milyar 110 milyon Dolarla turizm hizmetleri temel katkıyı sağlarken, inşaat hizmetleri 879 milyon Dolar, ‘diğer hizmetler’ 475 milyon Dolar ve taşımacılık hizmetleri ise 386 milyon Dolar tutarında pozitif katkıda bulunmuş, buna mukabil ‘resmi hizmetler’ 720 milyon Dolar, ‘diğer ticari hizmetler’ 434 milyon Dolar, ve ‘finansal hizmetler’ 247 milyon Dolar olumsuz etkide bulunmuşlardır.

Gelir (Yatırım) Hesabı

2005 yılında 5.9 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen gelir hesabı açığı 2006 yılında yüzde 14.2 oranında belirgin bir artışla 6.7 milyar Dolar düzeyine tırmanmıştır. Gelir hesabı açığının başta gelen belirleyicisi, faiz giderlerini içeren ‘diğer yatırımlar’ kalemi olmuştur. 2006 yılında faiz gelir ve giderlerini kapsayan “diğer yatırımlar” kalemi açığı bir önceki yıla göre yüzde 21.2 oranında bir artışla 4.9 milyar Dolar olarak gerçekleşirken, portföy yatırımları hesabı açığı önceki yıla göre 262 milyon Dolar düzeyinde bir azalışla 662 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş, ‘doğrudan yatırımlar’ kalemindeki açık (net çıkış) ise bir önceki yıla ilişkin 850 milyon Dolar düzeyinden, 1 039 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır. 2006 yılında 5.5 milyar Doları uzun vadeli olmak üzere toplam faiz gideri 6.4 milyar Dolar olmuştur.

Cari transferler

Cari transferler kapsamında yer alan işçi gelirleri 2006 yılında yüzde 30.6 oranında dikkat çekici bir büyüme ile 1111 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yıl içinde, resmi transferlerin önceki yıla göre cüzi bir azalma ile 576 milyon Dolar gerilemesiyle “Cari Transferler” 1 milyar 908 milyon Dolar pozitif bakiye (fazla) vermiştir.

Sermaye hareketleri

Esas itibarıyla kayıt dışı dış ticaret faaliyetleri nakit hesabı sonuçlarını yansıtan ‘net hata ve noksan’ kalemi daha önceki yıllarda pozitif bakiye vermişken 2006 yılında negatif bakiye vermiş ve dış finansman ihtiyacının cari işlemler açığından daha büyük olması sonucunu doğurmuştur. 2006 yılında cari işlemler açığı ile net hata ve noksan kalemi toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı 32 milyar 66 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılında gerçekleşen net sermaye girişi 52 milyar 984 milyon Dolar olmuştur. Bu sermaye girişinin 19 065 milyon Dolarını ‘doğrudan yatırımlar’, 7 373 milyon Dolarını ‘portföy yatırımları’, 25 179 milyon Dolarını kredi kullanımı (yükümlülük artışı) ve 4 622 milyon Dolarını da ‘mevduat artışı’ –TCMB ve ulusal bankalardaki- oluştururken 13 437 milyon Dolar tutarında net yükümlülük azalışı (varlık artışı) olmuştur. 52 milyar 984 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinin 32 milyar 66 milyon Dolar tutarındaki bölümü dış finansman ihtiyacı için kullanılırken, kalan 20 milyar 918 milyon Doların 4 511 milyon Doları IMF borcu geri ödemesinde kullanılmış, sonraki 16 423 milyon Dolar ise 6 114 milyon Doları ‘resmi rezervler’de olmak üzere TCMB ve bankacılık kesimindeki rezerv artışını (10 milyar 293 milyon Dolar) sağlamıştır.

Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırımlar kalemi altında, Türkiye’deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren net yatırımları toplamı, 2004 yılında 2 milyar 5 milyon Dolar, 2005 yılında da önemli bir artışla 8 milyar 967 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu hızlı büyüme ivme kazanarak 2006 yılında da sürmüş ve “doğrudan yatırımlar” 19 milyar 065 milyona yükselmiştir. Bu kapsamda yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımları bir önceki yıla göre yüzde 58.7 oranında bir artışla 2 milyar 922 milyon Dolara ulaşmıştır.

Türkiye’de doğrudan yatırımlar özelleştirme faaliyetleri ve şirket birleşmelerinin etkisiyle 2005 yılının ardından 2006 yılında da rekor yoğunlukta devam etmiştir. 2006 yılında gerçekleşen net 19.1 milyar Dolar tutarındaki doğrudan yatırımın 17.8 milyar Dolarını sermaye yatırımları oluşturmuş olup, bunun ayrıntılı dökümü aşağıda verilmektedir:

2006 Yılı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
(Milyon Dolar)

Yatırımcı Kuruluş	Yatırım Konusu Firma	Yatırım Tutarı
Vodafone Int. Holdings	Vodafone/telsim	4 690
National Bank of Greece	Finansbank	2 774
Dexia	Denizbank	3 220
Oger Telekom	Oger / Türk Telekom	1 500
OMV Aktiengesellschaft	Doğan Holding / POAŞ	1 054
Goldman Sachs ve Diğ.	TEPE / Akfen / TAV	395
TPG Partners IV LP	Mey İcki	333
Groupama Int.	Başak Sigorta	268
Fortis Banque	Fortisbank	201
Diğer Doğ. Ser. Yat.		3 382
Toplam		17 817

Portföy Yatırımları

2005 yılında bir önceki yıla göre hızlı bir büyüme sergileyerek yüzde 67.5 oranında bir artışla 13 milyar 437 milyon Dolar olarak gerçekleşen portföy yatırımlarında 2006 yılında, Mayıs ve haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanmış olan dalgalanmanın etkisiyle daralma meydana gelmiş ve portföy yatırımları net girişi 7 milyar 373 milyon Dolara gerilemiştir.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alım - satımları ile ilgili olarak, 2004 yılında net 1 milyar 388 milyon Dolar tutarında ve 2005 yılında net 1 milyar 233 milyon Dolar tutarında alım gerçekleşmişken, bu tutar 2006 yılında çok önemli bir artışla net 4 milyar 29 milyon Dolara yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında 2006 yılında, Genel Hükümet yurtdışında net 3 milyar 334 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmış, diğer taraftan yurtdışında yerleşik

kişiler, 1 milyar 939 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 6 milyar 129 milyon Dolar tutarında da devlet iç borçlanma senedi (DİBS) net alımı gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemde 2004 yılında 4 184 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2005 yılında çok dikkat çekici bir genişlemeyle, 15 milyar 745 milyon Dolara yükselmiş, 2006 yılında ise belirgin bir daralmayla net 11 milyar 742 milyon Dolar düzeyine gerilemiştir.

2006 yılında Türkiye’de yerleşik özel sektör ve bankalarca net 28 milyar Dolar tutarında kredi kullanılmış, ayrıca vadeli ithalat kaynaklı net 674 milyon Dolar kredi kullanılmıştır.

Uzun vadeli kredilerin toplam dış finansman içindeki payı 2006 yılında da artışını sürdürmüştür. Bankacılık sektörü 2006 yılında uzun vadeli net 9 milyar 766 milyon Dolar borçlanırken, kısa vadeli net 3 milyar 952 milyon Dolar borç ödemesi yapmıştır. Özel sektör ise uzun vadeli net 18 milyar 515 milyon Dolar, kısa vadeli net 495 milyon Dolar borçlanma yapmıştır.

Ticari kredi kullanımı alanında yurt dışına açılan kredilerden geri ödeme yoluyla 2005 yılında 424 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmişken, 2006 yılında net 2 milyar 419 milyon Dolar tutarında borç ödemesi yapılmıştır. Nakit kredilerde ise yurtdışı yerleşik kişilerce 2005 yılında net 177 milyon Dolar giriş olmuşken 2006 yılında net 725 milyon Dolar geri ödeme gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2004 yılında 5 milyar 965 milyon Dolar düzeyinde önemli bir artış sergilemişken, 2005 yılında sadece 342 milyon Dolar yükselmiş, ancak 2006 yılında bankaların bu başlık altındaki döviz mevcutları büyük bir tırmanmayla 10 milyar 293 milyon Dolar yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, *ticari krediler* kaleminde 2005 yılında 56 milyon Doları uzun ve 618 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 674 milyon Dolar tutarında net kredi kullanılmıştır.

Krediler kalemi incelendiğinde ise Merkez Bankasının IMF’den kullanmış olduğu kredileri 2005 yılı sonu itibariyle tümüyle ödemiş olması sonucu, 2006 yılında sadece Genel Hükümetin IMF’ye 4 milyar 511 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. 2006 yılında genel hükümet yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 712 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde

bulunmuş, bu şekilde IMF'ye yapılmış olan geri ödeme ile birlikte genel hükümetçe, toplam 5 milyar 223 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında bankacılık sektöründe kısa vadeli kredi borçlarında net 3 milyar 952 milyon Dolar tutarında geri ödemede bulunulmuş, buna karşılık net 9 milyar 766 milyon Dolar tutarında uzun vadeli kredi kullanımı gerçekleştirilmiş, bu şekilde bankacılık sektörü 2006 yılı net kredi kullanım tutarı 5 milyar 814 milyon Dolar olmuştur. Diğer sektörlerin net kredi kullanımı bir önceki yıla göre yüzde 88.6 oranında önemli bir artışla 19 010 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılında *mevduat hesapları*, *Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 1 milyar 268 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 5 milyar 890 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 4 milyar 622 milyon Dolar artış göstermiştir.

Rezerv Varlıklar

2005 yılında 17 milyar 847 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2006 yılında 6 milyar 114 milyon Dolar tutarında yükselmiş, bankacılık kesiminde gerçekleşen 10 279 milyon Dolar tutarındaki döviz varlığı artışıyla 2006 yılı toplam rezerv artışı 16 milyar 427 milyona çıkmıştır.

TABLO. II.9.1.
ÖDEMELER DENGESİ

(Milyon ABD Dolar)						
		2003	2004	2005	2006	2007
I -	CARİ İŞLEMLER HESABI	-7515	-14431	-22137	-31893	-37575
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi(A+B+C)	-8535	-15548	-23591	-33801	-39800
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B)	-2978	-9939	-17716	-27110	-32859
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-13489	-22736	-32988	-40941	-46727
	Toplam Mal İhracatı	52394	68535	78365	93611	115306
	Toplam Mal İthalatı	-65883	-91271	-111353	-134552	-162033
1.	Genel Mal Ticareti	-10967	-19329	-28887	-37171	-41876
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	52318	68444	78174	92915	114274
1.1.1.	İhracat f.o.b.	47253	63167	73476	85535	107214
1.1.2.	Bavul Ticareti	3953	3880	3473	6408	6002
1.1.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	1112	1397	1225	972	1058
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-63285	-87773	-107061	-130086	-156150
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-69340	-97540	-116774	-139576	-170057
1.2.2.	Uyarlama: Navlun ve Sigorta	4100	5787	6899	6792	9960
1.2.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	1955	3980	2814	2698	3947
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-2522	-3407	-3754	-3345	-4354
	Limanlarda Sağlanan Mallar			-347	-425	-497
	HİZMETLER DENGESİ	10511	12797	15272	13831	13868
3.	Gelir	17952	22941	26640	25255	28729
	Gider	-7441	-10144	-11368	-11424	-14861
	Taşımacılık	-523	-1064	65	386	-361
B.	Gelir	2184	3267	4797	4695	6159
	Gider	-2707	-4331	-4732	-4309	-6520
	Turizm	11090	13364	15280	14110	15227
1.	Gelir	13203	15888	18152	16853	18487
	Gider	-2113	-2524	-2872	-2743	-3260

ÖDEMELER DENGESİ			Yıllar				
			2003	2004	2005	2006	2007
1.1.	İnşaat Hizmetleri		682	724	874	879	759
		Gelir	682	724	874	879	759
		Gider	0	0	0	0	0
1.2.	Sigorta Hizmetleri				-618	-886	
		Gelir				522	640
		Gider				-1140	-1526
2.	Finansal Hizmetler		-83	-89	-41	-247	-228
		Gelir	291	288	345	277	395
		Gider	-374	-377	-386	-524	-623
3.	Diğer Ticari Hizmetler		-26	129	-200	-434	-832
	Resmi Hizmetler		-708	-721	-874	-720	-214
	Diğer Hizmetler		79	454	168	475	403
4.	GELİR DENGESİ		-5557	-5609	-5875	-6691	-6941
		Gelir	2246	2651	3608	4383	6384
		Gider	-7803	-8260	-9483	-11074	-13325
5.	Ücret Ödemeleri			-96	-107	-106	
	Yatırım Geliri		-5557	-5609	-5779	-6584	-6835
		Gelir	2246	2651	3608	4383	6384
6.		Gider	-7803	-8260	-9387	-10967	-13219
	Doğrudan Yatırımlar		-440	-799	-850	-1039	-1885
		Gelir	203	244	201	129	108
7.		Gider	-643	-1043	-1051	-1168	-1993
	Portföy Yatırımları		-1207	-1195	-924	-662	383
		Gelir	1409	1710	2402	2801	4118
8.		Gider	-2616	-2905	-3326	-3463	-3735
	Diğer Yatırımlar		-3910	-3615	-4005	-4883	-5333
	Faiz Geliri		634	697	1005	1453	2158
C.	Faiz Gideri		-4544	-4312	-5010	-6336	-7491
	Uzun Vade		-4236	-3916	-4457	-5530	-6797

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2003	2004	2005	2006	2007
	Kısa Vade	-308	-396	-553	-806	-694
	CARİ TRANSFERLER	1020	1117	1454	1908	2225
1.	Genel Hükümet	291	313	603	576	673
	Diğer Sektörler	729	804	851	1332	1552
	İşçi Gelirleri	729	804	851	1111	1209
2.	Diğer Transferler			221	343	
	SERMayE VE FİNANS HESAP.	3095	13388	20302	32066	36503
	SERMayE HESABI	0	0	0	0	0
2.1.	FİNANS HESAPLARI	3095	13388	20302	32066	36503
	Doğrudan Yatırımlar	1252	2005	8967	19065	19924
	Yurtdışında	-499	-780	-1064	-924	-2106
	Yurtiçinde	1751	2785	10031	19989	22030
2.3.	Sermaye	737	1092	8134	16982	18527
2.3.2.1.	Diğer Sermaye (Net)	16	350	56	85	551
2.3.2.1.1.	Gayrimenkul (Net)	998	1343	1841	2922	2952
2.3.2.1.2.	Portföy Yatırımları	2465	8023	13437	7373	717
2.3.2.1.3.	Varlıklar	-1386	-1388	-1233	-4029	-2063
1.	Yükümlülükler	3851	9411	14670	11402	2780
2.	Hisse Senetleri	905	1427	5669	1939	5138
2.1.	<u>Borç Senetleri</u>	2946	7984	9001	9463	-2358
II -	Genel Hükümet	3123	7984	9351	9463	-2358
A.	Yurtiçi	1614	6025	5934	6129	-3281
1.	Yurtdışı	1509	1959	3417	3334	923
1.1.	Bankalar	-177	0	-350	0	0
	Diğer Yatırımlar	3425	4184	15745	11742	23894
	Varlıklar	-986	-6955	259	-13437	-4783
1.2.	Ticari Krediler	-910	-1607	424	-2419	-1450
	Krediler	-404	617	177	-725	139
2.	Bankaların Döviz Varlıkları	724	-5965	-342	-10293	-3472

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2003	2004	2005	2006	2007
2.1.	Diğer Varlıklar	-396	0	0	0	0
2.1.3	Yükümlülükler	4411	11139	15486	25179	28677
2.2.	<u>Ticari Krediler</u>	2181	4201	3074	674	4228
2.2.1.	Uzun Vade	966	486	60	56	117
2.2.2.2.	Kısa Vade	1215	3715	3014	618	4111
2.2.2.2.2.1.	<u>Krediler</u>	754	6133	11610	19601	27420
2.2.2.2.2.2.	Merkez Bankası	-1479	-4414	-2881	0	0
3.1.2.1.	Genel Hükümet	-765	-267	-4637	-5223	-3901
3.1.2.2.	Uluslar, Para Fonu Kredileri	1429	896	-2472	-4511	-3983
3.1.4.1.	Uzun Vade	-2194	-1163	-2165	-712	82
3.2.1.1.	Bankalar	1975	5708	9248	5814	5607
3.2.1.1.1.	Uzun Vade	-40	2361	6544	9766	7270
3.2.1.2.1.	Kısa Vade	2015	3347	2704	-3952	-1663
3.2.1.2.2.	Diğer Sektörler	1023	5106	9880	19010	25714
3.2.2.	Uzun Vade	735	4765	9513	18515	25497
3.2.2.1.1.1.	Kısa Vade	288	341	367	495	217
3.2.2.1.1.2.	<u>Mevduatlar</u>	1368	647	489	4622	-3323
3.2.2.1.2.	Merkez Bankası	497	-209	-787	-1268	-1450
3.2.2.1.3.	Bankalar	871	856	1276	5890	-1873
3.2.2.2.1.1.	Diğer Yükümlülükler	108	158	313	282	352
3.2.2.2.1.2.	Rezerv Varlıklar	-4047	-824	-17847	-6114	-8032
3.2.2.2.2.1.	Resmi Rezervler	-4047	-824	-17847	-6114	-8032
3.2.2.2.2.2.	Döviz Varlıkları	-99	-1267	-2327	-91	-3481
3.2.2.2.3.	Menkul Kıymetler	-3948	443	-15520	-6023	-4551
3.2.2.3.1.	NET HATA NOKSAN	4420	1043	1835	-173	1072

Ödemeler Dengesi 2007 Yılı Gelişmeleri

Cari İşlemler Hesabı

2006 yılı sonunda 31.9 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen cari işlemler hesabı açığı 2007 yılının ilk yarısında belirgin bir değişim ortaya koymazken, yılın ikinci yarısında tekrar artışa geçmiş ve 2007 yılı sonu itibariyle 37.6 milyar Dolar düzeyine ulaşmıştır. GSYH hesaplamasında yapılan güncelleştirme dikkate alındığında 2006 yılında yüzde 6.1 olan cari işlemler hesabı açığının GSYH'ya olan oranı 2007 yılı itibariyle yüzde 5.8'e gerilemiştir.

2006 yılı Mayıs ayında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın cari açık üzerindeki daraltıcı etkisi yılın üçüncü çeyreğinde sona ermiş ve cari açık tekrar hızlı büyüme eğilimini yeniden kazanmıştır. İhracatın hızlı büyümesi ve turizm gelirlerindeki toparlanma cari işlemler hesabındaki genişlemeyi yeteri ölçüde telafi etmemiştir.

TÜİK verilerine göre bir önceki yıla göre 2007 yılında ihracat tutarı yüzde 25.3, ithalat tutarı ise yüzde 21.8 oranında büyümüştür. İhracatın ithalatı karşılama oranı az bir artışla bir önceki yıla ilişkin yüzde 61.3v düzeyinden 2007 yılında yüzde 83.0'e yükselmiştir. 2007 yılında ihracat fiyatlarının nominal katkısı reel artışların üzerinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında ihracat miktar endeksi yüzde 10.7 oranında artarken ihracat birim değer endeksi artışı yüzde 13.1 olmuştur. TCMB verilerine göre 46 727 milyon Dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açığının yükünü (+) 13 868 milyon Dolar fazla veren hizmetler dengesi ve (+) 2 225 milyon Dolar fazla veren aciri transferler azaltırken, (-) 6 941 milyon Dolar açık veren gelir hesabı (ücret gelirleri ve faiz dahil yatırım gelirleri) ağırlaştırmıştır.

Emtia (mal) Ticareti

Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında 2007 yılında dış ticaret açığı yüzde 14.1 oranında bir genişlemeyle 46.7 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllara göre 2006 yılında önemli bir büyüme gösteren bavul ticareti yüzde 6.3 oranında bir daralma ile 2007 yılında 6 milyar Dolar düzeyinde kalmıştır. TCMB verilerine göre ihracatın (fob) yüzde 23.0 oranında, yüzde 21.8 oranında genişleyen ithalattan (cif) daha hızlı büyüme göstermesine rağmen, 162.0 milyar Dolar olan ithalat hacminin, 115.3 milyar Dolar olan ihracat hacminin yaklaşık 1.4 katı olması nedeniyle dış ticaret açığı yine hızlı bir biçimde büyüyerek 46.7 milyara ulaşmıştır. Bir önceki yıla göre cüzi bir artışla 2006 yılında 3 982 milyon Dolar olarak gerçekleşen altın ithalatı 2007 yılında yüzde 33.8 oranında bir artışla 5 326 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Hizmetler Ticareti

Hizmetler hesabı fazlası 2007 yılında yaklaşık bir önceki yıl düzeyini koruyarak 13 868 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıla göre 2006 yılında daralan net turizm gelirleri 2007 yılında yüzde 7.9 oranında bir genişleme göstermiş ve yaklaşık 2005 yılı düzeyini yakalamıştır.

Son yıllarda hizmet gelirleri içinde ağırlığı artmakta olan inşaat hizmeti gelirleri 2007 yılında yüzde 13.7 oranında bir daralma göstererek 759 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Giderlerdeki hızlı artışın sonucunda taşımacılık hizmeti net gelirleri 2006 yılında 386 milyon

Dolar fazla vermişken 2007 yılında 361 milyon Dolar tutarında (-) bakiye vermiştir. Hizmetler ticareti hesabını olumsuz yönde etkileyen bir diğer alan sigorta hizmetleri olmuş ve 2007 yılında sigortası hizmetleri hesabı 886 milyon Dolar açık verirken, finansal hizmetler hesabı açığı yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde, 228 milyon Dolar (-) bakiye vermiştir.

Cari İşlemler Açığına ve Finansman Yapısına İlişkin Göstergeler

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracatın ithalatı karşılama oranı	0,90	0,85	0,79	0,74	0,70	0,69	0,70
Toplam mal ihracatı/ Kısa vadeli dış borç stoku	2,10	2,44	2,23	2,10	2,07	2,28	2,68
Toplam mal ihracatı/Dış borç servisi	1,40	1,39	1,84	2,20	2,10	2,31	2,39
Turizm gelirleri*/Dış ticaret açığı	2,17	1,16	0,69	0,51	0,42	0,30	0,29
MB rezervleri/Kısa vadeli dış borç stoku	1,21	1,71	1,53	1,18	1,41	1,57	1,81
MB rezervleri / Finansman ihtiyacı	-	20,02	11,36	2,81	2,57	1,96	1,99
MB rezervleri / Cari açık	-	18,49	4,38	2,41	2,32	1,97	2,01
MB rezervleri / Toplam mal ithalatı	0,52	0,59	0,54	0,41	0,47	0,47	0,48

* Yabancı ziyaretçilerden kaynaklanan turizm gelirleri

Kaynak: TCMB

Gelir Hesabı

Gelir hesabı açığı bir önceki yıla göre yüzde 2.8 oranında bir genişlemeyle 6 941 milyon Dolara yükselmiştir. Bu artışta özel sektörün uzun vadeli borçlanmasına paralel olarak artan faiz ödemeleri ile son yıllarda yüksek seyreden doğrudan yatırım girişlerine bağlı olarak artış eğilimi gösteren kar transferleri etkili olmuştur. 2007 yılında faiz giderleri yüzde 18.2 oranında dikkat çekici bir artışla 7.5 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 383 milyon Dolar (+) bakiye veren portföy yatırımları ile faiz gelirlerindeki 605 milyon Dolar tutarındaki artış Gelir hesabındaki açığın ancak bir bölümünü telafi edebilmiştir. Özel sektörün yoğun biçimde dış borçlanmasının bir sonucu olarak “diğer sektör” uzun vadeli borçlanma faiz gideri ,2007 yılına göre yüzde 45.5 oranında önemli bir yükselmeye 3 milyar 270 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Cari transferler

Önceki yıllarda ‘resmi transferler’ olarak yer alan alt başlık ‘Genel Hükümet’ olarak adlandırılmıştır. Cari transferler kapsamında yer alan ‘işçi gelirleri’ artış eğilimini 2007 yılında da sürdürmüş ve önceki yıla göre yüzde 10.0 oranında bir yükselişle 1 milyar 209 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Genel Hükümet başlığı altında 609 milyon Dolar ve diğer transferler altında da 343 milyon Dolar (+) bakiye verilmesiyle, “cari transferler” 2007 yılında 2 milyar 223 milyon Dolar fazla ile kapanmıştır.

Sermaye hareketleri

2007 yılında cari işlemler hesabı açığı ile “net hata noksan” (yabancıların sahip oldukları YTL. cinsi tahvillerden elde ettikleri faiz gelirlerine “cari işlemler hesabı”nda yer verilmemekte olup, bu başlık altında gösteriliyorlar) kalemlerinin toplamından oluşan dış finansman ihtiyacı 36 milyar 503 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir..Rezerv değişimleri ve IMF kredileri hariç tutulduğunda 2007 yılında gerçekleşen net sermaye girişi 52.0 milyar Dolar düzeyinde olmuştur. 51 milyar 990 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinin 36 milyar 503 milyon Dolar tutarındaki bölümü dış finansman ihtiyacı için kullanılırken, kalan 15 milyar 487 milyon Doların 3 983 milyon Doları IMF borcu geri ödemesinde kullanılmış, sonraki 11 504 milyon Dolar ise 8 032 milyon Doları ‘resmi rezervler’de olmak üzere TCMB ve bankacılık kesimindeki rezerv artışını (3 milyar 472 milyon Dolar) sağlamıştır .

Finansman yapısında doğrudan yatırımlar ve özel sektörün kullandığı uzun vadeli krediler belirleyici olmuştur.

Sermaye hareketleri kapsamında 2007 yılında altın dahil Merkez bankası net rezervi 2006 yılı sonundaki 63.3 milyar Dolar eşdeğeri düzeyinden 2007 yılı sonunda 76.4 milyar Dolar eşdeğeri düzeye yükselmiştir. Bankaların muhabir mevcudu ve efektif kasası ise aynı dönemde 27.5 milyar Dolardan, 31.8 milyar Dolar düzeyine çıkmıştır.

Doğrudan Yatırımlar

2006 yılında hız kazanan doğrudan yatırım girişleri 2007 yılında da bu seyrini sürdürmüştür. Anılan yılda gerçekleşen net sermaye girişlerinin (IMF kredileri ve rezerv hareketleri dışında) yüzde 38.3'ü doğrudan yatırım kaynaklıdır.

Doğrudan yatırımlarda en büyük payı bankacılık kesimine olan yoğun yabancı talebi nedeniyle hizmetler sektörü almıştır. Doğrudan yatırımların yüzde 63.8'ini bankacılık kesimine yapılan dış yatırımlar oluşturmuştur. İmalat sanayiine yapılan dış yatırımlarda artış eğilimi gözlemlenmiştir. Yabancıların yurtiçinde yaptıkları gayrimenkul alımları da doğrudan yatırımlar içinde önemli bir yer tutmuştur.

2007 yılında gerçekleşen en yüksek tutarlı doğrudan yatırımları, Citibank'ın Akbank'a 3.1 milyar Dolarlık hisse alımı şeklindeki yatırımı, ING FM Derivatives'in Oyakbank'a 2.7 milyar Dolar tutarındaki yatırımı, ve National Bank of Greece'in Finansbank'a 2.3 milyar Dolar tutarındaki yatırımları oluşturmuştur.

Yıllar İtibariyle Cari İşlemler Hesabı Gelişmeleri (Milyar Dolar)

	2004	2005	2006	2007
CARİ İŞLEMLER HESABI	-14,4	-22,1	-31,9	-37,6
Dış Ticaret Dengesi	-22,7	-33,0	-40,9	-46,7
Toplam Mal İhracatı	68,5	78,4	93,6	115,3
Toplam Mal İthalatı	-91,3	-111,4	-134,6	-162,0
Karşılama Oranı (%)	75,1	70,4	69,6	71,2
Hizmetler Dengesi	12,8	15,3	13,8	13,9
Gelir Dengesi	-5,6	-5,9	-6,7	-6,9
Cari Transferler	1,1	1,5	1,9	2,2

	2004	2005	2006	2007
SERMAYE VE FİNANS HESABI	13,4	20,3	32,1	36,5
Doğrudan Yatırımlar	2,0	9,0	19,0	19,9
Portföy Yatırımları	8,0	13,4	7,4	0,7
Diğer Yatırımlar	4,2	15,8	11,8	23,9
Rezerv Varlıklar	-0,8	-17,8	-6,1	-8,0
NET HATA VE NOKSAN	1,0	1,8	-0,2	1,1

Kaynak: TCMB

Portföy Yatırımları

2007 yılının ilk yedi aylık döneminde portföy kaynaklı dış sermaye girişleri yüksek seyretmiş, ancak Ağustos ayından itibaren, uluslar arası kredi piyasalarında yaşanan dalgalanmanın ve risk algılamalarında meydana gelen bozulmanın etkisiyle olumsuz yönde etkilenmiş, sermaye çıkışına dönüşmüştür. Yurt dışı yerleşiklerin satışları DİBS üzerinde yoğunlaşmış, hisse senedi piyasasında ise Eylül ayından sonra genelde alım yapmışlardır. 2007 yılında yurt dışı yerleşikler net 3.3 milyar Dolar değerinde DİBS satarlarken, net 5.1 milyar Dolar eşdeğerinde hisse senedi alımı gerçekleştirmişlerdir. Yıl içinde Hazine yurt dışında 4.6 milyar Dolar eşdeğeri tahvil ihraç ederken, 3.7 milyar Dolar eşdeğeri tutarında geri ödeme yapmıştır.

Diğer Yatırımlar

Son yıllar zarfında artış eğilimi sergileyen uzun vadeli sermaye girişlerinin toplam finansman içindeki ağırlığı 2007 yılında da yükselmeye devam etmiştir. Doğrudan ve portföy yatırımları, bankaların döviz varlıklarındaki değişim ve IMF kredileri hariç uzun vadeli sermaye akımları 2007 yılında net sermaye girişinin yüzde 60.2'sini oluşturmuştur.

2007 yılında tamamına yakını bankacılık dışı özel sektörün oluşturduğu “diğer sektörler” net 25.5 milyar Dolar uzun vadeli, net 217 milyon Dolar kısa vadeli dış kredi kullanmışlardır. Bankalar ise 2007 yılında 7 270 milyon Dolar uzun vadeli borçlanma yaparken kısa vadeli 1 663 milyon Dolar tutarında kısa vadeli borç geri ödemesinde bulunmuşlar, bu şekilde net 5 607 milyon Dolar borçlanma yapmışlardır.

Ticari kredi kullanımını alanında yurt dışına açılan kredilerden geri ödeme yoluyla 2005 yılında 424 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmişken, 2006 yılında net 2 milyar 419 milyon Dolar 2007 yılında da net 1 milyar 450 milyon Dolar tutarında borç ödemesi yapılmıştır. Nakit kredilerde ise yurtdışı yerleşik kişilerce 2005 yılında net 177 milyon Dolar giriş olmuşken 2006 yılında net 725 milyon Dolar geri ödeme gerçekleştirilmiş, 2007 yılında ise 139 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2005 yılında sadece 342 milyon Dolar yükselmiş iken, 2006 yılında bankaların bu başlık altındaki döviz mevcutları büyük bir tırmanmayla 10 milyar 293 milyon Dolar yükselmiş, bu yükselme eğilimi biraz yavaşlamayla 2007 yılında da sürmüş ve bankaların yurt dışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıkları geçen yıl zarfında 3 milyar 452 milyon Dolar artış göstermiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, ticari krediler kaleminde 2005 yılında 60 milyon Dolarlık bölümü uzun vadeli ve 3 milyar 14 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam net 3 milyar 74 milyon Dolar net kredi kullanımı gerçekleşmişken, 2005 yılında 56 milyon Doları uzun ve 618 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 674 milyon Dolar tutarında net kredi kullanılmıştır. 2006 yılında daralan kredi kullanımı 2007 yılında tekrar önemli bir genişleme göstermiş ve 117 milyon Doları uzun vadeli ve 4 milyar 111 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 4 milyar 228 milyon Dolar net kredi kullanımı gerçekleştirilmiştir.

Krediler kalemi incelendiğinde ise Merkez Bankasının IMF'den kullanmış olduğu kredileri 2005 yılı sonu itibariyle tümüyle ödemiş olması sonucu, 2006 ve 2007 yıllarında sadece Genel Hükümetin IMF'ye sırasıyla 4 milyar 511 milyon Dolar ve 3 milyar 983 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. 2006 yılında genel hükümet yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 712 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde bulunmuş, ola genel hükümet 2007 yılında net 82 milyon Dolar tutarında kredi kullanmış, bu şekilde 2007 yılında genel hükümetçe, toplam 3 milyar 901 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirilmiştir.

2007 yılında bankacılık sektöründe kısa vadeli kredi borçlarında net 1 milyar 663 milyon Dolar tutarında geri ödemede bulunulmuş, buna karşılık net 7 milyar 270 milyon Dolar tutarında uzun vadeli kredi kullanımı gerçekleştirilmiş, bu şekilde bankacılık sektörü 2007 yılı net kredi kullanım tutarı 5 milyar 607 milyon Dolar olmuştur. Diğer sektörlerin net kredi kullanımı bir önceki yıla göre yüzde 35.3 oranında önemli bir artışla 25 milyar 714 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında mevduat hesapları, Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının 1 milyar 450 milyon Dolar ve bankacılık kesimindeki mevduatın da 2 milyar 105 milyon Dolar daralması sonucunda toplam net 3 milyar 323 milyon Dolar düşüş göstermiştir.

Cari İşlemler Hesabı Açığının Finansmanı (Milyar Dolar)

	2004	2005	2006	2007
CARİ İŞLEMLER HESABI	-14,4	-22,1	-31,9	-37,6
Finans Hesapları	13,4	20,3	32,1	36,5
Genel Hükümet (Merkez Bankası ve Reezerv dahil)	2,4	-16,5	-2,9	-15,5
Özel Sektör (Bankalar dahil)	11,0	36,8	35,0	52,0
Net Hata Noksan	1,0	1,8	-0,2	1,1

Kaynak: TCMB

Rezerv Varlıklar

2005 yılında 17 milyar 847 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2006 yılında 6 milyar 114 milyon Dolar tutarında ve 2007 yılında da 8 milyar 32 milyon Dolar tutarında yükselmiştir. Bankacılık kesiminde gerçekleşen 3 milyar 472 milyon Dolar tutarındaki döviz varlığı artışıyla 2007 yılı toplam rezerv artışı 11 milyar 504 milyon Dolara çıkmıştır.

II.9.1. ÖDEMELER DENGESİ ALANINDA 2008 YILI GELİŞMELERİ

II.9.1.1. Cari İşlemler Hesabı

2007 yılı ilk altı aylık dönemi dışında son yıllarda hızlı bir büyüme süreci içinde olan “cari işlemler hesabı” açığı 2008 yılı ilk yarısında çok dikkat çekici bir büyüme sergilemiş ve önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 41.9 oranında 27 milyar 347 milyon Dolara yükselmiştir. Cari işlemler hesabında, dış dengede 2008 yılı ilk yarısında meydana gelen bu bozulma esas itibarıyla dış ticaret açığında yaşanan büyüme-

den kaynaklanmıştır. Bu dönemde cari işlemler hesabı açığında meydana gelen büyüme 8 milyar 74 milyon Dolar olmuşken, dış ticaret açığındaki genişleme 8 milyar 422 milyon Dolar olmuştur.

Temmuz 2007 – Haziran 2008 dönemini kapsayan son bir yıllık sürede ise “cari işlemler hesabı” açığı 45 milyar 771 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dış Ticaret Hesabı

Ödemeler dengesi verilerine göre 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde dış ticaret hesabı 2007 yılının aynı dönemine göre yüzde 41.3 oranında önemli bir genişlemeyle 28 milyar 795 milyon Dolar açıkla kapanmıştır. Bu olumsuz gelişmede yine ithalat tutarı artış hızının, ihracat tutarı artış hızının üstünde gerçekleşmesi temel etken olmuştur. Önceki yılın aynı dönemine göre 2008 yılı il yarısında toplam mal ihracatı yüzde 36.0 oranında büyüme gösterirken, toplam ithalat tutarı yüzde 37.5 oranında büyümüştür. Dış ticaret dengesindeki bozulmada cüzi de olsa bavul ticaretinde meydana gelen 175 milyon Dolar tutarındaki düşüş ile navlun ve sigorta maliyetlerinde meydana gelen 1 milyar 455 milyon Dolar tutarındaki artışın katkısı olmuştur.

Son 12 aylık dönemde verilen dış ticaret açığı 55 milyar 91 milyon Dolar olmuştur.

Hizmetler Hesabı

2008 yılı ilk yarısında hizmetler hesabında önceki yılın aynı dönemine göre gözlemlenen yaklaşık 1 milyar Dolar tutarındaki büyümede temel etken net turizm gelirlerinde gerçekleşen artış olmuştur. 2007 yılının ilk yarısında 49 milyon Dolar fazla veren “taşımacılık” sektörü 2008 yılının aynı döneminde 324 milyon Dolar açık vermiştir. Sözkonusu dönemler itibariyle inşaat hizmetleri gelir fazlasında 50 milyon Dolar tutarında artış olurken, sigorta hizmetleri açığı 149 milyon Dolar, finansal hizmetler açığı 46 milyon Dolar daralmış, buna karşılık “diğer ticari hizmetler” kalemindeki açık 340 milyon Dolar genişlemiştir.

Hizmetler hesabı son 12 aylık dönemde 14 milyar 914 milyon Dolar fazla vermiştir.

Gelir Hesabı

‘Ücret ödemeleri’ ve ‘yatırım geliri’ kalemlerinden oluşan ödemeler dengesi “gelir hesabı” 2008 yılı ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21.2 oranında bir genişlemeyle 4 milyar 384 milyon Dolar tutarında net çıkışla sonuçlanmıştır. “Yatırım geliri” kaleminin alt başlıklarını oluşturan “doğrudan yatırımlar” ve fa-

izlerden oluşan “diğer yatırımlar”da 2008 yılı Ocak-Haziran döneminde gerçekleşen net çıkışlar sırasıyla 1 milyar 770 milyon Dolar ve 2 milyar 915 milyon Dolar olurken, “portföy yatırımları” 354 milyon Dolar fazla vermiştir. Aynı dönemde uzun ve kısa vadeli kredilere ilişkin faiz giderleri, geçen yılın aynı dönemine göre dikkat çekici bir ölçüde, yüzde 18.6 oranında genişleyerek 4 029 milyon Dolar olmuştur. Özel sektörün yoğun biçimde dış borçlanmasının bir sonucu olarak “diğer sektör” uzun vadeli borçlanma faiz gideri ,2007 yılının aynı dönemine göre bu yılın ilk 6 aylık döneminde yüzde 46.6 oranında dikkat çekici bir büyümeyle 2 milyar 130 milyon dolar çıkışla sonuçlanmıştır.

Temmuz 2007 – Haziran 2008 aylarını kapsayan son 12 aylık dönemde “gelir dengesi” 7 milyar 911 milyon Dolar tutarında net çıkışla sonuçlanmıştır.

Cari Transferler

Önceki yıllarda ‘resmi transferler’ olarak yer alan alt başlık ‘Genel Hükümet’ olarak adlandırılmıştır. Cari transferler kapsamında yer alan ‘işçi gelirleri’ artış eğilimini 2008 yılında da sürdürmüş ve önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 45.9 oranında bir yükselişle 674 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Genel Hükümet başlığı altında 269 milyon Dolar ve diğer transferler altında da (-) 39 milyon Dolar bakiye verilmesiyle, “cari transferler” 2008 yılı ilk yarısında 904 milyon Dolar fazla ile kapanmıştır.

Cari transferler son 12 aylık dönemde 2 milyar 317 milyon Dolar net fazla vermiştir.

Sermaye ve Finans Hesapları

2008 yılı ilk yarısında cari işlemler hesabı açığı ile “net hata noksan” (yabancıların sahip oldukları YTL. cinsi tahvillerden elde ettikleri faiz gelirlerine “cari işlemler hesabı”nda yer verilmemekte olup, bu başlık altında gösteriliyorlar) kalemlerinin toplamından oluşan dış finansman ihtiyacı 31 milyar 200 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Son 12 aylık dönemde ise dış finansman ihtiyacı 52.3 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılı ilk yarısında “Resmi rezervler” 6 milyar 114 milyon Dolar artış göstermişken 2008 yılı ilk yarısında sadece 382 milyon Dolar artış göstermiştir. Diğer taraftan Mayıs 2008 ayında gerçekleşen 3 milyar 649 milyon Dolar tutarındaki IMF kredisi nedeniyle bu dönemde net IMF kredi girişi 2 milyar 658 milyon Dolar olmuştur. Rezerv değişimleri ve IMF kredileri hariç tutulduğunda 2008 yılı ilk yarısında gerçekleşen net sermaye girişi 28.9 milyar Dolar düzeyinde olmuştur.

2008 yılı Ocak-Haziran döneminde ‘finans hesapları’nda gerçekleşen net sermaye girişi, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 72.7 oranında bir artışla 28 milyar 904 milyon Dolar olmuştur.

Sermaye ve finans hesapları Temmuz 2007 – Haziran 2008 döneminde 52 milyar 287 milyon Dolar net girişle sonuçlanmıştır.

Finans hesapları kapsamında başlıca aşağıda özetlenen gelişmeler kaydedilmiştir.

Doğrudan Yatırımlar

Bu kapsamda yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren ‘yurt dışında yerleşik kişilerin yurt içinde yaptıkları net yatırımlar’ 2007 yılının Ocak – Haziran döneminde 10 953 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar 2008 yılının aynı döneminde yüzde 46.6 oranında dikkat çekici bir daralma ile 5 milyar 852 milyon Dolara düşmüştür. Bu kapsamda yurt dışında yerleşik kişilerin yurt içinde yaptıkları net yatırımlar 2007 yılının ilk yarısına ilişkin 12 milyar 520 milyon Dolar düzeyinden bu yılın aynı döneminde 7 milyar 587 milyon Dolara gerilemiştir. Yurt dışında yerleşiklerin 2008 yılının ilk yarısında Türkiye’de gerçekleştirdikleri net gayrimenkul alımları geçen yılın aynı dönemine göre cüzi (139 milyonDolar) bir artışla 1 473 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 1 334 milyon Dolara gerilemiştir. Aynı dönemde yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar 1 milyar 735 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerle ilgili olarak 219 milyon Dolar tutarında net kullanımda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Bu şekilde doğrudan yatırımlar kaleminde gerçekleşen net girişler, 2007 yılı Ocak – Haziran döneminde 10 953 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2008 yılının aynı döneminde yaklaşık yarıyarıya düşerek 5 milyar 852 milyon Dolara gerilemiştir.

Son 12 aylık dönemde “doğrudan yatırımlar” başlığı altında net 14 milyar 988 milyon Dolar net sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Portföy Yatırımları

2007 yılının ilk yarısında 5 milyar 993 milyon Dolar net sermaye girişinin gerçekleştiği “portföy yatırımları”nda 2008 yılının aynı döneminde sadece 1 milyar 647 milyon Dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir.

'Varlıklar' başlığı altında yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında menkul değer alım satımları ile ilgili olarak, 2007 yılı Ocak – Haziran döneminde 1 054 milyon Dolarını bulan net alımlar 2008 yılının aynı döneminde önemli bir düşüşle 345 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

'Yükümlülükler' bölümünde, yurt dışında ihraç edilmiş tahvillerle ilgili olarak, Genel Hükümet, Ocak – Haziran 2008 döneminde 2 866 milyon Dolar tutarında ana-para geri ödemesinde bulunarak ve 2.5 milyar Dolar tutarında borçlanma suretiyle, 366 milyon Dolar tutarında net geri ödemede bulunmuştur.

2008 yılı Ocak –Haziran döneminde yurt dışında yerleşik kişilerce, hisse senedi piyasasında 2 772 milyon Dolar tutarında net alım gerçekleştirilirken 'DİBS' piyasasında ise 414 milyon Dolar tutarında net satış gerçekleştirmişlerdir.

Temmuz 2007 – Haziran 2008 döneminde "portföy yatırımları" net 3 milyar 629 milyon Dolar tutarında net çıkışla sonuçlanmıştır.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemden 2007 yılı ilk yarısında 5 milyar 409 milyon Dolar tutarında gerçekleşen net girişler, bu yılın aynı döneminde çok dikkat çekici bir tırmanmayla 24 milyar 63 milyon Dolara yükselmiştir..

Varlıklar

Ticari kredilerde, ihracat karşılığı yurt dışına açılan kredilerle ilgili olarak, 2007 yılı Ocak - Haziran döneminde 642 milyon Dolar, bu yılın aynı döneminde net 1 milyar 52 milyon Dolar kredi açılmıştır. 2007 yılının ilk yarısında bankalarca yurtdışı yerleşiklere 127 milyon Dolar kredi açılmışken, bu yılın aynı döneminde net 23 milyon Dolar tutarında kredi açılmıştır..

'Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıkları' 2007 yılı ilk yarısında 6 milyar 639 milyon Dolar artış gösterirken, bu yılın aynı döneminde 6 milyar 172 milyon Dolar artmıştır.

Yükümlülükler

2007 yılının ilk yarısında 12 818 milyon Dolar artışın olduğu yükümlülükler kaleminde bu yılın aynı döneminde çok keskin bir genişlemeyle 31 milyar 309 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

İthalat karşılığı sağlanan ‘ticari krediler’ net kullanım tutarı 2007 yılı ilk yarısında 2 098 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar bu yılın aynı döneminde 4 600 milyon Dolara yükselmiştir..

IMF kredileri ile ilgili olarak Genel Hükümet, 2008 yılı Ocak –Haziran döneminde 2 658 milyon Dolar net kredi kullanımında bulunmuş, aynı dönemde yurt dışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlardan sağlanan uzun vadeli kredilerle ilgili olarak 889 milyon Dolar tutarında net geri ödemede bulunmuştur. Bankacılık sektörünün yurt dışından sağladığı krediler 2008 yılı Ocak – Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10.5 oranında azalarak 3 milyar 767 milyon Dolara gerilemiştir. Diğer sektörlerin kredi kullanımında bu yıl da çok dikkat çekici düzeyde, yüzde 36.5 oranında bir artış olmuş ve geçen yıl ilk yarıda 12 869 milyon Dolar olan kredi kullanımını 2008 yılı ilk yarısında 17 565 milyon Dolara yükselmiştir. Görüldüğü gibi 2008 yılı ilk yarısında verilen önemli boyuttaki cari işlemler hesabı açığının finansmanında özel sektörün dış borçlanması önde gelen bir rol oynamıştır.

Yurt dışı yerleşiklerce Merkez Bankası ve diğer bankalarda tutulan mevduatlar kaleminde geçen yılın ilk yarısında 3 951 milyon Dolar net düşüş olmuşken, bu yılın aynı döneminde 3 426 milyon Dolar tutarında net artış gerçekleşmiştir.

Son 12 aylık dönemde sermaye hesapları “diğer yatırımlar” kalemi 42 milyar 481 milyon Dolar girişle kapanmıştır.

Rezerv Varlıklar

Rezerv varlıklar kapsamında yer alan resmi rezervler, 2007 yılı ilk yarısında 6 890 milyon Dolar yükselmiş iken, bu yılın aynı döneminde sadece 362 milyon Dolar artış göstermiştir. Son 12 aylık dönemde ise “rezerv varlıklar”daki artış 1 milyar 504 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.9.2.
ÖDEMELER DENGESİ
(Ocak-Haziran Dönemi İtibariyle)

ÖDEMELER DENGESİ AYRINTILI SUNUM (*) (Milyon ABD Dolar)		2007	2008
		Ocak-Haziran	Ocak-Haziran
I -	CARİ İŞLEMLER HESABI	-19.273	-27.347
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi(A+B+C)	-20.096	-28.251
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B) -	16.480	-23.867
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-20.373	-28.795
	Toplam Mal İhracatı	53.625	72.921
	Toplam Mal İthalatı	-73.998	-101.716
1.	Genel Mal Ticareti	-18.137	-28.405
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	53.283	70.567
1.1.1.	İhracat f.o.b.	49.616	68.816
1.1.2.	Bavul Ticareti	3.029	2.854
1.1.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	638	-1.103
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-71.420	-98.972
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-77.329	-105.832
1.2.2.	Uyarlama: Navlun ve Sigorta	4.182	5.637
1.2.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	1.727	1.223
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-2.038	38
	İhracat	311	2.322
	İthalat	-2.349	-2.284
3.	Limanlarda Sağlanan Mallar	-198	-428
	İhracat	31	32
	İthalat	-229	-460
B.	HİZMETLER DENGESİ	3.893	4.928
	Gelir	10.480	13.287
	Gider	-6.587	-8.359
1.	Taşımacılık	49	-324

ÖDEMELER DENGESİ AYRINTILI SUNUM (*) (Milyon ABD Dolar)		2007	2008
		Ocak-Haziran	Ocak-Hazira
2.	Turizm	4.315	5.657
3.	İnşaat Hizmetleri	418	468
4.	Sigorta Hizmetleri	-494	-345
5.	Finansal Hizmetler	-120	-74
6.	Diğer Ticari Hizmetler	-346	-686
7.	Resmi Hizmetler	-44	-45
8.	Diğer Hizmetler	115	277
C.	GELİR DENGESİ	-3.616	-4.384
	Gelir	3.015	3.670
	Gider	-6.631	-8.054
1.	Ücret Ödemeleri	-57	-53
2.	Yatırım Geliri	-3.559	-4.331
2.1.	Doğrudan Yatırımlar	-1.031	-1.770
2.2.	Portföy Yatırımları	-194	354
2.3.	Diğer Yatırımlar	-2.334	-2.915
2.3.1.	Faiz Geliri	1.063	1.114
2.3.2.	Faiz Gideri	-3.397	-4.029
2.3.2.1.	<u>Uzun Vade</u>	-3.079	-3.724
2.3.2.2.	<u>Kısa Vade</u>	-318	-305
D.	CARİ TRANSFERLER	823	904
II -	SERMAYE VE FİNANS HESAPLARI	15.465	31.200
A.	SERMAYE HESABI	0	0
B.	FİNANS HESAPLARI	15.465	31.200
1.	Doğrudan Yatırımlar	10.953	5.852
1.1.	Yurtdışında	-1.567	-1.735
1.2.	Yurtiçinde	12.520	7.587
1.2.1.	Sermaye	10.843	6.055
1.2.2.	Diğer Sermaye (Net)	343	59

ÖDEMELER DENGESİ AYRINTILI SUNUM (*) (Milyon ABD Dolar)		2007	2008
		Ocak-Haziran	Ocak-Hazira
1.2.3.	Gayrimenkul (Net)	1.334	1.473
2.	Portföy Yatırımları	5.993	1.647
2.1.	Varlıklar	-1.054	-345
2.1.2	Bankalar	-992	-229
2.2.	Yükümlülükler	7.047	1.992
2.2.1.	Hisse Senetleri	2.615	2.772
2.2.2.	<u>Borç Senetleri</u>	4.432	-780
2.2.2.2.	Genel Hükümet	4.432	-780
3.	Diğer Yatırımlar	5.409	24.063
3.1.	Varlıklar	-7.407	-7.246
3.1.1.	Ticari Krediler	-642	-1.052
3.1.2.	Krediler	-126	-22
3.1.3.	Bankaların Döviz Varlıkları	-6.639	-6.172
3.2.	Yükümlülükler	12.816	31.309
3.2.1.	<u>Ticari Krediler</u>	2.098	4.600
3.2.1.1.	Uzun Vade	29	79
3.2.1.2.	Kısa Vade	2.069	4.521
3.2.2.	<u>Krediler</u>	14.536	23.101
3.2.2.2.	Genel Hükümet	-2.544	1.769
3.2.2.2.1.	Uluslar. Para Fonu Kredileri	-2.248	2.658
3.2.2.2.2.	Uzun Vade	-296	-889
3.2.2.3.	Bankalar	4.211	3.767
3.2.2.3.1.	Uzun Vade	4.773	2.500
3.2.2.3.2.	Kısa Vade	-562	1.267
3.2.2.4.	Diğer Sektörler	12.869	17.565
3.2.2.4.1.	Uzun Vade	12.322	16.802
3.2.2.4.2.	Kısa Vade	547	763

ÖDEMELER DENGESİ AYRINTILI SUNUM (*) (Milyon ABD Dolar)		2007	2008
		Ocak-Haziran	Ocak-Hazira
3.2.3.	<u>Mevduatlar</u>	-3.951	3.426
3.2.3.1.	Merkez Bankası	-519	-658
3.2.3.2.	Bankalar	-3.432	4.084
3.2.4.	<u>Diğer Yükümlülükler</u>	133	182
4.	Rezerv Varlıklar	-6.890	-362
4.1.	Uluslararası Para Fonu Nezd. Varlıklar	0	0
4.2.	Resmi Rezervler	-6.890	-362
4.2.1.	Döviz Varlıkları	-776	-1.010
4.2.2.	Menkul Kıymetler	-6.114	648
III -	NET HATA NOKSAN	3.808	-3.853

Görüldüğü gibi 2008 yılı ilk yarısında cari işlemler hesabı açığı ile net hata noksan kalemlerinin toplamından oluşan ve 31.2 milyar Dolara ulaşan finansman ihtiyacı net 5 852 milyon Dolar fazlaveren “Doğrudan yatırımlar”, net 1 647 milyon Dolar fazla veren portföy yatırımları” ve net 24 063 milyon Dolar fazla veren “diğer yatırımlar” kalemlerindeki fazlalar ile kapatılmış, 31 milyar 562 milyon Dolar tutarındaki bu fazlanın 362 milyon Doları “rezerv varlıklar” artışında kullanılmıştır. Bu şekilde finanse edilmesi gereken tutar 31 milyar 200 milyon Dolar olarak ortaya çıkıyor. 2008 yılı ilk yarısında 31 200 milyon Dolar tutarındaki bu finansman ihtiyacının 2 milyar 772 milyon Dolarlık kısmı hisse senedi satışlarıyla finanse edilirken, 5 milyar 852 milyon Dolarlık bölümü de “doğrudan yatırımlar”la karşılanmıştır. Dolayısıyla 2008 yılı ilk yarısında cari işlemler hesabı açığının finansmanında borçlanma suretiyle karşılanan kısım 22 milyar 576 milyon Dolar olmuştur. $(31\ 200 - 2\ 772 - 5\ 852 = 22\ 576)$ milyon Dolar).

PARA VE SERMAYE PIYASASI

III. PARA VE SERMAYE PİYASALARI

III.1. PARA POLİTİKASI

Yakın Geçmiş Dönemde Makroekonomik Görünüm ve Para politikası

90'lı yılların önemli bir bölümünü ekonomik açıdan sıkıntılı bir biçimde geçirmiş olan ülkemiz son olarak 2001 yılında önce finans piyasalarında başlayıp, sonra reel sektörü etkisi altına alan derin bir krizle sarsılmıştır. Onyıllı aşan sözkonusu dönem Türkiye'de, yüksek enflasyonun kesintisiz hüküm sürdüğü, büyüme hızında önemli dalgalanmaların meydana geldiği ve ortalama büyüme hızının geçmiş dönemlerde sağlanmış olan düzeyin, hatta gelişmiş OECD üyesi ülkeler ortalamasının altında kaldığı bir dönem olmuştur. Yine dönem boyunca dalgalanma göstermekle beraber reel faiz haddinin ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin giderek yükseldiği ve dönemin sonlarına doğru kamu maliyesinde bir 'borç - yüksek faiz – yüksek kamu açığı – borç' kısır döngüsünün ortaya çıktığı bir süreç yaşanmıştır. Sözkonusu yakın geçmiş dönemde yüksek reel faizler varlıklı kesime ve kısa vadeli yabancı sermaye sahiplerine hesapsız kaynak aktarımına olanak sağlayarak fakirleşmeye ve gelir adaletsizliğine katkıda bulunurken, 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde Merkez Bankası'nın döviz kurlarını yersiz biçimde savunma çabası içine girmiş olması, ulusal servetin başta yabancılar olmak üzere bazı kesimlere aktarılması sonucunu doğurmuştur. Ancak günümüzde de yüksek cari açığın finanse edilmesini sağlayacak yabancı sermayenin temini ve enflasyon düzeyinin düşük düzeyde idamesi için düşük kur – yüksek faiz politikasının halen sürdürülüyor olmasını da not etmek gerekmektedir.

Bütçe açığının yüksek maliyetli iç borçlanma ile karşılanması, faiz giderlerinin bütçe içersindeki payında, 2002 yılına kadar devam edegelen, sürekli bir artışa neden olmuştur. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksekliği, özel bankaların, reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine – crowding out – yol açmıştır.

Yüksek seyreden ve dalgalanmalar gösteren enflasyon ile süratle artan kamu kesimi borç stoku neticesinde TL.'na olan güvende meydana gelen zayıflama ve TL.'nin, bir para biriminin önemli özellikleri olması gereken değer, servet saklama aracı ve uzun vadeli sözleşmelerde bir yükümlülük ölçüsü olma özelliklerini yitirmesi, beraberinde giderek ivme kazanan ve etkisini 2003 yılının ilk dönemine kadar sürdürmüş olan bir "para ikamesi" olgusunu getirmiştir.

Diğer taraftan yüksek reel faizler yabancı fonlar için bir cazibe merkezi oluşturmuş, bankacılık kesimini, yüksek faizli kamu kağıtlarını döviz açık pozisyonları ile fonla-

maya özendirmiş, bu durum bir taraftan 1994 Eylülünde ve 2000 Kasımında ve 2001 Şubatında ve 2006 yılı Mayıs ve Haziran aylarında olduğu gibi ülkeyi ani sermaye hareketlerinin getireceği krizlere, diğer taraftan bankaları ve döviz kredisi kullanan özel sektör kuruluşlarını kur risklerine duyarlı hale getirmiştir. Günümüzde de YTL.’nin değer kaybı süreci ve düşük faizler nedeniyle önemli düzeyde dış borçlanmaya gitmiş olan özel kesim, kur hareketlerine karşı önemli ve yıkıcı olabilecek bir risk üstlenmiş durumdadır.

Bu olumsuz ekonomik konjonktür içerisinde 1997 yılı sonlarına kadar Merkez Bankası’nın temel amacını, mali piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunması oluşturmuştur. Ancak 1998 yılı ile birlikte, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde onarılması güç tahribat oluşturan kronik enflasyonun kontrol altına alınarak belirli bir program dahilinde düşürülmesi de, para politikasının bir diğer temel amacı olarak benimsenmiştir.

Enflasyonun düşürülmesi programı IMF ile 26 Haziran 1998 tarihinde yapılan “Yakın İzleme Anlaşması” ile etkinlik kazanmıştır. Ne var ki bu program, Ağustos 1998’de patlak veren Rusya krizi, onun getirdiği sermaye kaçıışı, faizlerdeki tırmanma, iç ve dış talep daralması, hükümet değişikliği, siyasi belirsizlik ve öne alınan seçimler gibi bir dizi ekonomik ve siyasi değişiklikten olumsuz yönde, derin biçimde etkilenmiştir.

Merkez Bankası 1999 yılında uyguladığı para politikasını, 1998’de olduğu gibi, enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Bununla beraber yılın ilk yarısında içinde bulunulan ekonomik ve siyasi belirsizlik para politikası uygulamalarını olumsuz biçimde etkilemiştir. 1999 Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmeler sonucu, bir yıl önce yapılmış olan “Yakın İzleme Anlaşması”nın –Staff Monitored Program bir programa bağlı ve mali destek içeren bir “Stand-by Anlaşması”na doğru bir köprü görevi görmesi hususunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye tarafından verilen “Niyet Mektubu”nun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu’na onaylanması ile, 2000-2002 dönemini kapsayan, 3 yıl süreli –17 nci –Stand-by Anlaşması yürürlüğe girmiştir.

Stand-by anlaşması ile belirlenen para ve kur politikası çerçevesinde, kur politikasının yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, izleyen dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band sistemi” uygulanması öngörülmüştür..

17 nci Stand-by anlaşması çerçevesinde para politikasının temel araçları ve hedefleri de belirlenmiştir. Program çerçevesinde Merkez Bankası önceden açıklamış olduğu döviz fiyatları üzerinden, getirilen tüm döviz almayı, bu şekilde piyasaya döviz karşılığı likidite vermeyi taahhüt etmektedir. Bu surette, Net İç Varlıklar sabit tutulduğu cihetle, TL. yaratma işleminin, sadece döviz satın alınarak yapılması ve para tabanındaki değişimin, ancak ve ancak Net Dış Varlıklardaki değişim karşılığı olması öngörülmüştür.

Temel makroekonomik hedefler ve performans kriterleri açısından 2000 yılı uygulama sonuçlarına bakıldığında, TÜFE ve TEFEE artış oranları ile dış ticaret dengesi ve cari işlemler açığı dışında diğer hedeflerde alınan sonuçlar olumlu olmuştur.

Ne var ki istikrar programı hedeflerindeki en büyük ve kritik sapma dış denge ve cari açık alanında yaşanmış ve bu sapma programın sürdürülebilirliğine en önemli darbeyi indirmiştir. Dış denge, Kasım 2000 itibariyle GSMH'nın yüzde 4.5'ini aşan ve tümü kısa vadeli dış borçlanma ile finanse edilen 9.1 milyar Dolar cari açıkla sonuçlanmış ve esasen 2000 yılı ilk yarısı sonlarından itibaren aşırı değerli hale gelen TL.'nin kurunun, programda öngörüldüğü gibi hedeflenen enflasyon paralelinde sürdürülebileceği hususundaki güven sarsılmış ve bir zorunlu devalüasyon beklentisi hakim olmaya başlamıştır. Kamu kesimi borçluluk oranı yüksekliği, kamu kesimi bankaları bilançolarında gizlenmekte olan kamu finansman açığı ve borç yükü, bankacılık kesiminin zayıflığı ve batık ya da banka sahiplerine kanalize edilmiş kredilerin yüksek boyutu, yabancıları daha da duyarlı hale getiren unsurlar olmuş ve Kasım krizi ile beraber büyük boyutlu sermaye kaçıışı başlamıştır.

Kasım 2000'de mali sistemde yaşanan kriz sırasında ortaya çıkan yoğun likidite ihtiyacı ve başdöndürücü faiz hadleri, Merkez Bankasının piyasayı fonlamasını gerektirmiş, ancak daha sonra fazla likiditenin dövize yöneleceği kaygısıyla Banka, önceki uygulamasına dönmüştür. Ayrıca, bu dönemde, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talebindeki artış nedeniyle Merkez bankası yaklaşık 6 milyar Dolar tutarında net döviz satışı yapmıştır.

2000 yılı sonunda 2001 yılı para ve kur politikası ilan edilmiş; döviz kuru politikasının kriz öncesi dönemde belirlenen çerçevede yürütüleceği açıklanmıştır. Para politikasında ise, 2000 yılı için belirlenmiş olan genel ilkelerin korunacağı ve yılın ikinci yarısında geçilecek olan döviz bandı sistemi uygulaması sonucu, faiz politikasında belirli bir düzeyde kavuşulacak faiz esnekliği ile para politikasının daha etkin şekilde kullanımına başlanacağı belirtilmiştir.

Kasım kriziyle önemli şekilde artan risk priminin etkisiyle birincil ve ikincil piyasalarda faiz hadleri yüksek seviyesini korumuş ve krizin başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında oluşturduğu hasar, finansal sistemin kırılmasını arttırmıştır. Enflasyon oranı ile faiz oranlarının, döviz kuru sepetindeki artışa göre yüksek seviyelerde devam etmesi ve cari işlemler hesabındaki açığın sürmesi, ısrarla uygulanmasına devam edilen mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki kuşkuları daha da yoğunlaştırmıştır.

Şubat ayındaki kriz, Kasım ayından sonra artan mali kırılmanın da etkisiyle, doğrudan mali sisteme olan güven kaybı ve yabancı paraya karşı bir atak şeklinde kendini göstermiş, ve yaklaşık net 5 milyar Dolar tutarında bir döviz rezerv kaybı vuku bulmuştur. 22 Şubat tarihinde, Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır.

Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasını izleyen günlerde Merkez Bankası piyasanın likidite ihtiyacını karşılayarak, ödemeler sisteminin yeniden işler hale getirilmesine öncelik vermiş, bankalar arası para piyasasında alış ve satış kotasyonlarını düştürmüş, APİ (açık piyasa işlemleri) ile bankacılık kesimine likidite temin etmiş, döviz satışı yoluyla mali sistemin dış yükümlülüklerini yerine getirmesine olanak sağlamıştır.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü ekonomiye geçiş Programı” yayınlanmış, 3 Mayıs 2001 tarihinde verilen Niyet Mektubu, 15 Mayıs tarihinde IMF tarafından onaylanmış ve Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar ek kaynak sağlanmıştır.

18 nci Stand-by Anlaşmasının IMF tarafından onaylandığı gün Merkez Bankası’nca, yılın kalan bölümünde uygulanmak üzere 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Kur politikası döviz fiyatlarının piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesine göre şekillendirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve dalgalı kur rejimi çerçevesinde, TL’nin değerindeki hızlı düşüşün enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla para politikasının daha etkin şekilde kullanılması cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Yıl içinde yapılan Merkez Bankası Kanunu değişikliği ile getirilen en önemli hükümlerden birini oluşturan, Merkez Bankası’nca Hazineye ve kamu kurumlarına kredi açma yasağı 5 Kasım 2001 tarihinde başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde 2002 Yılı Para ve Kur Politikasını yayınlamıştır. 2002 yılı para programı da 2001 yılında olduğu gibi, parasal hedefleme çerçevesine dayandırılmıştır.

Para programında çapa olarak belirlenen Para tabanının, 2002 yılında enflasyon hedefi ve büyüme beklentisi ile tutarlı olarak yüzde 40 oranında genişlemesi öngörülmüştür.

T.C. Merkez bankasının fiyat istikrarı amacı doğrultusunda en güçlü politika aracı olarak değerlendirdiği kısa vadeli faiz oranları 2002 yılı içerisinde altı kez düşürülmüş ve sonuncusu 11 Kasım 2002'de gerçekleştirilen bu değişikliklerle, gecelik faiz oranı yüzde 44'e, gecelik borç verme faiz oranı da yüzde 51'e indirilmiştir.

T.C. Merkez bankası Ocak 2003'te yayınlamış olduğu 2003 yılı Para Politikası Raporunda, para politikasının 2003 yılında da, Merkez Bankası Yasasında belirtilen fiyat istikrarı çerçevesinde oluşturulacağını ve temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının sadece ve sadece enflasyon hedefine ulaşılması amacıyla etkin biçimde uygulanacağını açıklamıştır. Raporunda, enflasyon hedeflemesine geçile kadar 2002 yılında olduğu gibi örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edileceği, kısa dönemli faiz oranlarının gelecek dönem enflasyonu gözetilerek belirleneceği ve para tabanının yine ek bir çapa işlevi göreceği belirtilmiştir.

Para Politikası çerçevesinde öngörüldüğü gibi 2003 yılında kısa vadeli faiz oranları enflasyon beklentilerini yönlendirmek ve fonlama maliyetini belirlemek üzere Merkez Bankası tarafından etkin biçimde kullanılmıştır. Merkez Bankası 2003 yılı içerisinde altı kez kısa vadeli faiz oranlarını düşürmüştür. Bu şekilde, Nisan ayında yüzde 44 düzeyinde bulunan gecelik borçlanma faiz oranı ile yüzde 51 olan borç verme faiz oranı, Ekim ayı itibarıyla sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 31 seviyesine çekilmiştir.

T.C. Merkez Bankası 2 Ocak 2004 tarihinde 2004 yılı için öngörülen Para ve Kur Politikasının genel çerçevesini açıklamıştır.

Açıklamada Merkez bankasının 2004 yılında da, dalgalı kur rejimi altında örtük enflasyon hedeflemesine devam edeceği, bu çerçevede parasal büyüklüklere de dikkat edileceği ancak önceliğin, gerçekleşecek olan enflasyonun hedeflenen düzeye yakınsamasına verileceği belirtilmiştir. Kısa vadeli faiz oranları temel para politikası aracı olmaya devam ederken, para tabanına yine ek çapa işlevi yüklenmiştir. 2004 yılı enflasyon hedefi olarak yüzde 12 düzeyi belirlenmiştir.

Merkez Bankası açıklamasında 2004 yılında da likidite politikasının fiyat istikrarı temel hedefi doğrultusunda gerçekleştirileceği ve dalgalı kur rejimine devam edileceği belirtilmiş, ayrıca döviz kurlarındaki oynamaların boyutunun ölçülmesindeki zorluğa değinilerek, Merkez Bankasının gerekli gördüğü hallerde döviz piyasasına müdahale edebileceği ve döviz rezervlerinin düzeyinin önemi dikkate alındığında, döviz alım ihaleleri düzenleyerek rezervleri arttırma çabasında olabileceği ifade edilmiştir.

Hükümet 2 Nisan 2004 tarihinde 7. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak Uluslar arası Para Fonuna (IMF) yeni bir Niyet Mektubu vermiştir. Niyet Mektubunda parasal politikayla ilgili olarak, Merkez Bankasının yıllık yüzde 12 düzeyindeki enflasyon hedefine odaklanmayı sürdüreceği ve dalgalı döviz kuru rejimine bağlılığın devam ettirileceği vurgulanmıştır.

Gecikme ile 26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye verilen ve Mayıs 2005 – Mayıs 2008 dönemini kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi ile ilgili Niyet Mektubunda, 2005 yılı para politikasına ilişkin performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedefler verilmiş ve para politikası alanında program döneminde ana hedefin, enflasyonun, AB ülkelerindeki düzeylere indirilmesi olacağı ve TCMB'nin, dalgalı kur rejimi çerçevesinde hareket ederken, net uluslar arası rezervlerini güçlendirmeye çalışacağı belirtilmiştir.

Para tabanı artışının 2005 yılında da hızlı bir şekilde devam etmesi nedeniyle, Eylül 2005 sonu itibariyle net uluslar arası rezervler ve net iç varlıklara ilişkin hedefler tutturulurken, para tabanı gerçekleştirmeleri hedeflenen düzeyin üstünde kalmıştır. Bu gelişme üzerine 19. Stand-by düzenlemesinin 1. ve 2. gözden geçirmelerine ilişkin olarak 24 Kasım 2005 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubu ile Aralık 2005 sonu için net iç varlıklara ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır biraz aşağı çekilirken, para tabanına ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır ile net uluslar arası rezervlere ilişkin gösterge niteliğindeki alt sınır performans kriterine dönüştürülerek yükseltilmiştir.

Aralık 2005 sonu ile ilgili olarak yapılan bu değişikliklerin ardından, gösterge niteliğindeki hedef ve performans kriterleri için öngörülen hedeflere ulaşılmıştır.

Enflasyonla mücadele alanında Merkez Bankası 2005 yılında da, kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanma doğrultusundaki politikasını sürdürmüştür.

2005 yılı başından itibaren enflasyon beklentileri doğrultusunda, 11 Ocak, 9 Şubat, 9 Mart, 11 Nisan, 10 Mayıs ve 9 Haziran tarihlerinde yapılan bu indirimler sonucu, gecelik borçlanma faizi yüzde 14.25'e ve borç verme faiz oranı da yüzde 18.25 düzeyine çekilmiştir.

Merkez Bankası 2005 yılı yaz ayları boyunca faiz indirimlerine ara vermiştir. Ancak hem Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin başlaması kararının alınmış olması ve bu gelişmenin geleceğe yönelik beklentilerde yarattığı iyileşme ile sermaye girişlerini arttırıcı etkisi hem iç talepteki gelişmelerin enflasyon haddi üzerindeki arttırıcı etkisinin sınırlı kalabileceği yönünde edinilen izlenim, TCMB'nin Ekim ayından itibaren tekrar faiz indirimlerine başlaması üzerinde etkili olmuştur. Bu çerçevede TCMB, 11 Ekim, 9 Kasım ve 9 Aralık tarihlerinde faiz indirimlerine gitmiş, böylece yıl içinde yapılan faiz indirimlerinin sayısı 9'a yükselmiştir. Bu şekilde TCMB 2004 yılı sonuna göre Aralık 2005 sonu itibarıyla, gecelik borçlanma faizini yüzde 18.0'den yüzde 13.5'e, borç verme faiz haddini ise yüzde 22.0'den yüzde 17.5'e düşürmüştür.

2005 yılında enflasyon oranındaki gerileme önceki dört yıla göre biraz yavaşlamakla beraber devam etmiştir. Bütçe disiplininin sürdürülmesi, izlenen ihtiyatlı para politikası ve enflasyon gerçekleştirmelerinin hedefle uyumlu hatta altında kalması sonucu enflasyon bekleyişleri olumlu seyrini korumuştur. Diğer taraftan, yapısal reformlarda ilerlemeler sağlanması, AB'ne tam üyeliğe yönelik müzakerelere başlanması yolunda karar alınması, faizlerin düşmesiyle kamu borçları ödeme potansiyeli konusundaki kaygıların giderilmiş olması ve finansal istikrarın sağlanması gibi olumlu gelişmeler, risk priminin düşmesine katkıda bulunmuş, Yeni Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarına olan talebi artırmış ve borçlanma vadelerinin uzamasına imkan vermiştir.

T.C Merkez Bankası 5 Aralık 2005 tarihinde "2006 Yılı Para ve Kur Politikası"nı yayınlamıştır. 2006 yılında uygulaması öngörülen para politikasının temel unsurları aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

- TCMB, para politikası kurumsallaşma süreci çerçevesinde, 2006 yılında enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamasına geçecektir.
- Enflasyon hedefi "nokta hedef" olarak belirlenmiş ve enflasyon hedefinin Tüketici Fiyat Endeksi üzerinden tanımlanması tercih edilmiştir.
- 2006 yılından itibaren üç yıllık bütçe uygulamasına geçilmiş olması durumu dikkate alınarak, enflasyon hedeflemesi rejiminin bu ilk aşamasında hedefler üç yıllık olarak ilan edilmektedir.

- Katılım öncesi ekonomik program ve üç yıllık bütçe planlarıyla uyumlu olarak, 2006, 2007 ve 2008 için yıl sonu enflasyon hedefleri sırasıyla, yüzde 5, yüzde 4 ve yüzde 4 olarak belirlenmiştir.
- Enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasında, enflasyonun herhangi bir dönem içinde hedeften belirgin olarak sapması durumunda, Merkez bankası söz konusu gelişmenin nedenlerini yayınladığı raporlar vasıtasıyla kamuoyuna açıklayacaktır.
- Merkez Bankası enflasyon hedefi etrafında, aşağıda verildiği gibi, her iki yönde iki puanlık bir “belirsizlik aralığı” oluşturacaktır.

	Mart 2006	Haziran 2006	Eylül 2006	Aralık 2006
Belirsizlik Aralığı Üst Sınır	9.4	8.5	7.8	7
Hedefle Tutarlı Patika	7.4	6.5	5.8	5
Belirsizlik Aralığı Alt sınır	5.4	4.5	3.8	3

- Fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için önümüzdeki yıllarda da maliye politikalarında disiplinin sürmesi esastır.
- “IMF programı şartlılığı” kapsamında; Net Uluslar arası Rezervler performans kriteri olmayı sürdürecektir, ancak Para Tabanı performans kriterinin ve Net İç Varlıklar gösterge hedefinin yerlerini “enflasyon gözden geçirme kriterleri” alacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesiyle beraber, para politikasının temel iletişim aracı üç ayda bir yayınlanacak olan Enflasyon Raporu olacaktır.
- Para Politikası Kurulu toplantı özetleri de, Banka iletişim politikasının önemli araçlarından birisi olacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğinde, Para Politikası Kurulu para politikası kararlarında, “tavsiye veren” konumdan “karar alıcı” konuma geçecektir.

2006 yılı başlarında piyasalardaki istikrarlı görünümün sürmekte olması, yavaşlamakla beraber enflasyon haddinin düşme eğilimini koruması, Merkez Bankasını Ekim 2005'te tekrar başlattığı politika faiz hadlerini düşürme sürecini sürdürmesi yönünde cesaretlendirmiş ve Banka Aralık 2005 sonu itibariyle yüzde 13.5'e gerilemiş olan gecelik borçlanma faiz haddini 27 Nisan 2006 tarihinde 25 baz puan azaltarak yüzde 13.25'e düşürmüştür.

Ancak Mayıs-Haziran aylarında uluslar arası finans piyasalarında meydana gelen ve yeni yükselen piyasa ekonomileri arasında en çok Türkiye'yi sarsan dalgalanmanın esasen aşırı değerli durumda bulunan YTL. üzerinde yaratacağı bir düzeltme hareketinin enflasyon haddi üzerinde meydana gelecek arttırıcı baskısını göze alamayan TCMB, hızlı bir tepki ile politika faiz hadlerini yükseltmek durumunda kalmıştır. Bu şekilde Merkez Bankası 7 Haziran'da 175 baz puan, 25 Haziran'da 225 baz puan ve son olarak ta 20 Temmuz tarihinde 25 baz puan olmak üzere gecelik borçlanma faizlerini toplam 425 baz puan arttırarak yüzde 13.5'ten, yüzde 17.5'e yükseltmiştir.¹

Diğer taraftan 22 Kasım 2006 tarihinde 5. Gözden Geçirme çalışmaları ile ilgili olarak IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektubunda ihtiyatlı bir para politikası sürdürüleceği ifade edilerek, Mayıs-Haziran aylarında finans piyasalarında yaşanmış olan dalgalanmanın yarattığı etkilere karşı Merkez Bankası'na alınmış olan önlemlere temas edilmiş, bu çerçevede, enflasyonu yukarı itecek risklerin mevcudiyeti nedeniyle sıkı para politikasının sürdürüleceği ve uluslar arası rezervlerin arttırılmasının para politikasının temel hedeflerinden birisini oluşturduğu ifade edilmiştir. Niyet Mektubunda ayrıca günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmış olduğu belirtilmiştir.

2007 Yılı Para Politikası

T.C.Merkez Bankası 13 Aralık 2006 tarihinde "2007 Yılı Para ve Kur Politikası"nı yayınlamıştır. Bankaca 2007 yılında uygulanması öngörülen para politikasının genel çerçevesinin, 2006 yılında uygulanması öngörülmesi gereken önemli bir farklılık arz etmemesi nedeniyle, ana unsurlarına aşağıda çok öz biçimde yeniden yer verilmiştir.

(1) Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) 13 Eylül 2007 tarihli toplantısında politika faiz hadlerinde 25 baz puanlık bir indirim yapma kararı almıştır.

- T.C. Merkez Bankası 2006 yılı başında enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamasına geçmiştir.
- Enflasyon hedeflemesinin ilk yılında bir dizi arz şokuyla karşılaşılmış ve enflasyon hedefle uyumlu patikanın üzerine çıkmıştır.
- 2006 yılında enflasyon hedeflemesinin ana ilkeleri olan şeffaflık, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlik alanlarında önemli adımlar atılmıştır.
- Enflasyon alanında 3 yıl olarak belirlenen hedef ufku uygulaması 2007 yılında da sürdürülecektir.
- Daha önce yüzde 4 olarak belirlenen 2007 ve 2008 yılları enflasyon hedefleri korunmuştur.
- 2007 yılı için enflasyon hedefi etrafındaki belirsizlik aralığı 2 puan olarak korunacaktır.

2007 Yılında hedefle Uyumlu Patika ve Belirsizlik Aralığı

	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Belirsizlik Aralığı Üst Sınır	11.2	8.7	7.3	6.0
Hedefle Tutarlı Patika	9.2	6.7	5.3	4.0
Belirsizlik Aralığı Alt sınır	7.2	4.7	3.3	2.0

- 2009 yılı hedefi yine yüzde 4 olarak korunmuştur.
- Hedefle uyumlu patika ve belirsizlik aralığı aynı zamanda IMF Stand-by programı çerçevesinde gözden geçirmelerde performans kriteri olarak kullanılacaktır.
- Enflasyon Raporlarında gelecek döneme ilişkin olarak tahminler 2007 yılından itibaren 2 yıl için verilecektir. Merkez Bankasının öngörülerini oluştururken kullandığı faiz politikasının her durumda uygulanacak bir taahhüt olarak algılanması gerekmektedir.

- Yaşanan geçici şoklar enflasyon hedeflerinin değil, enflasyon tahminlerinin değiştirilmesine yol açmalıdır. Nitekim Banka 2006 yılında yaşanan şok sonucu hedefi değiştirmeyi değil, iletişim politikasının bir pekiştirici unsuru olarak kamuoyuna hesap vermeyi tercih etmiştir.
- Merkez Bankası çekirdek enflasyon olarak tanımlanabilecek tek bir endeks yerine, farklı dışsal şokların ayrıştırılmasına yardımcı olabilecek birden fazla göstergenin bir arada değerlendirilmesi yaklaşımını benimsemiştir.
- Kamu kesiminin izlediği politikalar; yarattığı beklentiler, ürettiği ve kontrol ettiği mal ve hizmetlere ilişkin fiyatlandırma kararları, gelirler politikası ve mal ve hizmet alım kararları yoluyla enflasyon düzeyini doğrudan etkileyebilmektedir. Fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için önümüzdeki yıllarda da maliye politikasında disiplinin sürdürülmesi önem taşımaktadır.

Hükümetçe 1 Mayıs 2007 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektubunda 2007 yılında izlenmesi öngörülen para politikası, önceki mektuplarda olduğu gibi Merkez bankasının ilan edilen haliyle, ana çizgileriyle belirtilmiş, enflasyon alanında hedefle uyumlu patika ve belirsizlik aralığı değerleri tekrarlanmış ve NUR (Net Uluslar arası Rezerv) taban değerleri 'sayısal performans kriteri' olarak beyan edilmiştir.

28 Nisan 2008 tarihinde 7. Gözden Geçirme ile ilgili olarak IMF'ye verilen Niyet mektubunda ise, NUR'la ilgili 2007 yılı Ağustos ve Aralık ayı sonları hedeflerine ulaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, enflasyon düzeyinin, 2007 yılı Haziran ve Eylül ayları sonunda iç bandın üzerine çıkmış olmasına rağmen, dış bandın içersinde kalmış olduğu, 2007 yılı Aralık ayı sonunda ise dış bandın aşılmış olduğu belirtilmiştir. Niyet Mektubunda ayrıca 2007 yılı başından itibaren çekirdek enflasyonda kayda değer bir düşüş sağlandığı ve bu olumlu gelişmenin Eylül 2007-Şubat 2008 döneminde faiz hadlerinin kademeli olarak düşürülmesine olanak sağladığı ifade edilmiştir.

2007 Yılı Para Politikası uygulaması

2007 yılının ilk sekiz ayında enflasyon düzeyinde gözlemlenen genel düşüş eğilimine rağmen Merkez Bankası:

- Hizmet enflasyonundaki katılığın tamamen kırılmaması ve ekonomik birimlerin geçmişe endeksleme davranışlarının önemli ölçüde devam ediyor olması,
- Küresel risk iştahı algılamalarına ilişkin olası değişiklikler,
- Döviz kurunun gecikmeli etkilerinin devam ediyor olması

gibi nedenlerle Ağustos ayına kadar olan dönemde politika faizlerini değiştirmemiş ve Ocak-Ağustos döneminde yüzde 17.50 düzeyinde sabit tutmuştur.

Daha sonra kamu harcamalarındaki artışlara ve dış talebin güçlü olmasına rağmen toplam talepte yavaşlama meydana gelmiş olmasını, küresel ekonomide beklenen yavaşlamanın beklenenden daha erken görölme olasılığının artmiş olmasını dikkate alarak Merkez bankası, 13 Eylül tarihinde yapılan Para Politikası Kurulu Toplantısı ile kademeli olarak politika faizi indirimlerine başlamış ve ilki 0.25 baz puan, sonrakiler 0.50 baz puan olmak üzere yapılan dört indirimle faiz haddi yüzde 17.50'den, yüzde 15.75'e dūřürölmüřtür.

Para Politikası Kurulu 2007 Yılı Toplantılarında Alınan Faiz Kararları (%)

Para Politikası Kurulu Toplantı Tarihleri	Faiz Kararı	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı
16 Ocak 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
15 şubat 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
15 Mart 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
18 Nisan 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
14 Mayıs 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
14 Haziran 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
12 Temmuz 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
14 Ağustos 2007	Değişiklik Yapılmadı	17,50
13 Eylül 2007	-0,25	17,25
16 Ekim 2007	-0,50	16,75
14 Kasım 2007	-0,50	16,25
13 Aralık 2007	-0,50	15,75

Kaynak : TCMB

Ancak yılın son çeyreğinde enflasyon beklentilerindeki iyileşme sınırlı kalmıştır.

Diğer taraftan Merkez Bankası para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler sonucu giderek önem kazanan finansal işlemleri istatistiklere yansıtmak ve Avrupa hesaplar sistemi 1995 ile AYB istatistik mevzuatına uyum sağlamak amacıyla düzenleyip, yayınlamakta olduğu para ve banka istatistiklerinin kapsamını genişletmiştir. Bu çerçevede parasal sektör tanımı Merkez Bankası ile mevduat bankalarına ek olarak, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları ve B-tipi likit yatırım fonlarını da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme para arzı kalemlerinde önemli değişikliklere yol açmış ve bugüne kadar kullanılmakta olan M2Y, M2YR, M3, M3Y ve M3YR tanımları kaldırılarak M1, M2 ve M3 için yeni tanımlar oluşturulmuştur.

2008 Yılı Para Politikası

“2008 Yılı Para ve Kur Politikası” T.C. Merkez Bankası tarafından 18 Aralık 2007 tarihinde yayınlanmıştır. Yayında öncelikle 2007 yılı para politikası uygulamasının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bankanın 2007 yılında para politikasını enflasyon hedeflemesi rejimi esasları çerçevesinde uygulamaya devam ettiği belirtilmiş, 2007 yılının ilk üç çeyreğinde enflasyonun öngörüldüğü şekilde hedefle uyumlu patikanın etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının içinde kaldığı, ancak yılın son çeyreğinde belirsizlik aralığının dışına taşıdığı ifade edilmiştir.

2008 Yılı Para ve Kur politikası çerçevesinde Merkez bankası 2008 yılında da enflasyon hedeflemesi ve dalgalı döviz kuru rejimlerini uygulamaya devam edecektir. Bu kapsamda para ve döviz kuru politikalarının 2007 yılına ilişkin temel çerçevesi 2008 yılı için de korunmuştur.

2008 Yılında Hedefle Uyumlu Patika ve Belirsizlik Aralığı

	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Belirsizlik Aralığı Üst Sınır	9.1	8.5	8.3	6.0
Hedefle Tutarlı Patika	7.1	6.5	6.3	4.0
Belirsizlik Aralığı Alt sınır	5.1	4.5	4.3	2.0

Sık sık hedef değiştirmenin enflasyon bekleyişlerini ve fiyatlama davranışlarını olumsuz etkileme potansiyeli taşıdığı ve ilerisi için verilen taahhütlerin güvenilirliğini azaltabileceği düşünöldüğünden, 2008 yılı için daha önce ilan edilen yüzde 4 hedefi korunmuştur, ayrıca 2010 yılı hedefi, 2008 ve 2009 yılları için olduğu gibi, yüzde 4 olarak belirlenmiştir. Enflasyon hedefi etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının 2008 yılında da iki puan olarak korunması uygun görölmüştür.

Uygulama sürecinde enflasyonun üçer aylık dönemler itibariyle belirsizlik aralığının dışına taşması durumunda, Merkez Bankası sapmanın nedenlerine ve sapmaya karşı alınan ve alınması gereken önlemlere ilişkin olarak Hükömete açık mektup yazacak ve sözkonusu mektupları kamuoyu ile paylaşacaktır. Ayrıca Merkez bankası enflasyon ve para politikası görünümüne ilişkin görüşlerini ve enflasyon düzeyini hedefe yakın tutmak için gerekli görödüğü tedbirleri Enflasyon Raporu aracılığıyla kamuoyuyla paylaşacaktır.

Para Politikası Uygulamasında 2008 Yılı Gelişmeleri

Merkez Bankası Hükömete yazmış olduğu 30 Nisan 2008 tarihli mektup ile, ilk üç aylık dönemdeki enflasyon gelişmelerini ve uluslar arası piyasalarda gıda ve enerji fiyatları ile ilgili olarak ortaya çıkan yeni riskleri dikkate alarak, yüzde 4 olarak belirlenmiş olan enflasyon hedefine ulaşılmasının, öngöröleden daha uzun süre alabileceği şeklinde görüş bildirmiştir

TCMB Nisan 2008 Enflasyon raporunda ise gıda ve petrol fiyatlarının gelecekte izleyeceği seyre bağlı olarak üç alternatif senaryo altında yenilenmiş enflasyon tahminlerini vermiştir.

Merkez Bankası Hükömete yazdığı 3 haziran 2008 tarihli mektupta, enflasyon görünümünü etkileyen unsurlara ilişkin yaptığı değerlendirme sonucunda, para politikasının temkinli uygulaması altında dahi, yüzde 4 hedefine ulaşmanın oldukça uzun bir süre alabileceği kanaatına vardığını belirterek, enflasyon hedeflerinin güncellenmesi gerektiği hususuna işaret etmiştir. Bu çerçevede Merkez Bankası, enflasyon hedefinin 2009 yılı sonu için yüzde 7.5 ve 2010 yılı sonu için yüzde 6.5 ve 2011 yılı sonu için de yüzde 5.5 olarak revize edilmesini önermiştir.

2008 yılı ikinci üç aylık dönemi sonu itibariyle yüzde 8.5 olan enflasyon hedefi belirsizlik aralığı üst sınırının, yıllık TÜFE artışının yüzde 10.61 olarak gerçekleşmesi ile aşılmış olması nedeniyle Merkez Bankası 28 Temmuz 2008 tarihinde Hükömete mektup yazarak, enflasyonun hedeflenen patikadan sapma nedenlerini ve enflasyonun tekrar hedefe ulaşması için alınan tedbirleri açıklamış ve bu mektubu kamuoyu ile paylaşmıştır.

Mektupta Haziran ayı itibariyle yüzde 10.61 oranında gerçekleşen yıllık enflasyonun 6.8 puanının gıda ve enerji fiyatlarındaki tırmanmanın doğrudan etkilerinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Yılın ikinci çeyreğinde orta vadeli enflasyon beklentilerinde belirgin bir yükseliş baş göstermesi üzerine, Merkez Bankası enflasyon beklentilerindeki bozulmayı engellemek ve fiyatlama davranışlarına ilişkin riskleri dağıtmak amacıyla parasal sıkılaştırmaya gitmiş ve politika faizlerini Mayıs-Temmuz döneminde toplam 1.50 baz puan yükseltmiştir.

Para Politikası Kurulu 2008 Yılı Toplantılarında Alınan Faiz Kararları

PPK Toplantı tarihleri	Faiz Kararları (yüzde puan)	faiz Oranı
17 Ocak 2008	-0.25	15.50
14 Şubat 2008	- 0.25	15.25
19 Mart 2008	Değişiklik yapılmadı	15.25
17 Nisan 2008	Değişiklik yapılmadı	15.25
16 Mayıs 2008	+ 0.50	15.75
17 Haziran 2008	+ 0.50	16.25
18 Temmuz 2008	+ 0.50	17.25

III.2. KUR POLİTİKASI VE DÖVİZ PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

2000 yılı Kasım ayında finansal piyasalarda yüzyüze kalınan şiddetli dalgalanma ve onun ardından 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz ertesinde dalgalı kur sistemine geçilmesi kararlaştırılmış ve döviz kurunun piyasa arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede döviz kuruna müdahalelerin en alt düzeyde tutulması ve piyasaya yapılacak müdahalelerin aşırı ve geçici dalgalanmaları engellemeye yönelik olması ve dövizin uzun dönemli denge değerini bozucu nitelik taşıması yaklaşımı temel politika olarak benimsenmiştir. Bu po-

litika çerçevesinde, gerektiğinde ve dalgalı döviz kuru rejimi ile bir çelişki doğurmayacak şekilde, döviz rezervlerinin arttırılmasına dönük yöntemlerin kullanılması cihetine gidilebilmesi de öngörülmüştür.

Merkez Bankası dalgalı kur sistemine geçiş ertesinde, özellikle 2001 yılının Ağustos ayına kadar döviz kurunda ani dalgalanmalar meydana geldiğinde piyasaya program dışı müdahalelerde bulunma ihtiyacını hissetmiş, Eylül ayından itibaren program kapsamında yapmakta olduğu döviz satış ihalelerini günlük olarak yapmaya başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyetine aşamalı olarak son vereceğini açıklamıştır. Bu uygulama ile işlem risklerinin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi ve piyasalarda risk algılamalarının tam olarak yansıtıldığı fiyatların oluşması hedeflenmiştir.

Merkez Bankası sadece kısa dönemli aşırı döviz kuru dalgalanmalarında piyasaya müdahale cihetine gitme ve bu müdahalelerin de kurların uzun dönem değerini etkilememesine özen gösterme şeklindeki bu politikasını, 2002 yılında döviz piyasasına sınırlı miktarlarda gerçekleştirdiği üç ayrı müdahale ile uygulamıştır. Bu kapsamda Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında düzenlenmiş olan döviz alım ihaleleri ile 695 milyon Dolar alımında bulunmuştur.

Merkez Bankası 2002 yılı Haziran ayı sonunda piyasalarda yaşanan gelişmeleri göz önüne alarak, Temmuz ayı başından itibaren programlı döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara vermiş, yılın kalan döneminde de döviz alım ihalesi yapılmamıştır.

Döviz kurunda ani ve aşırı dalgalanmalar meydana gelmesi durumunda piyasaya müdahalede bulunulması şeklindeki TCMB genel politikasının bir yansıması olarak, Merkez Bankasınca, Temmuz ve Aralık 2002 tarihlerinde, birincisinde satış, ikincisinde alım yönlü müdahalede bulunulmuştur. Aralık ayı sonlarına doğru iç ve dış gelişmeler sonucunda Türk Lirasında yukarı yönlü aşırı dalgalanmalar gözlenmiş ve Merkez bankası piyasalara satış yönlü müdahalede bulunmuştur. 2002 yılında, Aralık ayları sonları itibariyle, Dolar TL'na karşı yüzde 13.9 oranında değerlendirilen, Euro da aynı dönemde, Euro/Dolar paritesinin Euro lehine gelişmesi sonucu, Türk Lirasına karşı yüzde 35.6 oranında değer kazanmıştır.

2003 yılının ilk yarısında Irak Savaşına ilişkin belirsizlikler döviz kurlarının dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Savaşın bitmesi ve belirsizliklerin azalması ile birlikte başlayan ters para ikamesi ve oluşan döviz arz fazlası, Doların Euro karşısında önemli ölçüde değer yitirmesinin de etkisiyle, Türk Lirasının hızlı bir değer

kazanma sürecine girmesine neden olmuştur. Yüksek getirisi nedeniyle TL cinsinden yatırım araçlarına ilginin artması ve dolayısıyla döviz mevduatlarındaki duraganlık, bunun yanısıra yoğun şekilde bir sistem dışı döviz ve efektif girişi yaşanması döviz arzının artmasında başta gelen etkenler olmuştur. Haziran ayından itibaren ise döviz kurlarındaki düşüş hızı yavaşlamaya yüz tutmuş ve kur daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde Merkez Bankası benimsemiş olduğu kur politikası çerçevesinde Mayıs 2003 ayından itibaren döviz kurlarındaki aşırı oynaklığı önlemeye yönelik olarak beş kez doğrudan döviz alım müdahalesinde bulunmuş ve döviz rezervlerini arttırmaya yönelik olarak ta ihale yöntemiyle döviz alımları gerçekleştirmeye başlamıştır.

2003 yılı Mayıs- Ekim döneminde Merkez bankası, beş kez başvurduğu alım müdahaleleriyle 4.8 milyar Dolar ve ihale yöntemiyle de 5.7 milyar Dolar olmak üzere piyasadan toplam 10.5 milyar Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

2004 Yılı Para Programında açıklanan kur politikası ile tutarlı olarak TCMB, döviz arzındaki gelişmeleri dikkate alarak, 23 Ocak 2004 tarihinden itibaren günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlamıştır. Merkez Bankası program doğrultusunda devam ettirdiği döviz alım ihalelerinde geçerli olan miktarı, döviz arzındaki azalmaya dayalı olarak, 14 Nisan 2004 tarihinden itibaren düşürmüştür. Piyasalarda, uluslar arası piyasalarda faiz artırımını beklentisinden kaynaklanmış olan arz daralması nedeniyle Merkez Bankası'nca, 27 Nisan tarihinden itibaren ihalelere ara verilmiştir. Ancak başta A.B.D.'nde FED'in izleyeceği faiz politikası ile ilgili beklentiler olmak üzere piyasalarda tedirginlik doğması ve para ikamesi sürecinin neden olduğu döviz likiditesi azalması sonucu döviz kurlarında meydana gelen aşırı oynaklık üzerine, Merkez bankası 11 Mayıs 2004 tarihinde döviz piyasasına doğrudan satım müdahalesinde bulunmuştur.

AB müzakere sürecinin olumlu gelişmesinin ülkeye yabancı sermaye girişini arttıracığı ve ters para ikamesi sürecini daha da belirgin hale getireceği hususu dikkate alınarak 22 Aralık 2004 tarihinden itibaren Merkez Bankası'nca döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmıştır.

Merkez Bankası döviz alım ihaleleri ve doğrudan döviz alımı sürecini 2005 yılında da sürdürmüş ve yılın tamamı itibarıyla toplam 22 milyar 8 milyon Dolar tutarında alım gerçekleştirmiştir.

Aşağıdaki Tabloda Dolar ve Euronun YTL cinsinden döviz kurları ile Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler verilmektedir: (Yıl sonları ve ay ortalamaları itibarıyla TCMB döviz alış kuru)

	Dolar / YTL.	Euro / YTL.	Euro / Dolar
Aralık 2001	1.4396	1.2681	0.881
Aralık 2002	1.6397	1.7189	1.048
Aralık 2003	1.3958	1.7450	1.250
Aralık 2004	1.3363	1.8233	1.364
Aralık 2005	1.3430	1.5904	1.184
Aralık 2006	1.4260	1.8830	1.32
2007 Yılı			
Ocak	1.4198	1.8427	1.30
Şubat	1.3903	1.8142	1.30
Mart	1.4029	1.8567	1.32
Nisan	1.3619	1.8324	1.35
Mayıs	1.3319	1.8013	1.35
Haziran	1.3152	1.7641	1.34
Temmuz	1.2760	1.7486	1.37
Ağustos	1.3083	1.7817	1.36
Eylül	1.2613	1.7487	1.39
Ekim	1.1966	1.6997	1.39
Kasım	1.1848	1.7373	1.42
Aralık	1.1730	1.7093	1.47
2008 Yılı			
Ocak	1.1704	1.7207	1.47
Şubat	1.1882	1.7502	1.47
Mart	1.2324	1.9096	1.55
Nisan	1.2967	2.0441	1.58
Mayıs	1.2470	1.9403	1.56
Haziran	1.2278	1.9080	1.55

Merkez Bankasının ihaleler ve müdahaleler yoluyla döviz piyasasında meydana gelen aşırı hareketlenmeleri ve oynaklıkları gidermeye yönelik faaliyetleri daha sonraki dönemlerde, günümüze kadar sürmüştür. 2005 yılı içinde, ihaleler ve müdahaleler yoluyla alımı yapılan toplam döviz tutarı 22 milyar 008 milyon Dolar, 2006 yılında ise 6 milyar 543 milyon Dolar olmuştur. Böylece 2003 – 2006 döneminde gerçekleştirilen toplam net döviz alım tutarı 44.4 milyar Dolara ulaşmıştır.

TCMB, 5 Aralık 2005 tarihinde yayınlamış olduğu 2006 yılına ilişkin “Para ve Kur Politikası” duyurusunda, bir önceki yıl 20 Aralık 2004 tarihli duyurusunda yer verilen kur politikasına ilişkin genel çerçevenin 2006 yılı için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede 2006 yılında da döviz arzının yüksek seyredeceği öngörülerek, günlük döviz alım ihalelerine devam edilmesine ve döviz likiditesinde olağanüstü farklılaşmalar görülmedikçe bu programda bir değişikliğe gidilmeyeceği belirtilmiştir. Sonuç olarak, 2006 yılında da döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği vurgulanmıştır.

Hernekadar Banka 2006 yılında döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği hususunu, temel bir politika uygulama yöntemi olarak benimsemişse de, Mayıs ayı ortalarından itibaren küresel ekonomide yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin fon çıkışına yol açmak suretiyle Türkiye’yi derinden etkilemesi, TCMB’ni ciddi bir şekilde döviz piyasasına müdahalede bulunma durumunda bırakmıştır.

Petrol fiyatı yüksek düzeyini korurken ve daha da yükselme riski taşırken temel mal fiyatlarında gözlemlenen hızlı artışların dünyada enflasyon seviyesinde yükselmeye yol açacağı ve bu yükselmenin faiz hadlerini de yükselterek küresel büyüme hızını olumsuz yönde etkileyeceği yolundaki kaygıların yoğunluk kazandığı bir ortamda FED’in ve diğer bazı Merkez Bankalarının faiz artışına gitmeleri yatırımcıların, fonlarını, risk priminin ve getiri düzeyinin yüksek olduğu ülkelerden, riski düşük, daha güvenli varlıklara yönlendirmelerine yol açmıştır. Bu gelişme hemen tüm gelişmekte olan ve yeni yükselen ekonomilerde fon çıkışlarına ve ulusal paraların değer kaybetmesine yol açmıştır. Ancak küresel düzeydeki bu likidite daralmasının etkisi diğer ülkelere göre, geçmiş iki-üç yıllık dönemde giderek önem kazanan cari işlemler hesabı açığı vermiş, ulusal parası değer kazanmış ve mevcut cari işlemler açığının sürdürülebilirliği konusunda ciddi soru işaretlerinin gündeme gelmiş olduğu Türkiye’yi daha derinden etkilemiştir.

Yüksek getiri peşindeki spekülasyon yabancı sermayenin, hem yüksek faiz geliri hem değer kazanan YTL: nedeniyle döviz satarak girdiği YTL. bazlı varlıklardan çıkıp, döviz alıp çekilme çabası içersine girmesi, borsada ve döviz piyasasında ani bir çal-

kantıya yol açmış ve borsa endeksi önemli ölçüde gerilerken döviz fiyatları yükselmiş ve YTL. önemli oranda değer yitirmiştir. – Aynı senaryo 2004 yılının ikinci çeyreğinde de FED faiz artırım sinyali verdiği zaman cereyan etmişti, sermaye piyasaları ciddi satış baskısı altında kalmış, döviz piyasaları sarsılmış ve diğer yeni yükselen ekonomilerde olduğu gibi Türkiye’de de döviz fiyatları artmıştı. Ancak likidite bolluğunun devam etmesi, Doların değer kaybının durması ve menkul ve gayrimenkul sermaye piyasalarında oluşmuş olan balonların sürmesi, ayrıca likidite bolluğu nedeniyle risk algılamalarının fazla ciddiye alınmaması sonucu sermaye hareketleri tekrar eski mecrasına dönmüş ve sarsıntı atlatılmış, FED’in faiz artırımlarını sürdürmesine rağmen sermaye hareketleri yeniden ivme kazanmıştı. – Ancak ani ve ciddi düzeydeki döviz kuru yükselmelerinin, bankaların açık pozisyonlarının fazla olmasına karşılık reel sektörün yakın geçmiş dönemde dış borçlanmayla yüksek boyutlu makine – ekipman yatırımına gitmiş ve dövizle borçlanıp YTL. cinsinden kredili satış yapmış olması nedeniyle reel kesim üzerinde yarattığı ciddi kaygı, onları Merkez Bankası üzerinde piyasaya müdahale etmesi yönünde baskı kurmaya yöneltmiştir. Son üç yıllık dönemde enflasyon haddinin gerilemesinde YTL.’nin önemli oranda değer kazanmış olmasının etkilerini ve bir dış şok neticesinde YTL. değerinde meydana gelebilecek bir düzeltme hareketinin enflasyon üzerinde yaratacağı önemli olumsuz etkiyi gözardı ederek 2006 yılında enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen T.C. Merkez Bankası bir süre direndikten sonra döviz piyasasına doğrudan müdahale etmek durumunda kalmıştır.

Merkez Bankası 2006 yılı içinde döviz kurlarında görülen aşırı oynaklık üzerine bir defa döviz alım, üç kez de döviz satım yönünde olmak üzere doğrudan müdahalede bulunmuştur. Bu kapsamda:

- Uluslar arası piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle döviz satışlarında artışlar gözlenmesi üzerine, 15 Şubat 2006 tarihinde döviz piyasasına alım yönünde müdahale edilerek 5.4 milyar Dolar alınmış,
- 13 ve 23 Haziran tarihlerinde uluslar arası koşulların da etkisiyle döviz piyasasında gözlenen likidite daralması nedeniyle satım yönünde müdahale edilmiş ve sırasıyla 0.5 ve 0.8 milyar Dolar satılmış,
- Yine aynı doğrultudaki nedenle 26 Haziran 2006 tarihinde 0.9 milyar Dolar satılmış, 26 ve 27 Haziran tarihlerinde döviz satım ihaleleri açılarak her iki ihalede 1 milyar Dolar satılmıştır.

Mayıs-Haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanmaların durulması ve küresel likidite koşullarındaki düzelmelerin ardından döviz piyasasının görece bir is-

tikrara kavuşması üzerine Merkez Bankası Mayıs 2006 ayında ara vermiş olduğu döviz alım ihalelerine 10 Kasım 2006 tarihinde yeniden başlamıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu piyasalarda başgösteren çalkantıyı önlemek, spekülâtif yabancı sermayenin yurt dışına çıkışını engellemek, döviz kurlarındaki tırmanışı önlemek ve enflasyon hedeflemesine geçmiş olmasının getirdiği kurumsal sorumlulukla döviz kurlarındaki artışın enflasyonu yukarı çekici etkisini dikkate alarak 4 Haziran ve 25 Haziran tarihlerinde faiz hadlerini 425 baz puan artırmış ayrıca bu dönemde yoğun şekilde piyasaya döviz satmıştır. Bu şekilde Merkez Bankası orta ve uzun dönemde sürdürülebilirliği olmayan düşük kur – yüksek faiz politikasını sürdürme yönünde tavır koymuş, borçlanma ve varlık satışı yoluyla finanse edilen ve üretim ile istihdamın yurtdışına yönlmesine yol açan çok yüksek düzeydeki cari işlemler açığının devam etmesine razı olmuştur.

TABLO.II.3.1.
MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU
(Milyon YTL: Olarak)

	2005 Aralık	2006 Aralık	2007 Mayıs	2008 Haziran
Merkez Bankası Parası (Net Döviz				
Pozisyonu + Net İç varlıklar)	38.547.7	41.915.6	54.691.3	45.481.1
Net Döviz Pozisyonu (NDP)	20.815.3	29.027.8	38.525.3	34.225.3
- Net Dış varlıklar	49.480.2	67.136.3	68.611.2	75.800.3
- İç Döviz Yükümlülükleri	28.664.9	38.105.8	30.085.9	41.575.1
Net İç Varlıklar (I+II)	17.732.4	12.887.8	16.166.0	11.255.8
I. Toplam İç Krediler (1+2+3+4+5)	21.440.2	19.421.2	21.829.1	15.947.9
1. Hazinesin Borçları	19.429.1	18.774.8	16.759.1	15.306.1
a. DİBS	19.470.0	18.811.9	16.789.1	15.333.8
b. Döviz Endeksli DİBS	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Diğer	-40.9	-37.0	-29.9	-27.7
2. Değerleme Hesabı	2.009.6	645.6	5.069.6	641.4
3. IMF Acil Yardımı	0.0	0.0	0.0	0.0

	2005 Aralık	2006 Aralık	2007 Mayıs	2008 Haziran
4. Bankalara Açılan Krediler	1.4	0.8	0.4	0.3
5. TMSF'na Kullanılan Krediler	0.0	0.0	0.0	0.0
II. Diğer	-3.707.8	-6.533.4	-5.663.1	-4.692.1
REZERV PARA	32.696.4	41.398.5	44.850.3	48.871.8
Emisyon	19.612.0	26.815.2	27.943.8	29.613.6
Bankalar Zorunlu Karşılıkları	0.0	0.0	0.0	0.0
Bankalar Serbest Mevduatı	12.898.9	14.419.9	16.747.8	19.100.3
Diğer	185.5	163.4	158.7	157.2
PARASAL TABAN	37.679.4	40.300.1	49.219.0	43.621.6
API'den Borçlar	4.983.0	-1.098.4	4.368.7	-5.249.5
MERKEZ BANKASI PARASI (MBP)	38.547.7	41.915.6	54.691.3	45.481.1
Kamu Mevduatı	868.3	1.615.5	5.472.3	1.859.4

T.C.M.B. 13 Aralık 2006 tarihinde yayınlamış olduğu 2007 yılına ilişkin “Para ve Kur Politikası”nda da önümüzdeki dönemde enflasyon hedeflemesinin yanı sıra, dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edeceğini duyurmuştur. Dalgalı kur rejiminde döviz kurunun ne bir hedef, ne de bir politika aracı olduğu hususunun belirtildiği Merkez Bankası duyurusunda, Banka'nın hedef olarak aldığı tek değişkenin enflasyon, hedefine ulaşmak için kullandığı temel

politika aracının ise kısa vadeli faizler olduğu noktası vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Bankanın döviz kuru, ekonomik büyüme ya da cari açık gibi bir değişkeni hedeflemesi söz konusu bulunmamaktadır. İlımlı bir rezerv artırım politikası izleyen banka döviz kurundaki oynaklıkları yakından takip etmekte olduğunu ve kurlarda her iki yönde oluşabilecek aşırı oynaklık durumunda piyasaya doğrudan müdahalede bulunabileceğini ifade etmiştir.

Likidite yönetimi alanında ise Merkez Bankası 2007 yılında da piyasadaki likiditeyi,

- Para tabanı artışı,
- Hazinenin Merkez Bankasına olan kupon ve ana para itfaları,
- Hazinenin YTL. cinsi borçlanarak net döviz cinsi borç ödeyicisi olması suretiyle azaltıcı yönde ,
- Bankanın net döviz alımları,
- Bankanın zorunlu karşılıklar ve fazla likiditeyi çekmek için yapacağı faiz ödemeleri ve,
- Hazinenin Merkez Bankası nezdindeki hesaplarındaki azalış

suretiyle arttırıcı yönde etkileme politikasını sürdüreceğini beyan etmiştir.

Merkez Bankası döviz piyasasındaki arz ve talep koşulların olanaklar ölçüsünde düşük düzeyde etkilemek için , 2006 yılından itibaren döviz alım ihalelerini önceden açıklanan programa uygun olarak ve yine önceden ilan edilmiş limitler dahilinde gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede günlük alım miktarı 15 milyon Dolar ihale ve yüzde 200 oranında opsiyon olmak üzere en fazla 45 milyon Dolar olarak belirlenmiştir. 2007 yılı Temmuz ayından itibaren döviz arzının artacağı öngörüsüyle ve rezerv birikimini hızlandırmak amacıyla günlük döviz alım ihale tutarı 40 milyon Dolara ve opsiyon tutarı ise 80 milyon Dolara yükseltilmiştir.

Merkez Bankasının döviz alımları sonucu oluşan piyasadaki likidite fazlası 2007 yılında da devam etmiş ve banka piyasadaki fazla likiditeyi, asıl olarak bünyesinde faaliyet gösteren Bankalararası Para Piyasası'ndaki YTL. depo işlemleri ve İMK-BRepo-TersRepo Pazarı'ndaki repo işlemleri ile gecelik vadede çekmeye devam etmiştir.

MERKEZ BANKASI DÖVİZ ALIMLARI
(Milyon Dolar)

	Günlük Ortalama Teklif	Teklifin Karşılanma Oranı (%)	Döviz Alım Tutarı	Doğrudan Döviz Alım Tutarı	TOPLAM
2003 Yılı Toplamı	-	-	5.653	4.808	10.461
2004 Yılı Toplamı	-	-	4.104	1.283	5.387
2005 Yılı Toplamı	-	-	7.443	14.565	22.008
2006 Yılı Toplamı			3.148	3.395	6.543
2007 Yılı Toplamı			9.907	0	9.907
2007 Yılı					
Ocak	64.9	46.4	582	0	582
Şubat	65.7	46.8	585	0	585
Mart	55.3	53.1	645	0	645
Nisan	52.5	59.9	628	0	628
Mayıs	50.4	64.0	710.0	0	710
Haziran	53.0	68.3	760	0	760
Temmuz	78.7	59.6	986	0	986
Ağustos	77.9	66.8	1.145	0	1.145
Eylül	52.9	61.1	614	0	614
Ekim	79.7	72.3	1.095	0	1.095
Kasım	100.5	61.2	1.229	0	1.229
Aralık	91.6	59.6	928	0	928
2008 Yılı					
Ocak	92.7	63.3	1.233	0	1.233
Şubat	92.0	70.2	1.174	0	1.174
Mart	64.5	65.3	884	0	884
Nisan	57.9	53.5	650	0	650
Mayıs	49.0	67.8	664	0	664
Haziran	46.7	64.2	656	0	656

Kaynak : DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Haziran 2008, S. 9.

Merkez Bankası 18 Aralık 2007 tarihinde yaptığı açıklamayla 2008 yılında enflasyon hedeflemesinin yanı sıra dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edeceğini beyan etmiştir. Bu çerçevede;

- Döviz kurunun ne bir hedef ne de bir politika aracı olmadığı,
- Güçlü döviz pozisyonuna sahip olmanın taşıdığı avantajlar ışığında döviz arzının, döviz talebine kıyasla arttığı dönemlerde Bankanın rezerv biriktirme amaçlı alım ihaleleri gerçekleştireceği,
- Döviz piyasasındaki arz-talep koşullarını mümkün olduğunca düşük düzeyde etkilemek için Bankanın döviz alımlarını, kuralları önceden açıklanmış döviz alım ihaleleri ile ve yıllık ihale programları açıklanarak yapacağı
- 2008 yılında da döviz likidite koşullarında olağanüstü farklılaşmalar gözükmedikçe, döviz alım ihalelerine, günlük 30 milyon Doları ihale ve 60 milyon Doları da opsiyon olmak üzere en fazla 90 milyon Dolar olarak devam edileceği

açıklanmıştır.

Likidite yönetimi alanında ise Merkez Bankası aynen 2007 yılında olduğu gibi piyasadaki likiditeyi,

- Para tabanı artışı,
- Hazinesinin Merkez bankasına olan kupon ve ana para itfaları,
- Hazinesinin YTL. Cinsi borçlanarak net döviz cinsi borç ödeyicisi olması suretiyle azaltıcı yönde ,
- Bankanın net döviz alımları,
- Bankanın zorunlu karşılıklar ve fazla likiditeyi çekmek için yapacağı faiz ödemeleri ve,
- Hazinesinin Merkez Bankası nezdindeki hesaplarındaki azalış suretiyle arttırıcı yönde etkileme politikasını sürdüreceğini beyan etmiştir.

III.3. PARA PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

III.3.1. PARA ARZI

2007 yılı başında açıklanmaya başlanan yeni para arzı tanımları dikkate alındığında, 2007 yılında para arzı artışlarının bir önceki yıla göre daha yavaş hızla arttığı gözlemlenmiştir. 2006 yılında yüzde 16.5 oranında genişleyen M1 para arzı 2007 yılında yüzde 7.6 oranında büyümüş ve reel anlamda küçülmüştür. Dolaşımdaki para tutarında ise büyüme hızı bir önceki yıla ilişkin yüzde 35.1 düzeyinden çarpıcı bir yavaşlamayla yüzde 6.0'ya düşmüştür. M1 Kapsamı içinde yer alan vadesiz mevduat tutarı, yüzde 22.8 oranındaki genişlemesiyle M1 büyüme hızındaki düşüşü sınırlamıştır. Bir önceki yıl yüzde 22.9 oranında genişlemiş olan yabancı para cinsinden vadesiz mevduat hacmi ise 2007 yılında yüzde 6.1 oranında daralmıştır. 12 aylık ortalamalara göre TÜFE artış oranı dikkate alındığında, (% 8.76) YTL. cinsi vadesiz mevduatın reel anlamda yüzde 12.9 oranında büyüdüğü, buna karşılık dolaşımdaki para miktarı ile M 1 para arzının cüzi bir reel daralma gösterdiği gözlemlenmiştir.

Yeni tanımıyla para arzı M 2 önceki yıla göre yavaşlamış olmakla beraber 2007 yılında yüzde 16.0 oranında nominal ve yüzde 6.7 oranında reel bir genişleme göstermiştir. Yabancı para cinsinde vadeli mevduat yüzde 5.9 oranında nominal büyümeyele reel anlamda hacim kaybederken, YTL. cinsi vadeli mevduat nominal yüzde 26.2, reel bazda yüzde 16.0 oranında genişleme göstermiştir. YTL.'nin değer kazanım sürecinin yıl boyunca devam etmiş olması yabancı para mevduatlarının çekiciliğini azaltırken, 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın ardından faiz hadlerinde gözlemlenen yükselme YTL. cinsi vadeli mevduatın verimini ve çekiciliğini artırmıştır. Yabancı para cinsi vadesiz mevduatın nominal ve reel anlamda, vadeli mevduatın ise reel anlamda küçülme sergilemiş olmaları, 'para ikamesi' sürecinin zayıflamakta ve YTL.'na dönüş sürecine geçiş olduğunu göstermektedir.

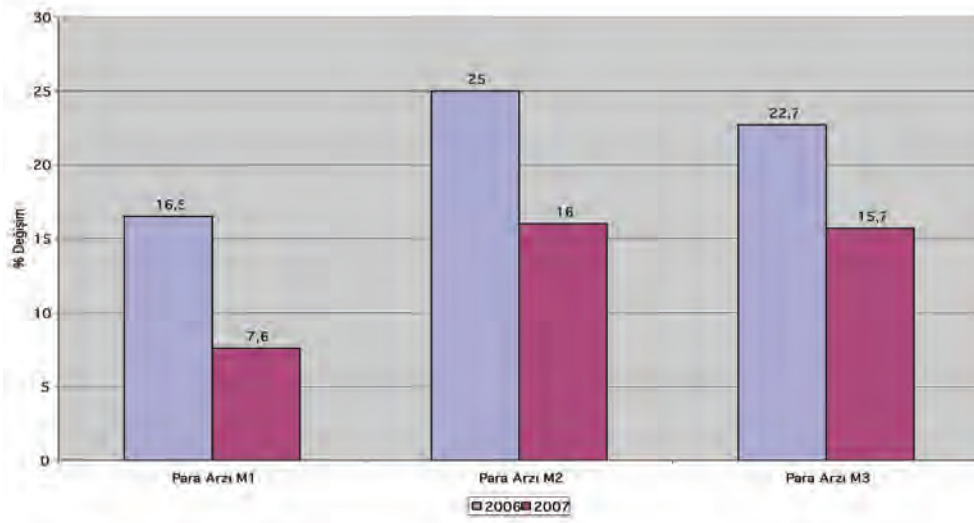
TABLO.III.3.1.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER
(Bin YTL.)

	2005	2006	2007	Değişim	
				2006	2007
M1	61.936.598	72.162.564	77.674.822	16,5	7,6
Dolaşımdaki Para	18.203.299	24.589.947	26.072.505	35,1	6,0
Vadesiz Mevduat (YTL)	24.531.406	23.967.479	29.427.691	-2,3	22,8
Vadesiz Mevduat (YP)	19.201.893	23.605.138	22.174.626	22,9	-6,1
M2	237.948.998	297.481.073	345.028.428	25,0	16,0
Vadesiz Mevduat (YTL)	114.790.408	141.744.828	178.863.316	23,5	26,2
Vadesiz Mevduat (YP)	61.221.992	83.573.682	88.490.290	36,5	5,9
M3	260.614.096	319.835.684	370.077.665	22,7	15,7
Repo	2.903.561	3.538.510	4.293.366	21,9	21,3
Para Piyasası Fonları	19.761.537	18.816.101	20.755.872	-4,8	10,3

Kaynak : TCMB

Yenilenen M3 para arzı tanımı içinde yer alan repo 2007 yılında yüzde 21.3 oranında, hemen yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde büyüme göstermiştir. 2006 yılında nominal yüzde 4.8 oranında küçülen ‘para piyasası fonları’ tutarı ise 2007 yılında cüzi bir reel büyümeyle, yüzde 10.3 oranında genişlemiştir.

YILLAR İTİBARIYLA PARA ARZI DEĞİŞİMİ (Yıllık Nominal % Değişim)

2007 yılı başında açıklanmaya başlanan yeni para arzı tanımları ile verilen yukarıdaki grafikten açıkça görüleceği üzere bir önceki yıla göre 2007 yılında her üç para arzı artış hızında belirgin yavaşlama olmuştur.

III.4. BANKACILIK SEKTÖRÜ GELİŞMELERİ

III.4.1. MEVDUATLAR

Bankalar mevduat hacmindeki 2007 yılı gelişmelerine bakıldığında 2006 yılında büyüme hızı yavaşlamış olan YTL. cinsi mevduatların hacminde büyüme hızının yükseldiği, buna karşılık bir önceki yıl yüzde 32.7 oranında hızlı bir büyüme sergilemiş olan yabancı para cinsi mevduat toplamının ise sadece yüzde 2.8 oranında bir nominal büyüme gösterdiği görülmektedir. Mevduat bankalarındaki YTL. cinsi mevduat 2007 yılında reel anlamda yüzde 13.2 oranında büyüme gösterirken, yabancı para cinsi mevduat toplamı reel yüzde 5.5 oranında küçülmüştür. Bu küçülmeye yabancı paraların YTL. cinsi karşılıklarının da gerilemesi ayrıca etkili olmuştur.

TABLO III.4.1.
BANKALARDAKİ MEVDUAT

(Bin YTL)

	2004	2005	2006	2007	Değişim (%)		
					2005	2006	2007
YTL Mevduatı	103.240.239	145.191.416	170.474.497	209.845.693	40,6	17,4	23,1
Tasarruf Mevduatı	61.463.036	86.813.210	109.295.339	136.403.291	41,2	25,9	24,8
Vadeli	56.258.543	78.526.030	100.125.894	125.478.394	39,6	27,5	25,3
Vadesiz	5.204.493	8.287.180	9.169.445	10.924.897	59,2	10,6	19,1
Ticari Mevduat	24.841.482	31.520.227	31.654.960	40.196.901	44,3	0,4	27,0
Vadeli	13.169.585	19.548.113	21.538.607	27.046.729	48,4	10,2	25,6
Vadesiz	8.671.897	11.972.114	10.116.353	13.150.172	38,1	-15,5	30,0
Resmi Mevduat	6.344.337	10.322.484	10.007.716	12.121.030	6,7	-3,0	21,1
Vadeli	3.344.489	5.116.959	4.614.344	7.077.819	53,0	-9,8	53,4
Vadesiz	2.999.848	5.205.525	5.393.372	5.043.211	73,5	3,6	-6,5
Diğer Mevduat	13.591.384	16.535.495	19.516.482	21.124.471	21,7	18,0	8,2
Vadeli	10.447.251	13.313.131	15.989.548	18.546.712	27,4	20,1	16,0
Vadesiz	3.144.133	3.222.364	3.526.934	2.577.759	2,5	9,5	-26,9
Yabancı Para (DTH) Mev.	76.04.113	76.440.441	101.399.057	104.196.142	0,5	32,7	2,8
Vadeli	57.036.083	58.267.392	79.167.636	83.004.647	2,2	35,9	4,8
Vadesiz	19.038.030	18.173.049	22.231.421	21.191.495	-4,5	22,3	-4,7
Toplam Mevduat	179.314.352	221.631.857	271.873.554	314.041.835	23,6	22,7	15,5

Kaynak. TCMB

Bankalardaki toplam mevduat, önceki iki yıl büyüme hızlarının altında, nominal yüzde 15,5, reel yüzde 6,2 oranında genişlemiş ve yıl sonu itibarıyla 314 042 milyon YTL.'na ulaşmıştır. Toplam mevduat hacmi içerisinde 125,5 milyar YTL. tutarıyla en yüksek paya sahip olan YTL. cinsi vadeli mevduat, 2007 yılında yüzde 25,3 ile en hızlı büyüyen mevduat türlerinden biri olmuştur.

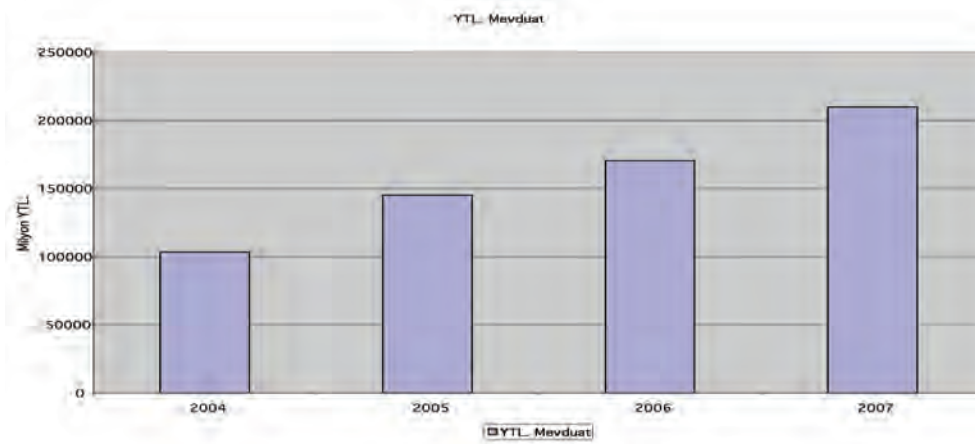
Diğer taraftan bir önceki yıl, para ikamesi ile toplam mevduat hacmi içerisindeki payı yüzde 62.7'ye düşen YTL. cinsi mevduat toplamı, 2007 yılında tekrar yükselerek yüzde 66.8'e çıkmıştır.

TABLO.III.4.2.
BANKA MEVDUATLARININ YTL. VE
YABANCI PARA OLARAK DAĞILIMI
(Bin YTL. olarak)

Yıllar YTL Mevduat	Yabancı Para Mevduat (DTH)	Toplam	Pay (%)	
			YTL	DTH
2004 103.240239	76.074.113	179.314.352	57,6	42,4
2005 145.191.416	76.440.441	221.631.857	65,5	34,5
2006 170.474.497	101.399.057	271.873.554	62,7	37,3
2007 209.845.693	104.196.142	314.041.835	66,8	33,2

Kaynak. TCMB

Bankalardaki YTL. Mevduat Hacmi
(Milyon YTL.)

III.4.2. MEVDUAT VE YATIRIM BANKALARI KREDİLERİ

Yakın geçmiş dönemin başlıca karakteristiği olan yüksek kamu finansman açığı ve bunun sonucu olarak devletin banka kredilerinin tek müşterisi haline gelmesi faiz hadlerinin reel anlamda çok yüksek düzeylere çıkması sonucunu doğurmuş ve bu yüksek kredi faizleri yatırımcıları, işletme sahiplerini ve tüketicileri kredi kullanamaz duruma getirmiştir. Diğer bir ifade ile yüksek kamu finansman açığı ve borçlanması açık bir “crowding out” etkisi doğurmuştur. Diğer taraftan ekonomik durgunluk nedeniyle kredi borçlularının zora düşerek (veya düşmeyerek ard niyetle) borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri, bankaları kredi taleplerini karşılama yönünde isteksiz davranmaya ve tüm olanaklarını yüksek faiz hadleri ile devlete hasretmeye yöneltmiştir. Kredi hacminin azalmasında çok sayıda bankanın faaliyetten çekilmiş olması ile banka kredileri konusunda getirilen daha sıkı koşullar da etkili olmuştur.

Banka kredilerinin yakın geçmiş dönemde giderek reel anlamda hızla daralma süreci 2003 yılına kadar devam etmiştir.. Ancak 2002 yılından itibaren yeniden ekonomik büyüme sürecine girilmesi, özellikle 2003 yılında faiz hadlerinde gerçekleşen önemli düşme ve tüketicilerin ve iş aleminin geleceğe dönük beklentilerindeki iyileşme, ayrıca TL:’nin değer kazanmasının ithal mallara olan talebi arttırması gibi nedenlerle, uzun bir aradan sonra bankalarca açılan kredi hacminde 2003 yılından başlayarak dikkat çekici reel bir genişleme meydana gelmiş ve bu gelişme 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında da sürmüştür.

TABLO.III.4.3.
BANKA KREDİLERİ
(Yurtiçi, BinYTL.)

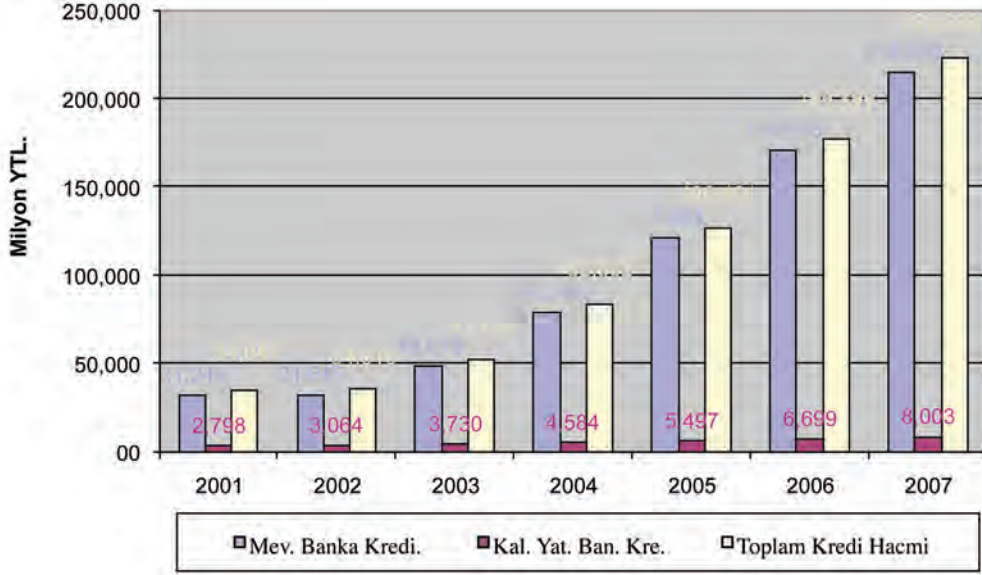
	2004	2005	2006	2007	Değişim (%)		
					2005	2006	2007
Mevduat Bankaları Kredi.	78.247.697	120.994.175	170.578.290	214.829.745	54,6	41,0	25,9
Ticari ve Bireysel Kredi.	70.810.387	111.238.954	158.719.297	200.640.461	57,1	42,7	26,4
İhtisas Kredileri	7.437.310	9.755.221	11.858.993	14.189.284	31,2	21,6	19,6
Tarımsal Krediler	3.738.504	5.083.920	5.194.385	6.171.350	36,0	2,2	18,8
Küçük Esnaf ve Sanatkar Kredileri	2.776.994	3.280.726	4.902.961	5.858.298	18,1	49,4	19,5
Konut Kredileri	723.556	1.068.083	1.124.159	1.216.616	47,6	8,3	8,2
Diğer	198.256	322.492	637.488	934.020	62,7	97,7	47,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri	4.583.828	5.496.950	6.699.149	8.002.851	19,9	21,9	19,5
Türkiye İhracat Kredi Bankası	1.318.486	1.284.244	1.206.73	1.184.774	-2,6	-6,0	-1,8
Diğer	3.265.342	4.212.706	5.492.446	6.818.077	29,0	30,4	24,1
Yurtiçi Net Kredi Hacmi	82.831.525	126.491.125	177.277.439	222.832.596	52,7	40,2	25,7

Kaynak. TCMB

2007 yılında mevduat bankaları kredi hacmi genişlemesinde önceki iki yıla göre yavaşlama gözlemlenmiş ve bu bankaların sağladıkları kredi tutarı , yaklaşık YTL. cinsi mevduatı artış oranında, yüzde 25.9 oranında büyümüştür. Mevduat bankalarınca kullanılan ticari ve bireysel krediler toplamı 2007 yılında yüzde 26.4 oranında bir büyüme gösterirken, ihtisas kredileri hacmi, daha düşük oranda, yüzde 19.6 oranında büyümüştür. İhtisas kredileri kapsamında, 2005 yılında yüzde 47.6 oranında büyüyen konut kredilerindeki artışın, 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 8.2'ye gerilemesi dikkat çekici olmuştur.

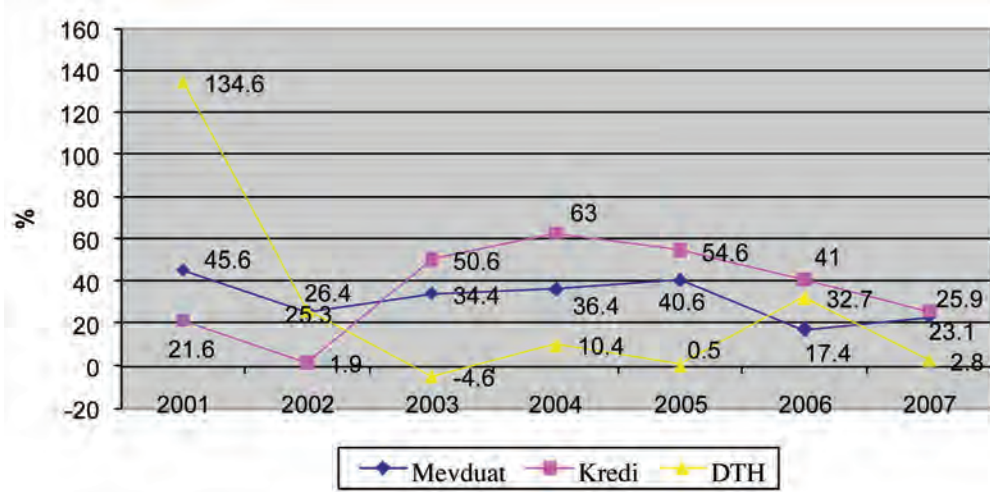
2007 yılında 'kalkınma ve yatırım bankaları'nca kullanılan kredi hacmi ise yaklaşık bir önceki yıl hızında, yüzde 19.5 oranında büyümüştür.

Banka Kredileri

2000 yılı Kasım ayı krizinin ertesinde uygulamaya konulmuş olan Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün yapısı önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Ancak bankacılık sektörünün reel sektörün finansmanında yerine getirdiği işlev henüz yeterli seviyeye gelememiş, bankalar özel kesime arzu edilen ölçüde kredi verme gücünü henüz yeterince kazanamamışlardır. Diğer taraftan uluslararası piyasalarda kredi olanaklarının bol ve faizlerin düşük olması, ayrıca Türk Lirasının değer kazanma süreci içinde olması kredi ihtiyacı olan firmaları dış kredi teminine yönlendirmekte, bu durum ise iş aleminin bankalara yönelik kredi taleplerini düşürmektedir.

YTL. VE DÖVİZ MEVDUATI İLE KREDİ HACMİ (Yıllık % Değişim)

III.5. ULUSLARARASI REZERVLER

2000 yılı Kasım ayına kadar yükselme eğilimi içinde olan Merkez Bankası döviz rezervleri, Kasım 2000 krizinde yabancıların net 4.637 milyon Dolar tutarında menkul kıymet satışı ile dövize yönelmeleri ve bankaların pozisyon kapamaya yönelik döviz taleplerinin etkisiyle 18.820 milyon Dolara kadar gerilemiş, daha sonra Aralık ayında IMF'nin sağladığı kredinin etkisiyle 2000 yılı sonu itibariyle 22.172.2 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bir evvelki yıl sonu tutarı olan 23.177.4 milyon Dolara göre yüzde 4.3 oranında daralma ortaya koymuştur. Merkez Bankası ve bankacılık kesimi döviz rezervlerindeki erime özellikle Şubat ayında yaşanan yoğun sermaye çıkışının da etkisiyle, 2001 yılında da devam etmiş ve Merkez Bankası rezervleri 18 milyar 787 milyon Dolara kadar düşmüştür.

Ancak 2002 yılında Merkez Bankası döviz rezervleri 8.2 milyar Dolar düzeyinde yüksek bir artış göstermiş ve yıl sonu itibariyle 26.8 milyar dolara yükselmiştir. Bu artışta iki önemli etken rol oynamıştır. Birincisi, 2002-2004 dönemini kapsayan Stand-by anlaşması çerçevesinde IMF'den kullanılan 9.1 milyar Dolar tutarındaki

kredi diliminin, Hazinesinin Merkez Bankası nezdindeki Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat hesabına geçmiş olmasıdır. Merkez Bankası rezervlerinde diğer önemli artışlar, 2002 yılı başından itibaren ters para ikamesi sürecinin başlaması ile birlikte piyasada oluşan döviz arzı fazlalığının, Merkez Bankası tarafından “Döviz Alım İhaleleri” düzenlenerek sterilize edilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Merkez bankasının döviz rezervlerinde gözlemlenen artışın bir diğer nedeni ise finansal piyasalarda meydana gelebilecek dalgalanmalarda karşı, karşıya kalınabilecek aşırı döviz taleplerinde veya kısa vadeli yabancı sermayenin YTL.’ndan çıkma kararı verdiği durumlarda, piyasada istikrarın korunmasını güvence altına alma politikasıdır.

TABLO III.5.1.
ULUSLARARASI REZERVLER
(Milyon Dolar)

Yıl	Altın*	Brüt Rezervler		Toplam
		Merkez Bankası	Ticari Bankalar	
1999	1.011.0	23.177.4	9.568.8	33.757.2
2000	1.005.9	22.172.2	11.006.9	34.185.0
2001	1.032.1	18.787.1	10.392.4	30.211.6
2002	1.279.4	26.806.7	9.980.2	38.066.3
2003	1.557.5	33.615.8	9.794.5	44.967.8
2004	1.635.0	36.008.8	16.144.8	53.788.6
2005	1.914.9	50.518.4	16.352.5	68.785.8
2006	2.373.0	60.912.4	27.537.2	90.822.8
2007	3.122.5	73.317.1	31.807.1	108.246.7
2008 Mayıs	3.491.6	74.052.2	36.879.2	114.422.3

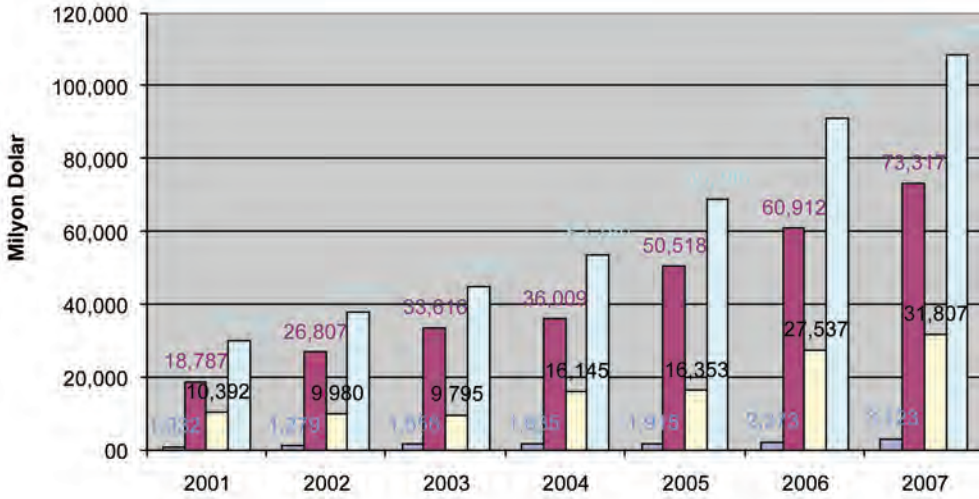
* Altın rezervleri 1 ons altın = 270 Dolar fiyatı üzerinden değerlendirilmiştir.

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Temmuz 2008.

Merkez bankasının döviz piyasasındaki arz fazlalığını gidermeye ve aşırı oynamaları önlemeye ayrıca döviz rezervlerini güçlendirmeye dönük müdahaleleri daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve Banka gerek piyasa müdahaleleri gerek döviz alım ihaleleri yoluyla 2003 yılında 10 milyar 461 milyon Dolar, 2004 yılında 5 milyar 387 milyon Dolar, 2005 yılında 22 milyar 008 milyon Dolar, 2006 yılında da 6 milyar 543 milyon Dolar ve 2007 yılında da 9 milyar 907 milyon Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

2007 yılında da, TCMB döviz rezervleri tutarındaki artış oranı, cüzi de olsa ithalat hacmindeki artış oranının altında gerçekleşmiştir. Bu nedenle, ithalat tutarı ve Merkez Bankası rezervlerinde meydana gelen gelişmeler sonucu, 2006 yılında 5.2368 ay olan Merkez Bankası rezervlerinin ithalatı karşılama oranı, cüzi bir azalışla, 2007 yılı itibariyle 5.1736 aya gerilemiştir.

Uluslararası Brüt Rezervler (Milyon Dolar)

Muhabir banka açıkları düştükten sonra elde edilen net uluslar arası rezerv tutarı ise 2006 yılı sonu itibariyle 90 milyar 821.9 milyon Dolar, 2007 yılı sonu itibariyle ise 108 milyar 246 milyon Dolar düzeyindedir.

III.6. SERMAYE PİYASASI

Kamu mali yapısındaki görece iyileşmenin ve borçlanma gereksinimdeki azalmanın etkisiyle 2006 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul değerlerin toplam tutarında bir önceki yıla göre yüzde 10.4 oranında belirgin bir azalma olmuş ve bu süreç 2007 yılında da devam etmiştir. 2007 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam tutarında bir önceki yıla göre yüzde 15.3 oranında bir azalma olmuş ve kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam tutarı anılan yılda 56 365 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılında özel kesim tarafından ihraç edilen menkul kıymet tutarı 10 milyar 542 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda menkul kıymet ihraçlarının tamamına yakın bölümü kamu kesimi tarafından gerçekleştirilir iken, 2006 yılında özel kesim tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam ihraç tutarı içindeki payında dikkat çekici bir yükselme meydana gelmiştir. 2005 yılında toplam menkul kıymet ihraçlarının yüzde 91.0'i kamu kesimi tarafından, kalan yüzde 9.0'u da özel kesim tarafından gerçekleştirilmiş iken, 2006 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 76.6 ve yüzde 23.4 olmuştur. Özel kesim menkul kıymet ihraçlarında 2007 yılında gözlemlenen yüzde 48.1 oranındaki önemli daralma sonucu, geçen yıl toplam menkul kıymet ihraç tutarı içindeki kamu kesimi payı tekrar yükselerek yüzde 84.2 çıkmıştır.

Kamu kesimi menkul kıymet ihraçlarının değişik menkul kıymet türleri itibariyle bileşimi gözden geçirildiğinde geçmiş yakın dönemde olduğu gibi tahvil ihracına ağırlık verildiği ve toplam ihraç tutarı içerisinde tahvillerin payının daha ağırlıklı hale geldiği ve bu ağırlığını 2007 yılında da önemli ölçüde koruduğu gözlemlenmektedir. Kamu kesimi toplam menkul kıymet ihraç değeri içinde 2006 yılında gerçekleştirilen tahvil ihraçlarının payı 2005 yılına ilişkin yüzde 49.2 düzeyinden yüzde 70.6'ya yükselirken, Hazine bonosu ihraçlarının payının yüzde 41.6'dan, yüzde 28.6'ya gerilediği görülmüştür. Kamu kesimi menkul kıymet ihraçları içinde 2007 yılında devlet tahvili payı yüzde 64.0 oranı ile önceki yıl düzeyinin biraz altında gerçekleşmiştir. Dövizde endeksli senetlerin 2002 yılında yüzde 11.5 olan kamu kesimi menkul kıymet ihraçları toplam tutarı içindeki payı, 2003 yılında yüzde 9.0'a, 2004 yılında ise yüzde 4.4'e geriledikten sonra 2005 yılında artarak, yüzde 8.4'e yükselmiş ancak 2006 ve 2007 yıllarında keskin bir düşüşle sırasıyla yüzde 0.8 ve yüzde 1.7'ye gerilemiştir.

Ekonomik büyümenin görece istikrar kazanması ve beklentilerdeki iyileşme son iki üç yıllık dönemde özel sektör yatırımlarının büyük bir canlılığa kavuşmasında temel etkenler olmuştur. Ancak özel sektör, gerçekleştirilen makine ekipman ağırlıklı bu

yatırımların finansmanında, yerli piyasaya menkul kıymet sunmaktan ziyade uluslar arası piyasadaki likidite bolluğu nedeniyle faiz hadlerinin çok elverişli düzeyde bulunması durumunu, ayrıca YTL.'nin değer kazanımı sürecini dikkate alarak, döviz kredilerini tercih etmiştir. Ancak YTL.'nin aşırı değerli durumda bulunmasının alınan döviz kredileri açısından bir risk oluşturması ve bu risk olgusunun Mayıs-Haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanma sürecinde açıkça görülmesi, özel sektörü YTL. cinsi menkul kıymet ihracına özendirilmiş ve 2006 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçları toplam tutarı bir önceki yıla göre yüzde 175.0 oranında çok keskin bir genişleme göstermiş, ve toplam tutarı 20.304 milyon YTL. tutarında menkul kıymet ihraç edilmiştir. Özel kesim menkul kıymet ihraçlarında 2007 yılında tekrar keskin bir daralma gözlemlenmiş ve anılan yılda özel kesimce ihraç edilen menkul kıymet tutarı, bir önceki yıla göre yüzde 48.1 oranında daralma ile 10 milyar 542 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu tutarın yüzde 74.6'sını hisse senetleri, yüzde 17.5'ini menkul kıymet yatırım fonu katılım belgesi ve 4.2'sini de emeklilik yatırım fonu katılım belgeleri oluşturmuştur.

TABLO III.6.1.
MENKUL KIYMET İHRAÇLARI

	2005		2006		2007	
	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay
Kamu Kesimi	74.247.798	91.0	66.546.474	76.6	56.365.368	84.2
Devlet Tahvili	36.495.859	44.7	46.960.978	54.1	36.237.788	54.2
Hazine Bonosu	30.868.323	37.8	19.064.086	22.0	19.150.537	28.6
Döviz Endeksli Senet.	6.863.616	8.4	521.410	0.6	977.043	1.5
Özel Kesim	7.330.214	9.0	20.304.112	23.4	10.542.283	15.8
Hisse senedi	3.991.870	6.7	10.880.574	12.5	7.863.768	11.8
Tahvil			150.000	0.2	150.210	0.2
Finansman Bonosu	13.000	-	-	-	230.000	0.3
Katılma Belgesi	2.390.990	2.9	3.356.209	3.9	1.848.305	2.8
Yab. Yat.Fonu Kat. Bel.	59.666	-	17.329	0.0		-
Emek. Yat. Fon. Kat. Bel.	929.187	1.1	5.900.000	6.8	450.000	0.7
Toplam	81.578.012	100.0	86.850.586	100.0	66.907.651	100.0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Temmuz 2008.

2007 yılında devlet tahvili ve hazine bonusu ihraç tutarlarında meydana gelen azalmalar bu kağıtların ikinci el işlem piyasasına yansırken, özel kesimce ihraç edilmiş olan hisse senetlerinin ikinci el işlem hacminde yüzde 18.7 oranında dikkat çekici bir genişleme olmuştur. 2005 yılında 1.082.200.7 milyon YTL düzeyinde gerçekleşen menkul kıymetler ikinci el işlem hacmi 2006 yılında yüzde 10.9 oranında bir gerilemeyle 964.409 milyon YTL. düzeyine inmiş, 2007 yılında ise yüzde 2.8 oranında genişlemeyle 991 700 milyon YTL. düzeyine çıkmıştır.

TABLO III.6.2.
MENKUL KIYMET İKİNCİ EL PİYASASI
(Bin TL.)

	Menkul Kıymet Değeri			Değişim % si		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Kamu Kesimi	755.196.603	637.830.771	603.924.292	-91.9	-15.5	-5.3
Devlet Tahvili	651.206.678	586.922.205	561.183.234	-92.4	-9.9	-4.4
Hazine Bonusu	103.989.924	50.908.566	42.741.058	-86.4	-61.0	-16.0
Özel Kesim	327.004.089	326.578.222	387.776.132	56.9	-0.1	18.7
Hisse senedi	327.004.089	326.578.222	387.776.132	56.9	-0.1	18.7
Toplam	1.082.200.692	964.408.993	991.700.424	88.6	-10.9	2.8

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu

Kamu kesimi menkul kıymet ikinci el işlem hacmi, bir önceki yıla göre 2007 yılında yüzde 5.3 oranında belirgin bir düşüşle 603.9 milyar YTL.'na düşerken, özel kesim menkul kıymet ikinci el işlem hacmi bir önceki yıla göre yüzde 18.7 oranında bir artışla 387.8 milyar YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.

Menkul kıymetler toplam ikinci el piyasa işlemleri içinde bir önceki yıla göre kamu kesimi menkul kıymetlerinin payı yüzde 66.1'den yüzde 60.9'a gerilerken, özel kesim menkul kıymetlerinin payı yüzde 33.9'dan, yüzde 39.1'e yükselmiştir.

İstanbul Menkul Kıymet Borsası 2007 yılı içersinde uluslararası piyasalarda gözlenen gelişmelerden ve yurtiçi siyasi ve ekonomik konjonktürdeki gelişmelerden yakın biçimde etkilenmiştir. Dalgalı bir seyir izleyen İstanbul Menkul Kıymet Borsası (İMKB) genelde, özellikle Temmuz ayına kadar olan dönemde, yukarı doğru bir hareket içinde olmuş ve 2007 yılını, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 42.0 oranında dikkat çekici bir yükselmeye kapamıştır. Borsa 2007 yılında reel bazda yüzde 31.0 oranında getiri sağlamıştır.(12 aylık ortalamalara göre TÜFE artışı = % 8.76) İMKB Ağustos ayını, A.B.D. mortgage subprime piyasasında ortaya çıkan krizin finansal piyasalar üzerinde yarattığı olumsuz etki dolayısıyla düşüşle kapatmış, daha sonra FED'in almış olduğu önlemler ve Merkez Bankasının faiz indirimleri üzerine tekrar toparlanma süreci içine girmiştir.

2008 yılında ülkemiz siyaset hayatında yaşanan çalkantılı süreç İMKB üzerine doğrudan yansımalar yapmış ve endeks Aralık 2007 sonunda ulaştığı düzeyin çok gerilerine düşmüştür. İMKB bileşik endeksi 2007 yılında Dolar üzerinden ifade edildiğinde yüzde 72.1 oranında gőzalıcı bir getiri performansı sağlamıştır.

İMKB'DE PİYASA KAPİTALİZASYONU VE YABANCI PORTFÖY ORANI

	Takasbankta Saklı Hisseler			İşlem Gören Şirketlerin Toplam Piyasa Kapitalizasyonu		
	Şirket Sayısı	Piyasa Değeri (Milyon YTL)	Yabancı Payı (%)	(Milyon YTL)	(Milyon Dolar)	Toplam Değer/ GSMH Oranı (%)
2003 Aralık	285	23.563	51.5	96.073	68.828	26.9
2004 Aralık	297	37.641	54.9	132.556	98.073	30.9
2005 Aralık	304	68.389	66.3	218.318	162.814	44.9
2006 Aralık	316	75.569	65.26	230.038	161.317	39.91
2007 Aralık	319	112.468	72.4	335.948	289.986	39.2
2008 Haziran	320	76.190	69.8	235.863	193.695	

İMKB Borsasında işlem gören hisselerin piyasa değeri Haziran 2008 ayı itibariyle 76 milyar 190 milyon YTL.'na gerilerken, hisseleri borsada işlem gören şirketlerin toplam piyasa değeri (piyasa kapitalizasyonu) 235.9 milyar YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.

**İSTANBUL MENKUL KIYMET BORSASI ENDEKSİ
VE GETİRİ DURUMU**
(Ocak 1986 = 100.0)

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Nominal Getiri	Yıllık Bazda Reel Getiri		
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE	Dolar
2003 Aralık	18 533	26.8	26.2	26.2	78.7			
2004 Aralık	24 972	11.1	12.3	10.7	34.7	16.8	23.2	38.1.
2005 Aralık	39 778	4.4	4.5	4.0	59.3	55.2	47.9	60.6
2006 Aralık	39 118	2.5	2.6	2.2	-1.7	-11.9	-10.3	-6.1
2007 Yılı								
Ocak	41 183	5.3	5.3	4.2	-7.6	-15.6	-16.0	-13.8
Şubat	41 431	0.6	-0.3	0.2	-11.9	-20.0	-20.0	-17.3
Mart	43 661	5.4	4.4	4.4	1.7	-8.3	-8.2	-1.1
Nisan	44 985	3.0	2.2	1.8	2.5	-6.5	-7.4	-0.9
Mayıs	47 082	4.7	4.3	4.1	23.5	15.2	13.0	46.3
Haziran	47 094	0.0	0.1	0.3	32.8	29.1	22.3	59.8
Temmuz	52 425	12.2	12.1	13.0	46.5	43.5	37.0	70.2
Ağustos	50 199	*5.0	-5.8	-5.0	34.6	29.8	25.4	50.9
Eylül	54 044	7.7	6.6	6.6	46.4	39.4	36.6	81.9
Ekim	57 616	6.6	6.8	4.7	42.0	36.0	31.8	76.2
Kasım	54 214	-5.9	-6.7	-7.7	42.0	34.4	31.0	75.3
Aralık	55 538	2.4	2.3	2.2	42.0	34.0	31.0	72.1

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Nominal Getiri	Yıllık Bazda Reel Getiri		
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE	Dolar
2008								
Ocak	42 698	-23.1	-23.4	-23.7	3.7	-2.6	-4.2	25.5
Şubat	44 777	4.9	2.2	3.5	8.1	-0.1	-0.9	26.4
Mart	39 015	-12.9	-15.5	-13.7	-10.6	-19.1	-18.1	-5.6
Nisan	43 468	11.4	6.6	9.6	-3.4	-15.7	-11.9	2.3
Mayıs	39 970	-8.0	-10.0	-9.4	-15.1	-27.1	-23.3	-7.4
Haziran	35 090	-12.2	-12.5	-11.9	-25.5	-36.3	-32.6	-20.7
Temmuz	42 201							

* Getiri, dönem sonu itibarıyla bir önceki dönem sonuna göre hesaplanmaktadır.

Kaynak: DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Temmuz 2008.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 2008 yılına dikkat çekici bir düşüşle başlamış ve Ağustos ayına kadar, somut bir iyileşme sergilemeksizin, oldukça sınırlı dalgalanmalarla bu durumunu Ağustos ayına kadar sürdürmüştür.

2008 Haziran ayında İMKB Borsası hisse senedi piyasasında günlük ortalama işlem hacmi yaklaşık önceki yıl haziran ayı seviyesinde 1 087 milyon YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.

III.7. FİYAT HAREKETLERİ

Birinci petrol krizinden sonraki 30 yıllık dönemde enflasyon sorunu, Türkiye'nin ekonomik gündeminde sürekli olarak ön sıralarda yer almış ve 90'lı yılların sonunda öncelikle çözümlenmesi gereken bir sorun niteliği kazanmış ve enflasyonun düşürülmesi temel makroekonomik politika hedefi olarak belirlenmiştir..Başlangıçta petrol fiyatındaki aşırı yükselmenin yarattığı arz şoku ile gündeme oturan enflasyon daha sonraları, büyük boyutlu kamu finansman açıklarının yarattığı talep baskısıyla en başta gelen ekonomik sorun olma niteliğini korumuştur.

17 nci Stand-by Anlaşmasına dayalı olarak 2000 yılı başında uygulamaya konulmuş olan istikrar programında; 2002 yılı sonuna kadar olan üç yıllık bir süre zarfında , is-

tıkrarlı bir ekonomik büyümenin de gerçekleştirilmesi ile birlikte, enflasyon oranının kademeli biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmiştir.İstikrar programı çerçevesinde oniki aylık tüketici fiyatları ve toptan eşya fiyatları artış hızlarının sırasıyla, 2000 yılında yüzde 25 ve 20, 2001 yılında yüzde 12 ve 10 ve program döneminin son yılı olan 2002 de de yüzde 7 ve yüzde 5'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan 2000 yılı için TEFE Yıllık Ortalama artış hızının yüzde 38.5 ve GSYİH Deflatörünün yüzde 42.5 olması hedeflenmiştir.

Bu iddialı enflasyon hedeflerini tutturabilmek amacıyla maliye, gelirler, para ve kur politikaları kapsamında ve birtakım yapısal düzenlemeleri de içeren köklü önlemler uygulamaya konulmuştur.

2000 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme bir önceki yıl sonuna göre yüzde 32.7 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla ait yüzde 62.9 oranına göre önemli bir düşme sergilemiştir. Ancak Tablo III.7.1.de görüldüğü gibi 12 aylık ortalama değişmeler bazında, toptan eşya fiyat artışıdaki yavaşlama çok daha sınırlı olmuş ve bir önceki yıl yüzde 53.1 olan TEFE yıllık ortalama artış hızı 2000 yılında ancak yüzde 51.4'e gerilemiştir.

2000 yılında enflasyonun altında seyir izleyen döviz kurları girdi maliyetlerini, dolayısıyla TEFE'yi olumlu etkilerken, belirgin şekilde tırmanan petrol fiyatları olumsuz etkide bulunmuştur.

2000 yılında GSYİH Deflatörü yüzde 51.6 olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi artışı yılın başında uygulamaya konulan geniş kapsamlı istikrar programı ile önceki yıla göre belirgin ve önemli yavaşlama göstermiştir. 12 aylık ortalama yüzde değişme bazında bir önceki yıla ait yüzde 64.9 oranından yüzde 54.9'a gerileyen tüketici fiyatları, Aralık 2000 itibariyle bir önceki yılın Aralık ayına göre sadece yüzde 39.0 oranında artış göstermiş ve bu şekilde 1999 yılında yüzde 68.8 olan artış hızına göre önemli bir yavaşlama göstermiştir.

Aralık 2000 ayı itibariyle yüzde 51.4'e kadar gerileyen Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, düşme eğilimini Nisan 2001 ayına kadar sürdürmüş ve yıllık bazda yüzde 41.8'e kadar gerilemiştir.Ancak TÜFE daha sonra, ekonomik krizin ve özellikle Şubat ayında geçilmiş olan ve TL'nin yüksek oranlı devalüasyonu ile sonuçlanan "Dalgalı Kur" rejiminin yarattığı arz şoku ile, Mayıs ayından itibaren, tekrar yükselme eğilimi içine girmiştir.

Şubat krizi şokunun atılması ile birlikte enflasyon, talep daralmasının da etkisiyle belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiş ise de, önceki yıllara göre çok yük-

sek bir tırmanma göstermiş ve 2001 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 88.6 olarak gerçekleşmiştir. TEFE de on iki aylık ortalamalar bazında yükselme daha az keskin olmuş ve önceki iki yıla göre yaklaşık on puanlık bir artışla yüzde 61.6 olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında yıllık ortalama TÜFE artışı yüzde 54.4 ile yaklaşık bir önceki yıl seviyesinde (yüzde 54.7) kalırken, bir önceki yıl sonuna göre TÜFE artışı 2000 yılındaki yüzde 39.0 düzeyinden yüzde 68.1 düzeyine sıçramıştır.

2001 yılında GSMH Deflatörü yüzde 57.8 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO III.7.1.
TÜKETİCİ VE TOPTAN EŞYA FİYATLARI (TEFE ve TÜFE)
(1994 = 100)

	Yıllık Ortalama % Değişme					Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
TÜFE	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3
TEFE	51.4	61.6	50.1	25.6	11.1	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

18 Ocak 2002 tarihinde IMF'ye verilen ve 4 şubat tarihinde yürürlüğe giren Niyet Mektubunda ise 12 aylık dönem sonları itibariyle, 2002, 2003 ve 2004 yılları için Tüketici Fiyatları Endeksi artışının yüzde 35, yüzde 20 ve yüzde 12, Toptan Eşya Fiyatları endeksi artışının ise aynı yıllar itibariyle, sırasıyla yüzde 31, yüzde 16.2 ve yüzde 12'ye düşürülmesi öngörülmüştür.

TEFE ve TÜFE artış hızlarında 2002 yılında keskin bir düşüş gerçekleşmiş ve enflasyon öngörülen hedefin altında seyretmiştir. TEFE'de o tarihe kadar ki son 16 yılın, TÜFE'de ise son 20 yılın en düşük düzeylerine inilmiştir.

Para ve maliye politikalarının kararlılıkla uygulanması, başta Merkez Bankası Yasası'nda yapılan değişiklik olmak üzere gerçekleştirilen yapısal reformlar, 2001 yılı krizinin istihdam hacmi ve tüketim davranışları üzerine getirdiği etkilerin hafifle-

mekle beraber sürüyor olması, enflasyonist beklentilerde meydana gelen iyileşme ve gıda grubu fiyat artışlarının dikkat çekici şekilde düşük gerçekleşmesi 2002 yılında enflasyon alanında elde edilen başarılı sonuçta önemli rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

Toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken 12 aylık yüzde değişme olarak keskin bir düşüş sergilemiş ve bir önceki yıla ait yüzde 88.6 düzeyinden, yüzde 30.8'e gerilemiştir.

Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla ilişkin yüzde 54.4 düzeyinden yüzde 45.0 düzeyine gerilerken, on iki aylık yüzde değişme olarak aynı yıllar itibariyle yüzde 68.5'ten yüzde 29.7'ye düşmüştür.

2002 yılında GSMH Deflatörü yüzde 43.8 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. 2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi artış oranı, bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında kalmıştır. 12 aylık ortalamalara göre 2002 yılında yüzde 50.1 olan TEFE artış hızı, 2003 yılında 24.5 puan düşerek yüzde 25.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki belirgin yavaşlama eğilimi 2003 yılında tüketici fiyat endekslerine de yansımıştır. 12 aylık ortalamalara göre bir önceki yıl 45.0 olan TÜFE endeksi 2003 yılında yüzde 25.3'e, yüzde 29.7 olan 12 aylık yüzde değişme oranı ise yüzde 18.4'e düşmüştür.

2003 yılında GSMH Deflatörü yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı Türkiye'de uzun yıllardan sonra yıllık fiyat artışlarının tekrar tek haneli rakamlara düştüğünün görüldüğü bir yıl olmuştur.

2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi, 12 aylık ortalama yüzde değişme olarak bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.6 düzeyinden yüzde 11.1'e gerilemiş, ancak Aralık ayları itibariyle 12 aylık yüzde değişme olarak yüzde 13.8 oranı ile yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur.

2004 yılında TÜFE endeksine bakıldığında ise, bir önceki yıl sonuna göre Aralık ayı sonu itibariyle 12 aylık fiyat değişiminin ilk kez tek rakamlı hale gelerek yüzde 9.3 olarak gerçekleştiği, ve 12 aylık ortalama olarak ise bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.3 düzeyinden, yüzde 10.6'ya gerilediği gözlemlenmiştir.

2004 yılında GSMH deflatörü yüzde 9.5 olarak gerçekleşmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü, bu güne kadar fiyat istatistikleri düzenlenmesinde baz yılı olarak kullanılan 1997 yılından buyana hanehalklarının ve toplumun tüketim kalıplarında meydana gelmiş olan belirgin değişimi dikkate alarak, 2005 yılı başından itibaren fiyat gelişmelerinde 2003 yılını baz yılı olarak alma

yönüne gitmiştir. 1997 yılını temel alan TÜFE’de 10 ana grupta 410 maddenin (daha sonra 442’ye yükseltilmiştir), TEFE’de ise dört ana sektörden 678 madde (daha sonra 762’ye yükseltilmiştir) endeks kapsamına alınmış idi. 2003 yılını temel alındığı iki endeksten birisi eskiden olduğu gibi “Tüketici Fiyatları Endeksi” (TÜFE), diğeri ise fiyat değişikliklerini üretici aşamasında ölçmeyi amaçlayan “Üretici Fiyatları Endeksi” (ÜFE). Yeni TÜFE’de 12 grup altında 44 bölüm ve 442 madde bulunuyor.

2003 yılını baz alan TÜFE ve ÜFE’de 1997 yılı bazlı olanlara göre grupların toplam içindeki ağırlıklarında değişikliğe gidilmiştir. Eski endekste yüzde 31.09 oranında ağırlığa sahip olan gıda içecek ve tütün grubunun ağırlığı yeni endekste yüzde 34.09’a yükseltilirken, eski endekste yüzde 25.8 ağırlığı olan konut, su, elektrik vb. başlıklı grubun ağırlığı yeni endekste yüzde 16.9’a düşürülmüştür. Bu kapsamda TÜFE endeksi içinde ulaşımın payı yüzde 9.30’dan yüzde 10.42’ye, eğitim harcamalarının payı yüzde 1.59’dan, yüzde 2.15’e, eğitim kültür harcamalarının payı yüzde 2.95’ten yüzde 3.60’a ve lokanta pastane ve otel harcamalarının payı yüzde 3.07’den yüzde 5.87’ye yükseltilmiştir.

ÜFE’de de grup ağırlıklarında değişiklikler yapılmıştır. Örneğin tarımın payı, yüzde 22.22’den, yüzde 20.65’e gerilerken, imalat sanayii, elektrik, gaz, su grubunun ağırlığı artırılmıştır.

2003 yılını temel yıl olarak alan ÜFE’de fiyatlar, yurtiçinde üretimi yapılan ve satışa sunulan ürünlerin, KDV ve benzeri satış vergileri hariç peşin satış fiyatları olarak belirlenmiştir. 2003 yılı bazlı bu endekste kamu – özel kesim ayrımı kaldırılmış ve KDV ve benzeri vergilerdeki değişikliklerin satış fiyatlarına olan etkisi kaldırılmış ayrıca 1994 yılı bazlı TEFE endeksine göre tarım ve madencilik sektörlerinin ağırlıkları azaltılırken, imalat sanayii ve enerji sektörlerinin ağırlıkları artırılmıştır.

2003 yılını baz alan TÜFE’de farklı sektörlerde meydana gelebilecek ve genel fiyat düzeyi üzerinde belirgin etkisi olabilecek şokların belirlenmesi ve enflasyon eğilimi üzerinde oluşturacakları etkilerin ölçülebilmesi için 9 adet özel kapsamlı TÜFE göstergesi açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu özel kapsamlı TÜFE göstergeleri

değişik sektörlerle ilişkin fiyat gruplarının endeksten çıkarılmasına dayanan dışlama yönteminin kullanılması suretiyle oluşturulmuştur.

Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri

- A. Mevsimlik ürünler hariç TÜFE,
- B. İşlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE,
- C. Enerji hariç TÜFE,
- D. (B) ve (C) hariç TÜFE,
- E. (C) ve alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE,
- F. (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç TÜFE,
- G. (B) ve (F) hariç TÜFE.
- H. Enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri, işlenmemiş gıda ve altın hariç TÜFE
- I. (C) alkolsüz ve alkollü içecekler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE

Enflasyondaki azalma eğilimi 2005 yılında da sürmüştür. Enflasyon oranındaki düşme 2005 yılında ÜFE'de daha hızlı olmuştur. Yıl sonları itibariyle 2004 yılında yüzde 15.35 olan ÜFE artışı, 12 puanın üzerinde dikkat çekici bir azalışla 2005 yılında yüzde 2.66'ya düşmüş ve yıl programında öngörülmüş olan yüzde 8.0 düzeyindeki hedefin de 5.34 puan altında kalmıştır. On iki aylık ortalamalara göre ise, 2004 yılında yüzde 14.57 olan ÜFE artış hızı 2005 yılında yine dikkat çekici bir azalmayla yüzde 5.89'a gerilemiştir.

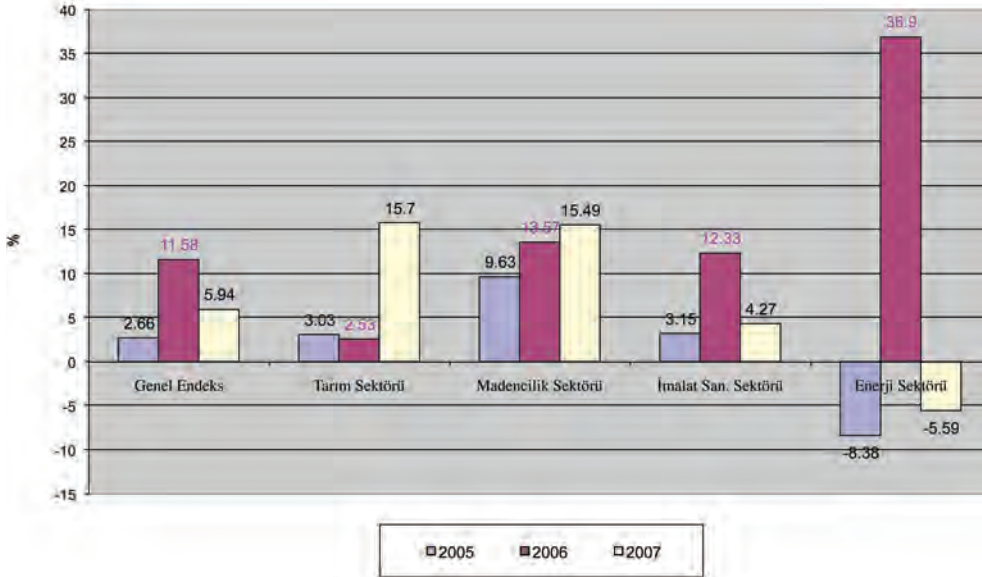
2005 yılında GSMH deflatörü yüzde 5.3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılında özellikle karşı, karşıya kalınan arz şoklarının etkisiyle enflasyon oranında yükselme meydana gelmiştir. Üretici fiyatları artış endeksi bir önceki yıla göre keskin bir artış göstererek 2005 yılına ilişkin yüzde 2.66 oranından 2006 yılı sonunda yüzde 11.58'e tırmanmıştır. On iki aylık ortalamalara göre 2005 yılında yüzde 5.89'a kadar gerileyen ÜFE artış oranı 2006 yılında yüzde 9.34'e çıkmıştır.

TABLO III.7.2.
ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (ÜFE)
(2003 = 100)

	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme			Yıllık Ortalama % Değişme		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Genel ÜFE Endeksi	2.66	11.58	5.94	5.89	9.34	6.31
Tarım Sektörü	3.03	2.53	15.70	1.72	7.29	7.58
Madencilik Sektörü	9.63	13.57	15.49	11.20	14.58	9.34
İmalat sanayi Sektörü	3.15	12.33	4.27	7.57	9.34	5.58
Enerji Sektörü	-8.38	36.90	-5.59	-0.88	13.35	10.93

SEKTÖRLER İTİBARIYLA ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ
DEĞİŞİM ORANLARI
(Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Olarak)

Mayıs ve Haziran aylarında döviz kurunda yaşanan dalgalanmanın etkisiyle ikinci çeyrekte yüzde 8.98 oranında artarak ivme kazanan ÜFE artışı yılın ikinci yarısında yavaşlama eğilimi içine girmiştir. Yılın ikinci yarısında üretici fiyatlarının artışında gözlemlenen yavaşlamada özellikle petrol ve tarım ürünleri fiyatlarındaki gerilemeler etkili olmuştur.

TABLO.III.7.3.
Başlıca Sanayi Malları Sınıflamasına Göre ÜFE Gelişmeleri
 (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2006					2007				
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
Petrol ve Gıda Ürünleri Hariç İmalat Sanayi	1,08	9,71	2,35	-0,24	13,22	0,91	-0,18	-0,04	-0,38	0,30
Ara Malları Fiyatları	1,16	14,03	1,71	-0,54	16,69	1,29	0,58	0,15	-1,25	0,75
Sermaye Malları Fiyatları	0,73	7,21	-0,03	1,86	9,96	0,03	-1,80	-0,06	-0,48	-2,32
Dayanıklı Tüketim Malları	-1,22	10,34	5,68	2,37	17,94	0,96	-0,51	-0,80	-3,06	-3,41
Dayanaksız Tüketim Malları	0,93	0,62	2,72	0,82	5,18	1,54	1,10	2,40	2,88	8,15
Enerji Fiyatları	10,14	25,03	-8,91	-2,62	22,15	2,64	0,19	4,22	2,65	10,02

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Tüketici Fiyatları endeksi artışı da 2006 yılında bir önceki yıla göre belirgin bir tırmanma sergilemiş ve yüzde 7.72'den yüzde 9.65'e yükselmiştir. Uluslar arası likidite koşullarına bağlı olarak Yeni Türk Lirasının değerinde yılın ikinci çeyreğinde oluşan değer kaybının etkisiyle, tüketici fiyatları endeksi Haziran ayı itibariyle enflasyon hedefi ile uyumlu patika etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının dışında kalmıştır. YTL.'nin değerindeki yükselmeye ve petrol fiyatlarındaki gerilemeye rağmen yıllık enflasyon Eylül ayı itibariyle belirsizlik aralığının üst sınırı üzerindeki seyirini sürdürmüştür. Yılın son çeyreğinde enflasyonun genel görünümünde kısmi bir iyileşme gözlemlenmiştir.

2007 yılı genelinde petrol ve gıda ürünleri hariç imalat sanayi fiyatları belirgin bir değişim göstermemiştir. YTL.'ndeki birikimli güçlenmenin de etkisiyle ara, serma-

ye ve dayanıklı tüketim malları fiyatlarında, yukarıdaki Tablodan görüleceği gibi, gerileme gözlenmiştir. Ancak enerji ve gıda fiyatlarındaki yükselmeler TÜFE üzerinde yukarı yönlü baskı yaratan temel unsurlar olmuştur.

2007 yılında tüketici fiyatları yıllık artış oranı yüzde 8.39 olarak gerçekleşmiş ve önceki yıla göre biraz gerilemiş olsa da, Aralık ayı itibariyle hedefle uyumlu patika etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının üstünde kalmıştır. Özellikle Eylül-Kasım döneminde TÜFE’de gözlemlenen artışta, işlenmiş gıda ürünleri ile fiyatları yönetilen, yönlendirilen ürünlerdeki yüksek oranlı fiyat artışları etkili olmuştur. Ayrıca uluslararası piyasada petrol fiyatlarında tanık olunan keskin yükseliş ile artış gösteren enerji fiyatları enflasyonun seyrinde yukarı yönlü seyrinde belirleyici unsurlardan biri olmuştur.

2007 yılı genelinde mal grubu enflasyonu bir önceki yıldaki yüksek seyrini korurken, hizmet grubu enflasyonunun önceki yıllara kıyasla önemli oranda iyileşme gösterdiği gözlemlenmiştir.

Kasım ayında su fiyatlarında görülen yüksek oranlı artış ile akaryakıt ürünlerinden alınan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranının arttırılması, enerji fiyatlarının yılın son çeyreğinde hızlı yükselme göstermesinde başlıca rolü oynamıştır. Ancak YTL:’nin güçlü seyri, petrol fiyatlarındaki hızlı artışların yurt içi fiyatlara yansımaları büyük ölçüde sınırlamıştır.

TABLO.III.7.4.
MAL VE HİZMET GRUBU FİYATLARI
(Üçer Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2006					2007				
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
TÜFE	1,25	3,58	1,69	2,81	9,65	2,36	1,47	0,31	4,02	8,39
1. Mallar	0,80	3,67	0,88	3,10	8,69	2,39	1,18	-0,11	4,65	8,29
Enerji	2,63	4,94	0,69	1,92	10,52	1,58	1,00	0,55	7,85	11,25
İşlenmemiş Gıda	8,81	-3,67	1,83	5,81	12,94	11,74	-5,93	2,23	3,30	10,99
Enerji ve İşlenmemiş Gıda Dışı Mallar	-2,01	5,54	0,67	2,70	6,93	-0,10	3,56	-1,01	4,09	6,60
İşlenmiş Gıda	1,93	0,63	4,15	2,65	9,66	2,28	0,58	4,26	5,31	12,95
Dayanıklı Mallar	-1,66	8,69	1,34	-1,58	6,61	1,23	-1,73	-1,15	-1,71	-3,34
Dayanıklı Mallar (Altın Fiy.Hariç)	-3,04	5,40	2,84	-2,20	2,78	1,13	-1,36	-1,60	-2,41	-4,21
Yarı Dayanıklı Mallar	-3,65	9,14	-2,14	4,75	7,81	-3,37	7,43	-3,50	7,67	7,86
Dayaniksız Mallar	4,64	-1,12	3,01	3,04	9,82	6,75	-2,07	2,52	4,21	11,69
2. Hizmetler	2,41	3,36	3,83	2,09	12,21	2,29	2,28	1,50	2,32	8,64
Kira	4,08	3,69	6,67	4,25	20,01	3,94	3,33	4,56	3,30	16,01
Lokanta ve Oteller	3,02	4,25	3,40	2,24	13,54	2,60	1,94	2,27	3,64	10,87
Ulaştırma Hizmetleri	1,27	1,36	6,26	3,50	12,89	0,10	1,70	2,10	1,91	5,93
Diğer Hizmetler	1,80	3,32	2,32	0,76	8,45	2,10	2,19	-0,36	1,27	5,29

2006 yılı Haziran ayından itibaren para politikasında uygulamaya konulan sıkılaştırmanın ardından yılın son çeyreğinde düşüş eğilimi gösteren enflasyon, 2007 yılı ilk üç aylık dönemde yeniden yükselme eğilimi sergilemiş ve Mart ayı sonu itibariyle yıllık bazda yüzde 10.86 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu yükselmeye işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarındaki yüksek oranlı artış, tütün ürünlerinde yapılan vergi artırımını etkili olmuştur.

Hizmet ve dayanıklı tüketim malları grubu fiyatlarında gözlemlenen durulma yılın ikinci üç aylık döneminde enflasyon düzeyinde yaşanan düşüşte etkili olan başlıca faktörler olmuştur.

Yıllık bazda Haziran ayı sonu itibariyle yüzde 8.6 düzeyinde gerçekleşen TÜFE enflasyonu yüzde 8.7 olan belirsizlik aralığı üst limitinin altında kalmıştır.

Olumsuz iklim koşullarına bağlı olarak gıda maddeleri fiyatlarında meydana gelen önemli artışlara rağmen, hizmetler ve dayanıklı tüketim malları fiyatlarındaki düşüş eğilimi nedeniyle TÜFE enflasyonu üçüncü üç aylık dönem sonu itibariyle yıllık bazda yüzde 7.12 düzeyine gerilemiştir.

2007 yılının son çeyreğinde TÜFE enflasyonu tekrar yükseliş eğilimi içine girmiştir. Bu olumsuz gelişimde kuraklık ve uluslar arası piyasa gelişmeleri nedeniyle gıda maddeleri fiyatlarında yaşanan yüksek oranlı artış, enerji fiyatlarının tırmanması ile fiyatları yönetilen-yönlendirilen ürün fiyatlarındaki artışlar büyük rol oynamıştır. TÜFE enflasyonu yıllık bazda Aralık ayı sonu itibariyle yüzde 8.39 olarak gerçekleşmiştir.

Dayanıklı Tüketim Malları Grubu Fiyat Gelişmeleri (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2006				2007				
	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
Dayanıklı Mallar (Altın Fiyatları Hariç)	5.40	2.84	-2.20	2.78	1.13	-1.36	-1.60	-2.41	-4.21
Mobilya	7.45	9.21	-3.17	4.74	-0.60	4.50	-6.34	0.94	-1.80
Elektrikli ve Elektriksiz Aletler	4.51	-0.54	-2.25	-4.03	-0.52	-3.75	-1.80	-2.35	-8.18
Otomobil	7.09	2.5	-2.28	10.48	3.22	-2.74	0.71	-4.42	-3.37

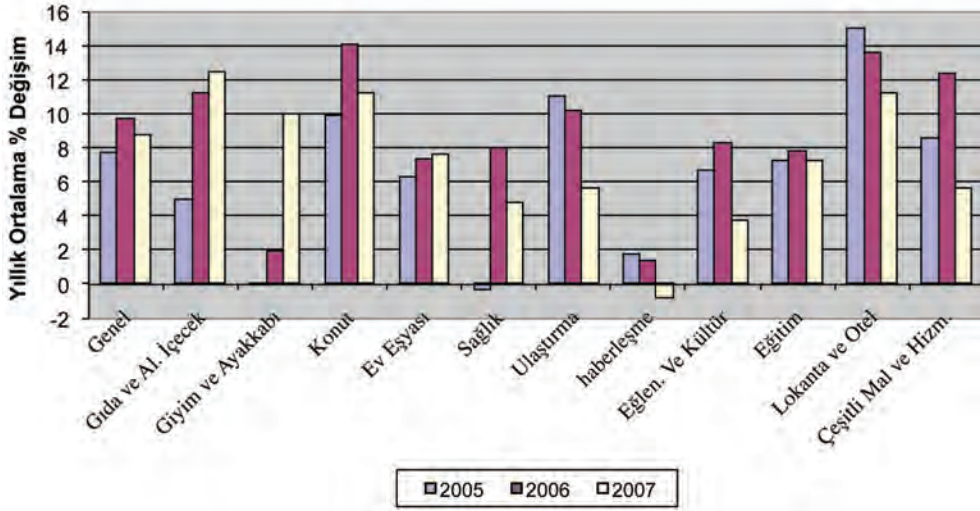
Kaynak : TÜİK, TCMB

TABLO III.7.5.
TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (TÜFE)
(2003 = 100)

	Yıl Sonuna Göre % Değişme			12 Aylık Ortalama % Değişme		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Genel TÜFE Endeksi	7.72	9.65	8.39	8.18	9.60	8.76
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	4.92	11.17	12.03	4.92	9.70	12.42
Alkollü İçecekler ve Tütün	27.87	5.06	17.20	13.50	20.97	9.92
Giyim ve Ayakkabı	-0.13	1.91	4.08	3.57	-0.08	4.52
Konut	9.87	14.04	11.48	10.66	12.65	11.21
Ev Eşyası	6.26	7.31	4.17	7.19	5.61	7.60
Sağlık	-0.40	7.93	0.85	4.25	3.83	4.77
Ulaştırma	11.01	10.15	5.26	15.30	10.27	5.61
Haberleşme	1.71	1.34	-1.78	1.67	2.60	-0.84
Eğlence ve Kültür	6.63	8.25	-1.26	7.48	4.97	3.66
Eğitim	7.22	7.73	5.96	13.27	7.73	7.21
Lokanta ve Oteller	14.98	13.54	10.87	14.36	13.93	11.19
Çeşitli Mal ve Hizmetler	8.52	12.33	5.08	6.80	16.43	5.66

Mal ve hizmet grubu fiyatlarında 2005, 2006 ve 2007 yıllarında üçer aylık dönemler itibarıyla gözlemlenen yüzde artış oranları aşağıda Tablo halinde verilmektedir.

**ANA HARCAMA GRUPLARI İTİBARI İLE TÜKETİCİ FİYATLARI
ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI**
(Oniki Aylık Ortalama % Değişme)

Özel kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi göstergelerinde son iki yıllık sürede üçer aylık dönemler itibariyle meydana gelmiş olan gelişmeler aşağıda verilmektedir. Finansal piyasalarda yaşanan ve YTL.'nin değer kaybına yol açan dalgalanmanın etkileri 2006 yılının ikinci çeyreğine ilişkin olarak verilen dönemsel fiyat artışlarında belirgin bir şekilde izlenebilmektedir.

TABLO.III.7.6.
ÖZEL KAPSAMLI TÜFE GÖSTERGELERİ
(Yıllık Yüzde Değişim)

	2004	2005	2006	2007
TÜFE	9.35	7.72	9.65	8.39
A. Mevsimlik ürünler hariç	10.24	8.39	10.04	8.18
B. İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	10.13	7.78	9.21	7.96
C. Enerji hariç	8.74	7.75	9.51	7.91
D. (B) ve (C) hariç	9.55	7.84	8.95	7.30
E. (C) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri hariç	8.57	6.58	9.82	7.33
F. (E) ve fiyat. yön. ürün ve dolaylı ver. ha.	9.01	6.75	11.25	8.46
G. (F) ve (B) hariç	9.90	6.61	10.99	7.90
H. (D) ve alkollü içki tütün ür.ve altın hariç	9.46	6.32	8.89	6.59
I. (H) ve gıda ile alkolsüz içecekler hariç	9.76	7.44	8.61	4.79

Kaynak: TÜİK

2008 Yılında Fiyat Hareketleri

2007 yılının son çeyreğinde yıllık enflasyonda gözlenen yükseliş eğilimi kalıcı bir nitelik kazanmış ve 2008 yılının ilk iki üç aylık döneminde etkisini artırarak devam etmiştir. 2008 yılının ilk ve ikinci üç aylık dönemlerinde gerçekleşen sırasıyla yüzde 6.0 ve yüzde 10.61 oranlarıyla enflasyon son beş yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. Gıda ve enerji fiyatlarında yaşanan hızlı artışın hem doğrudan etkileri, hem hizmet fiyatları üzerindeki dolaylı yansımaları yıllık enflasyon düzeyindeki tırmanışın temel belirleyicileri olmuştur. Buna ek olarak yılın ilk dört ayında YTL.'nda gözlenen değer kaybının gecikmeli etkileri de enflasyon düzeyinin ikinci çeyrekte yükselmesinde etkili olmuştur. Haziran 2008 ayı itibarıyla yıllık enflasyonun yüzde 64'ünü gıda ve enerji fiyat artışları oluşturmuştur.¹

(1) TCMB, Enflasyon Raporu, 2008-III, S.27.

2008 yılı ilk yarısında gıda fiyatlarında tanık olunan yükselme yakın geçmiş döneme göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan gıda ve enerji dışı mal fiyatlarında 2008 yılı ilk yarısında gözlemlenen yüzde 4.4 oranındaki artış ta bu grup mallarda son iki yılda tanık olunan oranların üstünde kalmıştır.

2008 yılı ilk üç aylık döneminde akaryakıt fiyatları ile elektrik tarifelerinde yapılan ayarlama sonucunda yüksek oranda artan enerji fiyatları, yılın ikinci çeyreğinde de yüzde 4.12 oranında artmıştır.

TABLO.III.7.7.
MAL VE HİZMET GRUBU FİYATLARI
(Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2007				2008	
	II	III	IV	Yıllık	I	II
TÜFE	1,47	0,31	4,02	8,39	3,09	2,82
1. Mallar	1,18	-0,11	4,65	8,29	3,27	2,69
Enerji	1,00	0,55	7,85	11,25	6,11	4,12
İşlenmemiş Gıda	-5,93	2,23	3,30	10,99	10,90	-13,25
İşlenmiş Gıda	0,58	4,26	5,31	12,95	5,61	8,06
Enerji ve Gıda Dışı Mallar	3,90	0,88	-0,82	4,29	-2,35	6,87
Dayanıklı Mallar	-1,73	-1,15	-1,71	-3,34	3,45	1,97
Dayanıklı Mallar (Altın Fiy.Hariç)	-1,36	-1,60	-2,41	-4,21	1,58	2,81
Yarı Dayanıklı Mallar	-7,43	-3,50	7,67	7,86	-1,23	9,20
Dayanısız Mallar	-2,07	2,52	4,21	11,69	6,44	-1,43
2. Hizmetler	2,28	1,50	2,32	8,64	2,55	3,20
Kira	3,33	4,56	3,30	16,01	2,79	2,74
Lokanta ve Oteller	1,94	2,27	3,64	10,87	3,13	4,58
Ulaştırma Hizmetleri	1,70	2,10	1,91	5,93	4,10	5,98
Diğer Hizmetler	2,19	-0,36	1,27	5,29	1,68	1,80

Kaynak : TÜİK, TCMB

Petrol ve gıda ürünleri hariç imalat sanayi ürünleri belirgin bir artış göstermeyerek 2007 yılında enflasyon üzerinde olumlu etkide bulunmuştur. Ancak 2008 yılında bu grup malların fiyatları da artış eğilimi içine girmiş ve özellikle ana metal fiyatlarında gözlenen yüksek oranlı artışların etkisiyle, yılın ilk yarısında yüzde 10.82 oranında tırmanmıştır.

Başlıca Sanayi Malları Sınıflamasına Göre ÜFE Gelişmeleri (Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2007					2008	
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II
Petrol ve Gıda Ürünleri Hariç İmalat Sanayi	0,91	-0,18	-0,04	-0,38	0,30	4,21	6,34
Ara Malları Fiyatları	1,29	0,58	0,15	-1,25	0,75	7,28	8,84
Sermaye Malları Fiyatları	0,03	-1,80	-0,06	-0,48	-2,32	4,56	6,60
Dayanıklı Tüketim Malları Fiyatları	0,96	-0,51	-0,80	-3,06	-3,41	1,59	3,05
Dayanıksız Tüketim Malları Fiyatları	1,54	1,10	2,40	2,88	8,15	1,33	1,77
Enerji Fiyatları	2,64	0,19	4,22	2,65	10,02	16,89	16,65

Aşağıdaki bölümlerde 2008 yılı Ocak-Temmuz dönemi TÜFE ve ÜFE gelişmeleri verilmektedir.

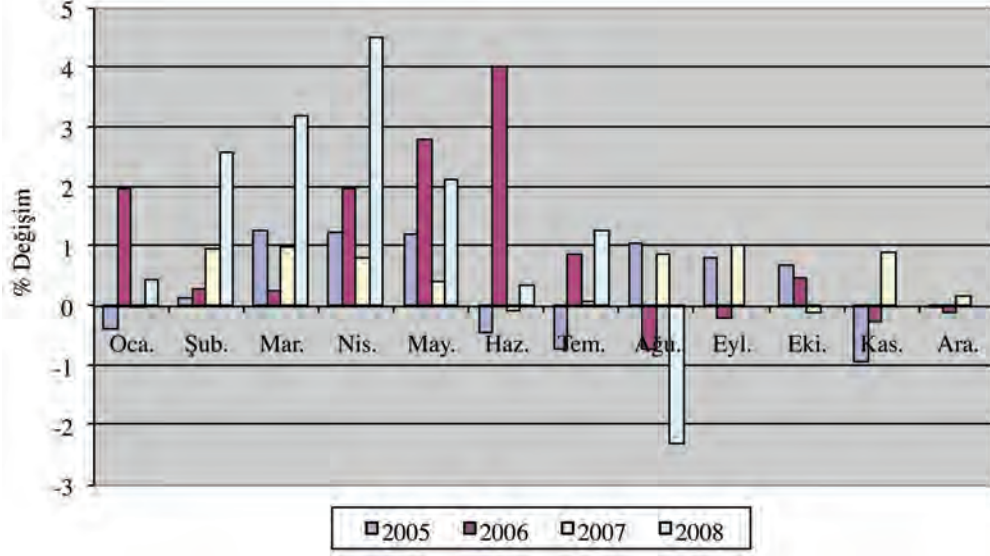
2008 yılı Ağustos ayı itibariyle üretici fiyat endeksi ÜFE (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 12.49 ve 2007 yılının aynı ayına göre yüzde 14.67 oranında, enflasyon hedefinin çok üstünde bir yükselme göstermiştir. Oniki aylık ortalamalara göre ise Ağustos ayı itibariyle ÜFE artış oranı yüzde 10.68 olmuştur.

TABLO III.7.8.
2008 YILI ÜFE DEĞİŞİM ORANLARI
(Ağustos Ayı İtibariyle % değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Ağustos Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	12.49	14.67	10.68
Tarım	6.03	11.46	15.12
Sanayi	14.08	15.42	9.66
Madencilik, Taşocakçılığı	22.81	30.78	18.72
İmalat Sanayii	12.16	14.32	9.43
Elektrik, Gaz , Su	38.43	25.09	10.21

Geçen yılın aynı ayına göre fiyat artışının en yüksek olduğu sanayi alt sektörleri “ham petrol ve doğal gaz çıkarımı” (% 64.34), “kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri” (% 30.20), “metal cevheri” (%58.50), “ana metal sanayi” (% 46.42) ve elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı (% 43.85) üretimi alanları olmuştur.

Bir Önceki Aya Göre Üretici Fiyatları Değişim Oranı (%)

Tüketici fiyatlarında da benzer bir gelişme yaşanmış ve belirgin bir artış eğilimi gözlenmiştir. Yine Ağustos ayı itibariyle tüketici fiyat endeksi (TÜFE) (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 6.35 oranında bir yükselme kaydederken, son oniki aylık dönemde yüzde 11.77 oranında yükselmiş, oniki aylık ortalamalara göre TÜFE artışı ise yüzde 9.43 olmuştur.

TABLO III.7.9.
2008 YILI TÜKETİCİ FİYATLARI DEĞİŞİM ORANLARI (TÜFE)
(Ağustos Ayı İtibariyle % Değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Ağustos Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	6.35	11.77	9.43
Gıda ve alkolsüz içecekler	6.16	13.33	13.18
Alkollü içecekler ve tütün	0.32	6.88	10.43
Giyim ve Ayakkabı	-8.41	3.73	3.46
Konut	15.78	23.56	14.79
Ev Eşyası	7.46	7.05	4.95
Sağlık	2.20	0.99	0.55
Ulaştırma	6.90	9.69	7.32
Haberleşme	3.64	4.56	-1.27
Eğlence ve Kültür	3.08	1.89	0.17
Eğitim	5.27	7.28	6.39
Lokanta, Otel	9.71	14.92	12.06
Diğer	5.65	8.90	7.80

TABLO III.7.10.
TÜKETİCİ FİYATLARI (TÜFE)
(Aylık % Değişim, 2003 = 100)

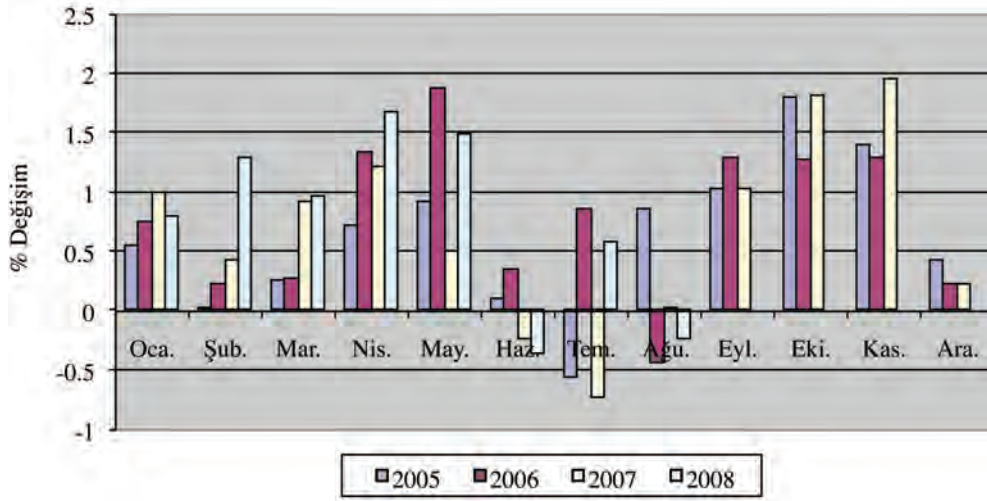
	Yıl	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temm.	Ağustos
Bir Önceki Aya Göre Değişim	2005	0.55	0.02	02.6	0.71	0.92	0.10	-0.57	0.85
	2006	0.75	0.22	0.27	1.34	1.88	0.34	0.85	-0.44
	2007	1.00	0.43	0.92	1.21	0.50	-0.24	-0.73	0.02
	2008	0.80	1.29	0.96	1.68	1.49	-0.36	0.58	-0.24
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim	2005	0.55	0.57	0.83	1.55	2.49	2.59	2.00	2.87
	2006	0.75	0.97	1.25	2.60	4.53	4.88	5.76	5.30
	2007	1.00	1.44	2.36	3.60	4.12	3.87	3.11	3.13
	2008	0.80	2.11	3.09	4.82	6.38	6.0	6.61	6.35
Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim	2005	9.23	8.69	7.94	8.18	8.70	8.95	7.82	7.91
	2006	7.93	8.15	8.16	8.83	9.86	10.12	11.69	10.26
	2007	9.93	10.16	10.86	10.72	9.23	8.60	6.90	7.39
	2008	8.17	9.10	9.15	9.66	10.74	10.61	12.06	11.77
12 Aylık Ortalamalara Göre Değişim	2005	8.50	8.44	8.40	8.42	8.53	8.69	8.68	8.64
	2006	8.07	8.03	8.05	8.11	8.21	8.32	8.64	8.84
	2007	9.76	9.92	10.15	10.30	10.24	10.11	9.70	9.46
	2008	8.61	8.53	8.40	8.33	8.47	8.64	9.07	9.43

Yukarıda verilen rakamlardan görüleceği üzere 2008 yılında enflasyon süreci, Ocak ayıyla beraber dikkat çekici bir tırmanma süreci içine girmiş, daha sonra Haziran ayında genel fiyat düzeyinde bir gerileme ile birlikte yavaşlamıştır.

Son on iki aylık dönemde TÜFE’de en yüksek fiyat artışları sırasıyla, yüzde 23.56 oranıyla konut giderlerinde, yüzde 14.92 oranıyla lokanta ve otel hizmetlerinde, yüzde 13.33 oranıyla gıda ve alkolsüz içeceklerde ve yüzde 9.69 oranıyla ulaştırma hizmetlerinde gerçekleşmiştir.

Son dört yıllık dönemde aylar itibarıyla bir önceki aya göre tüketici fiyatları endeksinde (TÜFE) gözlenen değişimler aşağıda Grafik halinde verilmektedir.

Bir Önceki Aya Göre Tüketici Fiyatları Değişim Oranı (%)

Ağustos 2008 ayı itibariyle “Özel kapsamlı TÜFE Göstergeleri”nde gerçekleşen değişimler ise şu şekildedir.

Grup	Bir Önceki Aya Göre	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
A	0.62	10.24	14.19	10.12
B	-0.15	8.06	13.39	9.54
C	-0.37	4.52	9.28	8.38
D	-0.28	6.21	10.73	8.30
E	-0.40	4.78	9.41	8.24
F	-0.54	4.72	9.65	9.14
G	-0.46	6.78	10.50	9.24
H	-0.16	6.62	10.92	8.01
I	-0.41	3.94	7.11	5.37